

114 /
1938/2.

მნათობი

12

გ ფ ი ლ ი ს ი

1938

გეორგიული
კომუნისტური

მნათობი

სრულიად საქართულოთს სამიქოთთა მწერლუბის
კავშირის ყოფულთვიური სალიცურაცურთ,
სახელთუნთ და საბოტგადოებრივ-საპოლიციკო
ქურნალი

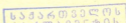
წელიწადი მეთხუთმეტი

12

დ ა კ ი მ ბ ე რ ი

ს ა ხ ე ლ ბ ა მ ი

ჩედაძეძია:

ტფილისი, შარაბლის 13,
შწერალთა სისახლე
ტ. 3.71-84

ქანტორა:

ტფილისი, კიროვის ქ. № 7
სახელგამი
პერიოდსექტორი

პ/მბ. ჩედაძეძორი — ალიოლ მარუაშვილი

პ/მბ. მდივანი — ლევან ასათიანი

ვად. წარმ. 20/XII — 38; ხელმ. დასაბ. — 30/XII 38 წ.

შეკვ. № 2426; შთაეღ. რწმ. № 2683; ტირ. 5000.

სახელგამის პოლიგრაფკომუნატი, ჟორესის ქ. № 5.

საქართველოს
წიგნების კავშირი

ფასდაუბალი საუნჯე

საკ. კ. პ. (ბ) ისტორიის მოკლე კურსის გამოსვლა უდიდესი მოვლენაა ჩვენი ქვეყნის ცხოვრებაში, მთელი მოწინავე კაცობრიობის ცხოვრებაში; ამ წიგნის სახით პარტიამ ჩვენ მოგვცა კოლოსალური ძალის თეორიული იარაღი, მარქსიზმ-ლენინიზმის დარგში ძირითად კოდნათა ენციკლოპედია; მასში თავმოყრილია ბოლშევიზმის უდიდესი იდეური სიმდიდრე, ხალხის მასებმა, რომელიც გატაცებით დაწაფებული არიან ბოლშევიზმის შესწავლას — ამ წიგნის გამოსვლისთანავე მასში დაინახეს თეორიული აზრის ფასდაუდებელი საუნჯე, ბოლშევიკური პარტია, ლენინ-სტალინის პარტია ყოველთვის უდიდეს მნიშვნელობას აკუთვნებდა და აკუთვნებს რევოლუციურ თეორიას; ბოლშევიკურ პარტიას მისი ჩასახვის დასაწყისიდანვე თეორია მუდამ განუყრელად დაკავშირებული ჰქონდა რევოლუციურ პრაქტიკასთან, ბოლშევიკების სიტყვა არასოდეს არ შორდებოდა საქმეს.

ამ ისტორიულ ქეშმარიტებას ცხადჰყოფს პარტიის ისტორიის ახალი სახელმძღვანელო, რომელიც გამოვიდა საკ. კ. პ. (ბ) ც. კ-ის კომისიის რედაქციით და მოწონებული იქნა საკ. კ. პ. (ბ) ც. კ-ის მიერ. მასში თეორიულად განზოგადოებულია ბოლშევიკური პარტიის მთელი გიგანტური ისტორიული გამოცდილება, მოცემულია მუშათა კლასის რევოლუციური ბრძოლის ისტორიისა და მისი პარტიის ისტორიის ურთულესი საკითხების ნამდვილი მეცნიერული-მარქსისტულ-ლენინური ახსნა-განმარტება. ამ წიგნში კლასიკური, სტალინური სიღრმით, მკაფიობითა და სიცხადით გადაშლილია ჩვენს თვალწინ ჩვენი ცხოვრების წარსული და მზიანი აწმყო, მასში ნაჩვენებია რევოლუციური ბრძოლის წარმატაცი ისტორია; როცა ჩვენი პარტია უმძიმეს პირობებში ათეული წლობით იბრძოდა კაპიტალისტური წყობილების დამხობისთვის, ადამიანის მიერ ადამიანის ექსპლოატაციის მოსპობისათვის, სოციალურ უკუღმართობის აღგვისათვის, სოციალიზმისათვის. იბრძოდა და ბრწყინვალედ გაიმარჯვა!

ამ გამარჯვების ნაყოფი დღეს ყველასათვის თვალსაჩინოა. ესაა საბჭოთა ხალხის მილიონების ბედნიერი ცხოვრება, ესაა დიადი სტალინური კონსტიტუცია, ესაა სოციალიზმი, რომელიც დამკვიდრდა ჩვენი ხალხის ცხოვრებაში. ასე დაადასტურა თვით ცხოვრებამ, თვით ისტორიამ ლენინ-სტალინის გენიალური მოძღვრების სისწორე და შორსმჭვრეტელობა, იმ იდეების უკედავი ძალა, რომელიც ჩასახვისთანავე თავის დროშაზე წააწერა ბოლშევიკურმა პარტიამ.

ათეული წლების მანძილზე ხორცს ისხამდნენ ეს იდეები, ფართოდ დებოდა მათი გავლენის წრე, ღრმად მოიცავდა მშრომელთა სულ უფრო-

დაუფრო ფართო ფენებს, რაზმადეა მათ, აფოლადებდა, აწრობდა და ამზადებდა ძველი ქვეყნის წინააღმდეგ საიერიშოთ. ეს არის დიდი და სახელოვანი გზა, რომლის შესწავლა ჩვენ გვმატებს ატეფიქციას, განვიმტკიცებს მუშათა კლასის საქმის ღრმა რწმენას, გვძლევს ისტორიულ მგალითს და საუკეთესო ტრადიციას აძლევს მსოფლიო რევოლუციურ მოძრაობას. რევოლუციური თეორიის დაუფლება გვეხმარება უფრო სწრაფად გამოვიცნოთ მტრები, ჩამოვვლიჯოთ მათ ყველა და ყოველგვარი ნიღაბი, რევოლუციური თეორიის დაუფლება გვიმაძღვრებს პოლიტიკურ სიფხიზლეს და იდეური შეიარაღებულობის დონეს.

ამ მხრივ საკ. კ. პ. (ბ) ისტორიის მოკლე კურსი თვალწინ გვიშლია ჩვენი პარტიის ბრძოლის ისტორიას და გვასწავლის თვალის ჩინივით გაუფრთხილდეთ პარტიული რიგების სიწმინდეს, დაუნდობელი ვიქნეთ მათ მიმართ, ვინც ხელს აღმართავს პარტიაზე. ეს არის საუკეთესო და მებრძოლი ტრადიცია ბოლშევიზმის გმირული ისტორიისა. ამ სახელოვან ტრადიციას მთელი თავისი დიდებული სიცოცხლის განმავლობაში ზრდიდა და ანმტკიცებდა ლენინი, ამ ტრადიციას ზრდიდა და ზრდის დიდი სტალინი. მათ გამოაწრთეს და ფოლადისებური სიმტკიცით შეამკიდროვეს ბოლშევიკების პარტია გამძაფრებულ ბრძოლაში ყველა და ყოველგვარ ოპორტუნისტთა წინააღმდეგ თეორიასა და პრაქტიკაში; ლენინმა და სტალინმა დაიკვეს მარქსისტული თეორია მტრების მიერ გავულგარებისა და დამახინჯებისაგან, მათ განავითარეს და ახალ საფეხურზე აიყვანეს მარქს-ენგელსის გენიალური მოძღვრება.

მდიდარია გრანდიოზული მოვლენებით ჩვენი ხალხის ცხოვრება, — ეს შესანიშნავი პერიოდი მთელი კაცობრიობის ისტორიისა. ამ ცხოვრების შესწავლა, მისი ყოველმხრივი გაგება და მის სიღრმეში ჩაწვდენა — ყოველი საბჭოთა პატრიოტის, პარტიული და არაპარტიული ბოლშევიკის გულს სიამაყის გრძობით ავსებს, ანმტკიცებს ჩვენი სახელოვანი, მშობლიური, მტკიცე კომუნისტური პარტიისადმი სიყვარულსა და თავდადებას.

საბჭოთა მწერლობა თავის ხალხთან ერთად, მშრომელ მილიონებთან ერთად ღრმად გამსკვალულია საბჭოთა პატრიოტიზმის გრძობით და ეს აძლევს მას წინსვლისა და განუხრელი აღმავლობის ძალას. სწორედ ამიტომ, რომ მისთვის საკ. კ. პ. (ბ) ისტორიის მოკლე კურსი — განუზომელი მნიშვნელობის მქონეა.

პირველი, რაც აღსანიშნავია, ესაა ის, რომ აღნიშნული წიგნი საბჭოთა მწერალს ატყურავს იდეურად, ზრდის მასში ლენინ-სტალინის პარტიისადმი ერთგულების გრძობას, სამშობლოს სიყვარულს; საბჭოთა მწერალს — ბოლშევიზმის მეცნიერული მსოფლმხედველობით შეიარაღებულს, ახალი პორიზონტები ეხსნება, მას ყოველთვის წინ აქვს ფართო პერსპექტივა, მას ესმის მოვლენათა კავშირი, მას შესწევს უნარი ყოველი თავის პრაქტიკული ნაბიჯი შეუერთოს ჩვენი ბრძოლის საბოლოო მიზანს.

მეორე, რასაც განსაკუთრებით უნდა ხაზი ვავსევს, ის გარემოებაა, რომ აღნიშნული წიგნი აძლევს მწერალს და ლიტერატურის ისტორიკოსს მთელი ისტორიის, — როგორ ძველის, ისე ახალის, — შეფასების საუკეთესო და ღრმად მეცნიერულ იარაღს, ვინაიდან საკ. კ. პ. (ბ) ისტორიის მოკლე კურსში გადმოცემულია ერთადერთი ჭეშმარიტად მეცნიერული მსოფლმხედველობა, რომელიც გამოსჭედა ბოლშევიკურმა პარტიამ — უკუაგდებდა და ანადგურებდა რა იდეალიზმს, ებრძოდა და ამარცხებდა რა ნაროდნიკულ თეორიებს, ოპორტუნიზმს და შემარიგებლობას, როგორც ფილოსოფიურ ისე სოციალურ დისციპლინებში — ერთი სიტყვით ყველაფერს იმას, რაც ჭეშმარიტ მეცნიერებას და კაცობრიობის მოწინავე აზროვნებას უკან სწევდა. ამ მხრივ საკ. კ. პ. (ბ) ისტორიის მოკლე კურსი, როგორც ნათელი შეჭურა გზას უნათებს ყველა მეცნიერებას. მარქსისტულ ლენინური თეორიის შესწავლა გვაგებინებს ბუნების განვითარების კანონებს და საზოგადოების განვითარების კანონებს, ჩვენ მას ავეყვართ ცოდნის მალალ მწვერვალებზე, საიდანაც ნათლად სჩანს მთელი სამყარო და მთელი ისტორია თავის მრავალფეროვნებით, სირთულით და სისავსით. ისტორიული მატერიალიზმის ღრმად დაუფლების და საფუძვლიანი შესწავლის გარეშე ლიტერატურის ისტორიკოსი — უმწეოა. მას არ შეეძლება ახსნას ბაზისისა და ზედნაშენთა ურთიერთობა, მას არ შეეძლება გაიგოს ეკონომიურ ბაზისის პირველადობა, მას არ შეეძლება გაიგოს იდეოლოგიათა განვითარებაში არსებული ისტორიული მემკვიდრეობითობა, მისი შინაგანი ლოგიკა, უძლური იქნება ახსნას დიდი პიროვნების როლი ისტორიაში, აქ ისტორიული მატერიალიზმი ერთნაირად აუცილებელია როგორც ისტორიკოსის, ისე ლიტერატურის ისტორიკოსის, ისტორიული რომანის ავტორისა და თანამედროვე თემაზე მომუშავე მწერლისათვისაც.

მესამე, რაც უდიდესი შენაძენია საბჭოთა მწერლობისა და ლიტერატურის ისტორიისა და კრიტიკისათვის ესაა ის, რომ საკ. კ. პ. (ბ) ისტორიის მოკლე კურსი — მარქსიზმ-ლენინიზმის კლასიკოსების ნაშრომების საფუძველზე გვაძლევს ჩვენი საზოგადოებრივი ცხოვრების და საზოგადოებრივი აზროვნების ისტორიის მკაფიო სურათს რუსეთში ბატონყმობის გაუქმების და სამრეწველო კაპიტალიზმის განვითარების ეპოქიდან დღევანდლამდის. ამით უზრუნველყოფილია მე-19 საუკუნის მეორე ნახევრის და მე-20 საუკუნის ლიტერატურის ისტორიის მკვიდრი თეორიული ბაზა, ამით ესაძება გასაქანი ყოველგვარ ვულგარობას და დამახინჯებას, რასაც ადრე ადგილი ჰქონდა ამ სფეროში.

მეოთხე ისაა, რომ საკ. კ. პ. (ბ) ისტორია აძლევს მწერალს უდიდეს ეპოქალურ და ისტორიულ თემებს, როგორც რევოლუციის ბრძოლის ისტორიიდან, ისე დღევანდელი ცხოვრებიდან. ის თვალწინ უშლის მწერალს იმ ბრძოლების სურათებს, რომლითაც აღსავსეა სამი რევოლუციის — 1905 წლის ბურჟუაზიულ-დემოკრატიული რევოლუციის, 1917 წლის ბურჟუაზიულ-დემოკრატიულ რევოლუციისა და 1917 ოქტომბრის სოციალის-

ტურ რევოლუციის ისტორია. ის თვალწინ უშლის მწერალს მდინეარე სამოქალაქო ომის წლებს, როცა სამშობლოს დასაცავად, ლენინ-სტალინის პარტიის მეთაურობით ფეხზე დადგნენ მილიონები, ეჭვგაქვეშაა უშლის მწერალს დღევანდელ ბედნიერ ცხოვრებას, როცა ჰყვავის, იფურჩქნება, გოლიათის ტემპით და ღონით იზრდება ჩვენი უძლეველი ქვეყანა.

მთელ საბჭოთა ხალხთან ერთად, საბჭოთა მწერლობამ საკ. კ. პ. (ბ) ისტორიის მოკლე კურსის სახით მიიღო მტერთან ბრძოლის უძლიერესი იარაღი. ეს წიგნი ზრდის ჩვენში პრინციპულობას, გვასწავლის თეორიისა და პრაქტიკის განუყრელ კავშირს. საკ. კ. პ. (ბ) ისტორიის მოკლე კურსი დარწმუნების უდიდესი ძალით გვიჩვენებს მარქსიზმ-ლენინიზმის საერთო ფილოსოფიური საფუძვლების, — დიალექტიკური მატერიალიზმის შინაგან უწყვეტ კავშირს პროლეტარულ რევოლუციის თეორიასთან, საერთო თეორიულ საკითხების კავშირს მუშათა კლასის ბრძოლის პრაქტიკულ პოლიტიკურ საკითხებთან. მთელი წიგნი გვაცნობს ჩვენ მარქსიზმ-ლენინიზმს — სამყაროს გარდამქმნელ თეორიას და მიგვითითებს იმაზე, თუ როგორ უნდა ვიმუშაოთ, რომ ხალხის სამსახურში დავაყენოთ მთელი ჩვენი ლიტერატურა, ჩვენი კრიტიკა, ჩვენი თეორიული აზროვნება.

ასეთია ეს დიდი წიგნი, დაწერილი სტალინური სტილით, უძლეველი სტალინური დიალექტიკური ლოგიკით, რომლის დაუცბრომელი და ბეჯითი შესწავლა — ჩვენი მოვალეობაა, ყოველ საბჭოთა პატრიოტის, ყოველი პარტიული და არაპარტიული ბოლშევიკის უაღრესად დიდი და საპასუხისმგებლო ამოცანაა.

გრიგოლ აბაშიძე

სერგეი ქიროვი 5 ლექსების ლემონსკრაშიაზე

ქუჩებში ჰქროდა დეკემბრის ქარი,
თეთრად ბარდნიდა თოვლი პირველი,
განათებული, როგორც ცისკარი,
ის მოდიოდა დროშით წითელით.

ისევ ცოცხალი და ისევ მტკიცე,
არა მწუხარე და დაბინდული,
იდგა ხალხში და ისმოდა ისევ,
დიდი ტრიბუნის ხმა რაინდული.

ეს ხმა ცეცხლით და სიმართლით იცნეს,
ეს სახე გულში კვლავ გვიხატია,
ის ხმას აძლევდა ბელადის სიბრძნეს
და ბედნიერი ხალხის ქარტიას.

მისი ხმა იყო ყველას გულისხმა,
ყველას გვეძახდა მისი სახელი,
რომ ამართულმა ხელმა ურიცხვმა
დაამხოვს მტერი უკანასკნელი.

თოვდა... დეკემბრის თოვლი პირველი
გვეხვია, როგორც თეთრი თავშალი,
ის მოდიოდა დროშით წითელით
და უკვდავების ერტყა ჯაფშანი.

კონსტანტინე ჰიჭინაძე

მარინა რასკოვა

ასცდა შიწას გრილით,
ზედმავალ ტრიალით,
და ფრთებ-გასწორებული,
ვით კალია ვეება,
ცის კაბადონს შეება
თვითმფრინავი ქებული.

რა მსუბუქი რვალია!
სამი გმირი ქალია
ეკიპაჟი იმისა.
ბრძოლის დიდი ეინი აქვთ,
ლამის არ ეშინიათ,
არც ქარის და წვიმისა.

მოკმედებენ ხელები,
შაგრამ უმეტყველებით
მოკუმულან ტუჩები.
სარკმელები თავისა
ბეწვეულის ტყავისა
მხურავთ, როგორც ზუჩები.

ყრულ შეუკრავთ ფერდები
და მაღალი მკერდები
ტყავისავე ქათიბებს....
მანქანა სელას ამალებს.
გადუარეს ტრამალებს,
თვალუწედნელ სათიბებს.

მზიბლავთ ფრენა ქარული.
ეკვი, თუნდაც ფარული,
არ იციან სრულებით,

არც თუ ოდნავ ღელავენ.
თეძობებზე ელავენ
რევოლუციის ლულეები.

ერთი დიდი სურვილი,
გამარჯვების წყურვილი
ყოველ მათგანს ალომებს.
მალლა სუნთქვა ხშირდება,
თავის მოხდა სჭირდება
მეაებადიან ბალონებს...

მიზუზუნებს კალია,
საათობით გალია
მან თვეობით სავალი.
მოდის მდინარეებით,
მადნებით და ტყეებით
შორი აღმოსავალი.

• •

ვარსკვლავიან ღამითა
ჩვეულ სითამამითა
ცას მანქანა მიჰკროდა
და პირდაპირ გრიალით,
კამკამით და კრიალით,
ვით კომეტა, მიჰკროდა.

დილას ჩრდილი ზღებოდა —
ზეცა იღრუბლებოდა.
ზღაზენითა და ზმორებით
იშლებოდა უღევი
ყოველ მიმართულებით
სქელი ნისლის შორევი.

რუხ შრეებად ფენილი
სუნთქვა ამოჭმენილი
მშვიდის ოკეანისა
ქარს მოჰქონდა ჩქაფანით,
როგორც ლევიაფანი
უნაპირო ტანისა.

ქარიშხალზე შემდგარი
 ეკიპატი მდღვარი
 რას არ გაუმკლავდება!
 დაივიწყა მან ძილი,
 არ თავდება მანძილი,
 არც ბურუსი თავდება....

ჩაპყვენენ ღრუბელს ჩარღვევით.
 ძირს აჩენდა გარკვევით.
 მიწას ნისლი გამდნარი.
 ნაბადივით დაიგო
 დაბლა შავი ტაიგა —
 უნაპირო ნაძენარი.

უჩეხი და ურბევი,
 თითქოს შავი წურბელი
 დედამიწას დასხმია,
 ჩაკუპრულა ზღვასავით
 და თავების საესავით
 ებრძვის გრიგალს ასხმიანს.

ეძებს გრიზოდუბოვა,
 მაგრამ ვერსად უპოვა
 დასაფრენი მინდორი
 დასუსტებულ თვითმფრინავს,
 და ისევ წინ მიფრინავს
 ალალ ბედზე მინდობით.

ბენზინი კი თავდება...
 ქარტეხილი ავდება:
 კვლავ ქაოსის ფურთხივით
 ნისლი წამოაყარა
 და მანქანა დახარა
 დაკოდილი შურთხივით.

ძირს ტაიგა მთიანი,
 მალლა ქარი ფრთიანი —
 დათვლილია წუთები.
 გაგრილებულ თავებით
 ძაგდაგებენ ძრავები
 ძარღვემ-დანახუთები.

მაშ დალუპვა უწევდათ!
 მორბედად უცემდათ
 გაბედული გულები.
 ზეზე წამოიშართა
 უფროსი, და მიშართა
 შტურმანს განკარგულებით.

სხვა ხსნა მისთვის არ იყო:
 უნდა ვადამბტარიყო
 თავის გადასარჩენად.
 აღარ განუმარტებდა,
 რომ პილოტებს შართვედა
 მანქანაზე დარჩენა.

გადარჩენა თავისა?!
 სურს ატეხა დავისა
 გაკვირვებულ მარინას.
 რად გაეჭყეს მხოლოდ ის
 კატასტროფის მოლოდინს?
 იგი ამას არ იზამს...

თვალთა ვადანათება:
 ისევ წინადადება....
 და მარინა რასკოვამ
 შეასრულა ბრძანება —
 რუკებს თავი ანება,
 თვითმფრინავი დასტოვა.

ერთი იყო სურვილი,
 გამარჯვების წყურვილი,
 მისწრაფება ჯიუტი...
 გაიშალა შრიალით
 და დაეშვა ფრიალით
 თეთრი პარაშიუტი.

* * *

ეს რა არის? ვინ არი?
 დაფრთხა ტყვეი მძინარი
 და ძირს ჩაცოცებული
 ჰყრის პირიდან ნამცეცებს
 და პირალმა აცეცებს
 თვალებს გაოცებული.

კუდი, როგორც ნამგალი,
 მოღუნა და კანკალი
 შიშმა დააწყებინა:
 ფრთა-ფრთხი და საზარი
 რაღაც უზარმაზარი
 ფიქვის წვერზე ეფინა.

მაგრამ თავი მარინამ
 ხეს არ დააფარვინა —
 იმრო დანა ფხიანი,
 გადასერა ღვედები
 და გულ-დაიმედებით
 მთა დაზვერა ტყიანი.

ჩამოცურდა, ჩამოხტა...
 ნეტა მათთან რა მოხდა?
 მალლობს შემოუარა
 ერთი ფიქრის მღვველად:
 დაჯდა დაუმსხვრეველად
 ძირს მანქანა, თუ არა?

მაგრამ, გარდა ქარის ხმის,
 არაფერი არ ისმის,
 არც რაიმე არა ჩანს.
 მხოლოდ ნისლი სრიალებს,
 თითქოს ცა აფრიალებს
 უზარმაზარ ფარაჯას.

გარს ნაძვები, ნაძვები...
 მწვანე ლეშკის ქაცვები,
 მკაწრავი და მჩხვლეტავი
 ქალს უშლიან სიარულს...
 მზის სინათლეს მხიარულს
 თულა ნახავს ნეტავი?

ტყეს არ იყო ჩვეული.
 შესდგა სმენად ქცეული...
 მძიმედ წამოეხარა
 ხეებს ტანი დამბალი.
 მიწა იყო დამბალი
 და ზედ წიწვი ეყარა.

და უეცრად მოისმა
 შორეული სროლის ხმა —
 ერთი, ორი, მესამე...
 მაშ ცოცხლები არიან!
 ჩარიგად უხარიან —
 დებს მიაგნებს დღესავე!

სროლითავე ანიშნა,
 სწრაფად რუმბი დანიშნა
 მათის მიმართულებით.
 არ იცის, რომ არია,
 ქარში ხმა რომ გარია,
 გეზი ეხომ სრულებით.

ჩაიარა მთიანი,
 მიდის იმედიანი.
 გაღეული ჰგონია
 მთლად მანძილი მას უკვე.
 გაისროლა. პასუხი
 აღარ გაუგონია...

დაცვარულის ტანითა,
 ხელში ფინურ დანიითა,
 გადაეარდნილ თულივით
 სუროებში მიძვრება...
 და გეზი კი იცვლება
 სულ სხვა მიმართულებით!

დაალამდა. დაბნელდა,
 გაელა უფრო გაძნელდა.
 დაწვა. მალე რულითა
 დაუამდა სხეული
 ღონე-გამოღეული
 უგზო სიარულითა...

ნაძვის ძირას ეძინა.
 არაფერი ეფინა,
 არაფერი ეხურა.
 შეკრთა: რაღაც ხმაური,
 უცხო და უცნაური,
 ძილში შემოეყურა...

თვალი გამოახილა...
 სმენა გაამახვილა...
 შვედ ვადაშლილიყო
 ღამე ყრუ და ზვიადი,
 თითქოს ცათა წყვედიადი
 სულ იქ ჩამოდვრილიყო.

ოჯდა დადუმებული,
 ნაძვზე მიყუდებული
 ისე, როგორც მიმკვდარი.
 სად ეძინა? სად იყო?
 ყველაფრისთვის მზად იყო
 გზის დაბნევას მიმხედარი.

გათენდება, თუ არა?
 ფრთხილად ჩამოუარა
 თვალთა გამონათებით
 მხეცმა შავ სიბნელეში.
 ხმაურობდნენ დეღეში.
 აღრენილი დათვები...

გაიბაწრა დღეები...
 სულ წისლი და ხეები, —
 არ თავდება ტაივა.
 იბრძვის ქალი, ძალადობს,
 ყველა გეზი ჰლაღატობს,
 ვერაფერი გაიგო.

კვალი მათი სრულიად
 უკვე დაკარგულია,
 და, თუმცა დღე ცისმარი
 გამარჯვება მზადდება,
 ღამით ისევ ცხადდება
 ტატიანას სიზმარი...

საიშედო რა ნახა?
 ხეზე ჯდება ხანდაზან
 გაბუსული ნიბლია,
 ღრუბელს არღვევს არწივი,
 დათვს, წამომდგარს კაცივით,
 უჩანს თეთრი იღლია.

უდგას ღამე ყოველი,
 ეს ტაიგის ცხოველი
 წაბლისფერის ფარაჯით.
 ახლოს არას აკარებს.
 ეყოფოდა ცხრა კარებს
 ამნაირი ღარაჯი.

გაფრთხილებულ თათებით
 უვლის ღამენათევი, —
 შეიყვარა შტურმანი,
 შეეცვალა ბუნება.
 შორით ებუზღუნება,
 როგორც ეთერს მურმანი.

ქალმა დიდხანს ატარა
 მონატები პატარა
 შოკოლადის ფილისა.
 სხვა კი ვერა ჭამა რა,
 იყო ხილის ამარა,
 ტყის უმწიფარ ხილისა.

მკლევდებოდა, ხმებოდა,
 პირი ეკუმებოდა
 ცხრა დღის გაუცინარი.
 სწუხდა ჩამოლამებას,
 თუმცა ყველა წამებას
 ივიწყებდა მძინარი.

სდევდა აზრი მწარე მას,
 გულს უკლავდა გარემოს
 მკაცრი ერთსახეობა...
 იმ დღეს ბევრი იარა;
 როგორც ტვერის იარა,
 ნახა ერთი ხეობა.

წინ ბალახი ჩნდებოდა, —
 წვრილად მიუყვებოდა
 მინდვრიანი ჭაობი.
 მიდის წელგამართული,
 მკირეოდნად გართული
 ახალ სანახაობით.

სკირს ჭანჭობის გარღვევა, —
 შემძვრალიყო ძარღვებად
 ნიადაგში რუები.
 ზოგან, როგორც კანითა,
 წაფარულა მწვანითა
 მიწის ბნელი ღრუები.

ზოგჯერ კორძებს ნაქარევს
 ფებს ოდნავად აკარებს,
 ხან წელამდის ეფლობა...
 სწუხს ოსტატი ფრენისა:
 იგრძნო გადარჩენისა
 სრული შეუძლებლობა.

სელა სრულებით ფერხდება,
 თანაც აღარ ხერხდება
 უკან გამობრუნება.
 რუხი ნისლის ფრთილებით
 და სალამოს ჩრდილებით
 მოლუშულა ბუნება.

წინ მოსჩანან სერები,
 ბრგე ნაძვების წვერებით,
 ვით მაცნენი ჭირისა,
 თავებ-დაკეპილები —
 საშინელი კბილები
 საზარელის პირისა!

მამ წერტილიც აქ არი...
 ჰქონდა ფეხქვეშ მაგარი
 მიწა ერთი მტკაველი.
 ცას დაუწყო ყურება...
 მალე გადახურება
 ღამის შავი კრაველი.

თავს ნელ-ნელა ღუნავდა.
 იცის: აღბად ზრუნავდა
 მთელი მისი ქვეყანა,
 რომ საწყალი მფრინავი,
 საღდაც ტყეში მგმინავი,
 მზეზე გამოეყვანა.

აღბად ძებნა გრძელდება,
 შორს მიწაზე ვრცელდება
 მისი მცირე სახელი,
 ბევრიც გამოფრენილა
 და ვერ აღმოჩენილა
 კაცი მისი მნახველი.

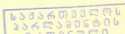
გამოზრდილი მშრომელად,
 იგი დაუცხრომელად
 და კეთილად იღვწოდა.
 რაა მისი წყლულები,
 მილიონთა გულები
 თუ კი მისთვის იწვოდა?!

დარჩეს, დაე, სხვებისთვის,
 მათის გამარჯვებისთვის,
 მისი მტკიცე სარდლობა,
 ვით საბრძოლო აღამი...
 ყველას თბილი სალამი,
 ყველას დიდი მადლობა!..

ასე ჩაფიქრებული,
 ცივ ჰაობში ვნებული
 იდგა ყანჩისებურად.
 მსუსხავი და მჩხვლეტელი,
 სრულად განუქვერტელი
 გარს წყვდიადი ებურა.

ვით მცენარე დარგული,
 იგი ფერდაკარგული
 დილას შეხვდა მეათეს.
 ნახა: სხივთა კრებული,
 ასე მონატრებული,
 ნაძვის წვერზე კიაფებს.

მთები ნისლებს იცლიან...
 მაშ სინათლით იძლია,
 ღამის ბნელი უკუნი!
 ხარობს ნიშნით აბლითა:
 ჩამოესმა მადლიდან
 მას ნაცნობი გუგუნი.

ხმა მანქანის ფრენისა!
 ნიშნად აღმოჩენისა
 თავზე წრეებს ავლებდა,
 და უსიტყუო ენითა,
 პირდაპირის ფრენითა
 სწორ გზას მიასწავლებდა.

მკერდი სუნთქვით აზიდა
 და ნაჩვენებ ხაზითა,
 ნაცად გამბედაობით
 გაემართა შეებული...
 დილით შემკვრივებული
 იყო ოდნავ ქაობი.

იარა და იარა...
 ქალი, რკინა კი არა,
 იყო ამის ამტანი.
 დაღლით სული ხდებოდა.
 ქაობს მიუყვებოდა
 კვლავ ტყეები და მთანი.

იცლის ტალახს ტანიდან.
 კიდევ მცირე ხანი და
 უღალატებს მხნე გული.
 წუთით ვერსად ჩამოჯდა...
 უცებ მის წინ გამოჩნდა
 რაღაც გაბრწყინებული.

ეს „სამშობლოს“ ფრთებია!
 ქაობს ჩაპყუდებია
 გიგანტური კალია.
 ხედავს ყველა ნაწილებს
 და თვალს ველარ აცილებს:
 იქვე ორი ქალია.

როგორც ბასრი მახვილი,
 ოსიპენკოს ძახილი
 ტყეთა დუმილს ჰკვეთავდა:
 დაინახეს! მორბიან...
 თითქოს ორი ორბია...
 რიცხვი სამად შეთავდა!

ყველამ ბევრი იწვალა,
მაგრამ ლზინად იცვალა
ჭირი მათგან ნახული.
ჰქონდათ მზერა ალური,
რომ რეკორდი ქალური
იყო გადალახული.

ყვევილებს თქეშებად
მათ საშველად ეშვება
ბევრი პარაშიუტი...
ერთი იყო სურვილი,
გამარჯვების წყურვილი,
მისწრაფება ჯიუტი!

კონსტანტინე გამსახურდია

დიდოსვავის კონსტანტინეს მარჯვენა

რანდული რომანი

(გაგრძელება *)

XX

გიორგი პირველს თორმეტი წლისას დაადგეს სამეფო გვირგვინი თავზე, სათამაშოების ნაცვლად სკიპტრა შეაჩუჩეს ხელში.

ადრიან სიყრმეშივე შეება იგი ბიზანტიის კეისარს პირველად. ბასიანის ომიდან უნებლად მობრუნებულმა კათალიკოსი მიუგზავნა ბასილის, ზავის პირობა მისცა, „მის ნოხს დაადგა ფეხი“, როგორც იმჟამინდელ ბიზანტიაში იტყოდნენ ხოლმე.

როგორც გიორგი მეფეს, ისე ბიზანტიის კეისარს მუდმივი ომი ჰქონდათ დიდგვაროვან აზნაურებთან. პატრიციუსი ქაიფე გადაუდგა ბასილის და ნიკიფორე კისერმოქცეულს დაუკავშირდა, ბარდა ფოკასძეს. გიორგიმ დრო იხელთა, აჯანყებულებთან მოლაპარაკება დაიწყო, თანადგომა აღუთქვა კეისარის წინააღმდეგ ბრძოლაში.

ვანდგომილნი ფოკა და ქაიფე ურთიერთს წაეკიდნენ, ფოკა მოჰკლეს, თავი მისი კეისარს მიართვა შერიგების გუნებაზე დამდგარმა ქაიფემ.

ბასილიმ მოლაღატის თავი გიორგი მეფეს გამოუგზავნა ძღვნად, ამგვარად ამცნო: არ ვენდობიო ფიცისგამტეხელს.

უხტიკესთან სასტოკად დაამარცხა კეისარი მეფემ, წარჩინებული სტრატეგები და კატეპანები ბრძოლის ველზე დასტოვეს ბიზანტიელებმა, რამდენიმე ათასი სტრატეიოტი¹⁾ დაჰკარგეს.

*) იხ. „მნათობი“ № 11

¹⁾ სტრატეიოტი — ჯარის სარდალი, სტრატეოტი — ჯარისკაცი, ბიზანტიელი მონასა, დომესტიკი — მხარის უფროსი, სარდალი.

დიდძალი აბჯრის აღაფა ჩაუფარდა ქართულ ჯარს ხელში, ჭარანგები, აქლემები, ჯორები, ლოდსატყორცნები და ციხეთა მმუსერელი ტარანტები¹⁾ დამარცხებული უკუიქცა მაკედონელი ზნაძეებისადმი.

ვასპურაკანის პროვინციის მმართველმა, კომინიშმა სარკინოზებთან შეტაკების წინა დღეს ერთგულების ფიცი ჩამოართვა თავის ჯარს, ან გაემარჯვათ, ან თავის სტრატეგთან ერთად მომკვდარიყო ყოველი სპა.

მსტოვარებმა დააბეზლეს სტრატეგი კომინი, გიორგი აფხაზთა და ქართველთა მეფესთან იყოვო შეთქმული, იმპერატორობას მიელტეოდო.

კომინი შეაპყრობინა ბასილიმ, თვალეზი დაუბნელა, თვალეზი დასწვეს მასთან ერთად შვიდ პატრიციუსს.

შემდგომ ამისა, მსტოვარებს ამბავი მოჰქონდათ გიორგი მეფესთან, ახალი ომისათვის ეშხადებაო კეისარი, ხმელეთიდან და ზღვიდან შემოტევის აპირებს, საომარ ზომალდებსა და დრომონებს აგებსო სასწრაფოდ.

კეისრის წინააღმდეგ ბრძოლის ეინმა და საქართველოსთვის წართმეული პროვინციების დაბრუნების წადილმა ბიზანტიასთან შჯულის ერთიანობა გადაავიწყა გიორგის, ახლა აღ-ხაკიმთან გამართა მიწერ-მოწერა მეფემ.

აღ-ხაკიმი 11 წლისა ავიდა ხალიფის ტახტზე. მან გაუფონარი სისასტიკით გაითქვა სახელი ქრისტეანების უწყალოდ მმუსერელმან.

სავესებით გახელებული და დაუდგრომელი ბუნების კაცი იყო ხალიფი.

ხან ბრწყინვალე ამალითურთ დაჯირითობდა ხალხით სავეს მოედნებზე, ხანაც „ღმერთის გამოცხადებას“ მოწყურებული დახეტებოდა მუკატტამის უკაცრიელ მთებში, მისტიური ჰალუცინაციები აწვალებდა ბნელიანს.

ხან ათიათასებს მოასრევიანებდა ჯალათებს, ხანაც მეფურ საქურქლეთა ვასცემდა უხვად. თავის ქვეშევრდომების მიერ ლეთაებად აღვიარებას მიელტეოდა და მხოლოდ მაშინ დამშვიდდა, როცა დრუზების სექტამ „ღმერთად“ გამოაცხადა იგი.

ფატიმიდების დინასტიის ვარსკვლავი ამოდოდა ალორძინებული ისლამი ბიზანტიის სამანებს აწყდებოდა, აღ-ხაკიმი გააფთრებული მუსრავდა ქრისტეანებსა და ებრაელებს, დაუცხრომლად ებრძოდა იმ „ძალღს“ ბასილი კეისარს.

კეისარმა დავით კუროპალატი დალაშქრა 988 წელს, შემდგომ ამისა ანტიოქიაში წარგზავნა დომესტიკი დიდძალი ჯარით.

აღ-ხაკიმმა რელიგიური ომი გამოაცხადა ქრისტეანეთა წინააღმდეგ, ამას მოჰყვა იერუსალიმის ტაძრის დანგრევა, მონასტრებისა და ეკლესიების გადაბუგვა სინას მთაზე, ანტიოქიასა და ეგვიპტეში.

¹⁾ ტარანტი — ციხეთა მმუსერელი მანქანა საშუალო საუკუნისა. ამ მანქანას წვეტბურლიანი ხორთუმი ჰქონდა კედლების შესანგრევი.

მელქისედეკ კათალიკოსს დიხაც არ მოსწონდა გიორგი მეფის დაკავშირება სარკინოზების ხალიფთან, არც თუ ბიზანტიის სამტრო პოლიტიკას იზიარებდა იგი.

მელქისედეკი გარეგნულად ექვემდებარებოდა გიორგის, მაგრამ ქრისტეს მოსაყდრეს ურყევად სჯეროდა, რომ „მეფე ქვეყანას ზედა ხელმწიფეა, ხოლო ქრისტე — ზეცისა, ქვეყანისა და ქვესკნელისა“.

ქართული ლაშქრის მიერ ოლთისის ეკლესიის შემთხვევით გადაწვას ყოველ წელს ხელახლა შეახსენებდა ხოლმე კათალიკოსი მეფეს, ხან მის „ურწმუნოებას“ აბრალებდა იგი ამას, ხანაც ალ-ხაკიმის „წარმწყმედელ ზედგავლენას“.

ოლთისის ეკლესიის ნაცვლად სამი საყდარი ააგებინა კათალიკოსმა გიორგის სამცხეში, ერთი მათგანი მუხმა დააქცია, ორიც მიწისძვრამ იმსხვერპლა ზედიზედ.

ნიწისძვრამ დააქცია იმავე წლის აღდგომის დღეს სვეტი ცხოველის ტაძარიც, აბულ-კასიმის მიერ იეპარქმნილი პირველად.

ახლა ეს ეწადა მელქისედეკს, ოლთისის ეკლესიის სამაგიეროდ სვეტი ცხოველის აგების ხარჯები ეკისრნა გიორგის.

ბოლოს დაითანხმა მეფე. სამნაირი გეგმა წარმოადგინინეს ხუროთმოძღვართა უხუცესს — ფარსამან სპარსს.

ფარსმანის გეგმით ახალი სვეტი ცხოველი უნდა ყოფილიყო ერთნაფიანი ტაძარი, რომლის ოთხივე ფსადის რელიეფები ირანული ალეგორიებით იყო გადატვირთული. ფრთოსანი ცხენების, ძაღლების, სირაქლეების გრიფონების ფიგურებითა.

ქართული წარმართობის გამოძახილიც ცხადდებოდა კედლების ბარელიეფებში, თავადერილ, კუდაშვერილ ხარებს ტოტემის ნიშნებით ჰქონდათ დადალული ფერდები. ქრისტეანეთა თვალის ასახვევად ამ ცხოველებს ჯვარი ჰქონდათ დადგმული რქებს შორის.

გუმბათის ფრიზეზში, კარიბჭეების სიახლოვეს პანიურად აღტყინებულ, შიშველ ფიგურებს ღვინით სავსე ყანწები ეჭირათ ხელში, ყურძნის აციდოებით დაფარული ჰქონდათ სხეული სანახევროდ.

ფანჯრების ირგვლივ შემოვლებულ როზეტებსა და ჩუქურთმებში ოსტატური მიმიკრიით ჩახლართული იყო დაწყვილებული გველების ხატებანი.

ეკლესიის შიგნით, ოთხსავე კესონში თვით მეფეების, მღვდელმთავრებისა და ანგლოსების ფიგურებიდანაც გამოსჭვივოდა პელლენური სიშიშველე და მშვენება ხორცისა.

სამივე გეგმა ამგვარი შინაარსისა იყო მეტნაკლების სხვაობით, ამიტომაც სამივენი უარყო მელქისედეკმა.

ახლა კათალიკოსმა მოიხმო ბერძენი ოსტატები ბიზანტიიდან.

გიორგის დაკვირვებულმა თვალმა მყისვე შენიშნა, რომ ამ გეგმების მიღება მოასწავებდა მიბრუნებას იმ ზედგავლენისაკენ, რომელიც ქარ-

თულ ხუროთმოძღვრებას ორი საუკუნით აღრე დაძლეული ჰქონდა უკვე.

უდაბნო იცქირებოდა კესონებში მოთავსებულ მღვდელმთავრების ფრესკებიდან. განკითხვის დღისა და ჯოჯოხეთის ხატებანი¹⁷ მკაცრდნენ საშინელ მუქარას ყოველივე ადამიანური ვნების მიმართ.

გუმბათის თალიდან ამას ყოველივეს გადმოსცქეროდა ნამსკვალისანი, ხორცდაშრეტილი ნაზარეველი.

ყველაზე მეტად ერთმა ფრესკამ აღაშფოთა გიორგი მეფე. შარავან-დიანი ბასილი კეისარი კლიტეებს აბარებდა აღმოსავლეთის მოსაქცე-ვად წარგზავნილი წმ. მიამებს, ბასილი კეისარი რომელსაც „ძაღლს“ უწოდებდნენ არა მარტო სარკინოზები, არამედ ქართველები, სომხები და ბულგარებიც.

ამ ფრესკის დანახვისას ბრანისაგან გახელდა გიორგი, მაგრამ მოხუ-ცებულ კათალიკოსს ვერაფერი შეჰკადრა, ადგა და გავიდა დარბაზი-დან უხმოდ.

ახლა სხვა ოსტატების ძებნას შეუდგა კათალიკოსი და სწორედ ამ დროს დაიწყო ფხოველთა ამბოხი.

ძელი ცხოველის მიერ ჭიაბერის მოკვლამ გიორგიც დააფიქრა და შე-აშფოთა. მეფემ თავის თვალწინ მოაწამელინა ხის ჯვარი ფარსმანს, მა-გრამ რაკი ერთი და იმავე ჯვარის ამბორმა ჭიაბერი მოჰკლა და კო-ლონკელიძეს არ ავნო, ამან დააეჭვა გიორგიც.

ვაი თუ ფარსმანის წამალს არც კი ემოქმედნოს და მართლაც მო-ეკლასო ძელი ცხოველს ჭიაბერი.

ცხადია, ჯვარის მოწამვლის ამბავი კათალიკოსისათვის არ გაუმხე-ლია გიორგის, ამიტომაც ველარც ისა ჰკითხა მას, თუ ჭიაბერი სად ემ-თხვია ჯვარს, ან კოლონკელიძე სად ეამბორა?

ამას ერთი უცნაური ამბავიც დაერთო კიდევ: მცხეთის სასახლეში დავით კუროპალატისეული ხატი ჰქონდა გიორგი მეფეს ერთი, წმ. გიორ-გის ხატი ვერცხლნაჭანდაკევი. ეს წმ. გიორგი უშველებელი ჯაჭვით ჰყავდა საწოლის დარბაზში დაბმული, რადგან ოდითგანვე ასეთი გად-მოცემა არსებობდა აფხაზთა მეფეების ოჯახებში.

ეს ხატი თუ ჯაჭვით არ დააბა პატრონმა, მოიხსნება და წავაო სადმე-ასე ჰყოლია თურმე დაბმული იგი დავით კუროპალატს უფლის ციხეში, ხოლო ბაგრატ III-ს ჭუთაისის სასახლეში.

ფხოველთა ამბოხის დაწყებამდისაც მეღქისედეკსა და ეზოსმოძ-ღვარს ფრიად აწუხებდათ ერთი რამ: ისინი ჰხედავდნენ გიორგი მეფე უფრო და უფრო გულგრილი ხდებოდა სარწმუნოების მიმართ.

ყოველივე ამას ფარსმანს აბრალეზდნენ ისინი. ფანასკერტელის ქალის საჭმემ საბოლოოდ გადააწყვეტინა კათალიკოსს: ფარსმანი უნდა გაეგდოთ მცხეთიდან როგორმე. საამისოდ უმთაერესი იყენებოდათ მცხეთაში განმტკიცება გიორგი მეფისა.

სწორედ იმ დღეებში, როცა ავადმყოფი მელქისედეკი მცხეთას მიბრუნდა, დედოფალი აფხაზეთს წავიდა, ზოლო მეფე კვეტარის ერისთავის დასალაშქრავად გაემგზავრა, ეზოსმოდღვარმა ბნელი ღამე შეარჩია, მეფის საწოლ დარბაზში შეიპარა, მოქლონი დაამსხვრია, ჯაჭვი ახსნა წ. გიორგის, ხატი მოიპარა და ნოკორნას მონასტერში ჩაუტანა დაყუდებულ ბერს ევდემონს.

დაანამუსა თანაც: მხოლოდ ერთი თვის შემდეგ განეცხადებინა: ხატი თავათ ჩამოვიდაო ნოკორნაში.

ეზოსმოდღვარი არც მოსტყუვდა თავის ვარაუდში: კვეტარიდან დაბრუნებულ მეფეს შიშის ხარი დასცა წ. გიორგის სასახლიდან „გაპარევი“.

ეზოსმოდღვარი ახმობინა მსახურთუხუცესს მყისვე, საწოლის დარბაზში ჩაიკეტა და მთელი ღამე აკითხვინებდა ფსალმუნს.

მალე კათალიკოსიც გამომჯობინდა.

მელქისედეკმა როგორც კი შენიშნა კვლავ მიუბრუნდაო სარწმუნოებას გიორგი, ეზოსმოდღვარს უბრძანა: დაბადება უკითხო მეფეს, განსაკუთრებით დანიელი, თავი მეოთხე, სადაც მოთხოვნილია თუ როგორ დასაჯა ნაბუქოდონოსორ ბაბილონის მეფე იერუსალიმის ტაძრის შემუსვრისთვის ღმერთმა.

შემდგომ ამისა, თავათ მიჰყო ხელი შეგონებას მელქისედეკმა.

არწმუნებდა: თუ სვეტი ცხოველს ამაგებინებ, მოგიტევებსო „ოლთისში“ ჩადენილ მკრეხელობას უფალი“.

იმ ეპყად გიორგის მთელი გულისყური ციხეების შეკეთებისაკენ იყო მიქცეული.

თმოგვის ციხე დაანგრია მიწისძვრამ, შესაკეთებელი იყო ციხე, კლდეკარისა, ქანდაციხე, ბერციხე, ციხე-ბოდოვი, ციხე-კაბერი, ქოლოთკერი და აწყვერი, ოძრახოს ციხე-ქალაქი და მგელციხე.

განსაკუთრებით საშურო იყო: ანაკერტის, ფანასკერტის, ბოლოციხის, ქუმურლუხის და თუხარისის ციხეების შეკეთება, რადგან ბასილი კეისარი ყველაზე ადრე სამცხისა და ტაოს სიმაგრეებს მოადგებოდა.

გარდა ამისა, ნაალაფავ ლოდსატყორცნებისა და ტარანტების შეკეთებასა და მათი ბადალების გაკეთებას ჰპირდებოდა ფარსმანი გიორგის, საამისოდ დიდძალი საფასი სჭიროდა მეფეს.

ბოლოს იმდენი უჩიინეს მას, რომ ხარჯებისა და მონების მიცემას დაჰპირდა გიორგი კათალიკოსს. ეს კიდევ ცოტაა, უცნაურად აეკვიატა მეფეს ოლთისში გადამწვარი ეკლესიის ჩვენება.

და ეს ამბავი დაიწყო ასე:

XXI

ადრე დააწვა გიორგის კაბუჯურ მხრებს ომებში და მარჯვენაში დანთხეული სისხლის კოშმარი.

ცნობილია: ვისაც სიყრმეში არ გაუხარნია, ვისაც ბავშვობაში სიკაბუჯე წამოსწევია, ხოლო სიკაბუჯეში შუაკაცობის ტვირთი, მას მარადეამს თან დაჰყვება გაცთენილი სიყრმისა და სიკაბუჯის დარდი.

ასეთნი მუდამ ჰკარგავენ წონსაწორობას და ყოველთვის იმის ცდაში არიან, გვიან მაინც შეივსონ ეს დანაკლისი როგორმე.

მელანქოლია შეეყარა გიორგის, კაცმძულვარება შეეპარა მის გულს. ადრე მოსწყინდა მეფეს დარბაზობის გრძელი ცერემონიები და კარის გაჩივების სასტიკი ეთიკეტი. ჯერ მზრდელის, შემდეგ მარიამ დედოფლისა და მელქისედეკ კათალიკოსის მოსაწყენი შეგონებანი...

მეფე ხარ და ხამს...

მეფე ხარ და გმართებს....

მეფე ხარ და გვეალბება....

ასეთ წუთებში მეფედ არ ყოფნას ნატრობდა გიორგი.

როგორც კი შემოუტევედა უგუნებობა, აიყვანდა მალემსრბოლს უშიშარაისძეს და სეფე მებაჯრეთაგანს ერთს, გავიდოდა მცხეთიდან, საფურცლეს გადაღმა, რომელიმე მუხის ქვეშ მიუგდებდა მონასპათ ცხენს, იბეტალბდა ველად, მუხის გარშემო წრეს უვლიდა, უვლიდა წრეს და ბუნებაში განმარტოებული ეძიებდა მოოხებას გულისას.

წელიწადში ორჯერ, ირმის მყვირალობასა და წეროთა გადაფრენის თვეებში, ინით წვერს შეიღებავდა გიორგი, სელის სამოსელსა და სამოგვის წაღებს ჩაიცვამდა, აიყოლიებდა მდაბიორებს: მებაძღეს — დრუისძეს ქიტესას, მეჯინიბეს — გაბრიელ კობრიქისძეს, ბაზიერს — ესტატე ლომაისძეს, თავათ მეფე, გლახუნა ავშანისძეს დაირქმევდა ხუმრობით.

მთელი კვირა გადაიკარგებოდნენ სიყრმის მეგობრები, ნადირობდნენ ნაურეკვავის ტყეებსა და არაგვის ქალებში.

საწოლის დარბაზის ბუმბულს, მეცხეარეებთან ღამის თევას არჩევდა, მირთმეულ ირმის ცურს, სახელდახელო ტყეში შემწვარ მწვადებს.

მხოლოდ ასეთ წუთებში სჯეროდა გიორგის, რომ ეს ქვეყანა მარტოდნენ საომრად არა ყოფილა გაჩენილი.

უსიერი ტევრები იწყებოდა ჯერ კიდევ ღართისკარის ციხესთან, შეუვალი ტყეებით იყო დაბურული საფურცლისა და მისაქციერის სანახები.

ნარეკვავის ხევის გაღმა-გამოღმა ქოჭი იყო თვალშეუღლები, ბატებით, წეროებითა და გველისმბრძოლით სახვე.

როცა მთის ყურში სადმე დაისვენებდნენ დაქანცული მონადირენი, ქიტესა ტიკს გადმოიღებდა და მოზერის ყანწს გაავსებდა ღვინით, მხოლოდ ამ ყანწის გამოცლისას არ გაუღვლიდა გიორგის სიყრმიდანვე თანდაყოლილი ფიჭრი: მოწამლული არ იყოსო ღვინო?

არც კარისკაცთა უტიფარი ლიქნა აწუხებდა ამ ტყეებში, არც მკვლე-
ლი უღარაჯებდა სადმე, არც თუ მოშივანი აღიოდა მის დანახვისას ხეზე.
იმ ჯერად სამი ღამე ათიუს ერთ წიფლის ქვეშ დანდებულნი ცეცხლის პი-
რად. წეროების გადაფრენა ჯერ კიდევ არ იყო დაწყებული, მხოლოდ
კანტიკუნტად გაისმოდა გარიჟრაჟზე მარტოხელა წეროს ყივილი, ღლა-
ნებდნენ ჭაობის ბატები, ტყის ინდოურები სძოვდნენ ჯეჯილებს, ქილ-
კვაკვები უხმობდნენ მთებიდან გადმომდგარ ზამთარს.

უთენია აღდგნენ. ინათლა თუ არა, წეროების ყივილმა შესძრა მონა-
დირეთა გულები. დიდი გუნდი დაჯდა ნამუხვართან, ჩაუნისკარტეს
შლაშს.

სამსამი დახოცეს თითოთა. მზე შუბის ტარზე იდგა, როცა მოშიე-
დათ კვლავ.

„გლახუნავ, დღეს შენი ჯერია, ვაიქე, ბატი ჩამოავდე ერთი, მე და
ქიტესა შამფურებს დაველით: ფიჩხს მოვიტანთ ესტატე ცეცხლს გააჩა-
ლებს, ეუბნება გაბოი გიორგის, ოღონდ შორს არ წახვიდე, ამ იფნის ქვეშ
დაგელოდებით“.

გიორგი დაემორჩილა უხუცეს მონადირის ბრძანებას. მიჰყვა მხარ-
მარცხნით ჭაობებს.

მარტოშთენილს კვლავ შემოესია უსიამო ფიქრები, მიდის ჭალაში
და მოუნდა ისევ წრის გარეშემო ტრიალი. ბატების მთელი გუნდი აუფ-
რინდა, ცხვირწინ. ესროლა და დააცდინა.

ახალმა და ახალმა გუნდმა ბატებისამ ტყის სიღრმეში შეიტყუა.
ყაყანით დგებიან ისინი, გაისმის იხვებისა და ბატების გნიასო, ისეთი
შთაბეჭდილება შეექნა გიორგის, თითქოს იგინიც დასცინიანო მონადირეს
ხელმოცარულს.

უკან მობრუნებას აპირებს, მაგრამ რცხვენია თანატოლებისა.

მეხრე შემოხვდა ტალახში ამოგინგლული, გზა ჰკითხა.

ჭაობი გადალახა, იფნის ძირისაკენ აპირებდა შემობრუნებას, ცხვირ-
წინ აუფრინდა მშვენიერი წერო, დურაჯისფერი ფრთენი ჰქონდა, მიხა-
კის ფერი მკერდი, მწყურისფერი ზოლებით მოხატული კისერი.

ესროლა ლელიანში ჩამჯდარს, მძიმედ აღვა წერო, ქოქში დაეცა
მის თვალწინ, მიეხალა მონადირე, ისრის მინაცვლებას აპირებდა, ცალი
ფეხით სკუპ, სკუპ, ლაქაშებში გაუჩინარდა, მერმე აღვა ისევე და გადა-
ფრინდა შორს.

გამოუდგა გიორგი, ასეთი წერო განსაკუთრებით უყვარდა მას, დაუ-
ზოგავად მიტოპავდა ჭაობებში. მიარღვევდა წელამდის მოწვედენილ
ლაქაშს, გაფრთხილებული ფრინველი ისევ გადაინაცვლებდა ადგილს.

როცა ისარი მიაწია როგორც იქნა, და წერო-დაიკიდა ქამარზე, მიი-
ხედ მოიხედა, ეუცნაურა გარემო. თვალუწვედენელი ლაქაშები იყო ირ-
გვლივ, ლაქაშები, ჯაგები და ლიქიანი.

ისრები შამოელია.

გარეული ტახები დაშლივინებდნენ ლაქაშებში, შველი დაფრობა მის თვალწინ, ისკუპა, ღელთანში გადაეშვა და მოუსვა საშინელესი ტყუილი.

შესდგა ბორცვზე გიორგი, ხედავს ლაქაშში ჩაფლულმა მიჭქრის გამალებული შველი, მხოლოდ ყურები მოუჩანს და ასე ეგონება კაცს, შველი კი არა, რომელიღაც ფრინველი მიფრინავსო ლაქაშების ზედაპირზე.

ტბას წააწყდა გიორგი ვარხვებით, ბატებით, და წეროებით გაესილს, აფრინდნენ საშინელი გნისით ტყვიერნი, მეხის ღრუბელივით დააბნელეს ცა.

და როცა წეროების გუნდს თვალი მიაყოლა ჩრდილოსაკენ გაფრენილს, ხედავს: კავკასიონის წოწოლა მწვერვალზე ცეცხლშემოგზნებული ეკლესია სდგას, გუმბათამდის მისწვდენია ხანძარი.

შეძრწუნდა გიორგი, მუხლი მოექრა, საფეთქლებიდან ოფლი გამოსდინდა.

თვალს მოიფშენეტს, კვლავ გასცქერის მთას, ლაპლაპებს ცადამწვდენი კოცონი, იწვის „უფლის სახლი“, ისევე როგორც იმ საღამოს ოლთისში.

პირვეარი გადაიწერა, თვალეები დახუჭა, სამხრეთისაკენ შემოიქცა, მაგრამ აღარ იცის საით წავიდეს. ეუცხოვა გარემო ანაზღად.

ჰაუო, დაიძახა, არც მეზრე გამოეხმაურა საიდანმე, აღარც მონადირე სჩანს შემთხვევით გამვლელი.

მიჰყვება შეძრწუნებული გიორგი ღიჭიანით დაბარდულ ჰაობების კიდეს.

და ეჩვენება ქცეულიყოს თთიქოს ნაბუქოდონოსორ ბაბილონის მეფედ, რომელიც კაცთაგან განიღვნა და თივსა სჰამდა ვითარცა ზროხა, ცვარისაგან შეიღება სხეული მისი, თმანი მისნი ვითარცა ლომთანი გახდიდდეს, ფრჩხილნი ვითარცა ლომთანი ექცეს იერუსალიმის შემშუსრელს.

ნასამხრალზე ძლივს მიაღწია იფნის ძირად სამოსდაფხრეწილმა და ლაფში ამოსერილმა გიორგიმ. ბირკას მოეცვა თმა-წვერი, ლოყები დაგაწრა ღიჭიანს.

ეუცნაურათ მონადირეებს ფერნამკრთალობა მეფისა, ბალობის შემდეგ არ ენახათ ასე შემკრთალი გიორგი — „უშიშარი ვითარცა უხორცო“.

„რა მოგივიდა გლახუნავ?“

გკითხება ესტატე.

„ალი ხომ არ შემოგყრია ჰოვ!“

გიორგიმ თავი დააქნია, ჩრდილოეთისაკენ გაიხედა, გკითხება ესტატეს: „იმ წოწოლა მთაზე ეკლესია იწვოდა წელან, ხომ არ დაგინახავთ რომელიმე თქვენგანს?“

„ეკლესიაო?“

ესტატეს ეუცხოვა ასეთი კითხვა.

„შენ ცუდად გეძინა გლახუნავ წუხელ, მოგეჩვენებოდა ალბათ, იმ მთაზე ეკლესიას რა უნდა შე კაი კაცო?“

წაისაუზმეს მცირედი და აიყარნენ მონადირენი კვლავ ნულში გიორგიმ აიჩემა თემშარაზე გადავიდეთ და საფურცლოში ვინადიროთო. დანარჩენებს არაგვის ქალებში სურდათ გადასვლა.

ტყეში ღამენათუეს და ქაობებში უსაზმოდ ნარბენს, წვივის ტყვილი განუახლდა გიორგის, იცოდა: არაგვის ქალებში ნადირობას წყალში გატოპვა მოჰყვებოდა. რადგან ეს ასეა: ვადმოლმა დაჰკოდავ წეროს, შესაძლოა გაღმა დაეცეს რიყეზე.

მაინც დაეთანხმა მეგობრებს.

შემოდგომის წყნარი საღამო იყო, კავკასიონის მწვერვალებს ღრუბლების უბეში შეეყოთ თავი, გახიღულიყვნენ ცაა და მყარს შორის მთები.

ნისლი დგებოდა არაგვის ქალებიდან, ფერხითთ ეფინებოდა იისფერ კორდებს.

წეროები ყვლებით გადააბეს მონადირეებმა ურთიერთს და გაუღგნენ ვხას. უგუნებობა შეამჩნიეს მეგობრებმა გიორგის.

ჭიტესა გამოვიდა პირველად ტყიდან. არაგვს გადაჰხედა და ეს სთქვა:

„ვახსოვს ჩვენს ბიჭობაში გლახუნავ, ისრით რომ დაჰკოდე იმ რიყეზე წერო? აფრინდა, ი, ტიალი და გადაეშვა შუაგულ არაგვში“.

„როგორ არ მახსოვს ჭიტესა, მახსოვს“.

ნაღვლიანად მიუგო გიორგიმ და თავათაც გადახედა არაგვის ნაპირებს თითქოს მანდ დარჩენილი სიყრმე.

„მერე შენ არ დაგვიჯერე გლახუნავ, წყალში შესტოპე უჩვენოთ, ორი წერო მზრებზე გკიდა. მიჰყევი ცურვით დაკოდილ წეროს, ორი მოკლული წაგართვა წყალმა. მისდევ და მიჰყივი, აღარ იცი რომელს გამოუდგე“.

გადავეშვით მე და ვაბოი, იმ მუხნარს ქვევით წამოვეწიეთ ძლიეს, მერმე ის იყო ყურებით დაგითრიეთ, წეროები წყალმა წაგვართვა.

მცხეთაში ჩავიყვანეთ ურმით, ფამოგვიდგა მზრდელი, შეგვრისხა: უფლისწული წყალში დაგზრჩობოდათ დაგაყრევიებლითო თქვე ეშმაკებო თავებს“.

„შენ დაგვიწყნია ჭიტესა, წეროები მე გამოვიტანე იმ დღეს“. შენიშნა გაბრიელმა.

„ორივეს გეშლებათ, ჩაერია საუბარში ესტატი, ი, წეროები მეტრევებმა გამოიტანეს მცხეთაში“.

„კარგი, მამა გიცხონდებათ, ნუ ჩხუბობთ წყალწალებულ წეროების გამო“.

ამბობს ვაბოი და იღიმება.

„ეჰ, იმ წეროებსავეთ წაილო ჩვენი სიკაბუჯე არაგვემა“ ამოიხრა ესტატემ.

არაგვემა, თუ დრომ?“

სიტყვა ჩაავლო გიორგიმ. ესტატემ არაგვეს გადახედა გიორგის ეუბნება ასე:

„დაინახე, იმ ორკუზიან გორაკზე ვილაც კაბუჯი ავიდა ხეზე?“

გიორგი თავიდანვე ხედავდა არაგვის გადმოღმა, ორკუზიან გორაკზე ერთი ბორცვიდან მეორეზე გადაირბინა ვილაც კაცმა და ნეკერხლის ხეზე აძვრა.

შეერთა, ალბათ მიცნო, სავედრებელი ჰქონდესო რაიმე. მერმე რომელილაც ფრინველი დაიჭირა იმ კაბუჯმა ხეზე, უბეში ჩაისვა, მეორე ბორცვის თხემამდის მიაღწია და იქ გაუჩინარდა.

„ვინ დაინახა ის კაცი პირველად?“

ეკითხება მეგობრებს გიორგი.

მეო, მიუგო ესტატემ.

„საიდან გაჩნდა ის კაბუჯი იმ გორაკზე, ან სად გაჰქრა ბოლოს?“

„მეც მიკვირს, არ ვიცი სწორედ“.

უპასუხა ესტატემ.

განცვიფრდა გიორგი. მზე ჯერ კიდევ მალლა იდგა, ბორცვი სავედრებით შიშველი იყო, წითელ-ყვითელი სამოსი ეცვა იმ კაცსა, მარისაკენ რომ დაძრულიყო, უთუოდ შენიშნავდნენ მონადირენი.

„შენც დაინახე?“

ეკითხება გიორგი ვაბოს.

„მეც ვნახე.“

„ქიტესა შენცა?“

„მეც“.

შეძრწუნდნენ.

სად დაიკარგაო ის კაბუჯი ხელსა და თვალს შორის?

ფარსამან სპარსისაგან ათავსვის სმენოდა გიორგის: გრძნეულნი მიონნი უხედებიანო მონადირეებს ქალებში, მშვილდ-ისარს გაუჩხიბავენ. ულონოდ ვახდიანო მოისართ.

ესტატე გულდასმით ამტკიცებდა:

„მე თავათ ვნახე ის ფრინველი როგორ შეიპყრო“, მეორე ბორცვამდის მიაღწია და მიწის ნაპრალში ჩაძვრაო ალბათ.

გულადი იყო ვაბოი, მაგრამ ყველაზე მეტად მას ეშინოდა გრძნეულისა. ხელი ავილოთ სატანის ძებნაზე, პირჯვარი გადავიწეროთ, საფურცლისაკენ გავუღვტოთ ვზას.

ახლა მთლად უცნაური ამბავი წამოიწყო მან:

„შენ ხომ ვახსოვეს გლახუნა, ხერკის ციხეში რომ გამგზავნე გასულ შაბათს?“

„ვახსოვეს როგორ არა, ვაბრიელ“.

„ცოტა არეული მოვბრუნდი უკან, საჯინიბოში შეშხელი, რა მოგსვლიაო? მკითხავდი“.

„ეგეც მახსოვს გაბრიელ“.

„მიზეზი არ მიტქვამს, არა?“

„არა არ ვიტქვამს მიზეზი“.

„მაშ თუ სიმხდალეს არ შემწამებ გლახუნა, ახლა გიამბობ წერილად. სალამო ეამს ცხენს მოვაქენებდი ხერკიდან. როცა ღართის კარს ერთი ეჯის მანძილზე მოეახლები, წიფლნარი არის ერთი სავსებით მეჩხერი. პო და იმ წიფლნარის პირად ვეებერთელა მუხა დვას ერთი. შენც ხომ შეგინიშნავს ეს მუხა გლახუნა?“

„შემინიშნავს, როგორ არა, გაბრიელ“.

„ალბათ ესეც შეგინიშნავს: ვიღრე იმ მუხამდის მიადწეედე, ქარაფების კიდეს მოჰყვება დამრეცილი გზა, ამ გზიდან დიდხანს უყურებ იმ მუხას.“

სწორედ იმ ადგილამდის მივალწიე. ეხედავ, ეხედავ და რას ეხედავ? წითელ-ყვითლით მორთული ვაეი გამოვიდა ერთი, წითელი მამალი გამოეჩრა ილლიაში. სამჯერ შემოუარა იმ ყმაწვილმა მუხას, სამჯის აყოცა ხეს, შემდგომ ამისა, თავი წააცალა მამალს, სისხლი აკურა გარშემო მუხას, მამალი წაიღო და გაუჩინარდა ტყეში“.

ყველანი გააოცა ამ ამბავმა. საფურცლისაკენ აპირებდნენ წასვლას, ახლა გიორგი გაჯიჭდა:

„ვაეკაცები არა ვართ? ოთხ მონადირეს რას დაგვაკლებსო ერთი ეშმაკი?“

სხვის გასამხნეველად ამბობდა, თავათაც ეშინოდა ვულში.

წეროები მოიხსნეს მზრიდან, ხეებზე დაჰკიდეს, მშვილდ-ისრები მოიმარჯვეს, ოთხივე მზრიდან მოუარეს ბორცვს.

ყველაზე ადრე გიორგი ავიდა გორაკზე.

შენიშნა: შიშველი ბორცვის ზეთავზე მოჭრილი გვიმრა იყო დაქუჩული. სუნტქვა შეკრული აკვირდებოდა გიორგი, მაგრამ ვერაეინ ნახა გვიმრის ქვეშ. ერთი რამ შეამჩნია მონადირის მახვილმა თვალმა: ტოკავდა მიწიდან ამოშვერილი, შიშველი ჯოხი, ხტოდა და ფეთქავდა მასზე მიბმული ჩიტბატონა ეამიდან ეამზე.

შეტოკდებოდა ჯოხი, ზეახტებოდა, შეიფრთხილებდა ჰაერში ჩიტი, კვლავ დაახტებოდა ჯოხს, კვლავ შეტოკდებოდა წნელი, დაიწყებდა ფეთქავს დაბმული ჩიტი.

ბორცვის ზეთავზე მოექცა გიორგი და ხედავს: კაცის სიმაღლე ორმოში განაბულა წითელ-ყვითელ ჩოხაში მორთული ვაეი.

ჩოხა მისი ბირკას დაეხუნდა, თმა გაბურძვენოდა, ბეიტის ნაკრტენით უსუსური წვერი მოსაედა მის ნიკაპსა და ყვრიმალბეს.

როცა ოთხივე მშვილდოსანი თავზე წამოადგა, შეკრთა და გაფითრდა ორმოში მჯდომი.

„ჰეჲ, ვინა ხარ ჰაბუკო მანდ?“

შეგვითხა განცვიფრებული და გახარებული გიორგი, რა კი დარწმუნდა რომ მის წინაშე ხორციელი ადამიანი იდგა და რა მსხვერპელი მერმე დააკვირდა ამ ჰაბუკს, სახეც ეცნაურა და სამსლოცო

ოლონდ ჩოფურა იყო იგი, ახლადმოხდილი უნდა ჰქონოდა ყვავილი, სვირინგები ზედა აინდა ჯერაც, ეს უშლიდა ხელს გამოცნობას ოდესღაც ნახული სახისას.

„მეც თქვენსავით მონადირე ვარ, ვინ ლა ვიქნები სხვა“?!

შემოესმათ პასუხი ორმოდან.

„თუ მართლაც მონადირე ხარ და არა გრძნეული, მაგ ორმოში რას იმალები?“

შეგვითხა ესტატე უცნობს.

„ზოგი ორმოში ნადირობს, ზოგიც ტყეში, გააჩნია, ვის როგორ ეპრობება ბატონო“.

ესტატე ხან ჰაბუკს უთვალთვალებს, ხანაც ჩიტს. თუ ამ კაცს ამნაირ ფრინველისთვის მოუტლია, კანაფით რათ დაუბამსო ჯოხზე? თანაც არ სჯერა, რომ ეს ჰაბუკი მართლაც მონადირეა და არა გრძნეული.

ვაეი მონუსხულივით შესცქერის გიორგის, მასაც ეცნაურა იგი, მაგრამ მისი მწითური წვერი და მწირული ჩაცმულობა ებლანდება თვალში.

ამ დროს ესტატემ უჩურჩულა გიორგის:

„არ დაიჯერო გლახუნა, ეგ კაცი ან გრძნეულია, ან მპარავი დილევიდან გამოქცეული“...

ვაემა სახელი „გლახუნა“ გაიგონა, ეცნაურა კიდევაც, ალბათ ვცდებიო გაიფიქრა და კიდევ შეჰხედა გიორგის.

„რაზე ნადირობ ჰაბუკო მანდ?“

„მიმინოზე, ბატონო“.

მიუგო ვაემა.

„მიმინოზეო? როგორ? რა გვარად?“

„აი ამ ჩიტს ხომ ხედავ ბატონო, აჰა ეს ბადეც...“

ესა სთქვა, ჯოხი ასწია ცალი ხელით, დააწყებინა კვლავინდებურად ფეთქვა, მეორე ხელით კუნჭულიანი ბადე ზეასწია გრძელ ჯოხზე დაგებული.

მიმინო ამ დროს გამოდის საიროზე. რა დაინახავს ციდან ამ ჩიტის ფეთქვას, იფიქრებს: გაბმულაო კაკანათში ჩიტი, დავეცემი და გავიტაცებო. ჩამოუქროლებს დააცხრება თუ არა, მე გვიმრის ქვეშ დამალული ვარ ორმოში, მყისვე წამოვაცემ ამრიილს თავზე“.

მონადირეები განცვიფრდნენ, ამგვარი რამ ჯერ არ სმენოდათ.

გიორგიმ იცოდა მიმინოზე ნადირობის ამბავიც, მაგრამ მისი ირანელი ბაზიერები სულ სხვა რივად ნადირობდნენ მიმინოზე.

„სადაური ხარ ჰაბუკო?“ ეკითხება გიორგი ვაეს.

„ლაზი გახლავარ ბატონო“.

„ლაზი თუ ხარ, აქ რა გინდოდა მერმე?“

„გიორგი მეფის ტყვე გახლავარ ბატონო“.

გიორგი უფრო მეტად გააოცა ამ ამბავმა, ლაზები არასოდეს შეუპყრია მის ლაშქარს. უხტიკედან წამოსხმული ტყვეები მოაგონდა, მაგრამ მათ შორის ბერძენი იყო ბევრი, ანატოლიკიდან წამოყვანილი სომხებიც ერია, ბერძნები კალატოზებად დააყენა, ხოლო სომხები გაათავისუფლა, ლაზიო? ლაზი არ მოაგონდა არც ერთი.

ამიტომაც შეეკითხა ხელახლა უცნობს?

„ლაზიკიდანა ხარ აქ მოყვანილი?“

„არა, ფხოვიდან, ბატონო“.

„ჩა გვარისა ხარ ყმაწვილო?“

„არსაკიძე ვარ, ბატონო“.

„ფხოვში რა გინდოდა ბედშავო ლაზო?“

— მამა ჩემი კეტარის ერისთავის კირითხუროი იყო, ბატონო“.

„ახლა სადღაა მამაშენი, კაბუკო?“

„კვეტარის აღებისას მოკლეს სამეფოსის სპათა“.

გვარი მოაგონდა გიორგის, შორენამ რომ ახსენა კოლონკელიძის ციხეში, იმ საშინელ საღამოს.

ისევ მიუბრუნდა არსაკიძეს:

„განა ეკლესიებს აგებდა კოლონკელიძე?“

„ერთ დროს ეკლესიებსაც ვაშენებდით მე და მამა ჩემი, მაგრამ ერთბაშად რწმენა შეიცვალა ერისთავმა, ეკლესიების შემუსვრა დაიწყო და ციხეების აგებას შეუღდა“.

გიორგი დადუმდა, ახლა ესტატე შეეკითხა არსაკიძეს:

„ე, მანდ ხეზე რა დაიქირე წელან?“

„დაგეშლი მიმინო გამექცა და იგი შევიპყარ“.

ენა სოჭვა და წითელი ხაზლით მხარშეკრული მიმინო აიყვანა ორმოს ფსკერიდან არსაკიძემ და აჩენა მონადირეებს.

„ახლა რალად გინდა მერმე მიმინო, აკი მწყერობა მოთავდა უკვე?“ შეეკითხა გიორგი.

„წეროზე ვანადირებ მიმინოს“.

„სად გისწავლია ასეთი რამ კაბუკო?“

„ლაზიკაში, მიმინოთი ვნადირობთ წეროზე, ბატონო“.

!!!

გაოცდა გიორგი.

როცა არსაკიძე ორმოდან ამოვიდა, მყისვე მიეჭრა გახარებული ესტატე, ათვალეირებდა ტერფიდან თხემამდის, თანაც ულიმოდა უცხოს.

„ესტატე, ეგ ხომ არ იყო ის ვაჟი, მამალი რომ დაკლა მუხის ძირას?“ ეკითხება ლომაისძეს მეფე.

ესტატემ თავი დაუჭნია.

„ეგ იყო ის ვაჟი, გლახუნა“.

გიორგი არსაკიძეს მიუბრუნდა:

„ახლა ეს მითხარი ჭაბუკო, მამალი რად დაგიკლავს მუხის ძერას იმ დღეს?“

„ყვეელი მოვიხადე გასულ კვირას ბატონო, ამაღაც შევსწირე წითელი მამალი ღვთაებას“.

„სად იციან ასეთი რამ?“

„ჩვენში, ლაზიკაში ბატონო?“

არსაკიძემ მხრები შეუხსნა მიმინოს, მარცხენა ცერზე ტყავის თათმანი გადაიკვია, მიმინო შეისვა ზედ. მერმე მარჯვენა ხელი გადაუსვა თავიდან ბოლომდის, მოეფარა, დაუყვავა ტყვიერს.

გაბოროტებულ თვალებს უბრაილებდა უცხოებს მიმინო.

არსაკიძე წინ მიდიოდა, ოთხივენი უკან მისდევდნენ, გახარებული უცდიდნენ რა მოხდებოდა ახლა?

არავის რიყეზედაც არ იყვნენ მიღწეული, ფშანიდან წამოფრინდა წერო. გიორგი ყმაწვილივით ალტაცებული შესცქეროდა თუ როგორ მიუტია არსაკიძემ გაფრენილს მიმინო.

თავდაპირველად გაასწრო წერომ, აიჭრა ცაში, მხარგაშლილი ებრძოდა ჰაერს, თვალი მიატანეს მონადირეთა, მიმინომ კამარა ჰკრა, ერთ წუთში გადაეგლო თავზე, მერმე განით წავიდა წერო, აქაც გაუსწრო მტაცებელს და მოუსვა დასავლეთისაკენ, მცირე ხანს ჩამორჩა მიმინო, მერმე ერთბაშად წამოეწია უზარმაზარ ფრინველს, ქანგებით მისწვდა და ლანდის უსწრაფესად ძირს დასცა წერო.

ყიყინით გაექანნენ მონადირენი. წვივის ტკივილი გადაავიწყდა გიორგის, პირველმა მიუსწრო ასეთ სურათს: აეშანის ბუჩქებში ფართხალებდა წერო, ფრთაგაფოფრილი მიმინო ზედ დასჯდომოდა, პუტავდა სულთმობრძავე მსხვერპლს, აბრაილებდა ფეტვისფერ თვალებს.

დაუწრუწუნა არსაკიძემ მიმინოს, სულგანაბული მიეპარა, დაუყვავა, დაუყვავა. თავზე ხელი გადაუსვა, ჯერ შუათანა ქანგი გაუმართა, მერმე საათი ოოდ სხვა დანარჩენნი, ჯიბიდან ხორცის ნაჭერი ამოიღო, წერო გამოაცალა, საქნიერი შეაჩეჩა კლანჭებში.

სისხლი მოწანწკარებდა სურის ყელივით მოღერალ კისრიდან წეროს, მხრები დაბარტყუნა, ფეხები გაასავსავა. უსუსური, უცნაური ხმა გაიღო კისერგამოლადრულმა, სითეთრე გადაეკრა თვალებზე და უმწეოდ, უდრტვინველად მიენდო სიკვდილს.

გიორგი გვერდით მისდევდა არსაკიძეს, თვალს არ აშორებდა მის მიმინოს.

„ეს მიმინო სად დაგიჭერია ჭაბუკო?“

„საფურცლეში ბატონო“.

„ეს შავი მიმინო როგორი მონადირეა?“

„შავი მიმინო კარგი დამჭერია ბატონო, მაგრამ ძნელად საგეშია, უხასიათოა, ჯიუტი, თავნებაა და შორს მიდის“.

„ქანგისფერისთვის რას იტყვი?“

„უანგისფერი ბედოვლათია“.

„წითელი“?..

„წითელი შეესაც სჯობია და უანგისფერსაც ბატონო, უანგისფერი ფოლადისფერი სჯობია, ტანსრულია, ადრე იგეშება, თენიანობს და გამგონე“.

მცირე ხანს უხმოდ მიპყვებოდა არსაკიძეს გიორგი, შორენასთვის ფიქრობდა ამ წუთში, კვეტარის ციხის აღება მოაგონდა, კოლონკელიძისათვის თვალების დაწვა, კვლავ მოეშხამა საწუთროება.

გზაში წამოეწიენ ტყვეებს მეფე და ზვიადი. ლოყებდახოკილი იჯდა ცხენზე შორენა, არსაკიძე გვერდით მისდევდა მხრებგაქრული ცხენდაცხენ.

„რა მოხდენილი ჭაბუკი იყო, როგორ დაუგლახებია ტყვეობას ბედ-შაი?!“

ეს გაიფიქრა გიორგიმ და კვლავ მიმართა არსაკიძეს:

„შენ გეტყვი ჭაბუკო, რას აკეთებ მცხეთაში ამ ეამად?“

„კირითხურო ვარ, ფარსამანს სპარსთან ემუშაობ ამეამად.“

„როგორი ოსტატია ფარსმანი?“

ეკითხება არსაკიძეს მეფე.

ჩინებული ოსტატია ფარსმანი, მაგრამ თავნებაა ფრიად, სხვათა თათბირს ჩირად არა სთვლის, ძნელია მასთან მუშაობა ბატონო?“

„თავისუფალი მუშაობა თუ შეგიძლია ჭაბუკო?“

„რისთვის არა ბატონო, ცხრა კარის ეკლესია მე ავაგე ორი წლის წინად“.

გიორგის ნახელი ჰქონდა ეს საყდარი.

„ჩვენში თუ აგიგია რაიმე?“

„ითვალისის ეკლესია დავასრულე წრეულს“.

ითვალისიც ძლიერ მოსწონდა გიორგის.

მელქისედეკ კათალიკოსი და გიორგი მეფე სვეტი ცხოველის აგებას აპირებენ ეგონებ, თუ იმარჯვებ, შენ მოგანდობს ამ საქმეს მეფე“.

„მე ვინ მაჩვენებს მერმე მეფეს?“

„ხვალ სასახლეში მოდი, მე წარგადგენ გიორგი მეფესთან“.

მონადირეებს გაელიმით ამის გამგონეთ.

არსაკიძემ ეს შეამჩნია, თავათაც ღიმილით შეჰხედა იმ კაცს, რომელსაც გლახუნას უძახოდნენ მონადირენი, მდაბიორის ჩაცმულობას მისას თვალი შეავლო კვლავ და ეს გაიფიქრა მხოლოდ: ალბათ მატყუებსო ეგ წვერწითელა კაცი“.

შელამდა უკვე.

ბინდი დაეშვა არაგვის ქალებზე, ტყვებში არ ისმოდა ჩქამი, ცაზე გაქრული წეროების ქარავენები ჩრდილებივით მიჰქროდნენ სამხრეთისაკენ. ყოოდნენ ჩამორჩენილი, მარტოხელა წეროები. ერთადერთი ვარსკვლავი კიაფობდა მხოლოდ.

წითლად და ყვითლად ქათქათებდნენ კავკასიონზე დაზვიინული ღრუბლები შორეთში.

როცა მუხნარისას ციხის კარები გაუღეს მეციხოვნეებმა მონადირეებს, გიორგი შიგ შესვლამდის შემოტრიალდა, თეთრზუიან მწყერგალებს მიჰხედა, წოწოლა მთაზე ცეცხლშემოგზნებული ეკლესიის წინაშე გელავ-პირვეარი გადაიწერა შემკრთალმა და ციხეში შევიდა უსიტყვოდ.

XXII

გარინდებული ზის ფარსმან სპარსი ჩუქურთმიან საკარცულზე და გასცქერის მთავართა სანათლოსი ვანაპირა უბანს, მიწისძვრებისაგან იავარქმნილს.

სარკმლიდან შემოსულ უსუსურ ნათელს გაუჩრდილავს ბორას ნის-კარტივით მოდრეკილი, სიფრიფანა ცხვირი და პერგამენტივით გაყვიო-ლებული, ქოსა სახე.

ხროლავს ირანულ ყალიონში ვალევებული თრიაქი, ლიცლიცებს ბენგალის ცეცხლივით მომწვანო შუქი. ლილისფერი ბოლი მატყლის ფთილებივით იწელება, ზანტად მიიკლაკნება ქვითკირის დარბაზის მა-ლალ თაღებისაკენ.

სათოფურებსა და სამზერებაზე ეტყობა ამ დარბაზს, ციხე ყოფილა ოდესღაც იგი, ან სამლოცველო წარმართების, ძველთუძველესი.

თაროებზე უწესრიგოდ ჰყრია საკითხავები, ეტრატის გრაგნილები, კარაბადინები, ავანდასტები, და ფიალები.

კედლებზე ფრესკები ატყვია წამალგადასული. ფრთოსანი ლომები შეჭბმთან გვირგვინის გარშემო ურთიერთს, კუდაშვერილ გრიფონს ხახა-ში გაურჭვია ტერფი კაცისა, ცხენოსანი, შარავანდიანი რაინდი პოროლ-სა სცემს ხახაში ურჩხულს.

მცხეთის ერისთავს თავი ახურავს თავზე, წელზე ხმალი ჰკიდია ვა-დაჯვარიანი და ეკლესიის მოდელი უპყრია ხელში. იქვე ჰკიდია გლე-სიების, ციხეების ნახაზები და გეგმები, ქვის საკოდი ეროები და სტეკები, სამკუთხედები და გონიო.

სარკმელიდან მთავართა სანათლოსი ნანგრევები მოსჩანს ცარცის-ფერ მთების ფონზე. გასული წლის მიწისძვრისაგან დაღეწილი პალატე-ბი, გუმბათგადაცლილი სამრეკლო, დანგრეულ ბალავარებზე მარტო შთე-ნილი ბუხრისთავები.

მხარმარცხნით ნაძენარი მოსჩანს თოვლით დახუნძული.

ფარსმანი გაჰყურებს თოვლისაგან დადრეკილ ტოტებს, რომელიღაც ნადირის თათებს მიაგვანან შორიდან ისინი. ესმის თუ როგორ იღუწე-ბიან ნაძვის შტოები, ყინვის ლოლუები სცვივიან სამრეკლოს გუმბათის კარნიზებიდან.

კუზიანი დედაკაცი გამოდის ტყიდან, დათქერილ ბილიკზე ხრაშა-ზრუში გაუღდის თოვლს. მოდის ვაგლაზად მოდრეკილი მხევალი თებრო-ნია და მოათრევს მორებს.

მხარმარჯენით გზა მიდის მუხნარისას ციხისაკენ. ქარავანი მოიპარტე-
ბა ზღაპრით, ჯღრილებენ ზანზალაკები, ფრუტუნებენ ჯოჯობი, მეაქ-
ლემის შეძახილი გაისმის მქაზე, ხანაც შოლტის ტლაშენი ჩუქუჭუქად.

ისევ დაეარდა ღუმილი და ესმის ფარსმანს ტალღის ხელების აბაკუ-
ნებს თებრონია, სამოსიდან იბერტყავს თოვლს.

კარი შემოალო მხეველმა, უსიამო მზერა ესროლა ფარსმანმა, ტყირ-
პიან სახეს, უარესად დაწითლებოდა თებრონიას მოხარულ კბოსავით
გაწითლებული ტყირპი.

აქმაცურდნენ მისი ზანგური ლაშები, რალაც წაიბუტბუტა, მაგრამ
ბუხრისაკენ მიბრუნდა, მირეჯგვ-მორეჯგვა ნუგუზლები, მორები შეპ-
ყარა შიგ.

თვალი აარიდა ფარსმანმა დიაცს, ისევ სარკმელიდან გაიხედა ანაზდად.
ყორნები შემომსხდარან სარკმელის გუმბათზე, ყრანტალებენ უსია-
მოდ მყივარნი.

სიბნელე ნელნელა მოიპარება დარბაზში. თებრონია დაუთურობს
ნიშების მახლობლად, გაჩაღებული კვარი უჭირავს ხელში, თაფლის სან-
თლებს ანთებს სათითაოდ.

ლიკლიცებენ თაფლის სანთლები, ყორნების ყრანტალი მოისმის ვი-
რედან, ხანაც ზანზალაკების ერთობლივი ჟღარუნია.

კარი გაიღო ანაზდად, ფარსმანი მოაშტერდა ტალანს ანალომოსულ-
მაც დაიფურთხა ტალანში ფეხი, საკარცხულისაკენ წამოვიდა ჯიქურ.
თავი დახარა, მასპინძელს შეხედა მცირედ, მიესალმა თავმოდრეკილი:
„მწუხრი მშვიდობისა ოსტატო!“

ფარსმანმა კონსტანტინე არსაკიძე შეიცნო ხმაზე, სამფეხა სკამი
უჩვენა თვალით.

სტუმარმა მადლი მოახსენა მასპინძელს, ილლიდან უშველებელი გრა-
გნილი გამოიღო, წაიბუტბუტა:

„სვეტი ცხოველის გეგმა დავასრულე, გიორგი მეფესთან ვიყავი წვე-
ული, მოიწონა მეფემ ეს ნახაზები, მხოლოდ ესა ბრძანა: ფარსმანმა გა-
დაჭყრასო თვალი. ზეალ დილით კათალიკოსს მივართმევ გეგმას“.

უსიამოდ დაეჯღანა საბის ნაკეთები ფარსმანს, გრაგნილი ტაბლაზე
გახსნა, საკარცხულიანად მიუჩოჩდა, ორივე ხელით დაებჯინა ნახაზზე,
დიღბანს ათვალეირებდა მდუმარედ. მერმე თებრონიას უბრძანა: მომა-
შველეო მაშხალა.

თებრონიამ ანთებული მაშხალა მოიტანა, თავი აიღო ფარსმანმა,
მცირე ხანს ითელიდა, სიგრძესა და სიგანეს ამრავლებდა, ანგარიშობდა
კედლების სიმაღლეს, ნავეების სიგრძეს და მოცულობას, გუმბათის სიგრ-
ძეს, კარ-ფანჯრების რიცხვსა და ოდენობას.

„მაინც არ იშლის მელქისედეკი თავისას, სამნავეიანი იყოსო უთუოდ?“
ეკითხება ფარსმანი არსაკიძეს“.

„სიმაღლე რამდენი გაქვს ნავეარაუდევი?“

„ორჯერ მეტი ვიდრე სიგანე“.

„კათალიკოსი ასე ბრძანებს ოსტატო, მიუგო მოკრძალებულად შეგირდმა, ახალი სვეტი ცხოველი ისეთი მოცულობისა უნდა იყოს, სამი ეკლესია გაიმართოსო მასში, ოლთისის ეკლესია ქარაფლისა ღვთისმშობლის მიერ გადამწვარი უცაბედად, ორიც სამცხისა, შენს მითუც სვეტული ოსტატო“.

ფარსმანი მოიღუშა.

„მეფე რას ამბობს ამისთვის?“

„მეფემ დასტური მოგვცა ოსტატო გუშინ“.

„ეგებ მელიქსედეს ასე ეგონოს 300 ფხოველი ტყვე კმაროდეს მუშა ხელად?“

— „მეფეს ნაბრძანები აქვს ორი ათასს მონას მოვასხამო ტაოკლარჯეთიდან, ერგას გამოცდილ ქვისმთლელს ბერძენთაგანს მიგიჩინო“.

„რა მასალაა ნაგულისხმევი?“

„ალგეთის, ძეგამის ქვისა და ცისფერი ფიქალისაგან უნდა გაკეთდეს პერანგი ტაძრისა“.

„ძველი მასალა?“

„ძველი მასალა მხოლოდ ეკედრებს უნდა მოხმარდესო, კათალიკოსს ასე აქვს ნაბრძანები ოსტატო“.

„კირითხუროი?“

„ათორმეტი ბოლნისიდან წამოსულია“.

„სახურავი?“

„მთლიანი ფიქალისა“.

„ახლა ძველი ნაგებობის დანგრევა ნახეთ როგორ მისჭირდეს; აბულკასიმს მხოლოდ ჩრდილოდ ფასადი აქვს სავსებით დანგრეული“.

„ნაბრძანებია, სათითაოდ ჩამოვიღოთ ლოდები, რათა დანგრევისას მეფეთა და კათალიკოსთა სამარხები არ დაზიანდეს“.

„აბა შე გეტყვით, ძველი ნაგებობის დანგრევასაც არ ეყოფა სამი თვე“.

„მისი მეუფება ასე ბრძანებს, თუ გასჭირდა აფხაზეთიდან ათას მონასა და ერგას კირითხუროს ჩამოვიყვანო, ლაზებს“.

შემდგომ ამისა დადუმდა ფარსმანი. ისევ დაეყრდნო ტაბლაზე გადაშლილ გეგმას ორივე ხელით, სულ ახლოს, სულ ახლოს მიჰქონდა ნახაზის დეტალებთან თვალები, და აშტერდებოდა. მერმე აიღებდა, ბუტბუტებდა, ანგარიშობდა.

ბოლოს წელში გაიმართა, ბნელ კუთხისაკენ გაიხედა, თვალები მიაშტერა კედელს, თითქოს იქ ეგულებაო ასაგებ ტაძრის გეგმა და მას უმზერსო, მერმე კონსტანტინე არსაკიძეს ჩოფურა სახეს შეხედა და ეღბნება:

მოახსენებდე ქაბუკო მეფეს, ჩემის ვარაუდით; ასეთი უზარმაზარი ტაძრის აგებას ათი წლის მანძილზედაც კერ შეეძლებოთ ჩვენის ძალებით, ციხეების შეკეთება უნდა შეჩერდეს, ვეღარც ლოდსატყორცნებისა და ტარანტების აგებას შეეძლებ ამ წლებში“.

მერმე ვრავნილი დაკეცა ფარსმანმა ხელში მისცა თისაკიძეს.
 ვრავნილი ვამოართვა კონსტანტინემ, მწუხრი მშვილობისა დაუბარა
 მასპინძელს, ვალევივებულ ცეცხლისაკენ გაექცა შემცირებული თვალი.
 ბუხრისწინ გააღებულ მაყალზე ლითონის კოჭობები იდგნენ, რაზრა-
 ზებდნენ ადუღებული ქოთნების სარქველები, უსიამო სუნს ავრცელებდ-
 ნენ ირგვლივ.

ალბათ რაღაც საწამლავეებს ხარშავსო ფარსმანი, ეს გაიფიქრა არსა-
 კიძემ და კარისკენ გაემართა მკვირცხლად. თებრონია წინ მიუძღოდა,
 მაშხალით უნათებდა დაბნელებულ ტალანებსა და კიბეებს.

ფარსმანმა ისევ ვადმოიღო ყალიონი, თრიაქი ჩასტენა ცერით. მოუ-
 კიდა და ააბოლა კვლავ, მატყლის ფრთილივით დაწეწილი მწვანე ბო-
 ლი ადგა და გაემართა დარბაზის ბნელ თაღებისკენ ზღაზვნით.

დიღბანს იჯდა ვაოგნებული ფარსმანი, ხარბად სწევდა თრიაქს და
 გასცქეროდა ირგვლივ მოწოლილ ბნელს.

ლიცლიცებდნენ თაფლის სანთლები, ეღარუნებდნენ აქლემების ზან-
 ზალაკები ბნელში.

შემოფათურდა თებრონია, ქუმელი შემოუტანა ჯამით, მაგრამ წინა-
 ლამით უძინარ ფარსმანს ისე მოსძალებოდა თრობა, არც თებრონია შეუ-
 ნიშნავს და არც ქუმელის ჯამი.

ერთბაშად თავბრუ დაესხა ფარსმანს, მის თვალწინ ყვითელი ბურ-
 თულები აცეკვდნენ, თითქოს ჯამბაზის მიერ ზეასროლილთ შესცქე-
 რისო მთვრალი, შემდგომ ამისა ისეთი რყევა შეიცნო აქლემზე პირვე-
 ლად შემჯდარი რომ განიცდის ხოლმე, ან ნავით გასული ატოკებულ
 ზღვაზე.

საფეთქლებში ოფლი ვამოუვიდა, მჯილით მოიფშენიტა თვალი, ბო-
 ლოს ოღნავ დაუცხრა მღელვარება, მოადუნდა სხეულის იოგები,
 მოეწადინა რული და სწორედ ამ დროს უხეშად დააკაუნა ვილაცამ
 კარზე.

უსიამოდ შეკრთა ფარსმანი.

ბუხართან მთვლემარე თებრონიამ მაშხალს წამოავლო ხელი, კარი
 ვამოაღო თუ არა, კარის ჩარჩოში ვამოჩნდა ვილაც ამბახი კაცი. თვალი
 მიაშტერა ფარსმანმა და მსაჯულთ უხუცესის შიკრიკი შეიცნო.

უცნობმა არ ინდომა კარის ზღურბლზე ვადმოსვლა, რაღაც ვრავნილი
 შეაჩეჩა თებრონიას, საღამის დაუბარებლად ვაალაჯა ბნელ ტალანისკენ.
 ვახსნა თუ არა ფარსმანმა წიგნი, მსაჯულთ-უხუცესის მოწოდება
 ამოიკითხა:

„შესმენილ იქნა აფხაზთა და ქართველთა, რანთა და კახთა მეფეთ-
 მეფის ვიორგის წინაშე.

ხუროთ მოძღვართ უხუცესი — ფარსმან სპარსი...

მოაჯე — ფანასკერტელი რუსუდან.

შემასმენელი — ეზოსმოძღვარი ამბროსი“.

წამოდგა ფარსმანი, ტაბლიდან აიღო მსაჯულთ-უხუცესის მოწოდება, ისევ ბუხართან დაჯდა, გულმოდგინედ გადაიკითხა იგი.

ხედავდა, უძვირესსა და უსაწყალობესს ბრალს როგორ ედებოდა კათალიკოსი მას. შჯულის კანონები ზედმიწევნით იცოდა და ვერცხვამის ქაღალდის კოდებისათვის სამი სხვადასხვა გვარი სასჯელი იყო დაწესებული როგორც ბიზანტიაში, ისე საქართველოში.

ძელზე აბმა, თავის მოკვეთა, ან დაბნელები ორთავე თვალთა.

თვალების დაწვას ყოველგვარი სასჯელი ერჩია ფარსმანს, უთვალოდ ან რას გააწყობდა ხუროთმოძღვარი?

ბრალისდება თრკეცი იყო: „უჭასაკოსის განზრუნაი ქალისა ქალწულისა და დედათა თანა მამათმავლობაი“.

ეს ყოველივე რთულდებოდა თავათ ფარსმანის მდგომარეობითაც. სამეფოს კანონთა მიხედვით, „უსწავლულთა და მეცნიერთა ცოდვანი უძნელესს არიან უსწავლელთა და უმეცართასა“.

კიდევ ერთხელ გადაავლო მოწოდებას ფარსმანმა თვალი, კვლავ დაგრანა და ბუხარის რაფაზე შეაგდო.

იდაყვები მუხლისთავებზე დაუყრდნია ფარსმანს, მჯიღები ყბებზე შემოუდგამს, დადუმებული შესცქერის ცეცხლს. თებრონია სკამლოგინზე მიგდებულა და ზერიანას.

მდუმარება და ბნელი შემოსწოლია ფარსმანის სავანეს, მხოლოდ გზის პირიდან მოისმის კანტი-კუნტად შოლტის ტლაშენი და ზანზალაკების ერთობლივი ელარუნე. გულის მომწყულეველად წრიბინებს კოპიტის ნარტოალი, თუბთუბებენ თუჯის კოჭობები, ჯოჯობეთურს ოხნივარს ავრცელებენ ირგვლივ.

აჰა, დაიწვა უკანასკნელი ნუგუშალი. ნაღვერდლად ქცეულ შეშის ნაჭერს ზედ აწნია ზოლები, ძარღვისებური ფაქიზი ხაზები, კიდევ ცოტა ცეცხლი, კიდევ სიმხურვალე მცირეოდენი, წაიქცევა და ათას კავშირად იქცევა იგი.

არც ერთი მათგანი არ ემგვანება იმ მორს, რომელიც ფარსმანმა შეუყვითა სახმელში.

რალა დარჩება მისგან? მცირეოდენი ნახშირი და ფერფლი, ნახშირი და ფერფლი...

კიდევ ორიოდე დღე, შესაძლოა, მისი სხეულიც ისე დაიშალოს და დაირღვას, როგორც ეს ცეცხლმოდებული ძელი.

შესცქერის გაჩაღებულ ბუხარს ფარსმანი, ავონდება თავისი ტკბილი, ტკბილი ბავშვობა.

თაფლის სანთლები ლიკლიცებენ ნიშებში. ზის თავის საკარცხულზე წელში მოდრეკილი. უზარმაზარი ჩრდილი მისი სხეულისა აყუდებულა აგერ კედელთან, თავის გარშემო შემოგრაგნილი ჩაღმის ტოტები ისე იხატება ნარჩდილევში როგორც მარჩბივი რქაი სატანისა.

დამჯდარა იგი ცეცხლის პირად, სიბერის აჩრდილსა და სიკმაწვილის ჩვენებას შორის.

აგერ მორბის შეიდი წლის ბიჭუნა, მშვილდ-ისაჯრუ ლეკოვანაში. თუხარისის ციხის სილუეტი აილანძა მის წარმოდგენაში.

ამ ციხის ჩარდახებზე დასდევდა ფარსმანი მტრედებს, ხოლო იდუმალ ხერგლებსა და სარდაფებში ვირობებზე ნადირობდა მოისარი სწორუპოვარი.

შავშეთის ულრანი ტყეები აგონდება, ქარაფებზე გადმომდგარი ციხეები და ეკლესიები, კლდიდან გადმოკიდული ჩქერალები, ქოროხის ცისფერი წყალი, სასირე ბადეები, კალმახის ფაცურები, საძოვრებიდან მობრუნებულ კუროების ბლავილი, მწუხრისას გალობა კლიროსზე, მხიარული ლამპრობა ენების კვირაში, ნაჩრდილევისა და ნაშუქალის ციალი თუხარისის კარის ეკლესიის სარკმლიდან, მლამიობები, მტრედები, ქედნები...

მათ ფრთებს თან გადაჰყვა მისი სიყმაწვილე.

პაპა სუმბატი, მუდამ მოლუშული, ჟანგისფერ თორიანი დევკაცი, მისი ფეხკაეშა იაბო, ქორ-შავარდნები, მამებრები და ლომისფერი მწეერები, მამა, — ბაქარი, ქოროლათვალება, ქერა რაინდი, დედა — ნანაი მუდამ ლოცვებში ჩაფლული, სძლისპირების ტბილი მგალობელი.

ბუზლუნა მზრდელი, თავმოტვლებილი კოჭლი ვარდანი, (კრუხის უკანალივით გამოპუტული ჰქონდა ნიკაპთან წვერი, ცალ დეზს ატარებდა მარჯვენა ფეხზე).

ლანდივით უკან დასდევს ვარდანი ყრმას, ციხის ჩარდახებზე გასვლას უკრძალავს, არც სარდაფებში ჩახედვას ანებებს, მუდამ იფუთება თვითონაც და ფუთონის თავის გაზრდილს მუდამ.

ტყეში ნუ მიხვალ — დათვებიო მანდ დღისით, ლამით მიონები გაგჩიბავენო, ქოროხში ნუ ჩახვალ — გველები და ჯოჯოებიო შიგ, მიწაზე ნუ წვეები — უფმურს შეეყრებიო, ხილი არ სქამო — სტომაქს გაიფუჭებო, სარკლმიდან ნუ გაიხედავ — ქარი გეცემო. მზეს ნუ მიაშტერდები — თვალს აგატყიებსო, „რამეთუ მზეი ქნული ლეთისაი არს“, თვალი ვერავეინ შეუდგინოსო მას.

ერთად ერთი რაც დაშლილი არა ჰქონდა ფარსმანს მზრდელისაგან ეს იყო ლოცვა..

დილით, სადილობის წინ, ნასადილევს და ზარმელისას, მწუხრისა და დაწოლის წინ მუდამ უნდა ელოცნა ყრმას, ფსალმუნს აზეპირებინებდა დღენიდაც.

განკითხვის დღისა და მეორე მოსვლის საშინელებას უხატავდა უცნაურის ენამზეობითა.

ერთხელ ჰქეპა-ქუხილი ატყდა. ვარდან მზრდელი გზაში დარჩა. ნაშუადღევს მოაქეპქევა ციხეში ჯორი.

სცახცახებულო, გაფითრებული ძლივს ჩამოათრიეს დასველებული ვარდანი უნაგირიდან. დაჯდა ბუზრის პირად, უამბობდა ფარსმანს:

ტყეში მომისწრო ქარიშხალმა. იყო ელვა ქუხილი და პერონი პეროტი, შვიდ გზის დააკვერა ეშმაკმან და პერონი ილრქენდა და ყიოდა, ხოლო მე მუხის ძირას ვიდექი და ვილოცვიდიო.

მეგობრებო
გამსახურდია

ლოგინად ჩავარდა ვარდანო.

ყრმა ფარსმანი გახარებულა, ეგებ მოკვდეს და გადავრჩეო ფსალმუნის ლექვას.

ისევ გამოგობინდა და დაიწყო ჩიინი.

„ნუ ცილსა სწამებ, ნუ ორსა სიტყვასა იტყვი, პატივი ეც დედასა შენსა და მამასა შენსა, შეიყვარე მოყვარენი ვითარცა თავი თვისი.“

ცხოვრება უდაბნოა ურწყული და ეცადე გარს შემოუარო.

ბექის ძვალზე ასწავლა ნახშირით წერა ვაჟს.

შემდგომ ამისა დაუმეგობრდა საკითხავეებს ფარსმანი.

ისევ ახალი შეგონება:

„მეცი არს სიბრძნე და გონიერება კაცთა შორის და სისპეტაკეთათათა არად სარგებელ“.

უკვე სიქაბუკეში გადავიდა ყრმა. მზრდელის ბუზლუნს აღარაფრად აგდებს. შავარდენს შეისვამს მარცხენაზე, მხარზე მშვილდს გადაიკიდებს დაყიალობს ქოროხის ქალებში.

უბელო ულაცებით დაჯირითობს, სანადიროდ პაპასა და მამას, ქოროხში სათევზაოდ დაკვეება მონადირეებს.

და როგორც იხვის ბეიტებს ყვერულს მიუსხამენ ხოლმე. დასდევს მერმე თავის შეილობილებს საჭურისი ქათამთაგანი, შესცურავენ ბეიტები გუბეში, ყვერული კუთავს და წრიალებს, გულგახეთქილი ასკდება ნაპირებს, ეშინია წიწილები არ დამეხრჩოსო. ასე კრუსუნებს და ავობს ვარდან მზრდელი როცა ჰხედავს თუ როგორ შეახტება ფარსმანი ნასუქალ ულაცს, ან ქოროხს გადასცურავს ყვინთვით. ღამეებს ათევს ნადირობის დროს ტყეში.

„ცხოვრება უდაბნოა ურწყული და ეცადე გარს შემოუარო.“

ქაბუკ ფარსმანს ცხოვრება ენატრება პირიქით, ამ უდაბნოში წიაღსვლის მონატრულია იგი და სწუხს კიდევაც რომ ჯერ არც ომია სადმე. მშვიდობაა ჩორჩანელების ციხეში, მეომრებს ხმალი ჩაუფანგდა ქარქაშში, დღისით და ღამით ამაოდ უთვალთვალებენ ციხის გუშაგები სამზერებს.

მხოლოდ პაპა სუმბატის ნაამბობიდან თუ სმენია ფარსმანს ომების, ბრძოლების, ფალაენური შეტაკებების, ტალად დგომის, ციხეების შემოწყობისა და გოდოლების შემუსერის ამბები.

გამსუსაზღვრელად უყვარს ქაბუკს თორის გადაცმა, მუზარადის თავზე დახურვა, პაპის ხმლები, მამის ქეიბურები, ცხენი, ჯირითი და ხმლისმოქნევა.

თექვსმეტი წლის ფარსმანს საომარი ცხენი მიუჩნია პაპა სუმბატმა, თორი აჩუქა და მუზარადი, ხმალი, მშვილდი და საბრძოლო ქეიბურები.

ხედავდა ვარდან მზრდელი, მისი ძველი შეგონებანი დაბნელებულად ხმალ-მალადებლისა უდაბნოსა შინა, ამიტომაც მიაწოდა ჭაბუკს შეგონება ახალი:

„არს კაცი ჭური თვით მოძრავი — სულისა ხელმწიფე...
და სწორედ იმ წელს შეუსრულდა ფარსმან ჩორჩანელის ნატვრა. საქართველოს დიდმა პატრიოტმა იოანე მარუშისძემ უფლის ციხე გადას-
ცა და ვით კუროპალატს.

ფარსმანის პაპა, სუმბატ ჩორჩანელი მიიწვია სხვა ერისთავებთან ერთად დავითმა და წარუდგინა ბაგრატ კუროპალატი:

„ესე არს მკვიდრი ტაოისა, ქართლისა და აფხაზეთისა, შეილად გაზრდილი ჩემი და მას დაემორჩილეთო“.

სუმბატ ჩორჩანელმა არა ჰქნა მორჩილება მეფისა. მაშინ შეიპყრო იგი ბაგრატმა და თავი მოჰკვეთა, ხოლო გვამს მისას თოკი შეაბეს ფეხებზე. ციხის ჩარდახიდან გადმოჰკიდეს თავქვე, ურჩ აზნაურთა ჭკუის სასწავლებლად.

შემდგომ ამისა წამოვიდა ბაგრატ მესამე ლაშქართურთ და თუხარისის ციხეს შემოეწყო, გულით ეწადა ბაქარ სუმბატის ძე შეეპყრო და ბაქარის ვაჟი ფარსმანი.

ქოსსა ჰკრეს თუხარისის ციხეში... ჩამოეგებნენ ტაოელები სამეფოის სპათა...

ჭაბუკი ფარსმანი ვაგაკურად იბრძოდა მამის გვერდით, მაგრამ სასტიკი იერიშები მოიტანეს სამეფოის სპათა, ჩორჩანელის ჯარი უკუაქციეს.

ციხეში შებრუნდა ერისთავის ლაშქარი. სამ თვეს გაუძლო შემოწყობას ბაქარ ჩორჩანელმა, ბოლოს სურსათი შემოვლიათ მეციხოვნეებს, ძაღლები, სახედრები და ვირთხები აღარ დარჩათ საკმელად, ბაქარ ჩორჩანელმა აიყოლია თვისი მხოლოდშობილი ვაჟი და ათასი მონასპა, ციხის ხერგლიდან გაძერა და ბნელ ღამეს მიმართა.

ავორდა თვითმოძრავი ჭური.

ბიზანტიაში გადავიდნენ ოტებულნი. კეისრის ქვეყანაში ბარდა ფოკას ამბოხი იწყებოდა იმეამად. ბაგრატ მესამეს ახლად მიღებული ჰქონდა კუროპალატის ზარისხი ამაღაც ერთგულობდა ბასილი კეისარს.

განდგომილი ბაქარ ჩორჩანელი მეამბოხე სარდალს ბარდა ფოკას მიემხრო.

ფოკას ციხეს შემოეწყო ბიზანტიელი პატრიციუსი ეან პორტეზე თავისი ჯარით, ლოდსატყორცნებითა და ტარანტებით გასტეხა ციხე. ფოკამ თავს უშველა, ხოლო ბაქარ ჩორჩანელი და ათასი იბერიელი მონასპა ექვს თვეს იბრძოდნენ გააფთრებული, ბოლოს ციხე აიღო ეან პორტეზემ, იბერიელი მონასპანი გასწყვიტეს, ბაქარ ჩორჩანელს თავი მოსჭრეს, ფარსმან ჩორჩანელი და სამასი იბერიელი მონასპა ტყვედ წაასხეს ბიზანტიონში.

კვლავ ავორდა თვითმოძრავი ჭური.

ფარსმან სპარსმა შემა შეუქეთა ცეცხლს.

სრული დღმილი სუფევდა დარბაზში, თებრონი ბოღავედა ძილში, მეაქლემის მკახე ხმა მოისმა გზიდან, ზანზალაკების ყრუნიერება ელარუნმა შეაშფოთა ღამე.

აგონდება საშინელი მოგზაურობა ანტიოქიის ურწყულ მიწაზე.

ხვატით გადარუჯული ველები, ცისკიდურებზე ციხეთა ქონგურები, მიზგიოთები, ეკლესიები, ლატაკური მიწურები, თავშიშველა მონების ბრბოები.

„წყალი“, ეხვეწებიან იბერიელი ტყვეები გუშაგებს, მაგრამ არავის ესმის მათი მუდარა.

„წყალი“ ევედრებიან გამვლელებს, მეაქლემებს და სტრატოტებს, არავის ესმის ეს სიტყვა.

ზის ფარსმანი იმავე აქლემზე რომელზედაც, ხურჯინით ზედ ჰკიდია ბაქარ ჩორჩანელისა და მისი სახლთუხუცესის თავები.

ტარაბუები ჰკბენენ მხარგაკრულს, მიყანყალებს ორკუზიანი აქლემი, გული ერევა, თავბრუ ესხმის მწყურვალს, იბერიელთა შორის ერთად ერთი ფარსმან ჩორჩანელი არავის ევედრება წყალიო, რადგან ეს უნდა მასაც, არ დააყოვნოს უწყალო სიკვდილმა ამ უკაცრიელ ველებზე ამოხადოს სუნთქვა.

ელრიალებენ ზანზალაკები, აფურთხებენ აქლემები ოხჯანისაგან დახეთქილ მიწაზე და აგონდება ფარსმანს შეგონება მზრდელის ვარდანისა:

ცხოვრება უდაბნოა ურწყული და ეცადე გარს შემოუარო...

იგორა მერმე ამ თვითმოძრავმა ქურმა ანტიოქია და ანატოლიკი გადალახა, იგორა, ვიდრე აია სოფიას ჯვარი არ გამოჩნდა ზეცის თავანში.

ჰიპოდრომის გვერდით დილეგი ჰქონდა გამართული იმ „ძალს“ ბასილი კეისარს.

შვიდი იბერიელი და სამეტი სარკინოზი გამოიყვანეს ტყვეების მწყრივიდან, თმაწვერი მოპარსეს, ნესტოები გაუხვრიტეს, ჯაჰვი ქედზე დაადვეს, ფეხებზე ბორკილები შეასხეს და ერთ საკანში შეაგდეს.

ერთი წლის წამების შემდეგ ერთმა ქართველმა ბერმა ინახულა ფარსმანი და ეჭვსი იბერიელი აღდგომა დღეს, მცირეოდენი მოსაკითხი მოუტანა და ანუგუშა ტყვეები.

როცა მნახველი წავიდა, დამშეული ტუსალები მისცვივდნენ საპასეკო ლელანგობს, სწორედ ფარსმან ჩორჩანელს შეხვდა ის ლელანგო, რომელშიაც პაწია ქლიბი შეეტენა ბერს.

შვიდი ღამე იმუშავა ფარსმანმა, ქედზე დადებული ჯაჰვი და ფეხებზე ასხმული ბორკილები გაქლიბა, შემდგომ ამისა ამხანაგებსაც გაუხსნა ხელფეხი, ბორკილები ურთიერთს გადააბეს, ციხის კედელი გამოანგრიეს, ბნელ ღამეს შეაფარეს თავი.

კონსტანტინოპოლის გარედ თავს დაესხნენ წ. იოანეს მონასტრის ბერებს, ვენახებში მომუშავეთ თავზე წაადგნენ.

ეს ამბავი ასე მოაწყო ფარსმანმა: ჯერ თავის რაზმსუკუთმხურველანზე გაიხადეთო,...

ბერები გაოცდნენ, გახევდნენ, რა დაინახეს შიშველი ვაჟაკები გამოკანდნენ მათგან.

ახლა ბერები გაატიტვლეს, ტუსალების ძველმანები მიუგდეს, ათათი ოქროს სოლიდი წაართვეს თითოს.

სახედრები იყიდეს და ანტიოქისაკენ გასწიეს.

გამვლელებს ატყუებდნენ იერუსალიმს მივალთო.

იგორა თვითმოდრავმა ქურმა...

ახლა სახედართთ გადაიარა ფარსმანმა, კაპადოკია, ანატოლიკი და ანტიოქია. ალ-ხაკიმთან ჩავიდა ხალებში.

ხალიფს წერილად სცოდნოდა საქართველოს ამბები. ბაქარ ჩორჩანელის შამაცობაც სმენოდა თურმე. ბაგრატ კუროპალატისა და ბიზანტიის კეისრისადმი სიძულვილმა შჯული გამოაცვლევიდა ფარსმანს.

აბუბეკრ-ისმაილ-იბნ-ალ-აშარი დაირქვა.

როცა ბასილი კეისარი ხალების ციხეს მოადგა, ფარსმანი ციხისთავად იყო. ამ ბრძოლაში დიდად გაითქვა სახელი, ალ-ხაკიმის მარჯვენას უწოდებდნენ სარკინოზები მას.

ბერძნებთან მეორეჯერ შეტაკებისას განსაკვიფრებელი სიმამაცე გამოიჩინა. ალ-ხაკიმი და ფარსმანი მაშველი ჯარით ზურგში მოექცნენ ბიზანტიელ დუქას.

დუქას ლაშქარი შემოწყობოდა ქაირის ციხეს, ლოდსატყორცნით ანგრევდა პირველ გოდოლს.

დასძრა თავისი არაბული ულაყი ფარსმანმა, ელვის უსწრაფესად მიეჭრა ბერძნებს, მიდიური ცეცხლი ესროლა ლოდსატყორცს. ხანძარი გაუჩინა, ალ-ხაკიმთან მიბრუნდა კვლავ.

დუქა უკუაქციეს.

ციხე გაათავისუფლეს სარკინოზებმა, მაგრამ ხელჩართულ ბრძოლაში ჰოროლი სცა ბერძენმა სტრატეოტმა ფარსმანს, ბექთარიანად გაუგმირა ბექი.

საუკუთესო აქიმები მიუჩინა ალ-ხაკიმმა, მაგრამ ვერ განკურნეს საესებით. თავის სასახლეში დააბინავა ხალიფმა ფარსმანი.

ქაირში შეისწავლა მან ხუროთმძღვრება, ალქიმია და ფარსული.

აქვე გაიკნო ინდოელი ფაქირები... მოპირულ ხმლებზე სიარულს შეაჩვია შიშველი ფეხი, ხანაც დიდ ბაზრებზე გამოდიოდა, როგორც ჯამბაზი, დღისით აღესილ ხმლებს იბჯენდა თვალებზე, ცეცხლის აღს ყლაპავდა უვნებლად და მიზგიეთების მინარეთებიდან უთვალთვალეზდა ვარსკვლავებს ღამით.

სუფიების მოძრაობას მიემზრო, მერმე ისევ ხელოვნებას მიუბრუნდა და უმშვენიერესი მიზგიეთები ააგო ქაირში.

ბიზანტიელი დომესტიკის ლაშქარი კვლავ შემოეწყო ხალხებს, 990 წელს, ხუთშაბათს, მაისის ორს.

ლოდსატყორცი მანქანები და ტრანტები მიაყენა ქვეყნს. ციხეს. შეწინავე ჯარმა პირველი გოდოლი შეღეწა, „ამ ჯარის სათავეში იბრძოდა საქართველოს მეფე, ხოლო მარჯვენა ფლანგზე — გრძელ ბეჭთარებში ჩაჭედოლი პატრიციები“.

მაშინ ალ-ხაკიმმა მძევლები მისცა დომესტიკს და ელჩები წარგზავნა ბიზანტიონში.

ისევ აგორდა თვითმობრავი ჭური.

ამ დესპანების ხელმძღვანელობა ჩააბარეს აბუბეკრ-ისმაილ-იბნ-ალ-აშარის.

მამალმა იყილა მთავართა სანათლოს გარეუბანში...

ფარსმანმა ნეკერჩხლის ნუგუზალი შეუქეთა ცეცხლს. მაისის მიწურულში ბიზანტიაში ჩავიდნენ დესპანები, კეისრის სასახლეში გამოცხადდა აბუბეკრ-ისმაილ-იბნ-ალ-აშარი, მთავარი ელჩი ხალიფის ალ-ხაკიმისა.

შავი მოსასხამი ეცვა, თავზე თეთრი ჩალმა ჰქონდა შემოგრავნილი. შავი სატევარი ეკიდა წელზე.

კარისკაცები გაჯანჯლდნენ, არ ისურვეს თეთრ ჩალმიან და შავხანჯლიან კაცის შეშვება კეისრის პალატებში.

მაშინ ეს უთხრა აბუბეკრ-ისმაილ-იბნ-ალ-აშარამ კეისრის კარისკაცებს:

მე წავალ და აღარ მოვალო ამიერიდან.

გამობრუნდა გახარებული: შემრჩებო ათასი შუშა მუსკუსი, ათი ათასი ოქროს სოლიდის საღირალი პატიოსანი თვლები, სტაერა, ოქსინო და არაბული შტახსი ხუთასი შუშა.

აგორდა ისევ ჭური თვითმობრავი, ზღვის კიდემდის მიღწია. განიზრახა ინდოეთს წავალო, უთვალთვალებდა ნაპირისაკენ მომავალ აფრას.

კარისკაცებს მალემსრბოლი გამოვეზავნათ, კეისარი უხმობსო ალ-ხაკიმის ელჩს.

როცა ხელახლა მოვიდა სასახლეში, მსახურთ უხუცესი გამოეგება, მოსთხოვა, კეისრის პალატებში შესვლამდის მიწას უნდა ემთხვიოსო ყოველი მუსლიმანი.

უარზე დადგა აბუბეკრ-ისმაილ-იბნ-ალ-აშარი, წასვლა დააპირა კვლავ.

მევიდნენ და მოახსენეს ბასილი კეისარს.

გაეცინა იმპერატორს, დამარცხებული ალ-ხაკიმის ელჩის ასეთი თავხედობა რა შეიციო. ხალიფი ალ-ხაკიმი ბნედიანია, ალბათ გიყს გამოგზავნიდაო ვინმეს.

ბრძანა: ისეთი კარი შეაბითო, თავმოდრეკა მაინც მოუხდესო ჩემთან შემოსვლისას.

მეორე დღისთვის იხმეს აბუბეკრ-ისმაილ-იბნ-ალ-აშარი.

როცა თეთრჩაღმიანი და შებანჯლიანი ელჩი კვლავ მიუბრუნდა კეისრის სასახლეში და სახელდახელოდ შეხანხლოლი დაბალი კარი დაინახა, ზღურბლამდის მივიდა ქედგამართული, მერმე გამომსახურება უკანალით შევიდა ბასილი კეისრის დარბაზში, კარი ვერც იყო, ჩაბრჩოს გამოედო, მაგრად შეანჯღრია ხის კარი.

კეისარი ვერცხლის ტახტზე იჯდა, მხარ მარჯვენით სამი, ოქროს თორიანი პატრიციუსი იდგა, მხარმარცხნით სამი თარჯიმიანი. ოქროს გვირგვინი ეხურა ბასილის თავზე, მარგალიტებით მოოქვილი ძოწეული ტანზე ეცვა, კისერზე პატრიოსანი თვლებით დახუნძული ჯაჭვი ეკიდა, ფეხზე წითელი ქოშები ეცვა, აღმასებითა და მარგალიტებით შემყული სრულად.

წინ წამოდგა არაბულის თარჯიმიანი, მიესალმა და ეკითხება ელჩს:

„რა მოეახსენო თქვენის სახელით კეისარს?“

„შოლოდ იგი რაც ჩემგან გაიგონოთ“.

გაეცინა კეისარს

მერმე არაბულის თარჯიმანს მიუბრუნდა ბასილი და ეუბნება:

„სარკინოზების ელჩებს, როგორც სჩანს, უკანალი უფრო მაგარი უნდა ჰქონდეთ ვიდრე შუბლი?“

აბუბეკრ-ისმაილ-იბნ-ალ-აშარიმ არ აცალა ვადათარგმნა თარჯიმანს, დახვეწილი ბერძნულით მიმართა კეისარს:

უფლისწულო, საერთოდ ელჩებს განსაკუთრებით უკანალი უნდა ექნეთ მაგარი, როცა ზალიფის სასახლიდან კეისარს ეახლებიან, რა კი ბევრ პანღურს უნდა მოელოდნენო.

ბასილის დედა მიკიტნის ქალი იყო, ამიტომაც უყვარდა ბილწისიტყვაობა კეისარს.

გულიანად გაეცინა ამის გამგონეს.

როცა ალ-ხაკიმის ელჩებმა საქმე მოათავეს და ქრთამები გადასცეს კეისარს, ლულუის მცხოვრებთა დესპანები შემოიყვანეს. მათ შეატყობინეს კეისარს: ლულუის ქალაქი აპირებსო ქრისტეს შჯულად მოქცევას.

ბასილი ბრმადმორწმუნე იყო, დიდძალი საჩუქრები მიუბოძა ლულუის დესპანებს და დაუყვავა.

მეორე დღეს კვლავ გამოეცხადა ბასილის ალ-ხაკიმის ელჩი მეც ვიწამებო ქრისტეს შჯულს.

იმ დღეს ხრიზოტრიკლინის ოქროს დარბაზში მიიღო ბასილიმ ელჩები. კეისარს გაეხარდა რა გაიგო, ეს ენამახვილი და გამბედავი რაინდი უერთდებოო ქრისტეანობას, როცა ფარსმანმა შეიღი ხელობა ჩამოუთვალა, ხუროთმოძღვართა უხუცესად დანიშნეს იგი.

წლის დამლევს დიდი მიწისძვრა მოხდა ბიზანტიაში. ფარსმანმა შეაკეთა აია სოფია და რამდენიმე ტაძარი ანატოლიკში.

კონსტანტინეპოლშივე მიემხრო იგი სუფიების სექტას, ერთ მშვენიერ დღეს ქალაქიდან გაიპარა, დაუქედელი აქლემით გაიქცა დამასკოში.

დიდხანს იმოგზაურა ეგვიპტეში. ხეოპსის პირამიდაზე არაბული წარწერა ამოიკითხა ასეთი:

ერკინეული

დააგდე სექტა, სიძულვილის ვახდი საგანბნებელი

ვერ გაგიბედოს შენ ხელყოფა მუხთაღმა დრომა,

ვახდი დერვიში, უსამშობლო გლახაკთაგანი,

ზღვისგან ისწავლე ლელვის შემდეგ გულდამწვიდება...

განაძე შენგან წუთისოფლის მტკნარი ღიღება,

დაიმსახურე მართებულად მეფეთა წყრომა...

ეს ლექსი უკაცრიელ უდაბნოში ამოკითხული ისე ღრმად ჩასწვდა გულში, დერვიშობა დაიწყო, მთელი ეგვიპტე შემოიარა, მათხოვართა ხანაგებში ღამეს ათევდა.

ასე იარა ბაღდადადის...

სწორედ იმ დღეს საშინელი ქარიშხალი დაიწყო ბაღდადში. ატყდა ქექა ქუხილი, ცეცხლის სვეტი გამოვიდა ციდან, შავი წვიმა დაუშვა, სალამოს კუდიანი ვარსკვლავი ამოხდა მახვილის სახისა.

შეძრწუნებული მოსახლეობა ალაპის რისხვას მიაწერდა ამას ყოველივეს და ლოცულობდა პირქვე დამხობილი.

ამ ამბავმა ფარსმანი ფრიად დააფიქრა და ვარსკვლავთ მრიცხველობამ გაიტაცა იგი.

უკვე ხანში შესულს სამშობლო მოენატრა ბაღდადის ხალიფმა ტფილისის ამირასთან წარგზავნა იგი. ტფილისში მოაწყო მან პირველი ობსერვატორია, აქვე შეიქმნა ფარსმან სპარსი.

როცა ტფილისის ამირა ბავრატ მესამეს შეება დილომთან, ფარსმანი შეიპყრეს. სამეფოს სპათა (იგი თუხარისის ციხეში იღუმალად ჩასვლას აპირებდა თურმე, იმადაც წამოყოლოდა სარკინოზების ჯარს).

მცირე ხანს დიღეგში იჯდა უფლის ციხეში, ბავრატ კუროპალატს ჯერ თარჯიმანად ჰყავდა სასახლეში. ერთი წლის შემდეგ ხუროთმოძღვართა უზუცესობა დააკისრა მას გიორგი პირველმა.

ისევ იყიელა მამალმა მუხნარისას ციხის სანახებში, ეხლა მეორე გაეპატიქრა მას. აყივლდნენ მთავართა სანათლიოს მამლებიც.

ზის წელში მოდრეკილი ფარსმან ჩორჩანელი ჩანაცრულ ბუხრისწინ. ხვალ, ზეგ, ან ერთი კვირიაკეს მოქცევის შემდეგ რა მცირე ღელე დაახრობს ზღვათა გადამლახველს!

სულ მცირე, უსუსური ღელე დაახრობს მრავალნაცად მეომარსა და მსოფლიო მოგზაურს, თავის სამშობლოში უსამშობლოდ ქცეულს.

კვლავ აგონდება ვარდან ბრძენის შეგონებაი:

ცხოვრება უდაბნოა ურწყული და ეცადე გარს შემოუარო.

ფარსმანს შეეძლო ახლა ეთქვა: მე არც ქრისტიანი ვარ, არც იუდაელი და არც მუსლიმი.

უშჯულოდ, უღმერთოდ, უთვისტომოდ ილუპება იგი თავისთვისტომთა შორის.

მერმე რისთვის?

ერთი ციდა ქალის, ფანასკერტელის უპასაყო გომბეჩოსი გამეფების შემდეგ უკეთესს შემთხვევაში თავს მოჰკვეთენ სადმე, ლართის კარს გადაღმა გადააგდებენ მის ცხედარს ხევში და არაეინ გამოჩნდება ქვეყნად არც მთხრობელი, არც მწერალი, არცა მხატვარი, რათა მისი დიდი ვნებანი გაუზიაროს შთამამავლობას შემდეგს.

მხევეალი თებრონია პირაღმა, გაშოთილა უღრტვინველად ხვრინავს და მისი ტყირპიანი სახე ისე მოქცეულა, მორიელეები დასევიანო ლაწვის თავებზე.

იყვილა მამალმა კვლავ, ახლა სულ ახლოს, სადაც ფარსმანის შეგირდი არსაკიძე ცხოვრობს. მას მეორე გამოეხმურა, მესამე, მეოთხე და ვერ ღარ დათვალა ფარსმანმა.

„რა საოცარი არსებაა მაინც მამალი!“

ფიქრობს თავისთვის ფარსმანი.

„იგი ერთად ერთია ცხოველთა შორის, რომელიც ცისკენ იყურება მუღამეჟამს. შხისა და სიკვდილის მოახლოების მაცნეა მამალი, ლამესთან შორკინე და მარადეჟამს ლამისმთვეელი.

ლომსაც კი აფრთხობს მისი უცნაური ყივილი.

„იგორა თვითმოდრეჟმა ჭურმა და აჰა, სიკვდილის ბჭეებთან მოგორებულა იგი!“

მელქისედეკის პირგამეხებული სახე წარმოუდგა კვლავ.

ცისკენ თავაშეერილ მამალს წააგავდა მელქისედეკ კათალიკოსი, შობა დღის ქადაგების მთქმელი.

რალაც უჯიათი შეუშუსვრელობა გამოსჭვიოდა ხორცდაშრეტილი, ბერის ზონჩხადქეულ ანაგობიდან. ტირანული სისასტიკე ვართხმულიყო ძარღვებდაბერილ შუბლსა და ენერგიულ ლაწვის თავებს შორის, ციმციმბდნენ ტიარის აღმასები, ვარვარებდა ოქროს ომფორი უამრავი სანთლის ერთობლივ ლიცილიცზე.

ისეთი ბედითი ლაპლაპი გაჰქონდა ტიარასა და ომფორს, როგორიც ბიზანტიელ პატრიციების მოოქროვილ მუზარადებსა და ჯაჭვის პერანგებს იმ წუთში, როცა ხმალამოწვდილნი დასძგერებთან ისინი აბუბეკრისმაილ-იბნ-ალ-აშარის, ენგისფერ თორაბჯარში შორთულს.

იდგა მელქისედეკი ამყად, თავაწეული და გაულრეკელი, როგორც სეფედროშა გამარჯვებული ლაშქრისა.

სარკმლიდან გაიხედა ფარსმანმა.

ეძინა მთავართა სანთლოის ჩაბნელებულ უბანს.

მგლების ყმულილი მოისმოდა შორიდან. ისეე ატყდა მამლების დატინებული ყივილი, ტოკავდა, ზანზარებდა მთეარის შუქისგან დაბლონდილი ზეცის თავანი.

(გაგრძელება შემდეგ ნომერში).

ზ ლ ჯ ა

მე ბავშვობისას მთაწმინდაზე აღარ ავსულვარ,
 მეგონა გაღმა მდებარეობს ზღვა განფენილი;
 მთაწმინდას ტალღა მოსწოლია, როგორც წარსული
 და ზღვას ადგია ვარსკვლავებით ცა დაფერილი.
 მზე მიმავალი მწუხრის ეამზე და ნიავექარი
 გარეცხილს ჰგავდა ზღვის მოლურჯო სიკამკამეში.
 მეგონა გაღმა შრიალებდა ლელვის ფაფარი
 და მშვიდდებოდა მხოლოდ ზამთრის დაღლილ ღამეში.
 მეგონა ტალღა გადმოდგება მთაზე როდისმე,
 საყვარელ უბნებს შეასწავლის ზღვაურის ენას.
 ვემებს დაუმსხვრევს აეთანდილსა და ოდისეის
 და დასველებს ფრინველებს და მათ აღმაფრენას.
 მეგონა ლელვა გადმომსკდარი წელში მომხრიდა,
 ვადარეცხავდა ჩემს ბავშვობას, ალერსს დედისას,
 წაშლიდა ნანას, წაიღებდა აკვანს ობლისას,
 მე რომ სოფლიდან ჩამოტანა აღარ მეღირსა.
 მე მეშინოდა — გამიტყდება ძილი სიყრმისა,
 ზღვის სიზმარი და სილავევარდე ტანზე მეხვია.
 მახალისებდა გამოჩენა მთვარის სირმისა,
 რომ ზღვას ჰაერში მყუდროება არ დაერღვია.
 ველოდი დიდხანს და არ სჩანდა ტალღა გადმოღმა,
 ბოლოს ლოდინით დაქანცული მთაზე ავედი.
 ფიქრი და ფიქრი, როგორც მწუხრი მალღა ამომყვა
 და მზე შემომხვდა მთაწმინდელი შარავანდელი.
 დაედექი ზევით, ზღვა არ სჩანდა არავითარი,
 იყო ხმელეთი სპილენძისფერ მიდამოებით.
 დასრულდა შიში და ბუნება მარად მდიდარი
 შემხვდა გულწრფელი სიყვარულით და სათნოებით.
 თვალით გავსინჯე გადმოვლილი გზა ვაკეატური,
 იყო ხმელეთი სასიამო, როგორც ალერსი.
 პირველყოფილი ცის ტატნობი თითქო გავსცურე
 და ავამღერე ეს მიდამო უსაყვარლესი.

გაზაფხული

თოვლი გადნა და ხეებმა მარტში
 თვალების მსგავსად ყლორტები გახსნეს.
 მზე გაძლიერდა და ბუნებაში
 მოჰგვარა სითბო გათოშილ სახსრებს.
 როგორც შანდალი დადგა ეზოში,
 შინდი და შუქი აეარდა შინდის.
 მე მომაგონდა ხმა ორფეოსის
 და ჰომეროსის თვალებში ბინდი.
 მე მომაგონდა ბრმა იადონი
 და ყვავილების სულში აღზრდილი,
 მთაწმინდელი და ძველი ათონი,
 ცა, ოტარიდი და აეთანდილი.
 ყველა ვინც ნახა ეს გაზაფხული,
 მოშრიალე და მფეთქავი მწვანედ.
 მე შევიწინაბე ფიქრში ნახული
 და ოთახიდან გამოველ გარედ.
 თითქო ცის მიღმა იწვა ავდარი
 და მივეყრდენი სიამით კედელს.
 ვსთქვი: გაზაფხული მაინც ამგვარი,
 მე არ მინახავს ბავშვობის შემდეგ.

ზ ბ ა ს თ ა ნ

როს ლერწამი მოიხრება,
 დაბინდდება მიწის სფერო,
 ვზივარ, ვფიქრობ რა იქნება,
 რომ სხვაგვარი ლექსი ვსწერო!
 ვსთქვა სიმღერა სულ უბრალოდ,
 ვიყო წყნარი გასაგები,
 რომ გქიროს ყოველ გამვლელს
 ჩემი ლექსის გასაღები.
 ვზივარ, ვფიქრობ, მოჰქრის ნაეიც
 თითქოს შეთხზა ტბამ ზღაპარი.
 რომ გაცოცხლდეს, ნეტავ მაინც
 რას მეტყოდა წინაპარი!
 ნუთუ იგი ამ ბუნებას
 მარტივ თვალთ გახედვიდა.
 არ ჩასთვლიდა თბუზულებად
 და ჩემს ლექსებს გახედნიდა,
 ასე ვფიქრობ და იხრება
 ლერწამი და მიჰქრის წერო.
 რა იქნება, რა იქნება,
 ასე მზატედ მეც ვიმღერო.
 და ტბის პირას სიხარულით
 მე ავკინძავ სიტყვის მტევანს.
 მაგრამ გული, ჩემი გული
 სტრიქონში არ ჩამეტევა.

ქველი საათი

როცა ოთახებს მოიცავს ძილი,
ფხიზელი რჩება საათი მარტოდ-
ნელა წყარუნებს თავვეივით ფრთხილი,
მეხმაურება, მებრძვის და მართობს.
წვეტიან ისარს ამართავს იგი,
ჟამთა სვლას ითვლის მარად და მარად.
გარს შემორტყმული ციფრების რიგით,
განსაზღვრულ წრეში ტრიალებს ჩქარა.
მე ფიქრს ვაყოლებ საათის ფეთქვას,
ვით კრიალოსანს გადავთვლი წამებს.
თითქოს ვარსკვლავზე სიმღერა მეთქვას,
მე უერთდები ლაელაჟა ლამეს.
აღნიშნული აქვს მრავალი წელი,
ჩემი ფიქრი და ჩემი გაჩენა,
მამის წამები უკანასკნელი,
როს ცივდებოდა მისი მარჯვენა.
აღნიშნული აქვს ბევრი სიამეც,
ახალ ცხოვრების ცინცხალი დენა.
მჭინარ ოთახში მარტო კიაფებს,
შეთანხმებია ბუნების ენა.
ნაპერწყლებივით ცვივა წამები,
ბუნება უკრავს საათის სიმებს:
როგორ ყივიან ღამით მამლები
და ვარსკვლავები მიდიან მძიმედ.
ამალამ ჩემთან გატეხავს ღამეს,
ჩემთან დარჩება მშფოთარ სულითაც.
მარადისობას წაართმევს წამებს
და ჩემს სტრიქონებს გადაურიცხავს.

იოსებ ლალიაშვილი

ნაწილი მეორე *)

სამინარიაში შესვლა

ჯერ მზე არ ამოსულა, როცა იოსები წასასვლელად უკვე მზად იყო.

— მაშ წავალ, დიდედა — ძლივს წარმოსთქვა გუნება-დამძიმებულმა იოსებმა და ისევ გაჩუმდა.

ავადმყოფმა ნინომაც ლოგინში რამდენჯერმე ჩაახველა, და ნაწყვეტ-ნაწყვეტათ წამოიკენესა:

— შენი ქირიმე, შეილო!.. ჩემი დარდი ნუ გექნება, ოღონდ შენ თავს მოუარე და მე არაფერი მიჭირს. კიკოლა დიაკვანს ჩემ მაგიერად შეეხვეწე — ნათლიმამობას ნუ გამიტებს, ობოლ ბიჭს, როგორც საკუთარ შეილს ისე უნდა...

ბებერს გული აუჩუყდა, ცოტა ხნით გაჩუმდა, ცრემლები მოიწმინდა და ძალდატანებით განაგრძო:

— შენ მოგიკვდა შენი დიდედა, შეილო! ეს ოხერი სატყვიარიც რაღა ეხლა დამატყდა თავზე. ბარემ მე უნდა წამოგაყოლოდი, მე უნდა დამეზინებინე, მაგრამ აბა რა ექნა?....

ბებერს მღელვარებით ხმა ისევ გაუწრიოკდა, გამხმარი მკლავებით ბიჭს კისერზე შემოეხვია და შეილისშეილის მხრებზე ცხარე ცრემლები უხვად გადმოაბნია.

— რა ვატირებს, დიდედო! — უკვე შეცვლილი კილოთი წარმოსთქვა იოსებმა, ბებრის მკლავებიდან თავი ფრთხილად გაინთავისუფლა და კიდევ ჩაეკითხა:

— აბა რა ვატირებს? ეხლა პატარა ხომ აღარა ვარ? მეჯვრისხვევიდანაც ორი-სამი ამხანაგი წამომყვება, ეს შენი კიკოლა დიაკვანიც ხომ თან მოგედევს და სხვა რაღა ვინდა? თხოვნა და მოწმობები თავის დროზე გადაგზავნილია და საქმე ეხლა გამოცდებშია... და, აბა, შენ იქ რას მიშეელი?!

— შენ შემოგვევლოს შენი დიდედა, შეილო, აბა ჭკუით იყავი და სული არ ამიძაღლო. არ დაგავიწყდეს, თავს შემოგველე, რომ ობოლ ოხრობით ხარ გაზრდილი, ქვეყნის მოღალატეებს ერიდე, შეილო, ახლოც არავინ არ გაიკარო. გახსოვს ამ ზამთარს იმ წყვეულ შეტყვენებულებმა რა უმადგალითო ცოდვის კითხვა დაატრიალეს?

*) გაგრძელება, იხ. „მნათობი“ № 11

— რას ლაპარაკობ, დიდდა! იმ გვარ მოლაღატეებს სემენოვოში რა უნდათ? რასაც შენ მეუბნები, ეს ხომ პეტერბურგში მოხდა, ჩვენ ქალაქთან იმათ რა საქმე აქვთ? — დაამწვიდა იოსებმა დიდდას და გულში გაიფიქრა:

— აი თუ ახალი ხელმწიფე გოლას ხელში ჩაუვარდა, თითონ იცის რასაც უზამს, მაგრამ მე რა! მე ღმერთმა დამიფაროს და დამიხსნას მაგ ფიქრისაგან!...

იოსებმა დიდდას მონაოკებულ სახეზე რამდენჯერმე აკოცა და იქვე მდგომ, გულხელდაკრეფილ თექვსმეტ-ჩვიდმეტი წლის გოგოს მიმართა:

— აბა, მაშო! შენ იცი, დიდდაჩემს როგორც მოუვლი. ხომ იცი დარდი მიმყვება და იქიდან წერილს რომ გამოვგზავნი, ყორანაანთ ბიქს პასუხი დააწერინე და მალე გამომიგზავნეთ.

— ნუ გეშინიან, იოსებ! შენ ოღონდ შენი საქმე აღჩუზე დააყენე და პირობას გაძღვე, რომ ნათლია ჩემს ამ ორ დღეში ისევე ჩიტივით წამოვაფრენ. ხომ იცი, ბებრისათვის ავადმყოფობა ადამია და რას იზამ! სიცოცხლით სავსე ხმით უთხრა გოგომ და ბებრისაკენ მოტრიალდა.

— რა გატირებს, ნათლი? გზას განა ცრემლით ულოცავენ? ნეტავი მეც სასწაელბლად გამგზავნოს ვინმემ და რაღა ჭირი მომკლავს?!

მაშო ღიმილით გამოჰყვა იოსებს აივანზე, გოდრიდან ერთი ხელსახოცი კალოს მსხალი ხელში მიაგება და თამამად უთხრა:

— აბა, იოსებ, გზაზე ყელი ჩაისველე. დიდდას დარდს გულში სრულიადაც ნუ გაიტარებ. თუ საშობაოთ სახლში დაბრუნდე, შენი ჭირიშე ემაგისტანა ჩუსტები, შენ რომ ფეხზე ვაცვია, ერთი წყვილი იყიდე და თან წამოიღე... აი ფულიც...

გოგომ ხელში გამთბარი სამი აბაზი იოსებს ძალით მიაჩეჩა და თან ისეთი აეუფუნებული თვალებით შეხედა, რომ ბიქს მოულოდნელად თვალთ აუჭრელდა და სხეულში რაღაც ქრუანტელმა დაურბინა.

იოსებმა ოჩოფება კიბე მსუბუქად ჩამოირბინა და მეჯვრისხევის გზას დაადგა. შუაგზამდე გოგოს ღიმილი და ის რაღაც უცნაური გაბრუება თან მოჰყვებოდა. იოსებს უკვირდა: გოგო მუდამ დიდდასთან იყო და მისი ნაფოტა კბილები და თვალები არასოდეს შეუმჩნევია.

ფიქრებში გართული მეჯვრისხევისაც მიუახლოვდა. შორეულ მთების ლურჯი ზოლები თითქოს გაბუნებულებიყვნენ და მწვერვალები კი უფრო მალლა ამართულიყვნენ. დიდი სოფელი ხშირი ჭანდრებით და კაკლის ხეებით ზავერდზე ნაჭარვ მწვანე სურათს წააგავდა.

იოსებმა ვერცხლის ზოლად მოელვარე მეჯუდას გახედა და გული მოუსვენრად შეუჩოჩქოლდა:

— ის ბიჭები რომ წასულები იყვნენ, მერე რაღა ექნა? მაგრამ არა... გამოცდები ხომ ოცდა ხუთ მარიაშობისთვის იწყება და ეგრე ადრე სად წავიდოდნენ, როცა ისიც იცოდნენ, რომ იმათი იმედით ვიყავი.

ღელავდა იოსები და ნამჯიან მინდორზე ხარაზის ახალ ჩუსტებს მსუბუქად მიაჩლატუნებდა.

ცოტა ხნის სიარულის შემდეგ იოსები რიყეს მიადგა.

საღლაც წისქვილის ღრიტინი, დაგვიანებულ კალოებიდან მოსულ პოროველას უერთდებოდა, ისე კი სდუმდა მთელს „საქმელს“ — ეაიშე, წასული რომ იყვნენ, რაღა მეშველება? მე ხომ ქალქის-გზისაკენ ვიცი, ნემსის წვეტივით უჩხვლიტა იოსებს მოუსვენარმა ფიქრმა და მიახლოვებისას ნაბიჯს უფრო უმატა.

— ოხ, იოსებ, შენა ხარ ბიჭო! აი ყოჩაღ, რა კაი დროზე მოხველ, — მოესმა ამ დროს გაღმა ორღობიდან ვილაცის ხმა.

იოსები მოტრიალდა და ყურებამდე გაწითლდა. შავტანისამოსიანი სემენარიელი, კიკოლა დიაკვნის უფროსი შვილი იყო. გაღმა ღუქნიდან ნავთი მოჰქონდა. ბიჭები ერთმანეთს მიუახლოვდნენ. დიაკვნის შვილმა ბაწარამობმული ნავთის ჭურჭელი ძირს დადგა და იოსებს მხიარულად ხელი გაუწოდა.

— ხომ არ დამიგვიანდა?.. მოკრძალებით ჰკითხა იოსებმა. ვალაენის კარებთან შესდგა, ეკლესიის დანახვაზე ჭეუდი მოიხადა და პირჯვარი გადაიწერა.

დიაკვნის შვილი დაწინაურდა და ორიენი ვალაენში შევიდნენ.

ეკლესიის გვერდით მდინარე ჩამოდიოდა. კიკოლას ცოლს „დრამის“ პური სახელდახელოდ გაერეცხა, ქილოფზე გაეფინა და იქვე აკაციის ქვეშ მოეცეცა.

ღედაკაცს გვერდით გრძელი წკებლა მოედო და აბეზარ ქათმებს წარა-მარა უტყევდა.

— აქშა, აქშა, თქვე ოხრებო! ლამის თავ-პირი არ მომაქამონ, ამ ვერნებმა, ამათ!

იქნედა წკებლას დიაკვნის ცოლი და მისი მოკლე ჩრდილი ისე მოძრაობდა, თითქოს ცეკვაესო.

დიაკვანი კი მდინარის პირად წახრილიყო, ტიკპორაში წყალი ჩაესხა, ორივე ხელით დასკიდებოდა და ისე აქანჭყარებდა, რომ მისი ქშიტონი ვალაენს გარეთ ისმოდა. თან ჩოხის კალთებს ისეთნაირად არხევდა, რომ თვალეზდაყვეტილ კატას ეგონა, ალბათ მე მეხუმრებო და ხან ერთ კალთაზე და ხან მეორეზე ჯამბაზივით ეკიდებოდა.

— აი შე მუდრეგო შენა, რა შენი ტოლი ვარ, რას ჩამციებინარ? აცხა, აცხა—წაუტრია დიაკვანმა კატას, როცა გათამამებულმა ციციმ დიაკვანს დაგლეჯილ წინდაში თათი ისე გამოჰკრა, რომ ნამგალივით მოკაუტეხული ბრჭყალები ხორცამდე დაუყვანა.

დიაკვანმა კატას წიხლი უთავაზა, გვერდით მიაგდო და ბიჭების ხმაურობაზე ვალაენის კარებისაკენ გაიხედა.

— აა, ყოჩაღ ბიჭო! კაი დროს მოხვედი, შვილო! დღეს სულ შენი ვზისაკენ ვიციქირებოდი. ღიმილით შეაგება სიტყვა ძვერეულ სტუმარს დიაკვანმა და ტიკპორა იქვე ნერგზედ მიაყუდა.

იოსებმა ჯერ დიაკვანს, მერმე მის ცოლს ღიმილით ხელი ჩამოართვა, ბოხნა ვილაცის საფლავის მოაჯირთან მიდო და მორცხვად აიტუნა.

„სხვა, შეილო, დიდდაშენი ხომ კარგად არის? ზიდაშენი, ჯაყა-
ხანთ თეკლე და ნუშკა როგორ არიან? მიაყრა კითხვები დიაკვნის
ცოლმა და როცა მთელი ძევერის ამბავი შეიტყო, უფროსი ბიჭის შარ-
ვალი მუხლზე კობხად გაასწორა და დაკერება ისევ განაგრძო.

დიაკვანმა ტიკორის რეცხვა გაათავა, დასველებული ჩოხის კალთე-
ბი იქვე შეიბერტყა და ნამგზავრი ბიჭი დასაპურებლად სახლში შეიპა-
ტიცა.

სალამო ეამზე, ის იყო გაბადრული მთვარე მთის მწვერვალზე ოქროს
სინივით გადმოდგა, როცა დიაკვანმა და მისმა ცოლმა ტაბლებიდან შე-
გროვილი, წითელი ღვინით დაკურებული ლავაშები, ხბოს უშველებე-
ლი ბეჭი, შემწვარი მტრედები და ხილი ხურჯინის ერთ თვალში მოაქ-
ციეს, მეორეში ტიკით ღვინო ბატონკაცურად ჩააბრძანეს, თავები ბაწ-
რით გადაუხლართეს და სამოცნაირად დაჯღანულ-დაკონკილი ხურჯინი
ბნელ კუთხეში წყლის კოკებთან ერთად გამზადებული მიდეს.

დიაკვნის ორი შვილი და იოსები ვენახიდან უკვე დაბრუნებულიყვ-
ნენ და ეკლესიის გაღაევანში წყლის პირად დაგორებულ კუნძზე ჩა-
მომსხდარიყვნენ. ყმაწვილებს კალათით ხილი გვერდით მოედგათ და
წყნარი საუბრით ხილს შეეჭყეოდნენ.

— ალბოვი ჩვენც გვასწავლის. ძალიან კარგი მასწავლებელია —
ამბობდა უფროსი ბიჭი.

— მიუხედავად იმისა, რომ რუსული ენის ცოდნას მკაცრად მოით-
ხოვს, მაინც ძლიერ გვიყვარს, რადგანაც ლიტერატურის კარგი მცოდნეა
და ამასთან ერთად მეტის მეტად სამართლიანი არის. იმას კი არა გავს,
იმ წყეულ შეჩვენებულ „კამბიზას“, *) აღამიანს რომ თვალს არ გაუს-
წორებს, სულ მრისხანედ იბღვირება, გეგონებათ მთელი ქვეყნის ბედი
მაზედ ჰკიდიაო.

— არა, ძმაო, მასწავლებლებში ჩვენი გარტინსკისთანა არავინ არის,
— ჩამოართვა სიტყვა უფროსმა ძმამ — ჯერ შენ იმას არ იცნობ და აი
ეხლა თუ გამოცდას მშვიდობით ჩააბარებ და მეორე კლასში გადახვალ,
შენ თვითონ დარწმუნდები, გარტინსკი რა მასწავლებელიც არის. რო-
გორც გინდა სთქვი, იმის გაკვეთილი ჩვენთვის პირდაპირ ზემიმა: ვზი-
ვართ კლასში განაბულლები და სულ იმას ვნატრობთ, რომ ზარი მალე არ
დაირეკოს და ხელი არ შეგვეშალოსო. ეეე, კაცო, იმ მამაცხოვნებულმა,
იცი ანტიური ფილოსოფია, ძველი საბერძნეთის და რომის ისტორია რო-
გორ იცის?! ჩვენ ის მხოლოდ ბერძნულ და ლათინურ ენებს გვასწავლის
და როცა კი რომელიმე ფილოსოფიის ტექსტის განმარტებას მოჰყვება,
მორჩა... ყველაფერი დაავიწყდება... შენ გრამატიკას იქით გადასდებს

*) „კამბიზას“ სემენარიელები ნაკოლოზ მახათაძეს ემახდნენ, სისასტიკისა და
პრისხანე გამომეტყველების გამო. იგი სემენარიაში ზედამხედველიც იყო და ისტო-
რიასაც ასწავლიდა.

და პირდაპირ ფილოსოფიაზე გადადის. დღეს ჩვენ ანტიური ფილოსოფია უფრო კარგად ვიცით, ვიდრე ენები.

დინჯად ლაპარაკობდა გიორგი და თან დედის მოძრაობებს ეფლუქურს აღევნებდა.

დიაკვნის ცოლი თეთრი თავშალით და ფლოსტების ტკაც-ტკუცით იქვე ახლო-მახლო ფუსფუსებდა, თვითონ დიაკვანს კი ედროვა, ბინდ-ბუნდზე სახლის კარები მოეხურა, ტახტის ბოლოზე ჩამომჯდარიყო და ქალაქში გასატანებელ ფულებს ჩუმით ითვლიდა ქისა რომ ყელამდე აივსო, დიაკვანმა ზონარს მოსწია, თავი შეუკვანდა და მძიმე ოხვრით კარისაკენ გამოემართა.

— ეხ-ეხ-ეხ... რა მძიმე ბარგი ყოფილა შვილის აღზრდა გაიფიქრა მან და კარი გააპრიალა, აივანზე მომდგარი მთვარის შუქი ფიცხლავ სახლში შემოიჭრა და აგურით დაგებულ იატაკზე დიდ სვეტად გაწვა.

— მაგდან, ქალოოოო! — გაბმით დაუძახა ცოლს, — თუ გვაქმევ რასმე, ბარემ გვაქამე, რომ ადრე დავიძინოთ. ხომ იცი, ხვალ გრძელი გზა წინ გვიძევს და დილით პატარა ადრე უნდა ავიშალოთ.

დიაკვანმა ბოხობა ქული თავზე ჯირკვიით დაიდო და წყლისაკენ ხელების დასაბანად გასწია. დიაკვნის ცოლმა კი პურის საფენი ქილოში იქვე ეკლესიას მიაბერტყა, ლამაზ მწვანეზე გაშალა, ზედ ლურჯი სუფრა გრძლად დააფინა და ფლოსტების ტკაც-ტკუცით ხორაგისათვის ისევ სახლში შეტრიალდა. ცხვრის გემრიელი ხაშლამა, ქარეასავით ყვითელი სათალი, ყველის ნაჭრები და ლავაშები აქაც უხვად გაამწკრივა და სუფრას სწორედ მაშინ შემოუსხდნენ, როცა მთვარემ ხეებს შორის ჩირალ-დანივით შეანათა.

დიაკვანმა წითელი ღვინით გალიცლიცებული ფიალა ხელში აიღო და ბიჭებს მიმართა:

— აბა, შეილო! ეს თქვენი გამარჯვებისა იყოს. ღმერთმა და აი, ამ ეკლესიის მადლმა ყოველ საქმეში ხელი მოგიმართოთ, ე მა ოხრად დასარჩენ „პერეგზამენოვეს“ — გაისად და მუდამ აგაცდინოთ, თორემ ხომ ნახეთ, შეილო, ზაფხული როგორ ჩაგიმწარდათ! ღმერთმა... დიაკვანს უნდოდა წასვლის წინ შეილები დარბაისლურად დაერიგებინა, კაი სიტყვა ეთქვა და ამიტომ ცოტა ხნით მოსაფიქრებლად შეჩერდა. გაქუცულ უღვაშებზე მარცხენა ხელი გადაისე-გადმოისევა და ფიალაში შერხეულ მთვარეს დააშტერდა.

— აი შეილებო, — განავრძო დიაკვანმა — ამ ქვეყნად უღმერთოდ არაფერი არა ხდება რა. ვახსოვდეთ, რომ ღმერთისა და პატროსან ცხოვრების სიყვარულით უნდა იყოს ადამიანი აღესილი... გარეშე ამისი ყველაფერი ამოა... აბა, შეილო, ქრისტე ღმერთი იყოს თქვენი შემწე და აი ეს ჯვარი პატროსანი იყოს თქვენი მფარველი.

დიაკვანმა მთვარეზე გალაპლაპებულ ეკლესიის გუმბათის ჯვარს სასოებით შეხედა, სავსე ფიალა მიიყუდა და ხელათ რომ გამოცალა, ქვევითა ტუჩით უღვაშები ჩაიწუწუნა და მსუქან თევზს დასწვდა.

უფროსი ვაჟი ვახშამს ჩუმით შეექცეოდა, მამის დარიგებანს ზოგჯერ ეციუნებოდა, მაგრამ მამას სიტყვას მაინც არ უბრუნებდა.

ვახშამის შემდეგ იოსები გაშლილ ლოგინში რომ ტყუილად მიწვეული ცხოვრების დარდი გულში ღრმად ჩაჰყვა. იოსებმა ბმადმანს მიწვევად იგრძნო ობლობა, მოკაშკაშე მთვარეს თვალლია დიდხანს უცქირა, რამდენჯერმე მძიმედ, ძლიერ მძიმედ, ამოიოხრა და ბოლოს მაინც ტკბილად ჩაეძინა.

ერთი დღის შემდეგ დიაკვანი თავისი ხურჯინით სემენარიის პირდაპირ პატარა ბაღში იჯდა და ხარაზის დაჯღანულ ჩუსტებს დამძარბული სახით დასჩერებოდა.

დიაკვანი თავის ფიქრებით ისე იყო გართული, რომ ზურგს უკან რესორებიანი ეტლების საშინელი გრიალი, თაფხიანი კინტოს სიმღერა, ცხენებიანი კონკის ზარის წყრიალი და იმავე ბაღში ხეებზე შეხუნზლული აუარებელი ჩიტების ჭიკჭიკი სულ არ ესმოდა.

— სად უნდა წასულიყო ის ჩემი ცოდვით საესე?... ან მე სოფლიდან რატომ ადრე არ ჩამოვშავდი. ამ ლაწირაკებს რა ყურს უგდებდი? ადექი, შე მამამაღლო ჩემო თავო და ერთი ორი დღით ადრე ჩამოეთრიე... აბა ახლა სადღა წავიდე და ვის მივმართო?!

ჯაერობდა დიაკვანი თავის თავზე და შეილებზე.

— აბა ახლა რა მეშველება? ი ბიჭმა გამოცდა ძალიანაც კარგად რომ ჩააბაროს „კაზიონი ჩოთზე“ ვინ მიიღებს? სემენარიის წრეულს ამოდენა ახალგაზრდობა მოაწყდა, ერთი შეილი უკვე მიღებულა და მეორეზე ხმას ვინღა ამოვალდებინებს, თუ კაი დამძმარე არა გყავს?... ფუი, დასწყევლოს ღმერთმა, ეს რა მომივიდა, თქვენი ჭირიმე!.. ხმამალა ჩამოიწყევლა დიაკვანმა და თავი რომ მალა აიღო, ბაღის კარებში შემოსულ პირმოღიმარ შეილს თვალი მოჰკრა და გული სხვანაირად შეუქანდა.

შეილმა შორიდანვე მამის გასამხნეებლად ყალყზე დამდგარი ცერი აჩვენა და რამდენიმე ნაბიჯის მანძილზე დაშორებულმა სიცოლით ახარა:

— არიქა, მამაჩემო, ბედი გჭონია. პეტრე დეკანოზი სინოდალურ კანტორასთან შემხვდა და მე უთხარი, რომ მამაჩემი იყო თქვენთან და სახლში არ ბრძანდებოდით-მეთქი.

— ოჰ, შენ ავაშენა ღმერთმა! წამოძახა გაბარებულმა დიაკვანმა და საჩქაროდ წამოხტა.

— არა, მართალს ამბობ, თუ მემასხრები?!

— ჰო, ჰო, მართალს გეუბნები, მამაშენმა თუ დანაპირები ჩამოიტანა, ახლა სახლში მივდივარ და იქ მომიტანოსო — დამკინავი ღიმილით უთხრა შეილმა და ხურჯინზე თვალის ჩაკერით უჩვენა.

დიაკვანმა შეიღს სიტყვა აღარ დაამთავრებინა, ნურგინის სიხარულით ხელი დასტაცა, ნაკრული ტიკჭორა ზურგზე ქანჭყარით მოიგდო და ბალიდან სწრაფად გამოცუნცულდა. ბალის კარებში ^{გინგაქანქანა} შეიღისაკენ მოტრიალდა და უთხრა:

— იოსები და შაქრო სემენარიისაში შევიდნენ და სანამ მოვალ, ყური უგდე. მე ამას ჩაუტან, თანაც შევეხვეწები, რომ ახლავე წამომყვეს, ეგებ „უჩიტლებს“ „ეგზამენამდე“ მოელაპარაკოს.

დიაკვანი ხელად თვალს მოეფარა. შეიღმა კი სემენარიის სვეტებიან აივანზე უამრავი მღვდელ-დიაკვნების ზროვა ძლივს გაარღვია და შევიდა. სემენარიის აივანზე და კარებთან მოუსვენარი მღვლევარება და ჩოჩქოლი ტრიალბდა.

ნთელი კრებული სოფლის ღარიბი მღვდლებისა და დიაკვნებისა იქ მოგროვილიყვნენ.

ამ დიდ კრებულში ყველაზე ყოჩაღად გურია-სამეგრელოს მღვდლები გრძნობდნენ თავს. მხრებზე ყაბალახ გადაგდებულნი, წელში ღარივით აღმართულნი გაბედული და ხმამაღალი ლაპარაკით სიცოცხლის ელფერს სდებდნენ იქაურობას.

ქართლ-კახეთის შლიაპა-ჩამოფხატული, გახუნებულ ანაფორიანი მღვდლები მომეტებულად სდუმდნენ და დაფიქრებული სახეებით ძლივს დალასლასებდნენ.

ერთ-ერთ ანაფორა გამოკრებულ მღვდელს ცალი ხელი ჯიბეში ჩაეყო, მეორეთი კბილებ ჩამტვრეული სავარცხელი დაეჭირა და წარაპარა ივარცხნიდა.

ჩოხიანი დიაკვნები, აბზინდიანი ქამრებით და ნაბდის ქუდებით ყველა გაწრიოკებული ტანისა იყვნენ, თითქოს ყველა ერთი ყალიბისა ყოფილიყოს. შათში ერთი-ორი გაქუქყიანებულ „გალსტუხითაც“ მოიპოგებოდნენ, ესენი ძველი ტანსაცმელით მოვაჭრეებს უფრო ჰგავდნენ, ვიდრე სასულიერო წოდების კაცებს.

სრულ ცხრა საათზე გრძელწვერა, ქუდზე და საყელოზე ბუზმენტ-შემოვლებულმა, დაბლვერილმა დარაჯმა ზარს ხელი წამოაელო და ძალუშად დარეკა.

ჩოჩქოლი და მღვლევარება უარესად გაძლიერდა. დერეფანში მოუსვენარი შერბენ-გარბენა ატყდა.

ზარის დარეკის შემდეგ იოსებიც და შაქროც, წიგნებით ხელში, მარცხენა კარებიდან გამოვიდნენ და ჩაბნელებულ კიბეებით ზევითკენ გაემართნენ.

იოსებს ფერი აღარ ედო. სახეზე მორჩილება და სასოება აღბეჭდოდა. უპატრონოდ მოსული ბიჭის გადამწყვეტი საათი დამდგარიყო და გამოუთქმელად ლელავდა.

— შენი ქირიმე, დეკანოზო, მეორესაც მიხედე, ობოლ-ოხერია, ძლიერ საწყალი ბიჭია და არ შეშინდეს... გვარად ლალიაშვილია... ეგეც მე ამეკიდა და მაგის დარდიც მაწუხებს.

ხვეწნით მისდევდა სემენარიისაკენ კიკოლა დიაკვანი პეტრე დეკანოზს და დაბრეცილ დაჯღანებულ ჩუსტებს საცოდავით შიშობატუნებდა.

სემენარიის

ის იყო აივანზე შემოსდგეს ფეხი, რომ შეეგუფებებოდა მსუბუქად დაიკენები ერთი დაჩურჩულებით შუაზე გაიყენენ და ქუდები მოიშვლიან. მაღალ-მაღალმა, გრძელ წვერა ინსპექტორმა, რომელსაც სემენარიელები მეტ სახელად „დემურჩოლის“ ეძახდნენ, მეტი სიამაყით თვალეზი ძირს დახარა, ქუდზე ხელი ოდნავ მიიღო, ვითომ სალამით უპასუხა და მედიდური სახით კანცელარიისაკენ სარჩაყლაპულივით გამოემართა. პეტრე დეკანოზი და დიაკვანიც სვეტებთან შეჩერდნენ. ინსპექტორს სქელ ლიბიანი, თვალეზ დაგუდული, კეთილი სახის გამომეტყველების მასწავლებელი ჩეტრიკინიც მოჰყვა და ასე ნელნელა მთელმა პედაგოგიურმა პერსონალმა ზემოდ თავი მოიყარა. პეტრე დეკანოზს ჩეტრიკინის დანახვაზე სახე სიამით აივსო, სწრაფად მივიდა, ხელი ჩამოართვა და თან შეჰყვა.

— აი, ვენაცვალე ქრთამის ძალას! დახე ლალისფერმა სახედაშომ და მსუქანმა ბეჭმა რა მარდათ გასჭრა! ღმერთმა ააშენა მაგისი ოჯახი, თორემ სადა მაქვს იმისი წელი, რომ მაგ ბიჭის შენახვაში თვეში ხუთი-ექვსი მანეთი ეიხადო, — გაიფიქრა გაბარებულმა დიაკვანმა, ცარიელი ხურჯინი მრგვლად დაახვია, ბაწარი გადაუჭირა და ილიაში ტაბიკივით ამოიხარა.

სემენარიის აივანზე კიკოლა დიაკვანმა დაკარგული ინდაურივით ცოტა კიდევ იტორტმანა და რაკი ძლიერ დაღლილი იყო, ისევ ბალისაკენ გამოტრიალდა და იქვე, შესავალთან, გრძელ სკამზე ჩამოჯდა.

ხალხის მოძრაობა ბაღში უფრო გაძლიერებულიყო. რუსის დედაკაცები სამზარეულო კალათებით ბაზრისაკენ მიეშურებოდნენ და თან დილა-ადრიანვე მზეუტყვიტას აცნაწუნებდნენ, კაკარდიანი მოხელეები, ჩასუტებული ვაჭრები, ცილინდრიანი მოჭალაქენი და მოწაფეები ბაღზე გავლით, მის ჩრდილს წუთით თავს აფარებდნენ და თავიანთ საქმეზე გარბოდნენ. ლოყებლაგლავა ძიძებს ბავშვები ჰაწია მოწულ ეტლებში მიეძინებინათ და თვითონ ჯარისკაცებთან ლიჯლიჯებდნენ.

მღვდელ-დიაკვნები ისევ სემენარიის კარმიდამოზე ტრიალებდნენ. კიკოლა დიაკვანიც ბაღში გაქვავებულივით იჯდა და სემენარიის გამოსავალ კარს თვალს არ აშორებდა. უცებ მან ნაცნობ სახეს მოჰკრა თვალი და დააშტერდა.

სემენარიის აივანიდან ერთმა მაღალ-მაღალმა, შავებჩაცმულმა დედაკაცმა მღვდელ-დიაკვნებს მორიდებით გზა აუქცია და ბალისაკენ წამოვიდა.

წარბებ აძაგრულ, შუახნის ლამაზ დედაკაცს სახეზე დიდი სევდა და ჭირვარაში ეხატებოდა, მაგრამ ისეთი უკმები და შეუპოვარი ნაბიჯით მოდიოდა, ისეთი გოროზი სახის გამომეტყველება ჰქონდა, რომ ადამიანი მის ძლიერ ნებისყოფას სულ ადვილად ამოიკითხავდა.

დედაკაცი ბალში შევიდა და ჩრდილმიყენებულ სკამზე დიაკვნის გვერდით ფრთხილად ჩამოჯდა.

— რა გქნა, ეს მანდილოსანი ძლიერ მეცნობა და ჩუქრულს ამის?.. ჰო, ჰო, ნამდვილად ის არის, ახალუბნელი დიაკვნის საწყალი ონისიმე, მგონი შარშან ზამთარს მოკვდა, — დაბეჯითებით გადასწყვიტა კიკოლა დიაკვანმა და გულის დასაჯერებლად დედაკაცისაკენ გაუბედავად გაიხედა.

დედაკაცმა იგრძნო თუ არა მისი გამონედეა, იმანაც პირი დიაკვნისაკენ შემოიბრუნა და ორივეს თვალები ერთმანეთს რომ შეხედნენ — დიაკვანი ფიცხლავ ზეზე წამოდგა და ქუდზე ხელი იტაცა.

— ნურას უკაცრავად, თქვენი პირივე და თქვენ ონისიმეს ჯალაბობა არა ბრძანდებით?

— ისა ვარ, ჩემო კიკოლა, — ოდნავის თავის დახრით უპასუხა დედაკაცმა, თან წარბებ ქვეშ დიაკვანს ირიბად გახედა და სიტყვა ისე განაგრძო:

— გაგიჭირდა, ვანა, ჩემი ცნობა! ან კი ეს გაუბედურებული დედაკაცი რაღა საცნობი ვარ? ამდენი ჭირვარამი ქვასა და რკინას მოინელებდა, ჩემო კიკოლა და მე კი ისევ პირში სული მიდგია.

დედაკაცმა ეს ისეთი კილოთი სთქვა, თითქოს შორეულ ამბავს იგონებდა.

— ექვსი შვილის დედას სათვალავი ერთზე ლა დამიდგა, ღმერთმა ეს უბედურებაც არ მაქმარა და შარშან ზამთარს, ალბათ შენც გაიგებდი, საცოდავი ჩემი ქმარიც დაემარხე და დავრჩი ამ ბავშვის ამარა.

დედაკაცს სახის ნაკეთები დაეჭიმა, და თვალეები ისე განაბა, მალლა აღარ აუხედიდა. დიაკვანმა მის წინაშე რაღაც მოკრძალება იგრძნო, რამდენიმე ნაბიჯით უკან დაიხია და თანაგრძნობით თავი რამდენჯერმე გაიქნ-გამოიქნია. თან მორიდებით ჩაილაპარაკა:

— ოჰ, ოჰ, ოჰ, შე საცოდავო, შენა! რა შევბენელ ბედზე დაბადებულხარ... ნწ.. ნწ.. ნწ..

დიაკვანი გაჩუმდა და რაკი დედაკაცს ხმა არ ამოუღია, ნუგეშსაცემლად წყნარად განაგრძო:

— რას იზამ, ყველა სიკვდილის შვილები ვართ, ალბად ღვთის განგებით ეგრე გეწერა, შე საწყალო, შენა და რაღა დავგრჩენია, ჩემო დეო და დედაო, მოთმენის მეტი...

ორივენი ისევ გაჩუმდნენ.

— რაღა უნდა გქნამე უბედურმა, — დაარღვია სიჩუმე ისევ სიღამ. ნეტავი მაგ ბიჭმა იცოცხლოს დიდხანს და სანთელ საკმლად შემეწირავს მისი ძმები და მამა... მაგრამ მეტად მძიმე ყოფილა, ჩემო კიკოლა, უპატრონობა... აბა შემომხედე? ვანა მე ეხლა გარედ გამომესვლებოდა? ჩემი ბედის ჩარხი ისე უკულმა დატრიალდა, რომ ბნელ ოთახში უნდა ვვდებულყავ და თავი ქვისთვის მერახუნებინა, იმ დევგმირი შვილების დამკარგავს... მაგრამ ამ ბიჭს რაღა ვუყო, ვანა ეხლა მაგას ელაღატება? დაე-

ღივარ და ამ ქალაქია დღე ქვეყანას თავს ვაბეზრებ, რომ ბავშვთა რეფორ-
მე „ბანციონში“ მივალბინო.,

დედაკაცს ამ ლაპარაკის დროს, თითქოს წითელი ქაჩკვე ეზვადყენესო, უცრად ისე ვაწითლდა, კოპები შეიკრა და მოულტანდა. ცხარე მდგომარეობაში, დიაკვანმაც შეამჩნია დედაკაცი რომ მღელღარებამ აიტაცა და თვალი აარიდა, ხმა არც იმას ამოუღია.

დედაკაცს გუშინწინდელი დამცირება გაახსენდა და სიბრაზით თით-
ქოს კრიკა შეეკრა. შეილის საქმეზე ერთმა ნაცნობმა მღელღელმა გზა რე-
ქტორისაკენ ასწავლა. როცა ქვრივი მორჩილებით მის სამუშაო ოთახ-
ში სხვებთან ერთად თხოვნას აწვდიდა, ანაფორიანი უფროსი მაგიდის
მეორე მხრიდან ამღვრეული თვალებით დააკვირდა, თან სქელი ტუჩები
ისე საძაგლად ააწკლავუნა, როგორც შრატნაჭამმა ძაღლმა.

დედაკაცი სირცხვილმა აიტანა, მაგრამ როგორც მეხი ისე იდგა, ვი-
თომც არაფერი არ შეუშინებია. კიდევ კარგი, რომ მთხოვნელებიდან
შხლოდ ერთი ცალთვალა, გამომტერებული დიაკვანი და თარჯიშანი
და იყვნენ.

სხვები ზურგშექცეულნი უკმაყოფილო სახით უკანვე მიტორტმანებ-
დნენ.

რექტორმა დედაკაცს უკმეზობა რომ შეატყო, შური იმითი იძია, რომ
ანაფორის ფრიალით სადღაც გაეარდა, დედაკაცს საათნახევარი აცდუ-
ენა და როცა მუხლები ჩამოუშეშდა მერე თარჯიშანი გამოუგზავნა —
დღეს არა მცალიან და ხვალ ბინაზე მოდიო.

— ახ, საზიზღრებო! იქნებ თქვენზე შურისძიება ღვთის განგებაში
ეწეოს? მაშინ...

გაალმასებული დედაკაცი ადგილიდან დაიძრა, დიაკვანს უხმოდ თა-
ვი დაუკრა და ლარივით აზიდული სხეული ისე გაიტანა, რომ არ შერ-
ხეულა.

დიაკვანს ეგონა შეილების სიმწარის მოგონებამ სევდა გაუცოცხლო
და სიბრაღულით თვალი გააყოლა.

— ვაი ჩვენი ბრალი! სანამა ვართ ასეთი უბედურებით ვიდაგვით და
მერე შავ მიწას ამოვეფარებით, ეგ არის ჩვენი წუთისოფელი.

ჩუმად ჩაილაპარაკა დიაკვანმა, თავი ძირს ჩაკიდა და ის იყო ჩაფიქრ-
და, რომ უცებ გადაღმა იასამნის ბუჩქების გვერდიდან ხალისით საესე,
სუფთა და გამჟვირვალე სიცილი მის ფიქრებში შლეგანივით შეიქრა.

დიაკვანმა თავი მალლა ასწია და იქით გაიხედა,

ორი აბალგაზრდა გოგონა გრძელ სკამზე მერცხლებივით ჩამწკრივე-
ბულიყვნენ და სიცილისაგან ისე თრთოდნენ, როგორც ნიავისაგან შერ-
ხეული ყვავილები.

— თერთად თქვენი სარეცხი, გოგოებო! ეი, მარწყევებს არა ჰგვანან,
ეს გაგლეჯილები!!!!

აბლა მეორე მხრით მოესმა დიაკვანს ვილაცის ჩალაპარაკება და დია-
კვანმა იქით რომ თვალის ბაიები მიატრიალა — საშინლად არ მოეწონა:

სამი სემენარიელი შორიხლო იდგნენ, ახლად ამწვანებულ ტლვაშებს მეტი ეშხით იწიწნიდნენ და გოგოებს ისეთი ღიმილით შესაქუროდნენ, რომ დიაკვანს ბრაზი მოუვიდა.

ბიჭები თან ეშმაკურად ახველებდნენ.

— ახ, გოგონებო, თქვენი თვალები ბეთლემის ვარსკვლავს წააგავს... მღერით ამბობდა სიშაეის გამო მეტსახელად „ელენთა“დ წოდებული სემენარიელი.

— და იმ ბეთლემის ვარსკვლავის თაყვანისმცემელ მოგვებათ ჩვენ ვიჭნებით, თუ ნებას მოგვცემთ, ლამაზებო, მეორე ხმით განაგრძო შუათანამ...

— მაშ მუხლს მოვიყრიოთ თქვენს წინაშე და ლაწვებში გეამბობრებით, მშვენიერებო!

უფრო მკაფიოდ მისცა ბანი მესამემ და ამ ურცხვი ამბით გულმოსული დიაკვანი ადგილიდან კიდეც დაიძრა.

— ხა, ხა, ხა, — ტკბილად ჩაიხითხითეს გოგონებმა და ისინიც წამოკვიდნენ.

— აი დედასა, ქვეყანა როგორ გაირყვნა! ფუი, დაგწყველოთ ღმერთმა — გააფურთხა მან გაჯაგრებით და სემენარიისაკენ გაემართა.

ცოტა ხნის შემდეგ სემენარიიდან პეტრე დეკანოზი მხიარული სახით გამოვიდა და კრიალოსანის თამაშით იქვე კარებთან ატუხულ კიკოლა დიაკვანს მიმართა:

— აბა, კიკოლა, ბედი გქონია და ეს არის მარტო შენი შეილი კი არა, ის მეორე, საწყალი ბიჭი რომ სჩანს, ისიც მივალებინე, რა გვარია?

— ლალიაშვილი, მამაო დეკანოზო...

— პო, ლალიაშვილი... ეხლა გასწი და ქუდი ჰერსა ჰკარი... მაგრამ ხომ იცი?!

— შენმა მადლმა, დეკანოზო, მე ვიცი და შენმა პატივისცემამ... — ხელად სიტყვა ჩამოართვა დიაკვანმა, ხელი ხელზე დაიდო და დეკანოზის წინ მოიხარა. —

— სახელითა, მამისათა და ძისათა...

ჩაიდუღუნა დეკანოზმა და სანთხვევად დიაკვანს ხელი გაუწოდა.

სემინარიაში

შემოდგომის მზე გადახრილა.

შავად მოსილი სემენარიელები სასწავლებლის ეკლესიისაკენ მძიმედ მიემართებიან და გზადაგზა ლაპარაკის მოთავებას ეშურებიან.

— აკი გეუბნებით, კაცო, რუსეთში ამჟამად გამძვინვარებულმა რეაქციამ უფრო დიდი ამბები გამოიწვია. მე დანამდვილებით ვიცი, რომ სამხრეთ რუსეთში, ვერა ზასულიჩის მეთაურობით დიდი ორგანიზაცია მოუწყვიათ...

ამ სიტყვებით სამი წვერულვაშიანი სემენარიელი ბაღთან სტახანით გაჩერდნენ და ლაპარაკი ჩურჩულამდე დაიყვანეს.

ეს სამი შეგირდი ფარული კრების მეთაური იყვნენ და მთელი მათი გულისყური წრეების შექმნისა და პოლიტიკური ვითარებების შესწავლაში მიპყრობილი.

— თქვენ ეგ რად გინდათ, — სიტყვა ჩამოართვა უფრო მაღალმა სემენარიელმა და აქით-იქით გაიხედ გამოიხედა. წელან ხელაძის სტამბაში შიო დავითაშვილმა ერთი კაი ამბავი მოიტანა: ამ ორი კვირის წინად ყაზანის უნივერსიტეტში ერთ სტუდენტს პრორექტორისათვის კაი სილა უტყეცია და იქიდან რომ დაწყებულა, ეს ამბავი თურმე მთელ რუსეთს ელვის სისწრაფით მოსდებია და ეხლა მოსკოვში, ოდესაში, კიევში და ხარკოვში ისეთი დემონსტრაციები ვაუმართავეთ, რომ მთავრობა მთლად...

— შ შ შ.. — გააწყვეტინა სიტყვა პირველმა და თვალით სვეტებთან აივნისაკენ ანიშნა.

— ერთი შეხედვე მაგ ბრმა მამაძაღლს.. უი, შენი — კბილები დააკრაქუნა მაღალმა სემენარიელმა და უფრო ჩუმად განაგრძო.

— აბა კაცო, რა ჯანდაბას გააკეთებ?.. ჯამუშებით აივსო წრეულს ეს ოხრად დასარჩენი სემენარია...

ერთი შეხედვე, აცაბაცა თვალებით რა ნაირად იშზირება?

სამივემ სვეტს მოფარებულ ქერათმიან სემენარიელს ირიბად გახედეს. ლაპარაკის თემა უმაღლესად და სიცილით ეკლესისაკენ გამოემართნენ.

მათ შესვლის შემდეგ სვეტებთან ატუხულმა სემენარიელმაც აქეთ-იქით კიდევ გაიხედ-გამოიხედა, ვითომ ვილაცას ეძებდა და შერე ისიც კარებისაკენ ლილინით გამოტრიალდა.

— კაცო, ამ განუწყვეტელმა წირვა-ლოცვამ ისე მომბეზრა თავი. რომ ეს გასაოხრებელი ზარის რეკაც კი ვეღარ ამიტანია. ბრანით მეგსება გული.

— მე კიდევ ამ ბერების ცქერა ისე მომბეზრდა, რომ ამ შეჩვენებულებს ლამის ვეძგერო და წვერებიდან მთლად გავეცალო.

ამ სიტყვებით ორი სხვა სემენარიელი იმავე სვეტს მოეფარნენ და სადარბაზო კარებში სწრაფად მიიმალნენ.

იცი ბიჭო, ამ დურაკმა ანდრომ, ამ შავგვრემან გოგოებს „ცოცხი შეგიკამეს“ მსგავსი რაღაც ჭათინაური უთხრა და მთელი დღე ის დასაბრმავებლები სულ ჩვენ დაგვეცინოდნენ.

— მაშ ლოცვაზე არ მოვლენ?

— ამ ჩემ ფეხებს, თუ არ მოვლენ? ვასწი შენ ჩქარა!!

— რას ლაპარაკობ, ბიჭო, ძლივს ერთი გიმნაზისტკა გამიარშიყდა და ხუმრობა საქმეა?

— რაო?.. ხა, ხა, ხა.. გიმნაზისტკაო?.. რას გიმნაზისტკა, რის ზავედენკა?..

— ხარფუხის ჭრაცერვის სკოლის მოწაფე ყავისფერ კაბაში ამას გიმნა-
ზისტკათ მოსჩვენებია... და თურმე იმიტომ არის ასეთი ბედნიერი... ხა,
ხა, ხა...

სიცილით პორბოდნენ ბაზრის მიმართულებით მთავარ სკოლის შე-
გირდები და გზა და გზა ერთი მეორეს მუჯღუფუჭუნით აჩქარებდნენ.

— არიქა, ბიჭო, ჩქარა, თორემ დაგვაგვიანდა...

გაისმა უკანასკნელი მოწაფეთა ხმა და ეს ორიც ღია კარებში შერ-
დულივით შეცვივდნენ.

ზემოდ კი ფეხის ხშირი ჩლატუნი ისმოდა.

წყვილ-წყვილად დაწყობილი სემენარიელები ფართო ეკლესიაში
მწყობრად დგებოდნენ და გამალებული პირფეხარს იწერდნენ.

ინსპექტორი სტეფანოვი, რომელსაც შეგირდები მეტ სახელად „დე-
მურჩოლის“ უწოდებდნენ უკვე თავის ადგილას იდგა, ბუსავით ყოველ
მხრივ კისერს მსუბუქად ატრიალებდა და რიგრიგად ყველას ათვალთვლებ-
და. საკმეველის სუნი ეკლესიასა და დერეფანში უხვად გაფანტულიყო და
გაცრიაგებულ ნისლივით იდგა. გარეშე მლოცველნიც თავს იყრიდნენ
და შეჩვეულ ადგილების დაქერას ეშურებოდნენ.

მაღე ახალგაზრდა ქალების ფარჩის შრიალი და ქუსლების ბაკუნი
კიბებზე მსუბუქად გაისმა. სემენარიელებისათვის ეს უქმე დღის წირ-
ვა-ლოცვა რაღაც შეღავათს წარმოადგენდა, რადგან უცხო ხალხის თავ-
მოყრა ახალგაზრდებს ცოტაოდნავ გულს უხალისებდა და ამიტომ
წირვა-ლოცვაც არც ისე დაუსრულებლად ეჩვენებოდათ.

მართალია, უბრალოდ განძრევის და უკან მოხედვის უფლება არა ჰქონ-
დათ, მაგრამ ზოგი მათგანი ერთი წუთით ქურდულათ გამოხედვას მაინც
მოასწრებდა, ყვავილებით მოქარგულ „შლიაპებს“ ქვეშ სულგანბულ გო-
გონებს ჩაათვალთვლებდა და ისევ სარჩაყლაპულივით გაშეშდებოდა.

ბევრჯერ ხატზე ეშმაკურად თვალეზ მიპყრობილ რომელიმე გოგონას
რომ შეამჩნევდნენ, ყმაწვილებს ერთი საშინელი ხველა-ქოშინი აუტყდე-
ბოდათ და გოგონამ კარგად იცოდა, რომ ეს უცნაურად ატეხილი ხვე-
ლა-სურდო მისი ოინბაზობით იყო გამოწვეული და ის უფრო გაპრანჭ-
ვით ხატებისაკენ გაემართებოდა.

ბიჭებსაც სწორედ ეს უნდოდათ:

იმ საღამოზედაც ლოცვაზე ერთი მაღალ-მაღალი ტან-წერწეტა გო-
გონა უცხო მტრედივით გაფოთებული შემოიჭრა, ხელათ სანთლები იყი-
და, ნაცრისფერი დიდი თვალეზით აქეთ-იქით გაიხედ-გამოიხედა და
კანკელისაკენ რომ გაემართა, მეთათე წყებაში მდგომმა მალაქელიძემ
ლომკაციშვილს ჩასჩურჩულა:

— ერთი შეხედე, ბიჭო, ეგ მამაცხოვნებული კელაპტარივით არ არის
ჩამოქნილი?... ა, ჯან გოგო! ერთი ნეტავი...

— შენ ფეხებზე შეხედე, ბიჭო... რა ფეხები აქვს!.. უი, და... და... და!...
ლამის გამაციოს... უპასუხა ჩურჩულითვე ლომკაციშვილმა და თან ინ-
სპექტორისაკენ აღმაცურად გაიხედა.

— ს. ს. ს.. მოესმათ უკნიდან ბატისებური სისინი და ორრევმ უმაღ-
ბმა გაკმინდა.

ეს სისინი ახალგაზრდა აკადემიკოს ნიკოლოზ მახათაძეს ეკუთვნოდა
და მათ კარგად იცოდნენ, რასაც ეს სისინი მოასწავებდა.

— საზიზღარი, რა ძალღურ ერთგულებას იჩენს, ბოროტებით გაიფიქ-
რა მალლაკელიძემ.

— აჰა, ესეც ჩვენი ქართველი და ისიც საცოდავი, მღვდლის შვი-
ლი! რაღა შორიდან ვადმოკარგული რუსის ჟანდარმები და მოხელეები
გავამტყუნო, როცა ამასაც არ ესმის ჩვენი გულისტკივილი, უსინდისო,
პირველ დღიდანვე ჩვენ დაბეზლებას მიჰყო ხელი — გაიფიქრა მალლა-
კელიძემ და სიბრაზით ერთ ადგილზე ბუზნაქბენი ცხენივით ატოკდა.

მათ უკან, მეთერთმეტე წყებაში შავად გამხმარი, ჭკვიანი სახის გა-
მომეტყველებით გოლა ჩიტაძე იდგა და ხატებს კუშტად შესცქეროდა.

ჩიტაძე ფიქრში იყო გართული და გარემო მდგომარეობისა არა-
ფერი ესმოდა.

— აი, დედასა, თქვენი ცოდნა და უნარი მე რომ მქონდეს, ეგრე
შორიდან კი არ დავიწყებ ცქერას!! ჩვენ მუშებს ეგრე კი ნუ უცქერით,
ისინი უკვე გონებაში ჩაფარდნენ, ქარხნებში ნიადაგი უკვე მზად არის
და კეთილ მთესველს მოელის. საქმეს რატომ არ აჩქარებთო?!

ასე უსაყვედურებდა გუშინ გოლას მიხა ჩოდრიშვილი, რომელსაც
დაეკეცებული გოლა დიდი ხანია ჩარკვიანის წიგნის მალაზიაში გა-
ეცნო და მასთან დიდ მოლაპარაკებას აწარმოებდა.

ჩოდრიშვილის წინადადებით გოლამ წრეები ჩამოაყალიბა და კუ-
კიაში, ჩოდრიშვილისავე ბინაზე, კვირაში ორჯერ თანამედროვე რუსე-
თის მდგომარეობაზე და მომავალ პერსპექტივების შესახებ საუბრებს
აწყობდა და თავის ამხანაგებს საპროპაგანდოთ ამზადებდა.

— მოსეშვილი, აბულაძე, მაქავარიანი, ჩიქვილაძე და ხახუტაშვი-
ლები მეტად ფხიზელ ბიჭებად იცქირებიან. შემდეგ კრებისათვის ეგე-
ნიც უნდა შევამზადო... მეტადრე მოსეშვილი ძლიერ განვითარებული
ბიჭია და გვარიანი მჭერმეტყველიც დადგება. ჯერ წიგნების კითხვით
ძლიერ გატაცებული არიან... მაგრამ აიმა საცოდავს რა უყო, მაგ მღვთის
გლახას... ერთი შეხედოს კაცმა და...

გოლას იღუმალი ფიქრი და თვალები ახლა ტრაპეზისაკენ გაქანდ-
ნენ. ამ დროს აღსავლის კარებიდან ბრწყინვალე სამოსელით მღვდე-
ლი გამოჩნდა, ვერცხლის მტრედის ქვეშ გაჩერდა, ხალხს პირჯვარი გა-
დასწერა და რაღაც გრძელი ლოცვა წარმოსთქვა.

მარცხნივ, მცირე კარებიდან სტიხარით შემოსილი, ოდნავ ნაყვავი-
ლარი და სათნოებით აღსავსე სახით იოსებ ლალიაშვილი ამოღებული
საცეცხლურით მოძღვარს წინ შეეგება, საცეცხლური მოწიწებით რომ
მიართვა, დაიკუზა და მღვდელს ხელზე ემთხვია. მერე თავჩაქინდრული
მორჩილებით უკან გამოტრიალდა და იმავე კარებით ისევ ტრაპეზში მი-
იშალა.

— საწყალი ბიჭი, ნეტა თვალები როდის აეხილება? (სხვათა სწორედ, ეგ ოჯახპირი, ნამდვილი ცხვარი!)

ამ ფიქრით გოლამ კანკელს თვალი ნელა შეაფურცა. ჩაქაჩა დაფერილი ხატები სანთლების შუქზე ცაცხლივით ელგანოდნენ. სიტყვებით შეჭედილი ჯვარი კი სხვადასხვა ფრად კიაფობდა.

ლურჯათ და ბროწეულისფრად მოთამაშე სხივები გოლას თვალს სჭირდნენ, გოლამ სახე აარიდა და იქით გაიხედა, სადაც იოსები ეგულებოდა.

ლაღიაშვილი საკურთხეველის მარცხენა კედელთან იდგა და ზეცისკენ ხელებ აპყრობილ მღვდელს სასოებით შესცქეროდა.

— კაცი არ ვიყო, თუ შენ ეს ხატები და კანკელი არ შეგაძულო!

— ბიჭო, რა სარჩაყლაპულივით დგებარ?! შენს მაგიერ მე ვიწერ პირჯვარს, ხელი ამოძრავე თორემ ხედავ ცხვირმახათა შორიდან ქორივით რომ იცქირება?!

ჩასტურჩულა გოლას უკანიდან ლომკაციშვილმა და ზედიზედ მრავალჯერ პირჯვარი გადაიწერა.

ამხანაგებს ლომკაციშვილის გამალებულ ხელების ქნევაზე ძლიერ ეცინებოდათ, მაგრამ თავს იკავებდნენ და წითლად იგუდებოდნენ.

— გეყოფა, ბიჭო, თორემ მეტი აღარ შემიძლიან, — ჩაიბუტბუტა გვერდში მდგომმა ამხანაგმა და თან ხრინწიანად ჩაახველა, რომ ბუტბუტი დაეფარა.

ამ დროს ლომკაციშვილმა შეამჩნია, რომ იტაკზე მოკლე ჩრდილი გატურდა და მიხედა, რომ ინსპექტორის ერთგული ზედამხედველი ადგილიდან დაიძრა და მწკრივისაკენ წამოვიდა.

ლომკაციშვილმა ხელის ქნევა ჯიბრზე მოუხშირა.

— მამა რექტორი გიბრძანებს, რომ ასეთი შეუწყვეტელი პირჯვარის წერა სრულიად საწინააღმდეგო რამეს კარნახობს და წინადადება გეძლევათ თავი დინჯად დაიკავოთ, — ჩასტუტუნა ლომკაციშვილს მხართან თავდახრილმა ზედამხედველმა და შუბლშეკრულმა მისი პასუხი ისე მოისმინა, თავი ზევით არ აუწევია.

— განა არც ლოცვა შეიძლება თავისუფლად? — უკმეხად უპასუხა ლომკაციშვილმა და უკან გატრიალებულ მასწავლებელს ბრაზმორევით შეუყურთხა.

— თქვენი დედა და მამისული... რახან ეგრეა ხელს აღარ გაეაჩრებ, იმდენ პირჯვარს დაეიწერ, სანამ გოლები არ გავისკდებათ...

ჩაუღაპარაკა ამხანაგებს ლომკაციშვილმა და ხელი უფრო სწრაფად ამოძრავა.

გოლა ჩიტაძე კი ხესავით იდგა და თავის ფიქრების კვალს მიჰყვებოდა.

— საწყალი იოსები! რა საშინელი ფანტიკოსია... მაგრამ მაგის უკიდურესობაში გადავარდნა მით უფრო ადვილი საჭმეა. მე შენ ვითხრა, რბილი კაცი არ არის თუ? ხელზე როგორც თასმას, ისე დაიხვევ და

მაგ მართლმორწმუნე ფანტიკოსისაგან ისეთი რევოლუციონერი გამოვარდება, როგორც შემქნარ წენგოდან ვაკროცილი კაკალი.

გოლამ გადასწყვიტა, რომ იოსების დამუშავებას ჰქვეყნებოდა შეუღლებოდა.

გიგლიჩიძე

— ჯერ აკრძალულ ლიტერატურას მიაწვდიდა, შემდეგ ამ წიგნებით აღძრულ საკითხებზე ბაასს გაუმართავდა, თანდათან დაიხლოვებდა, გაუბედავ ბიჭს ძლიერ წაახალისებდა, მოკლე ხანში მასთან მეგობრულ განწყობილებას მოიპოვებდა და თავის გავლენის ქვეშ რომ დააყენებდა — საბოლოოდ მისი სულის მკედელად გადაიქცეოდა.

წარსულ თვეებში ასევე გარდაქმნა მან საიუნკრო სკოლის მოწაფეები: თაქთაქიშვილი და ყარანგოზიშვილი. ახლა იმ სასწავლებელში ეს ორი ახალგაზრდა ამ საერთო საქმის თავგანწირულ მოღვაწეებათ არიან მიჩნეულნი.

— არა, წრეულს საქმე უსათუოდ წინ მიდის — განაგრძობდა ფიქრს გოლა.

სტუდენტი ნახუცრიშვილი კიევში წასვლის ნაცვლად ჩათახის ქარხანაში უბრალო მუშად წავიდა, საიდუმლო წრის ერთ-ერთი წევრი ალავერდის მადნებში არლუთინსკის ასაფეთქებლად გაემგზავრა. სტუდენტი ლამბარაშვილი და მიხა ჩოდრიშვილი ტფილისის ქარხნებში ტრიალებდნენ, სტამბებში და მოწაფეთა შორის შიო დავითაშვილი დატრიალდა... ჩვენ სემენარიიაში...

— ახ, რა ურჯულო ხალხია.. ერთი შეხედვ სილიბისტროს, როგორ იღრიჭება!...

მუჯღუგუნე წაჰკრა გოლას მარცხნივ გოგოლაშვილმა და გოლას ფიქრთა მსვლელობა დაურღვია. გოლამ გვერდით მდგომ ამხანაგებისკენ გაიხედა. ჯამუხ და ბრგე ვაეკაცს, თვალები ოდნავ ჩაებუჭა, შუბლი სიმწარით შეეკრა და მარჯვენა ხელით მუხლის თავს იზილავედა.

— ახ, ეს წყეულები, ავადმყოფსაც კი არ ანთავისუფლებენ ამ წირვა-ლოცვიდან... ესენი განა ადამიანების აღმზრდელები არიან? ქარებით დაავადებულს, განა ლოცვის თავი აქვს? აი თქვენი სამართალი დაინგრეს, თქვენი!...

გაიფიქრა გოლამ და თან გულში სიამე აღეძრა, რადგან ამ დროს დაგუგუნებულმა საგალობელმა შევირდებში სიხარულის ჩოჩქოლი გამოიწვია.

ლოცვა თავდებოდა და უხმო შრიალმა იმატა. იოსები მცირე კარებიდან ატლას გადაფარებული თეფშით გამოჩნდა და მოსულ ხალხს განზანაკის ფულის ასაკრებად მოკრძალებით ჩამოუარა.

ხალხი შეიმშუშნა. ყველამ ჯიბეების ქექა დაიწყო და მათ წინ გამოწვდილ თეფშზე შაურიან-სამკაპიკიანები აწკრიალდნენ.

— ბიჭო, ეს ჯამუშე აკადემიის ნიშით აღბათ ამალამაც ჩამოგვივლის, — ჩასატრჩულა ერთმა სემენარიელმა მეორეს.

— დედას უტირებთ... ჯერ ჩვენი გვეები დადასტურდეს, და შემდეგ ისე მოვეთლავთ, როგორც დიდოელი ლეკი ნაბადს, ჯერ ცოტა დაიცადოს! — ჩურჩულითვე უპასუხა მეორემ და თან გემრილად შეკურთხა.

ფარული კრება

მამადავითის ქუჩას რომ გაჰყვები, ეკლესიის ქვემოთ გაიხედავ და ქალაღდაკრულ ფანჯარას დაინახავ... ეზოს კარი ცალ ანჯამაზეა ჩამოკიდული, იქ მიხვალ, ოღონდ ეს მარტო შენ იცი და მე, გესმის?

ჩასჩურჩულა გოლა ჩიტადემ ერთ დღეს იოსებს ბნელ დერეფანში და ისევ ზემოდ გაქანდა. იოსებმა პალტოს ყველა ღილები შეიკრა და დინჯი ნაბიჯით გამოსავალ კარებისაკენ პირი იბრუნა.

გერა დღე იყო და სადილის შემდეგ სემენარიელები ნაცნობ-ნათესავთა ოჯახებისაკენ ეშურებოდნენ, რომ ხუთ საათამდე დარბაზობა მოუთაყვებინათ და სასაწავლებლისაკენ ისევ დროზე გამობრუნებულიყვნენ.

ვისაც ნაცნობები არ მოეპოვებოდა, ისინი ბალებსაკენ სასეირნოდ მიდიოდნენ.

იოსები კი ფოშტის ქუჩით მამადავითის მთისკენ გაემართა. ერთი კერაა, რაც იგი სულ სხვა გუნებაზე დაიარება. გოლა ჩიტადის დამეგობრებამ ფარდა ჩამოფარებულ ქვეყნიერებას ცალი კუთხე თითქო გადაუწია და ცხოვრება სულ სხვა სახით მოეჩვენა.

იმ დღიდან იოსებს, გაკვირვებასთან ერთად, გულში მოუსვენარი აღშფოთებაც შეეჭრა და ზედმეტი ძალა და ენერჯია აგრძნობინა.

ლალისაშვილი პატარა-პატარა ბროშურებს სწრაფად ყლაპავდა და ახლად განკურნებული ავადმყოფივით ამ წიგნაკების შეთვისების და გაცნობის მადა დღითი-დღე უძლიერდებოდა.

— „ცოდნა სინათლეა, ის თავისუფლებას აძლევს კაცს“ — ერთი წიგნიდან ასე ამოიკითხა იოსებმა და ეს მცნება მას შემდეგ გულით დაჰქონდა, ამ სიტყვებმა გააღვიძა მასში დაუშრეტელი მისწრაფება მეცადინეობისა და განვითარებისადმი.

დღეს რაღაც ძლიერი და მოუსვენარი განცდით დაიტვირთა მშვიდი და მუდამ წყნარი სემენარიელი, როცა მას ფარულ კრებაზე მოუხმეს.

დაიძრა და დინჯი ნაბიჯით მიდის იოსები, ქაშვეთის პატარა ეკლესიისაკენ ამოუხვია, მამადავითის ქუჩისა და გოლოვინის პროსპექტზე შეჩერდა და აქეთ-იქით მიმოიხედა. ალბათ გულში შიში ჰქონდა, რომ მისი გზაკვალისათვის თვალი არავის შეესწრო.

— განა რისა მეშინიან? — თვითონვე გაუკვირდა იოსებს.

— მთაწმინდაში ცოტა სემენარიელები სცხოვრობენ? ვითომ იმათთან მივდივარ. ისინი ზომ სულ ამ ქუჩით დადიან?

იოსებმა სრულიად დაწყნარებული სახე მიიღო და აღმართს შეუდგა. მიდის ზემოთ და გამვლელ-გამომვლელს ზედ არ უცქერის. თან ღილი-

ნებს, მაგრამ გულში მაინც რაღაც ფიქრი აქვს და მოუსვენარი გრძნობისათვის თავი ვეღარ დაუღწევია.

— გოლამ სთქვა, არავის შეამჩნევინო, რომ აქ მარტოხანაა ზალბი კი ქუჩაზე ბევრი ფუსფუსებს. ვინ იცის, რომელია შატგანა და გეჭვინი მეთვალყურე? სემენარიაში მყოფ ჯაშუშებს გარეთ კიდევ სხვა თანაშემწენი ეყოლებათ, და იოსები რას იცნობს?

ფიქრობს იოსები და გზას მაინც განაგრძობს. მამადავითის მოედანსაც მიაღწია და მღელვარებამაც იმატა. აგერ, ის — ვინ არის? ვილაც საეპკო კაცია: ტელეგრაფის ბოძს ამოფარებია და ქვეშ-ქვეშ გამოიყურება. იოსების დანახვაზე უცნობმა შუბლზე კარტუზი უარესად ჩამოიფხატა და იოსებს აღმაცერად გამოჰხედა... ჰო, ჰო, ეს ნამდვილად შემოჩენილი მეთვალყურეა, თორემ ბოძს უკან რას იმალება? გაიფიქრა იოსებმა და თმები ყალყზე დაუდგა, ზურგში ქრუანტელმა დაუარა.

იოსებს თავისი დარდი კი არ აწუხებს, ამხანაგებზე ფიქრობს. ღმერთმა დაიფაროს, რომ ის ამხანაგების საფრთხეში ჩავარდნის მიზეზად შეიქნეს. მერე ახლა რა საშინელი დრო დადგა. სემენარია ნამდვილ სატუსალოს დემსგავსა: წარამარა მერხების ჩხრეკა, დაძაბული თვალყურის დევნა, ლამლამობით კი საწოლ ოთახებში ქურდულად ზვერვა, რომ რაიმე საბუთს წააწყდნენ, რომელიმე შეგირდი შეიპყრან და ამის საშუალებით შემდეგ სხვებიც გამოჩხრიკონ.

ეს ამბავი კი პეტერბურგიდან მიღებული საიდუმლო დებეშით იყო გამოწვეული. შინაგან საქმეთა სამინისტრო თბილისის ქანდარმთა სამმართველოს აუწყებდა: „მუშათა მოძრაობასთან დაკავშირებით უმაღლეს და საშუალო სასწავლებლებში უკანასკნელ დროს ფარულ ორგანიზაციების შექმნამ იმატა და ამის გამო ადგილობრივ მთავრობას ევალება ამ ბოროტების წინააღმდეგ სასტიკი და გადამჭრელი ზომები მიიღოს“.

ამას საერთოდ ყველა გრძნობდა, ასეთი მუხრუჭი ყველას სუნთქვას უმძიმებდა. ამის მთავარი მიზეზი ზოგიერთებმა იცოდა, მაგრამ იოსები-სათვისაც ეს ამბავი ჯერ უცხო იყო.

— განა რას უშლით? ჩვენ მიწაწყალზე ვის უნდა ვაწუხებდეთ? პირიქით, ჩვენი ქვეყნის სიმდიდრით ყოველმხრივ სარგებლობენ და ასე რომ გედევნიან, განა ეს სამართალია?!

და აი ამიტომ ძლიერ ფრთხილობდა იოსები, რომ მისი მიზეზით ამხანაგებს ზედმეტი უაივავლანი თავზე არა დასტეხოდა.

ამ მოსაზრებით იოსებმა გეწი იცვალა და მარცხნივ, სულ სხვა ქუჩისაკენ შეუხვია. მიდის ხვეულებით, გული შიშით და ამხანაგებისადმი სოყვარულით აქვს სავსე, ცოტა ხნის შემდეგ ერთ ვიწრო გასაველთან მიღწია და უკან მოიხედა: არაფერ სჩანდა. მამადავითის მთას კიდევ მისდგომოდა და იქ ისეთი სიწყნარე სუფევდა, რომ იოსებს ტანში სიამოვნებებს ქრუანტელმა დაურბინა. იგი გარინდდა და ყვითლად დაკიდებულ პიტალო კლდეს გახედა: ამ წამს ზევიდან დაცურებულმა ფხვიერმა მი-

წამ ეს დუმილი თავისებური ხმაურით რომ აავსო, იოსებმა შედუმეტი სიამოვნება იგრძნო და სრულიად დამშვიდდა.

— ამ ხეტიალში ალბად ნახევარ საათზე მეტი დრო გაიწვიოდა ვინ იცის გოლა რას ფიქრობს?

გაახსენდა იოსებს, ფიცხლავ მარჯვენად გაიხედა და ეკლესიისაკენ გაქრილ ფართო გზას კიდევ მიადგა. გზის სიგრძეზე არც ქვემოდ და არც ზემოდ არაფერი სჩანდა. იოსებმა ხრამ გაღმა გაიხედა....

ქალაქად გაქრული ფანჯარა პაწია სახლისა თვალბისტიანივით საწყლად იცქირებოდა.

— ჰო, ის არის, ალაყაფის კარები მოტეხილ ფრთასავით ჰკილია — გაიფიქრა იოსებმა და გულის ფანცქალით ხრამში ჩაიბრინა.

— ალბად ყველა იქ არის და ბჭობა კიდევ დაიწყეს... ვაი თუ სიმხდალემში ჩამომართვას გოლამ, დროზე რომ არ გამოვჩნდი?... ხელმეორედ გაიფიქრა იოსებმა და პაწია ოთახის კარი მორიდებულად შეადო. ათმა წველიმა თვალმა კარისაკენ შოუსვენრად გაიხედა.

— ოჰო, ვინც მოვიდეს-გაუმარჯოს... წამოიძახა ცისფერთვალემა ზოსიმემ და იოსებს თავის გვერდით ადგილი შესთავაზა.

არიქა, ბიჭებო, ეხლა კი ჩვენი საქმე აღჩუხე დგება, რაკი იოსებ ბერი ჩვენთან მობრძანდა, ჩაილაპარაკა კოლა ხახუტაშვილმა და იოსებს მხარზე მსუბუქად ხელი წამოჰკრა.

— ბიჭო, შე სახე ძაღლო, საცეცხლური ვის ჩააბარე, უშენოდ ხომ ჩაქრა და ჩანელდა? — გაეხუმრა ბართლომე მოსეშვილი და ყველამ სიცილი ატეხა.

— ისემც ჩაპქრობიათ, როგორც პაპაჩემს ჩაუქრა პირში სული, — სიცილითვე უპასუხა ლალიაშვილმა და ზოსიმეს გვერდით მიუჯდა.

იოსებმა გაზეთ-გადაფარებულ მაგიდას გადახედა. ბიჭებს ფრანგული წიგნი გადაეშალათ და რუსულ-ფრანგული სიტყვარი სახარებასავით წინ ედოთ, ვითომ ფრანგულს სწავლობდნენ და თუ ვინმე უდროოდ შოებებოდა, გაზებირებული სტრიქონები ხმამაღლა უნდა წაეკითხათ, რომ მოულოდნელ სტუმრებისთვის თავგზა აერიათ.

გოლამ სერიოზული სახე მიიღო და პატარა ჩაფიქრების შემდეგ ამხანაგებს წყნარად მიმართა:

— მაშ განვავარძოთ... იოსებ! შენ დაგიგვიანდა, მაგრამ თავიდან ვეღარ დავიწყებთ, იმიტომ, რომ დღეს სალაპარაკოც ბევრი გვაქვს და ეგებ ლუი ბლანიდანაც ერთი ორიოდ თავი წავეკითხოთ თორემ ვერაფერს ვერ მოვასწრებთ... რაც უშენოთ აქ ითქვა, შენ სხვა დროს გაგიზიარებ, — სთქვა აჩქარებით გოლამ და შეწყვეტილი სიტყვა უფრო დამძიმებული კილოთი განავარძო.

— ჰო, და ჩვენთვის დღეს ის არის საჭირო, რომ თვითული ჩვენთავანი სათანადო ცოდნით და განვითარებით აღვიჭურვოთ. შემდეგში ეს ცოდნა და იდეები ხალხშიც უნდა გადაიტანოთ, ისევე როგორც ეს რუსეთში ზდება, ოღონდ უწინარეს ყოვლისა, მუშებს უნდა დავუბახ-

ლოდეთ, მაშინ მეგობრული ურთიერთობა გავაჩაღეთ, ვერ წერაკითხვა უნდა შევასწავლოთ და მერე ნელნელა დემოკრატიულ ქვეყნების მუშებისა და გლეხების ცხოვრება გავაცნოთ, შემდეგ ჩვენი უმეტესი ცხოვრების მიზეზი უნდა აღუხსნათ და თუ ისინი ჩვენს ხელისუფლებას გააკვებიან, მაშინ ამ უკულმართ ყოფიდან თავის თავს თვითონ იხსნიან, რადგან ძალა მხოლოდ და მხოლოდ მათშია. მანამდისინ კი საჭიროა, რომ ჩვენ მუშები ისეთ თავისუფალ ორგანიზაციების გარშემო შემოვიკრიბოთ, სადაც მათ ურთიერთ შეხვედრა ხშირად შეეძლებათ და ვერც თუ მტერი მიიტანს ისე ადვილად ექვს“...

ამ ორგანიზაციებით გოლამ სათვართო წრე, საკვირაო სკოლები, ბიბლიოთეკები, კოოპერატიული არტელები, დამხმარე საღაროები და პრაქტიკული სხვა დაასახელა და შემდეგ განმეორებით დასძინა:

— მაგრამ ყველაზე დიდი იარაღი ეს ჩვენი ცოდნა და განვითარება იქნება. უამისოდ, გახსოვდეთ, ვერაფერს ვერ გავაკეთებთ. ჩვენ უნდა ორმოციანი წლების მოღვაწეთ, — გერცენს, ბელინსკის, და სხვებს კარგად უნდა გავეცნოთ, რომ შემდეგ ჩერნიშევსკის გაგება უფრო ადვილი იყოს, ვინაიდან ეს ბუმბერაზი მოაზროვნე გერცენის და ბელინსკის აზროვნების მსვლელობით იყო მომზადებული.

გოლამ სამოციანი წლების მოღვაწეთა შესახებ ცოტა კიდევ ილაპარაკა და შემდეგ ლუი ბლანის წიგნი გადაშალა. გაკვეთილის მსგავსად წაკითხულმა ლუი ბლანის მოძღვრებამ კოოპერაციისა და მუშების შესახებ შამათაევს მალე ძილი მოაგვარა და ძლიერ უხერხულ გარემოებაში ჩაეარდა. იგი სცდილობდა გულდასმით მოესმინა, მაგრამ თავს ველარ იკავებდა და წარამარა თვალებს ისრესდა, ხან ჩაახველებდა, ხან თვალებს ფართოდ ახელდა, და თან გულში ფიქრობდა:

— იმ ოხერი ლობიოს ბრალია, კუჭზე ლოდივით დამაწვა და ძლიერ დამამძიმია.

იოსები ბარემ ყურს კარგად უგდებდა, მაგრამ ზოგჯერ კარტუზიანი კაცი გაახსენდებოდა და გადაქრით ფიქრობდა, რომ ის უსათუოდ მხვერავე იყო, თორემ ბოძს რათ ეფარებოდა, ან ისე გვერდ-გვერდ რად მიცქეროდაო.

— არა, ღმერთო ჩემო, რას ჩამცივებია ის მამაძალი... ხომ გამოვეპარე და რა დროს იმაზე ფიქრია, — ჯავრობდა გულში იოსები და თან გოლას თვალეში უცქეროდა.

— ეხ, არა უშავს რა, დღეს პირველი დღეა და იმიტომ მომდის ეს ამბავი... ამშვიდებდა იოსები თავის თავს და ჩიტაძეს მაინც თვალს არ არიდებდა.

— არიქა, გოლა, ახლა კი წასვლის დროა, თერამეტი წუთილა დაგვრჩა — უთხრა უხნაძემ და უშველებელი საათი ისევ უბეში შეინახა.

გოლა შეჩერდა... შემდეგი კრების დღით პარასკევს დაასრულეს. სემენარიელები ცალცალკე გამოვიდნენ, სხედასხვა გზით თავივე დაეშენენ და ათი წუთის შემდეგ სემენარიის კარებთან ერთმანეთს იქვე შეხვდნენ, ვითომ და არაფერიყო.

მგზარხოსის ბარათი

რექტორი ჩუღდუცი ტყავის ღრმა სავარძელში პირმოქუშული იჯდა და სმენად იყო გადაქცეული. მის წინ თმაჩამოშვებული, ფერმკრთალი მღვდელი ნახევარ სავარძელზე უხერხულად ბორგავდა და ნაცრისფერ თვალებს ლაპარაკის დროს ხშირად ახამხამებდა. მის პირდაპირ, ხატებით სავსე „კიოსკში“ ზეთის ლამპრები ოდნავ ბუტბავდნენ. მღვდელი ცდილობდა „კიოსკისათვის“ სახე როგორმე მოერიდებინა.

სამაგიეროდ როცა იგი პროფილით კედლისაკენ შემობრუნდებოდა აღწუხებულად დამჯდარ კოჭივით წამოსკუპული მისი უშნო ცხვირი კედელზე სასაცილო ჩრდილს აყენებდა. მღვდელს მოკლე ცხვირზე მოლურჯო წითელი კანი ნაცვით ხვერდივით გადაჰკროდა.

— აქი მოგახსენეთ, ეს სასწავლებელი ძველადვე აჯანყების ბუდეთ ითვლებოდა, — თავის ქნევით და დამადასტურებელი კილოთი ლაპარაკობდა იგი.

— ამიტომ იყო რომ უწინ, კუეშინსკის დროს, მთელი სემენარია ვათოკილ მოზვერვივით ძლივს სუნთქავდა. კუეშინსკი ძლიერ მაგარი კაცი იყო. ცოტა მიზეზი იყო საჭირო, რომ მრავალი სემენარიელი შარა გზაზე გაერეკა და დაზადების დღე დაეწყევლინებინა.

— მიუხედავად ამისა, რაც ამბავი და რაც „სკანდალი“ მის დროს მოხდა, მაგვარი რამ არც წინად და არც მის შემდეგ არაფერი არ მომხდარა, — ბოროტად ჩაურთო სიტყვა ჩუღდუციმ და თავი ისე დაუკანტურა, ზედ არ შეუხედია.

— დიახ, დიახ, — სწრაფად ჩამოართვა სიტყვა მღვდელმა, — თქვენ ალბად დიდი მთავრის, ნიკოლოზის მიხეილის-ძის შესახებ ბრძანებთ. ორმა სემენარიელმა თავი რომ არ დაუკრა, — ჩვენ ხომ მონები არ ვართო, — დიახ, აი, სწორედ, მეც მანდა ვარ.. მაშ მე მართალი ვყოფილვარ, როცა ვამბობ, რომ ეს სასწავლებელი ან მთლად უნდა დაიხუროს, ან თუ დახურვა არ შეიძლება, სადმე შიდა რუსეთში გადაიტანონ, რომ... ჩუღდუციმ ქუთახხმოების ნიშნად თავი გაიქნია.

— არა, ეგ სულ არ შეიძლება. ეს სემენარია ქართველ სამღვდელოების ხარჯით არის აშენებული და ქართველი სამღვდელოება ინახავს.

— მაშინ ის მაინც უნდა განხორციელდეს, რაც წინად იყო განზრახული, — ახალი აზრი დაურთო მღვდელმა და თვალები ისევ აახამხამა.

— ესე იგი, რუსეთიდან უნდა იქნას მთელი კადრი გამოწვეული, რომ ეს თავმოყრილი მთლიანი ძალა „ტუშემცების“ ახალგაზრდობისა შესამჩნევად გაითქვიფოს და შესუსტდეს.

— ჰო, ეს უკვე გათვალისწინებულია და მალე ამ შეკრულ ატმოსფეროს გაწმენდას ქართველ მასწავლებელთა გაფანტვით დაიწყებთ, — სთქვა დეკანოზმა ჩუღეციმ და მღვდელს სხეულზე შეხედა...

— დიახ, მაგაზედაც უნდა მომეხსენებინა, — უყურავს მიაგება მღვდელმა სიტყვა. — მიუხედავით იმისა, რომ მასწავლებლებს ქართულად ლაპარაკი აკრძალული აქვთ, მე ხშირად ვხედავ, რომ იაინი შეგირდებს მაინც ქართულად ელაპარაკებიან და...

ამ დროს კარები დააკეტუნეს და მღვდელმა სიტყვა შესწყვიტა.

— ნუ!.. — გამოეხმაურა ჩუღეცი ხმა მალლა. ეს „ნუ“ შემოპატივების ნებათვას ნიშნავდა და მალე კარი გაიღო და მისმა ცოლს დამ, ეკატერინე მანკელიემ სერიოზული სახით რექტორს წერილი გაუწოდა და შოახსენა:

— „პისმო ოტ ეგო პრეოსვიაშჩენსტვა“

ჩუღეციის სახეზე აღმურმა გადაჰკრა. მღვდელმა კი უკან გამობრუნებულ ქალს კარებამდე თვალი აღმაცერად გამოაყოლა და შემდეგ, — როცა ჩუღეციის სახის გამომეტყველებას მოჰკრა თვალი, — ირონიულმა ღიმილმა იმისაც სახეზე წუთით გადაურბინა და მელასავით გაინაბა.

ჩუღეცი მთლად აიჯაგრა. სავარძელზე მოუსვენრად შეიჩხა, შუბლზე რამდენჯერმე ხელი გადაისვა, წერილი ისევ კონვერტში ჩადო და უარესად მოღუშულმა შეწყვეტილი ლაპარაკი უკვე აღშფოთებული კილოთი განაგრძო.

— ჰმ, მათ ძალღურ ენას მალე მთლად დაევიწყებ. მე ვუჩვენებ სერის... დეკანოზმა ერთ ადგილას ვეღარ მოისვენა, სავარძლიდან წამოვარდა და კუთხიდან კუთხემდე ბოლთის ცემა დაიწყო.

— სემენარიის კედლებ შორის მათ ყფას მთლად ჩავაღწობ და დეკანოზ ჩუღეციის სახელს სამულდამოდ დაეახსომებ!

— „გველნო ნაშობნო იქედნეთანო! ვითარმე განერნეთ სასჯელსა მას გენიისასა!“ აღშფოთებით წამოიძახა დეკანოზმა და კუთხიდან კუთხემდე სიარულს უფრო უმატა.

მღვდელი კი იჯდა თავის ადგილას და აღარ იცოდა, როგორ მოქცეულიყო. ამისთანა აღელვებული კილოთი რექტორს მასთან არასოდეს არ ულაპარაკნია, სემენარიელების მოუსვენარი სულისკვეთების შესახებ მას ბევრი რამ დაუსმენია, მაგრამ დღეს სულ სხვანაირად აბობოქრდა დეკანოზი.

ჩუღეციის სადარბაზო ოთახიდან ფეხის მსუბუქი ბაკუნი და ფარჩის შრიალი შემოესმა.

— Отец Павел, лакей его преосвященства ответа ждет. — კარებს უკნიდან მოისმა ჩუღეციის მეუღლის მოუთმენარი ხმა და უფრო თავზარი დაეცა.

— ახ, მართლა. — წამოიძახა მან და ბოროტებისაგან ამღვრეული თვალებით მღვდელს წუთით შეხედა. მღვდელი წამოდგა და რაღაც დამნაშაის სახით თვალეზი უარესად აახამხამა.

— მაშ ასე, — სიტყვა ჩუდდევს და მღვდლის ახლო ჩუდდევს სახით გაჩერდა, რომ მას უკანასკნელი სიტყვა მორჩილებით უნდა მოესმინა და უსიტყვოდ გასულიყო.

თქვენ, თქვენი საქმე განაგრძეთ... მეტადრე იმ გზაზე უნდა გაგრძელდეს მასწავლებლებს თვალი არ მოაშოროთ, და მე კი თქვენ მალე დაგაჯერებთ, რომ მათ კუეშინსკის დროს სანატრელად გადაუქცევ.

წაილაპარაკა ჩუდდევს და სანამ მღვდელი ადგილიდან დაიძვრებოდა, კარი გააღო და უწინ თვითონ გავიდა.

მეორე ოთახში კი დეკანოზ ჩუდდევს ცოლი, მარიაში, და მისი დაი, მანველევი რალაძე და ცხუროლებდნენ. როცა რექტორი იმ ოთახში შევიდა, მანველემ მეორე ოთახს მიაშურა და კარი მაგრა გაიკეტა.

ნახი მარიაში დედოფალივით მოკეკლუცებულები და მღვდელარებით შუქ შეყენებულ სახეზე უხვად „პუდრი“ შეეყარა. რექტორი რომ შევიდა, მარიაში სარკეს ჩამოშორდა და ქარგას საქმიანი სახით დასწვდა. თან სინათლისაკენ შეტრიალდა და ათრთოლებული ხელით ნემსის აგება დაიწყო.

— ჰმ! სატანას ქმნილება, ჯოჯოხეთის წილაიდან შობილო, — გესლიანათ გაივლო გულში ჩუდდევს, კბილები დააკრაქუნა და წუთით ცოლს უსიტყვოდ დაუწყო ცქერა. თვალებიდან ცეცხლი ეკვესებოდა. გული ისე უცემდა, რომ ანაფორის ცალი კალთა ოდნავ ერხებოდა. ქალმა საშინელი უხერხულობა იგრძნო და ხელები უფრო სწრაფად ააფათურა.

— მისი მალაკურთხევა სადილად გველის, — ქარის ზუზუნით აღმოხდა ბოლმა დაკავებულ დეკანოზს და პატარა პაუზის შემდეგ ლამის სიბნელეში მობუტბუტე ნაკადის მსგავსად ხმა დაბლა გაურკვეველად ჩაილაპარაკა:

— მე... მე ვერ წამოვალ... საჩქარო საქმე მაქვს, შენ წადი! დეკანოზმა ფოცხვერივით ამოიქშინა და გულს მოწოლილი შხამი ფრთხილად, მაგრამ მაინც გადმოანთხია:

— შენ უნდა წახვიდე, ის შენ გელის... და უჩემოდ სადილი ალბათ უფრო გაუგებრიელდება!...

ქალი შეიჩხა, აიმრიჩა, განრისხდა და ქმარს სიტყვა ამაყად შეუბრუნა:

— პაველ, ეს რა ამბავია?? შეურაცყოფას მაყენებ? მე! მე?!

ქალმა იცოდა საიდან უნდა მოეგლო და ზეზე წამოიწია...

— მაშ იცოდე, პაველ! მე იქ არამც თუ არასოდეს აღარ წავალ, არამედ როცა ის თვითონ აქ მობრძანდება, თვალითაც აღარ დავენახვები და პასუხი შენ ვაეცი, გესმის?!

ქალი უკმეზი სახით კარებისაკენ კაბის შრიალით ამაყად გაემართა. სურნელებს უხვად დასტოვა და კარი გაირახუნა.

შეკრთა დეკანოზი... წყნარი მარიაშისაგან ამისთანა ფანდს არასოდეს არ მოელოდა და მწარედ შეფიქრინდა. მაცდური დედაკაცისაგან ეს

ამბავი ადვილი მოსალოდნელი იყო და თუ მართლა ასე მოქცეოდა, მისგანვე დაწინაურებული დეკანოზი, ძლევამოსილი ეგზარხოსანი, ხელაღვე პირუტყლმა დაიმარხებოდა და მიწასთან გასწორდებოდა.

ჩუღეცკის ერთ წამს კარიერის დამშობა თვალწინ წინაშე მდებარე და ფანჯარიდან მოუსვენრად გადმოიხედა:

ეგზარხოსის კარეტა სადარბაზო კარებთან იდგა და ცხრათვალა მზეზე შავად ბზინავდა. თამამი ცხენები მიწაზე ტორს სცემდნენ და ჩასუტებული მეეტლე საღავეებს ძლივს უჭერდა. ჩუღეცკის გულში შიში, სიბრაზე და შურისძიება წუთით გამოსავალს ეძებდნენ და აბობოქრებულ დეკანოზს ხან სიციხე და ხან სიცივე ურბენდა ტანში.

— ოო.. რა მართალი იყო კალიგულა, როცა მან რომაელთათვის ერთი თავის გამობმა ინატრა, რომ ხმლის სწრაფი დაკვრით უცებ გაუნადგურებინა. რომაელებს კი არა, მთელ კაცობრიობას უნდა ებას ეს ერთი თავი, რომ სამუდამოდ მოისპოს ის ცვალებადი, ბოროტი ქმნილება, რომელსაც ადამიანი ეწოდება...

ამას ნატრობდა ფანჯარასთან მიმდგარი „ქრისტეს მოციქული“ კაცოყვარეობის მალაღებელი დეკანოზი ჩუღეცკი და თან სახიდან სიმწრის ოფლს იწმენდა.

რამდენიმე წამის შემდეგ მოწოლილი გრძობათა ჭიდილი უკვე დამთავრდა: კარიერის დამშობის შიშმა ყოველივე ბრძნულ მოსაზრებას აჯობა და დეკანოზი მთლად მოლბა, მოდუნდა. რამდენიმე ნაბიჯი კარებისაკენ გადადგა და მუდამ შმაგმა და რიბიანმა კარებს უკან გაბზარული ხმით ძლივს წარმოსთქვა:

— „პოსლუში, მანია!...

კარებს იქიდან ხმა არაეინ ვასცა. დეკანოზმა ჩაახველა, ხმას ცოტა ღონე მისცა და ხელმეორედ მოკრძალებით შესძახა:

— მარუსენკა... მანია, გეყურება?!

მანია იცოდა ეს ჩახლეჩილი ხმა რასაც ნიშნავდა და ქედმაღლურად შეუძახა:

— ნუ?!...

დეკანოზს იმედი მიეცა, ცოლის კილო შერბილებულად ეჩვენა, კარი მაინც გაუბედავად შეალო და შევიდა. მანია ხავერდის სავარძელში იჯდა და თვალბზზე ხელი ჩამოეფარებინა.

— მანიჩკა, ყური მიგდე, რად მიჯავრდები? მე შენ სიმართლე გითხარი...

ქალი არ განძრეულა და კრინტი არ დაუძრავს.

— შენ ლამაზი ხარ, — განავრძო შეუბოვარი კოლოთი დეკანოზმა და მიუახლოვდა, — როგორც ყველას, იმასაც ისე მოსწონხარ. მე მართო ეს ვთქვი და რა არის აქ გასაჯავრებელი? ადექი, ადე! დროზე მოემზადე, უხერხულია კარეტა რომ ამდენხანს იცდის. —

ქალს არშეის გულის პირი აუთრთოლდა და კამეჭამა ცრემლი მარგალიტევიტ ზედ დაეპყრა. ეს უკვე გამარჯვების ცრემლი იყო და ქალი ცრემლით ზეიმობდა.

— შენ ყოველთვის ეგრე იცი... უსამართლოდ შეგინდეს... — ამოუჯდა ქალს გული და მხრები უარესად შეათრთოლა. დეკანოზმა ბანჯგელიანი ხელი სახეზე მიფარებულ ცოლის ხელს წაავლო და სიბრაზით ისევ გააერყოლა: ეგზარხოსის მიერ ნაჩუქარი ძვირფასი ოქროს სამაჯური გველივით ცივად მოხვდა და ექვებმა მთელ სხეულში ცეცხლივით დაურბინა.

— ო ო, საზიზღარო დიაცო... ის ძლიერია, მდიდარი და, აი რით ვხიბლავს ვნებით ანთებული უწმინდესი მღვდელმთავარი.

როდემდის მოვითმინო, როდემდის?! — ბობოქრობდა ჩუღუციის შინაგანი ხმა...

— მანია, ჩქარა, ჩქარა წავედეთ, არ ეწყინოს და არ ვანრისხდეს, — უცნაური ხმით ჩასძახა დეკანოზმა და გაშმაგებით ისევ მეორე ოთახში გაეარდა. ცოტა ხნის შემდეგ ეგზარხოსის კარეტა ოქრომჭედლების ქუჩით ეგზარხოსისაკენ მიაქროლებდა.

ჩუღუცი კარეტის რბილ მისაყრდენს ავადმყოფივით მიჰყუდებოდა და ქუთუთოებდახრილი მგლოვიარე სახით მუხლებზე იცქირებოდა.

ღურჯი ატლასის კაბით მორთული მარიაში მეტად მშვეენოდა: დაკულულებული თმები აქა-იქ ვაზის ნორჩ კავებივით ეკიდა და მოკრიალებული თვალებით ოცნებას ეთამაშებოდა.

ნახევრ აბრეშუმის მსგავსი გრძელი ფაფუკა წვერები... გაღვივებულ კომივით რბილი, ნაზიანიანი ხელები... გაშმაგებული ალერსი და ღუმელივით ცხელი სხეული... ქალს ჟრუანტელი უვლიდა, კარეტის რყევას მსუბუქად ჰყვებოდა და თვალებიდან კი ეშმაკურ ღიმილს აფრქვევდა. მიახლოების დროს ერთ-ერთ მოსახვევში დეკანოზი ძალდატანებით გასწორდა და ფანჯრიდან გადმოიხედა:

მარცხენა ტროტუარზე ორმა სემენარიელმა ღიმილით ჩაუარა. დეკანოზის დანახვაზე თავები მათ ეშმაკურად გაიქნიეს.

— ოო, წყეულებო... თქვენთვის მაინც მოვიცილი და თქვენზე ვიყრი ჯავრს.. — ბოროტებით ვაიფიქრა მან და უკვე გაჩერებულ კარეტიდან გადმოსასვლელად წამოიწია.

გოლა ჩიტაქის გამორიცხვა

ბურსაკების ხმის ამაღლებამ დიდი მითქმა-მოთქმა გამოიწვია რუს მოხელეთა მაღალ სფეროში.

ისინი, რასაკვირველია, დარწმუნებულები იყვნენ, რომ სემენარიელები მარტო არ მოქმედებდნენ, არამედ მათ ზურგს ქართული ინტელიგენცია უმაგრებდა.

ამიტომ ჩვენი ჩამქრალი კერის ორად-ორი ნაკვერჩხალი, რომელსაც წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოება და ქართული საად-

ვილმამულო ბანკის სახელი ეწოდებოდა—რუს მოხელეებს ქიროვიტ სძაგდათ.

თვითმპყრობელობის ერთგულნი კბილებს აკრატუნებდნენ და ქუშმაღ ილიმებოდნენ.

სემენარიის აღმინისტრაციას ეს ორი დაწესებულება გაუღეკავ ლუკმასავით ყელზე ადგათ, ქართველ მასწავლებლებს დაგეშილნი თვალყურს ადევნებდნენ, რომ ბანკის, ან წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოებების კრებებზე თვალი მოეკრათ და შემდეგ ანგარიში გაესწორებინათ.

მაგრამ თუ ამ კრებებზე რომელიმე სემენარიელს მოჰკრავდნენ თვალს, იმის წირვა უკვე გამოსული იყო, სემენარიას უნდა სამუდამოდ გამოსთხოვებოდა.

სწორედ ასე მოუვიდა ცნობისმოყვარე, ჭვეყნის საერთო საქმით გატაცებულ გოლა ჩიტაძეს. სემენარიელთა ამბოხების ერთი კვირის შემდეგ ბანკის საზოგადო კრებაზე სკოლების სტიპენდიების საკითხი იყო დასმული და, რასაკვირველია, გოლაც დაესწრო. სალამოზე ჩუდდეკიმ ეს ამბავი უკვე იცოდა და, მომავალ პედაგოგიურ საბჭოს კრების ცალკე საკითხად მისი გამორიცხვის საკითხიც მიუმატა. მაგრამ გოლამ დაასწრო, პედაგოგიურ საბჭოს სხდომაზე სემენარიიდან წასვლის განცხადება შეიტანა და ამოთვალისწუნებულ სასწავლებელს ჭვა მიაგდო.

ეს სწორედ დროულიც იყო. გოლა დღითი-დღე რწმუნდებოდა: რომ რევოლუციურ საქმიანობას დიდი დრო და ბეჯითობა სჭირდებოდა.

ამჟამად რუსეთიდან მოროზოვის ქარხნის მუშების გამარჯვების ამბავიც მოვიდა და მოძრაობით გატაცებულ ყმაწვილს ფრთები აესხა. გოლა ხედავდა, რომ საქმე აქტიურ მუშაობაზე გადასვალს მოითხოვდა, შით უმეტეს, რომ ჩვენი ჭვეყნის ამოძრავებისათვის ორიოდ გამოგდებულ ი სტუდენტი უკვე საქმარისი არ იყო და ინტელიგენცია კი მხოლოდ ფრაზიოლოგიით და ლამაზი ვესტებით კმაყოფილდებოდა.

— ეხ, ჩემო ძმაო, ჩვენი ნასწავლი ხალხი მარტო ბაქი-ბუქი და ცარიელი სიტყვა ხართ. თქვენ, შვილოსან, ჩიჩიაც გინდათ და ბაბაც. თქვენ ვერც ჩინოვნიკობა დაგითმიათ და თან ვითომ ხალხის გულშემატკივრობასაც იჩემებთ, მაგრამ რაკი ეს ორი საქმე ერთად ვერ მოხერხდება, — რასაკვირველია, კარიერა ქვეყანას გირჩენიათ.

ასე მწარედ წაულაპარაკა მიზა ჩოდრიშვილმა ერთ-ერთ უკანასკნელ კრებაზე გოლა ჩიტაძეს და რაკი ეს თქმული გოლას აზრს და მის რწმუნას სრულიად ეთანხმებოდა, მას სემენარია მსუბუქი გულით დასტოვა, ახლად-დაფრენილ ბარტყივით დამოუკიდებლობის სინარულით აღიჭურვა და მთელ ქალაქს მოედო.

გოლამ დათხოვნის დღიდანვე საიუნკრო სასწავლებლის და საოსტატო სემენარიის რამდენიმე მოწაფე ინახულა, თავისი ვადაწყვეტილება და მოსკოვის საინტერესო ამბავი ამცნო და აკრძალული წიგნებიც შეაპარა.

გოლამ მომავალ კრებისათვის მათ განსაზღვრული საკითხების დამუშავება დაავალა, დანარჩენი წიგნები ისევ გაახვია, ილიაში ამოიღო და ოთხის ნახევრისათვის კათოლიკეთა ეკლესიისაკენ ეგვიპტისკენ წავიდა.

ეკლესიის ეზოში წამოსკუბებულ პაწია დარაჯდის მხარეს კთლას-ლაღიაშვილი უცდიდა. ამხანაგებმა ერთმანეთს შესცინეს.

— შენდობა, მამაო, — წაუხუმრა სიცილით გოლამ, შესვლისთანავე.

— გაკურთხოს, შვილო, — ხუმრობითვე პირჯვარი გადასწერა იოსებმა და ორივე უქვეშაგებო ტახტზე ჩამოსხდნენ.

— აი, შე სახე-ძაღლო, გიხარიან განა, რომ შენ მღვდლობიდან თავი დააძვრინე და ჩვენც გადაბირების გზაზე დაგვაყენე? — უთხრა იოსებმა სიცილით.

— ჰა, ბიჭო, ხომ არ ნანობ? — ჩაეკითხა გოლა და იოსებს თვალეზში შეხედა.

— არა, კაცო, — სწრაფად მიაგება სიტყვა იოსებმა, — ვნანობ კი არა, ნეტავი თავიდანვე ამ აზრზე ვყოფილიყავ დამდგარი, — ქვეყანა ახლა სულ სხვანაირად მეჩვენება.

— არა, თუ?! — გახარებული კილოთი ჩაეკითხა გოლა და გაბვეული წიგნები გაუწოდა. აბა ახლა ესენი წაიკითხე. ოღონდ იცი, ბიჭო, მანდ ჩერნიშევსკის რომანია, ეგ ჯერ პორფილეს გადაეცი — დავპირდი, ამ დღეებში მოგაწოდებ—მეთქი და დანარჩენი შენ დაიტოვე. სხვათა შორის, მანდ „კოლოკოლის“ უკანასკნელი ნომერია, სადაც ტიხომიროვის და დეიჩის ფრიად საინტერესო კამათია მოთავსებული. ოღონდ ფრთხილად იყავით, ეს შესანიშნავი მასალა ხელში არავის ჩაუგდო თორემ ხომ იცი, დაგეშვილი ძაღლებივით მაგისტანა რამეებს სუნით ეძებენ.

— ეხ, ნეტავი შენ, რომ მაგ საპყრობილეს თავი დააღწიე, — ამოოხვრით უთხრა იოსებმა, წიგნები ჩამოართვა და პალტოს უბეში დავალა.

— ბრალი ჩვენი, თორემ შენ რა გიჭირს, ეხლა თავისუფალი მოქალაქე ხარ და რასაც გინდა, იმას გააკეთებ, იქვანარევი ღიმილით განაგრო იოსებმა.

— შე დალოცვილო, მაგას რაღა ნატვრა უნდა? ადექი და თქვენც ავრე მოიქეცით.

— არა, მამო მაგისტანა ნაბიჯის გადადგმას ერთგვარი ხელის შემწყობი მდგომარეობა და გაბედულება აიძულებს, — უკვე სერიოზული კილოთი უთხრა იოსებმა.

— ნუ გეშინიან, იოსებ, — მხარზე ხელის დაკვრით ჩამოართვა სიტყვა გოლამ, მე ვხედავ, რომ ქვეყანა ისეთი გზით მიიმართება, რომ ეგ მდგომარეობა თქვენც ალბათ მალე წამოგეწვეათ და თქვენ უფრო გაბედულები შეიქნებით...

გოლას სიტყვებმა იოსებს მზის ანარეკლივით გული მკრთალად გაუშუქა, მაგრამ სითბო კი ვერ აგრძნობინა. იოსები ზეზე წამოდგა.

— მაშ ადრე უნდა წავიდე, პორფილე ვინახულო, თორემ როდისღა გადავცემ ამ წიგნებს?

— პორფილეს რა ნახვა უნდა, ბიჭო? საღამოს მეცადინეობაზე ერთად არ იქნებით?

— ჰო, მართლა, დამაიწყდა, რომ მეტქეა... უბრალოდ გუშინ საავადმყოფოში მოათავსეს. ფეხები ძლიერ ასტკივდა და ჩემთვის საღამოს შემეშინა, რომ ეს მძიმე ბარგი მოვიშორო, წიგნი უფრო ძნელი დასამალია, ვიდრე ბროშურები და ჟურნალები.

— ჰო, კარგია! საწყალი ბიჭი, პატარას დაისვენებს და ამგვარ წიგნების წაკითხვას იქ უფრო მოახერხებს, — სთქვა გოლამ და ისიც ზეზე წამოდგა.

— მართლა, ბიჭო, ჩემ შემდეგ რაიმე ცვლილებას ხომ არ ატყობთ! ჩვენმა პროტესტმა რა ნაყოფი გამოიღო?

იოსებს ირონიულად გაელიმა, მან ახალ ხალათზე ხელი წაივლო და უკმაყოფილო კილოთი უთხრა:

— აი, ხედავ, ხალათები დაგვირიგეს, შაქრისა და ჩაის ნორმა აღადგინეს, პურიც, როგორც ბულკი, ისეთი თეთრი მოგვიგდეს, მაგრამ თანაც ყელში თოკი ისე მაგრა ჩაგვიჭირეს, რომ ჩვენი მთავარი მოთხოვნების შესახებ კრინტს ვილა დასძრავს?

— მაშ ქართული ენის აღდგენის შესახებ არაფერი ისმის?

— რას ლაპარაკობ? შენს შემდეგ უფრო ისე გაცოფიანდნენ, რომ მხად არიან ოდნავ ხმის ამოღებაზე ყელში გვეჭკრონ და გამოგვკლან.

— ეგ არაფერია. რუსები ამბობენ: „ჩემ ხუფე ტემ ლუჩმე“-ო... გოლამ ეს ასეთი რწმენით და ისე მტკიცეთ წარმოსთქვა, რომ იოსებს თვალეში შუქი შეუთამაშდა.

— მართლა ეგრე ყოფილა, — ჟფრო ხალისიანად გამოეპასუხა იოსები.

— გუშინ ხმა გავარდა, რომ ყველა ორატორებს, რომელნიც კი ჩუღეცკის წინ წარსდგნენ, ითხოვენო. ამ ხმებით ბიჭები ისეთი ვაალმასებულნი იყვნენ, რომ ყველა კბილების კრაჭუნით გაიძახოდა:

— დედას უტირებთ, ერთი დაგვითხოვონ და მერე ჩვენ ვიციო.

— აი, ყოჩაღ, ბურსაკებო! — გახარებით წარმოსთქვა გოლამ და მერე კილოს ისევ დაუმდაბლა:

— ფრთხილად იყავით... წიგნებს ხელში ნუ ჩაუგდებთ და ჩვენ მაინც ჩვენსას უნდა ვეცადოთ... ბრძოლა ბოლომდე უნდა განვაგრძოთ. ორივე კარებისაკენ გაემართა.

— იოსებ, მართლა, ოთხშაბათს კრება ისევ კუკიაში გვექნება და ბიჭებს უთხარი არ დაიგვიანონ.

— აბა, მაშ ყოჩაღად იყავით. პორფილეს უთხარი, ფეხები რა ჩემი ფეხებია, თუ მაგოდენა ვაგაკს დაგჯაბნისთქო, — ამ სიტყვებით ამხანაგები ეზოს კარს მიუახლოვდნენ, ერთმანეთს ხელი ჩამოართვენ და სხედასხვა გზით გაეშურნენ.

(გაგრძელება შემდეგ ნომერში)

მეგრული ნანა

სისო! ტურა მოდის, ნანა,
მოალაგებს ტყიდან დათვი,
მელიებშიც ვზაზე ჩანან
აზუზუნდნენ ხმები მათი,
სისო! ტურა მოდის, ნანა.

დაიძინე მახარია,
რა ხანია, რომ შებინდდა,
გარეთ ქარის ჯახანია,
ო, მეც ძლიერ შემეშინდა,
სისო! ტურა მოდის, ნანა.

აბარჩხალდი დილით ისევ,
გაახილე ქორთა თვალი,
მზეც იფეთქებს, მოგიზგიზე
დაგვეფრქვევა მხრებზე ლალი,
აბარჩხალდი დილით, ნანა.

გამეზარდე მერე ვაჟი,
აგვამლერე, გაგვახარე,
იყვავილე ჩვენს დიდ ბალში,
ჩვენც ვარდები დაგვაყარე,
გამეზარდე ვაჟი, ნანა.

ახლა დატყბი მახარია,
რახანია, რომ შებინდდა,
გარეთ ქარის ჯახანია,
დაიძინე, თორემ მინდვრად
სისო! ტურა მოდის, ნანა.

ლადო ასათიანი

შევეჩვენოს სამოთხეო

როცა ველებზე დაბრძანდება წითლად დაისი
მიდის ქალწული მის საფლავთან ნატვრის თვალებით,
მღერის ნარნარად სიმღერების გაბრწყინვალეებით...
ირგვლივ ფერადი ყვავილებით ცეკვავს მაისი.
ულამაზესი, უნაზესი ხმები გაისმის,
დიდი პოეტის უკვდავებას უმღერს ყოველი,
ღუღუნებს დნებრი-ბობოქარი, დაუღვრომელი,
იმედიანი და ცოცხალი, როგორც გაისი.
ამოდის მთვარე პატარძალის ტურფა მშვენიების,
მღერის ქალწული განაბული ხმაგარინდებით
და სცეივა ციდან ვარსკვლავების მარგალიტები.
ქალწულთან ერთად იმღერიან ვრცელი ველები,
რომ შარადია დიდებული მგოსნის სახელი —
მშვენიერების უკვდავების გამომსახველი.

მირზა ფატალი ახუნდოვი (საბუხი)

პუჰინის გარღვევაზე

ძიღამკრთალმა ჩემს გულს ღამით მიემართე და ვებუტბუტე:
„გულო! გულო! საიდუმლო პატიოსან თვალთა ბუდე,

სთქვი, რა მოხდა რომ ბულბულმა მიატოვა მინდორ-ველი,
ან ზორაყი რათ დადუმდა მოენე და მკერმეტყველი?

რად შეუწყდა გზა ტკბილ სიტყვას, მონარნარე ჰანგთან ერთად,
ან ოცნების იჭვრივისი ვისთან არის, რად გაჩერდა?

გაზაფხული შემოვიდა... მცენარეთა ზღვა ქალწული
კეკლუცობს და ყელს იღერებს, მზის ალერსით დაქანცული
ნაკადულის ნაპირები ლურჯ იებით შეიმოსა,
ცეცხლოვანი ვარდის ყლორტი სააშიკოდ იწვევს მგოსანს.

ველი მწვანით მოიჭარგა, ტკბილ სურვილებს ჰფანტავს კრძალვით-
და ელვარებს ძვირფას თვლებით, ვით უმანკო პატარძალი.

შუა ბაღში თავმომწონედ ამართულა მთელი ტანით
ყვავილების ჯიღადგმული გადაშლილი ხე — სულთანნი.

ზამზახი და სუსამზარი მოსდებია ირგვლივ მდებლოს
და ყაყაჩოს თასებიდან სვამენ იმის სადღეგრძელოს.

ისე კობტად გადიბენტა იასამნის ბუჩქხეხილი,
რომ ნარგიზი განცვიფრებით დარჩა თვალეზ-გახელილი.

თვით ბულბულიც გაზაფხულის ქარბ აგზნებას ველარ უძლებს,
ტკბილ ნისკარტით ნაზად აწყობს სტუმრებისთვის ვარდის ფურცლებს.

ცვარნაკრები ცის ღრუბელი ნამს უგზავნის ყვავილნარებს,
ზეფირი კი სურნელებას ეზიდება ყოველმხარეს.

აისია. ფრთოსანთ გუნდი ავარდა და ხმა დახლართა:
„ო, მწვანეთის პატარძალო გადაიძრე მიწის კალთა!“

ყველა ერთფრთს ეცილება, ჰქმნას სიკეთე საზრახელი.
რომ ბუნების გაშლილ ბაზარს მიეგებოს საესე ხელით.

რიგი აფენს სილამაზეს, — რაყიფების გულის მკოდავს, —

რიგი მღერის, რიგი ოხრავს, რიგი ტრფობის ლექსებს ზოდატა.

ო, შენს გარდა, გულო ჩემო, ყველა ლაღობს მხიარულად,
კაეშანი აღარა აქვთ ერთმანეთის ზიარულად.

ამ საერთო აღტაცების შენ არა ხარ მონაწილე!
ძილისაგან გაერკვიე! თვალებს ლიბრი მოაცილე!

ნუთუ გულის შინასკენელში არ გიღვივის ნატვრა სულის,
არ გიზიდავს დიდების ხმა და ოცნება სიყვარულის?

შენ ხომ ისევ ის გული ხარ, ვინც ვიდოდა ფიქრთა ზღვაში,
ვინც როკავდა ზღვის ტალღებზე ძვირფასეულ რითმის ტაშით.

ამოგჭონდა მის ფსკერიდან მარგალიტი ფენა-ფენად
ლამაზმანი ხათუნების ბროლის ყელის დასამშვენად.

მაშ საიდან წარმოიშვა შენი სევდა, შენი ურვა,
ჭირისუფალს დაემსგავსე, თითქოს გღვედეს წყველა-კრულვა!"

გულმა ასე მიპასუხა: გთხოვ დამტოვო ჩემთვის მარტო,
შეუდროებას ნუ მიშფოთებ, მსურს ვიტრო, მსურს ვიდარდო.

მე რომ მსგავსად ფარვანასი, არ მესმოდეს ის ცის ძალი,
რომ ზაფხულის სიოს მოსდევს შემოდგომის ქარიშხალი, —

მყის სიტყვის ხმაღს შევირტყავდი, დავიწყებდი ერთზე მღერას
და დიდების მოსახვეჭად გაეჭუსლაედი ლექსის მერანს.

მაგრამ ვიცი, თუ რამდენად მუხთალია ეს სოფელი,
ჩემი ყოფის დასასრული, სასტიკი და უღმობელი.

გიჟს ვუწოდებ, ჩიტს, რომელმაც დაიღწია თავი მახეს
და საეენკის ასაკრებად ისევ იჭით მიცახცახებს.

იკოდე რომ დიდების ხმა, ასე რომ ჰქუხს ათასფერად,
სხვა რა არის, თუ არ მხოლოდ ცარიელი ხმა და ბგერა!

ოცნებაზე ჩქამს ნუ დასძრავ, კარგად ვიცნობ ხალხს მდროვეს,
პოეზიის პირმშო შეილებს, თუ რა ხვედრით აჯილდოვებს.

ამ ქვეყნისა აღარა ხარ? არაფერი შეგიტყვია?

პოეზიის თავი არ გეყავს, გულს ახალეს ცხელი ტყვია.

ვინ არ იცნობს პუშკინს, პუშკინს ვინ არ აქებს არ ადიდებს,
მოლიველივე მისი ლექსი მოფენილა კილით-კიდეს.

თვით ქალაქსაც უხაროდა, დაეკარგა სპეტაკობა,
ოლონდ პუშკინს აღებეჭდა ზედ თავისი სიტყვის წყობა.

მისი სიტყვის ცისარტყელა ევლებოდა მთებს და სერებს,
ფარშევანგის ბოლოსაეით გამოსცემდა ნაირფერებს.

ლომონოსოვს უთხრეს: შენ ხარ სადარბაზოდ ლექსთა ბაში!
პუშკინი კი საბოლოოდ მტკიცედ დარჩა ამ დარბაზში.

დერკავეინმა პოეზიის სასახლეში ჰპოვა ბინა,
მაგრამ ყველას პირველობა კვლავ პუშკინმა აგრძნობინა.

ქარამზინმა ცოდნის ღვინით ამოავსო მზის სასმისი, ქარამზინმა
პუშკინმა კი მთლად ძირამდე გამოსცალა კიჭა მისი. პუშკინმა

იგი ყველგან განთქმულია, მისი ქება აღწევს ცამდე,
როგორც რუსთა მფლობელობა სათათრეთით ჩინეთამდე.

როგორც დიად აღმოსავლეთს სწამს ნაშგალი ნორჩი მთვარე,
ისე ვჭვრეტდით ჩრდილოს ცაზე ჩვენც პუშკინის ჭკვიან თვალებს.

შვიდ ცასა და ოთხ სტიქიას არ ჰყოლია ჯერედ შვილი —
პუშკინივით გონიერი, მადლიანი, დალოცვილი.

ეხლა მითხარ, ის მშობელი ჩაითვლება კაცურ კაცად,
ვინც გასწირა გენიოსი ასე უღვთოდ, ასე მკაცრად!

სასიკვდილო ისარი ჰკრეს მის ძარღვიან ჯველ სხეულს,
და გულმშვიდად დაჰყურებენ უმანკო სისხლს ძირს დანთხეულს.

შავ ღრუბელმა სეტყვა შეჰკრა, მოაფინა სწრაფად ჩრდილო,
და სიცოცხლის ზის ნაყოფი ჩამოაგდო სასიკვდილოდ.

სიკვდილეთის ქარაშოტმა შეარყია ირგვლივ მთანი,
ჩააჭრო და ჩაანავლა მისი სულის ჩირაღდანი.

ხანდაზმულმა მეწაღკოტემ მოიქნია ბასრი ცული,
ძირიანად გადასხიბა ვარდი ტოტზე ამოსული.

მისი თავი — საგანძური — ბრძნულ სიტყვებს რომ სთლიდა, ჰკვეთდა,
მწარე ბედის განაჩენით გველის ბუდეთ გადაკეთდა.

მისი გული — ვარდის ბუტკო — აქეთიქით სუნს რომ ჰფენდა,
დაიფერფლა და ეხლა იქ ნარეკალი აღმოცენდა.

მისი სულის ჩიტუნია ამოფრინდა ყაფაზიდან.
ხნიერმა და ახალგაზრდამ მწუხარება ერთად ზიდა.

გმინავს მიწა რუსეთისა, ჰგოდებს ხმითა დამდაღველით,
— ჯალათების წმინდა მსხვერპლო, შენ დაეცი მტრების ხელით!

შენ სიმართლის თილისმამაც ვერ გიშველა, ვერ დაგიხსნა
და ჯადოქარ ბედისწერამ დაგატეხა მძიმე რისხვა.

შენ დასტოვე მეგობრები, გაემგზავრე სადღაც შორეთს.
დაე, ზეცამ გაიმზოროს, შეეყარო სულის სწორებს.

ბაღჩისარის შადრევანი შენი ვარდის ნექტრის ნობათს
გაზაფხულის სიოთ გაფრქვევს უკედავ ნეშტის შესამკობად.

და ქალარა კავკასია კრძალვითა და მოწიწებით
მწირ საბუხის ლექსით გლოვობს შენს უღროოდ დამიწებას.

თარგმანი ი. გრიშაშვილისა.

აბატი ჰაბიზო

მანონ ლესკო *

წარჩინებული ალამიანის მოგონებები

მანონმა მიაშპო თუ როგორ დააბნია იგი ტიბერეის ნახვამ. „მახვილი გულში ნაკლებად ამიმღვრევდა სისხლს, — დაუმატა მან — ოთახიდან გავედი, რადგან ველარ შეესძელი მასთან დარჩენა“.

მანონმა ისიც მიაშპო, თუ როგორ გაიგო ჩემი პარიზში ყოფნა, რაც კლილება მოხდა ჩემს ცხოვრებაში, ჩემი გამოცდის შესახებ სორბონში. იგი მარწმუნებდა, პექრობის დროს ისე აღელდა, რომ ძლივს შეიკავა ცრემლები, ოხვრა და კენესა. დასასრულ მიაშპო, როგორ გამოვიდა ყველაზე ბოლოს დარბაზიდან რათა დაეშალა თავისი მღვლეარება. მხოლოდ თავისი გულისა და დაუძლეველი სურვილის კარნახით გამოსწია პირდაპირ სემენარიისაკენ, იმ გადაწყვეტილებით, რომ, თუ არ ვაპატივებდი, იქვე მომკვდარიყო.

სად მოიძებნება ისეთი ბარბაროსი, რომლის გულსაც არ მოალობს ესოდენ ცხოველი და ნაზი სინანული? მე ვგრძნობდი, რომ იმ წუთში მანონს შეესწირავდი საჭრისტიანო სამყაროს ყველა ეპარქიას. ვკითხე — რა აზრისაა ჩვენი მომავალი ცხოვრების მოწყობის შესახებ. მან მიპასუხა, რომ საჭიროა დაუყოვნებლივ სემინარიის დატოვება და სადმე საიმედო თავშესაფარის გამოძებნა. მე უყოყმანოდ დავეთანხმე. იგი ჩაჯდა თავის ეტლში, რათა ქუჩის მოსახვევში დამლოდებოდა. ერთი წამის შემდეგ მეც გავიპარე. გავიპარე ისე, რომ შეკარეს არ შეუძინებიავარ. ეტლში ჩაფუჯექი და თერძისაკენ გავსწიეთ. კვლავ ხიფთანში გამოვეწყვე და დაშინა ჩამოვიკიდე. ფულს მანონი იხდიდა, რადგან თან არაფერი მქონდა მან ნება არ მომცა ერთი წუთით მაინც შევსულიყავ ჩემს ოთახში ფულისათვის, ამასთან არც თუ ბევრი რამე გამაჩნდა. ის კი ბ-ნ ბ-ს სიუხვით ისე გამდიდრებულყო, რომ ეს ხარჯი შეეძლო არაფრად ჩაევლო. ჩვენ დუქანშივე შეეთანხმდით, როგორ უნდა მოვქცეულიყავით.

რათა უფრო მეტად დამეფასებინა ის მსხვერპლი, რომელიც მან ჩემი გულისათვის გაიღო, მანონმა გადასწყვიტა ყოველგვარ ახსნა-განმარტების გარეშე გაეწყვიტა კავშირი ბ-სთან. „მე დავეტოვებ მთელ მოწყო-

* გაგრძელება. დასაწყისი იხ. „მნათობი“ № 11

ბილუბას, — სთქვა მან, — იგი მას ეკუთვნის, მაგრამ სრული უფლება მაქვს თან წამოვიღო სამკაული და სამოციოდე ათასი ფრანკი, რომელიც ორი წლის განმავლობაში დავტყუე. მე არავითარი ვალდებულება არ მაქვს ვარ მასთან დაკავშირებული, — დაუმატა მან, — სრულად სუბსტიტუტად შეგვიძლია დავრჩეთ პარიზში, დავიჭირავენთ კარგ ბინას და ბედნიერად ვიცხოვრებთ“.

მე შევნიშნე, რომ თუ ეს მისთვის საფრთხეს არ წარმოადგენს, ჩემთვის მეტად გაბედული ნაბიჯი იქნება, რადგან ადრე თუ გვიან მიცნობენ, ამასთან მუდამ უბედურების მოლოდინში უნდა ვყოფილიყავ, რაც მე ერთხელ უკვე გამოვცადე. მანონმა მაგრძობინა, რომ პარიზის დატოვება ენაწებოდა. მე იმ ზომამდე ვერიდებოდი მის წყენას, რომ არ ვიცი, რა საფრთხე უნდა ყოფილიყო, რომ აერიდებოდი, ოღონდ მისთვის ყოველივე ამესრულებინა. ბოლოს ჩვენ მაინც მოვინახეთ გამოსავალი. დავიჭირავენთ სახლს რომელიმე სოფელში, პარიზის მახლობლად, საიდანაც ადვილი იქნება ქალაქს ჩასვლა, როცა ამას საჭიროება და სურვილი მოითხოვდა. ავირჩიეთ შაიო, რომელიც სულ ახლოს მდებარეობდა. მანონი დაუყოვნებლივ დაბრუნდა შინ, ხოლო მე ტიულერის ბაღის კარებთან ველოდებოდი.

ერთი საათის შემდეგ მანონი დაბრუნდა დაჭირავენთული ეტლით. მოახლეს თანხლებით და რამდენიმე სკივრით, რომლებშიაც ტანისამოსი და ძვირფასი ნივთები ეწყო.

მალე მივადწიეთ შაიოს. პირველი ღამე სასტუმროში გავატარეთ, მეორე დღეს უნდა მოგვენახა სახლი, ან ყოველ შემთხვევაში მოხერხებული ბინა. მეორე დღეს მართლაც შევარჩიეთ ჩვენი გემოვნების ბინა. თავდაპირველად ჩემი ბედნიერება ურყევი მეგონა, მანონი ნამდვილი სინაზის და თავმდაბლობის განხორციელება იყო. იგი ისეთი მზრუნველობით შეპყრობოდა, რომ დამავიწყდა გადატანილი ტანჯვა. უკვე მოვიპოვეთ ორივემ მცირედი გამოცდილება და შეგვეძლო უკეთ აგვეწონ-დაგვეწონა ჩვენი ქონებრივი მდგომარეობა, სამოცი ათასი ფრანკი, რაც ჩვენი ქონების საფუძველს შეადგენდა არ წარმოადგენდა ისეთ თანხას, რომელიც მთელს ჩვენს სიცოცხლეში გვეყოფოდა. მეორეს მხრით, ჩვენ არ ვიყავით განწყობილნი იმისათვის, რომ ხარჯები შეგვემცირებინა. მანონის მთავარ სათნოებას, ისევე როგორც ჩემსას, არ შეადგენდა მომჭირნეობა. მე ასეთი გეგმა წარუდგინე: „სამოცი ათასი ფრანკი ჩვენ ათ წელიწადს გვეყოფა. თუ შაიოში განვაგრძობთ ცხოვრებას, წელიწადში ორი ათასი ეკოუ საკმარისი იქნება. ჩვენ ვიცხოვრებთ არც ისე მდიდრულად, უბრალოდ. ერთად-ერთი ჩვენი ზედმეტი ხარჯი იქნება ეტლი და თეატრი. ანგარიშისანად ვიცხოვრებთ. თქვენ ოპერა გიყვართ, იქ ვივლით კვირაში ორჯერ. ისე შევიზღუდავთ თავს ბანქოს თამაშში, რომ არასოდეს ორ მისტოლზე მეტს არ წაევაგებთ. შეუძლებელია, რომ ათი წლის განმავლობაში ჩემს ოჯახში რაიმე ცვლილება არ მოხდეს,

მამაჩემი ახალგაზრდა აღარ არის, ყველას ბოლო სიკვდილია, ისიც მოკვდება. მივიღებ მემკვიდრეობას და შიშს უკან მოვიტოვებ.

ასეთი გადაწყვეტილება არ იქნებოდა ჩემს ცხოვრებაში, ახლაზე უკუნური, რომ ჩვენ საკმაოდ გონიერები ვყოფილიყავით და ჩვენ მუდმივად მას დავდგომოდით. მაგრამ ჩვენი გადაწყვეტილება თვეზე მეტ ხანს არ გაგრძელებულა. მანონს გართობა უყვარდა, მე კი იგი მიყვარდა. არ იყო წუთი, რომ ხარჯისათვის ახალ-ახალი საბაბი არ გამოჩენილიყო. არ მენანებოდა ფული, რომელსაც მანონი ხშირად უხვად ფანტავდა და მე პირველი მზად ვიყავ ყველაფერი ჩამედინა, რომ მას სიამოვნება განეცადა. შაიოში ყოფნა მანონს უკვე ეძნელებოდა.

ზამთარი ახლოვდებოდა, ყველანი ქალაქში ბრუნდებოდნენ. სოფელი ცარიელდებოდა. მანონმა წინადადება მომცა პარიზში გადასახლებულიყავით. მე უარზე ვიყავი, მაგრამ მცირედ მაინც რომ შესიამოვნებოდა მისთვის, ვურჩიე დაგვეჭირავე ქალაქში ავეჯით გაწყობილი ბინა, სადაც ასსამბლეების შემდეგ ღამეს გავათევდით. ასსამბლეებზე კერაში რამდენჯერმე ჩავდიოდით ქალაქში და იქიდან გვიან დაბრუნების უხერხულობა იყო მიზეზი იმისა, რომ მანონმა ქალაქში გადასახლების სურვილი გამოსთქვა. ამრიგად, ჩვენ ორი ბინა გავიჩინეთ: ერთი ქალაქად, მეორე სოფლად. ამ ცვლილებამ საბოლოოდ აწეწ-დაწეწა ჩვენი საქმეები და გადაიქცა ორი მოვლენის მიზეზად, რამაც დალუპვამდე მიგვიყვანა.

მანონს ჰყავდა ძმა, რომელიც გვარდიაში მსახურობდა. ჩვენდა საუბედუროდ, აღმოჩნდა, რომ ის პარიზში იყო და იმავე ქუჩაზე სცხოვრობდა, სადაც ჩვენ დავბინავდით. ერთხელ დილით მან ფანჯარაში თავისი და იცნო და მაშინვე შემოვარდა ჩვენს ოთახში. უხეში და უპატიოსნო აღამიანი იყო. შემოსვლისთანავე დაიწყო საშინელი ლანძღვა-გინება. მან იცოდა ზოგი რამ თავისი დის თავგადასავალიდან და საყვედურით, შეურაცყოფით აავსო იგი.

მე ის იყო გარედ გავედი, უძველესად ჩემდა, ან მისდა საბედნიეროდ, რადგან არაფრისათვის არ ვიყავი ისე ნაკლებ განწყობილი, როგორც შეურაცყოფის ასატანად. დაებრუნდი შინ მაშინ, როცა იგი უკვე წასული იყო. მანონის მწუხარებამ მიმახვედრა, რომ რაღაც არაჩვეულებრივი უნდა მომხდარიყო. მან გადმომცა თავისი ძმის უხეში მუქარის ამბავი. მე ისე აღვშფოთდი, რომ მზად ვიყავ დავდევნებოდი შეურაცყოფელს, რომ მანონის ცრემლებს არ შევეჩერებინე.

სანამ მომხდარ შემთხვევაზე ვლაპარაკობდით, ჩვენს ოთახში დაუკითხავად შემოვიდა გვარდიელი, მხიარულად მოგვესალმა, ბოდიშიც კი მოიხადა მანონის წინაშე ჩადენილი თავხედობისათვის და თან განუმარტა: პირველად ექვი შემეპარა, მეგონა მანონი გარყენილ ცხოვრებას ეწეოდა, და ამ აზრმა აღმაშფოთაო. მაგრამ მიუმართავს ჩემი მსახურისთვის და მას იმდენად კარგი ცნობები მიუწოდებია ჩემზე, რომ დაჰბადებია სურვილი ჩვენთან კეთილი ურთიერთობის ჩამოვდებისა.

თუმცა ის, რომ მსახურისათვის მიუმართავს, საკმაოდ უცხოური და სათაქილო იყო, მაგრამ მე მაინც მისალმებაზე ზრდილობიანად ვუპასუხე. ზმით მინდოდა მანონის გული მომეგო. ეტყობოდა, მანონს უხაროდა ძმის დამშვიდება. ჩვენ იგი სადილად დავტოვე.

იმდენად დაგვიახლოვდა, რომ მოჰყრა თუ არა ყური — შაიომი დაბრუნებას აპირებენო, ვადასწყვიტა აუცილებლად გამოგვეყოლოდა. იძულებული გავხდით ადგილი დაგვეთმო ჩვენს ეტლში. ეს უკვე მფლობელობაში შესვლის აქტი გახლდათ, რადგან მალე ისე მოშინაურდა, რომ ჩვენი სახლი თავის სახლად მიაჩნდა, ხოლო ჩვენი ნივთები თავის საკუთარ ნივთებად. იგი ძმას მეძახდა და ძმობის უფლებით ყველა თავის მეგობარს შაიომში ეპატიებოდა და ჩვენს ხარჯზე უმასპინძლებოდა. ჩვენს ხარჯზევე შეიკერა საუცხოო ტანისამოსი. გვაიძულა აგრეთვე გადაგვებადა ყველა მისი ვალი. მე თვალებს ვხუჭავდი ასეთ თავხედობაზე, რათა ამით მანონისათვის არ მეწყენინებინა. თავს ისე ვაჩვენებდი, თითქოს ვერ ვამჩნევდი, როდესაც იგი დროდადრო საკმაოდ დიდ თანხას ართმევდა მანონს. იგი ხელგაშლილად თამაშობდა ბანქოს და თუმცა იმდენად სინდისიერი იყო, რომ როცა ბედი გაუღიმებდა, ნაწილნაწილ აბრუნებდა ფულს, მაგრამ ჩვენი ჯალსრები აშკარად საკმაო არ აღმოჩნდა იმისათვის, რომ დიდხანს დაეფარა ესეთი უწყესრიგო ხარჯები. მე უკვე ვაპირებდი მასთან საფუძვლიან მოლაპარაკებას და მის თავიდან მოშორებას, როცა საბედისწერო შემთხვევამ გადაამარჩინა ერთ უბედურებას, მაგრამ თავს დამატება მეორე უბედურება, რომელმაც ჩვენი დალუპვა დაასრულა.

ერთხელ, როგორც ეს ხშირად ხდებოდა, პარიზში გავათიეთ ღამე-მოახლე. რომელიც ასეთ შემთხვევებში შაიომი მარტო რჩებოდა, ჩამოვიდა დილით და მაცნობა, რომ ღამით ჩვენს სახლს ცეცხლი გაუჩნდა და დიდის ვაივაგლახით ჩაეაქრეთო. ვკითხე, დაზიანდა თუ არა ჩვენი ავეჯეული. მან მიპასუხა, რადგან აუარებელი ხალხი მოვიდა მოსაშველებლად. ისეთი არეულობა იყო, რომ დანამდვილებით ვერაფერს ვერ ვიტყვიო. შეშინებული, რომ არ დაკარგულიყო ჩვენი ფული, რომელიც სკივრში მქონდა ჩაკეტილი, სასწრაფოდ გავეშურე შაიომი. ამაო იყო ჩემი აჩქარება — სკივრი იქ აღარ დამხვდა.

ჩემს თავზე განვიცადე მაშინ, რომ შეიძლება ძუნწი არ იყო, მაგრამ ფული კი გიყვარდეს. ფულის დაკარგვამ იმ ზომამდე შემაწუხა, რომ შემეშინდა გონება არ შემრყეოდა. სწრაფად წარმოვიდგინე, რა ახალი უბედურება მომელოდა. სილატაკე არ იყო ყველაზე დიდი უბედურება. მე უკვე ვიცნობდი მანონს კარგად და გამოვცადე ჩემს თავზე, რომ რაც უნდა ერთგული და დაახლოვებული არ უნდა ყრფილიყო იგი ჩემთან ბედნიერების დროს, უბედურებაში მასზე დანდობა არ შეიძლებოდა. მას ისე ძლიერ უყვარდა განცხრომა და სიამოვნება, რომ შეუძლებელი იყო ჩემი გულისთვის ხელი აეღო მასზე. „დავკარგე იგი! — წამოვიძახე მე. საბრალო მალტიელო რაინდო, შენ ხელახლა ჰკარგავ ყველა—

ფერს, რაც გიყვარდა!“ ამ აზრმა ისეთი თავზარი დამცია, რომ რამდენიმე წუთის განმავლობაში ცოცყმანობდი, ხომ არ სჯობია გველა ჩემს უბედურებას სიკვდილით მოვლო ბოლო მეთქი.

საბედნიეროდ, იმდენი ძალა კიდევ შემრჩა, რომ მცხადვეს ჩემს ხომ არ დამრჩა რაიმე გამოსავალი. განგებამ ერთი აზრი შთამავონა, რომელმაც გამომიყვანა სასოწარკვეთილებისაგან: გავიფიქრე, დამემალა მანონისათვის ფულის დაკარგვა, ხოლო შემდეგ რაიმე მოხერხებით, ან ბედნიერი შემთხვევის წყალობით ეგებ შევეძლო ვაცხოვრო ისე, რომ გაქირვება არ იგრძნოს.

ვანგარიშობდი და თავს ვიმშვიდებდი, რომ ოცი ათასი ეკუთ ათწელიწადს გვეყოფოდა. წარმოვიდგინოთ, რომ ათმა წელმა განვლო და ჩემს ოჯახში არავეითარი ცვლილება არ მოხდა. რა ზომებს მიემართავდი მაშინ? მე ეს კარგად არ ვიცოდი, მაგრამ ვინ მიშლის, ეხლა მოვიქცე ისე, როგორც მაშინ მოვიქცეოდი? რამდენი ადამიანი სცხოვრობს პარიზში, რომელთაც არა აქვთ არც ჩემი ჰელა, არც ჩემი ბუნებრივი ნიჭი, მაგრამ პოულობენ სარჩოს იმ უნარის მეოხებით, რაც გააჩნიათ.

„განა განგებამ ბრძნულად არ განაწესა ეს ჰვეყანა? — განვავრძობდი ფიქრს ცხოვრებაში ადამიანთა მდგომარეობის განსხვავებაზე, — მდიდრებისა და დიდკაცების უმრავლესობას ბრიყვები შეადგენენ. ეს ცხადია ყველასათვის, ვინც ოდნავ მაინც იცნობს ჰვეყანას. და, სწორედ ამაში უდიდესი სამართლიანობა. მათ რომ ჰელაც ჰქონდეთ და სიმდიდრეც, ისინი მეტისმეტად ბედნიერი იქნებოდნენ, ხოლო კაცობრიობის დანარჩენი ნაწილი — უაღრესად უბედური. სხვებს ენიჭებათ ხორციელი და სულიერი ღირსებანი, როგორც გაქირვებიდან და სილატაკიდან თავის დაღწევის საშუალება; ზოგნი თავიანთ წილს ლებულობს დიდებულთა სიმდიდრიდან იმით, რომ ართობენ მათ, ნამდვილად კი ასულელებენ; სხვები ეხმარებიან მათ აღზრდაში, ცდილობენ პატიოსანი ადამიანები გამოიყვანონ; მართალია, ამას ისინი იშვიათად აღწევენ, მაგრამ ამაში არ არის ღვთაებრივი სიბრძნის აზრი: ისინი ყოველთვის ლებულობენ თავიანთი შრომის ნაყოფს. რადგან სცხოვრობენ იმათ ხარჯზე, ვისაც წერთნიან, რა მხრიდანაც არ უნდა შეხედოთ საქმეს, მდიდრებისა და ამა ჰვეყნის დიდებულთა სისულელე. შემოსავლის საუკეთესო წყაროა.

ამ აზრებმა ოდნავ დამიმშვიდეს გულიც და თავიც. გადავწყვიტე მენახა ბ-ნი ლესკო, მანონის ძმა და რჩევა მეკითხნა. ის პარიზს კარგად იცნობს. მე არა ერთხელ მქონია შემთხვევა დაერწმუნებულიყავ, რომ მისი შემოსავლის მთავარ წყაროს არ შეადგენს არც მისი პირადი ქონება და არც მეფის ჯამაგირი. მე ოცი პისტოლი-ლა დამრჩა, ეს ფული ჩემდა ბედად ჯიბეში ჩამრჩენოდა. ვუჩვენე ბატონ ლესკოს, ჩემი ქისა, აუხსენი ჩემი უბედურება და გაქირვება და ვკითხე, არსებობს თუ არა ჩემთვის სხვა არჩევანი, გარდა შიმშილისაგან სიკვდილისა, ან თავის მოკვლისა. მან მიპასუხა, რომ თავის მოკვლა სულელთა ხედვრია. ხოლო რაც შეეხება სიმშვილით სიკვდილს, ბევრი გონიერი ადამიანი მი-

სულა ამ მდგომარეობამდე, როდესაც თავისი ნიჭის გამოყენება არ მოუხერხებია. მე უპირველეს ყოვლისა, უნდა გამოვარჯივო რის უნარი მაქვს. ბ-ნი ლესკო მზად არის დამეხმაროს და ხელეშეწყობა ყველა ჩემს წამოწყებაში.

„ყველაფერი ეს მეტად ბუნდოვანია ბ. ლესკო, — ვუბასუხე მე, — ჩემი მდგომარეობა მოითხოვს დაუყონებელ დახმარებას; რა უნდა უთხრა მანონს?“ „რატომ გაშვოთებთ მაგრე მანონი? — მომიგო მან, — მასთან შეგიძლიათ დამშვიდებული იყოთ. მაგისთანა ქალიშვილმა ყველანი უნდა გვაცხოვროს — თქვენიც, მეც და თავისი თავიც“. მან არ დამაცადა ღირსეული პასუხი მიმეცა ამ უმსგავსოებაზე და დაუმატა: მე თუ თანახმა ვიქნები, იგი კისრულობს საღამოსათვის ათასი ეკიუს შოენას სანახევროდ. იგი იცნობს ერთ დიდ კაცს, რომელიც უყოყმანოდ გადაიხდის ათას ეკიუს ოღონდ დასტკებეს ისეთი ქალიშვილის აღერსით, როგორც მანონია.

სიტყვა შევაწყვეტინე. „თქვენზე უკეთესი წარმოდგენისა ვიყავ. — ეუთხარი მე, — ვფიქრობდი, რომ თქვენი მეგობრული გრძნობები ჩემს მიმართ ნაკარნახევი იყო სრულიად წინააღმდეგი შეხედულებებით“. მან უტიფრად გამომიცხადა რომ მუდამ ამ აზრისა იყო, და რაკი მისმა დამ ერთხელ გადალანა თავისი სქესის მოვალეობანი, თუნდაც ისეთი კაცისათვის, რომელიც მას უყვარდა, იგი შეურიგდა მხოლოდ იმ იმედით, რომ რაიმე სარგებლობას მიიღებდა მისი ცუდი ყოფაქცევადან.

ჩემთვის ადვილი მისახვედრი იყო, რომ ამდენ ხანს იგი გვასულელებდა როგორც მე, ისე მანონს. ძალზე ამაღლევა მისმა განცხადებამ, მაგრამ აუცილებლობამ მაიძულა სიცილით შემენიშნა, რომ მისი რჩევა უკანასკნელი საშუალება იქნება, რომელიც უკიდურესი მდგომარეობისათვის უნდა შემოვინახო-მეთქი, ვსთხოვე გამოენახა სხვა გზა.

მან მირჩია გამომეყენებინა ახალგაზრდობა და სილამაზე, რომლითაც ბუნებამ დამაჯილდოვა, და დავეახლოვებოდი რომელიმე გულუხე მოხუც დედაკაცს. ეს გეგმა კქუაში არ დამიჯდა, რადგან ის მაიძულებდა მელაღატნა მანონისათვის.

სიტყვა ქალღლის თამაშზე ჩამოვუგდე, როგორც ჩემ მდგომარეობაში ყველაზე შესაფერ და ადვილ საშუალებაზე. იგი დამეთანხმა, რომ ბანქო მართლაც შეიძლება გახდეს შემოსავლის კარგი წყარო, მაგრამ აქ საჭიროა ერთგვარი გარკვეულობა; რომ შეუდგე თამაშს იმ იმედით — შოვიგებო, ეს საუკეთესო საშუალება იქნება იმისა, რომ საქმე დაამთავრო გაკოტრებით. მეტად სახიფათო საქმეა დამოუკიდებლად და სხვების დაუხმარებლად მიმართო სხვადასხვა პატარა ხერხს, რის შეოხებითაც ზოგჯერ კაცი ახერხებს ბედის გამოსწორებას, არსებობს მესამე გზა — ამხანაგობაში შესვლა მაგრამ აფიქრებს ჩემი ახალგაზრდობა და ეშინია. ვი თუ ამხანაგებმა არ მოისურვონ ჩემი მიღება ლიგაში, მიუხედავად ამისა, დამპირდა, რომ რეკომენდაციას გამიწევს, და რასაც მე სრულიად არ მოველოდი მისგან, — უკიდურეს გაკვირებაში ფულად დახმარებასაც გამიწევს.

ერთად-ერთი სამსახური, რაც შე ვთხოვე იყო ის, რომ მანონთან კრინტი არ დაეძრა არც ფულის დაკარგვისა და არც ჩვენი საუბრის შესახებ.

შე ნაკლებ კმაყოფილი გამოვედი მისგან, ვიდრე მაშინ, როცა მივდიოდი მასთან: ვნანობდი კიდევ, რომ გავანდე ჩემი მტკიცე სიტყვა. ჩემთვის ისეთი არაფერი გაუკეთებია, რასაც ჩემი გულანდობლობის გარეშე შევც თითონ ვერ მივალწევდი. გარდა ამისა, ძალზე მეშინოდა, არ დაერღვია მას დაპირება და არ გადაეცა ყველაფერი მანონისათვის. მისმა მოსაზრებამ შემაშფოთა: მეშინოდა არ განეხორციელებინა თავისი განზრახვა და, თანახმად მისი გამოთქმისა, არ მიეღო სარგებლობა მანონისაგან — არ გამოეგლოჯა იგი ჩემი ხელიდან, ან, თუნდაც, არ ურჩია მანონისათვის დაენებებინა ჩემთვის თავი და მოეძებნა უფრო მდიდარი და ბედნიერი საყვარელი. ჩემმა დაუსრულებელმა ფიქრებმა ამ თემაზე, გაათავსა ჩემი ტანჯვა და კვლავ სასოწარკვეთილებამდე მიმიყვანა. ისევე, როგორც დილით, რამდენჯერმე მომივიდა აზრად — მიმეწერა მამისათვის და ახალი მოჩვენებით სინანულით გამომეტყუა მისთვის ფულადი დახმარება, მაგრამ იმავე წუთს მომაგონდა, რომ, მიუხედავად თავისი გულკეთილობისა, მან ჩემი პირველი შეცდომისათვის ექვს თვეს გამატარებინა შკაცრ ტყვეობაში; დარწმუნებული ვიყავ, რომ სემინარიიდან ასეთი სამარცხვინო გაპარვის შემდეგ უფრო სასტიკად მომექცეოდა.

ბოლოს, ასეთ არეულ მდგომარეობაში მყოფს, ერთი აზრი მომივიდა, რომელმაც ერთბაშად დამამშვიდა. გამოკვირდა კიდევ, რატომ მანამდე არ გამახსენდა ის. ეს აზრი მდგომარეობდა იმაში, რომ მიმემართა ჩემ მეგობარ ტიბერტისათვის; დარწმუნებული ვიყავ, რომ მასში ვპოვებდი მეგობრულ დამოკიდებულებას. არაფერი არ არის იმაზე წარმტაცი და არაფერი არა ხდის სათნოებას ისე სასიქადულოს, როგორც ნდობა, რომლითაც მიმართავ ადამიანს, რომლის პატიოსნებაც წინასწარ ცნობილია; იცი, რომ ასეთ მიმართვაში არაფერია საშიში. მაშინაც კი, როცა იგი ვერ აღმოგიჩენს დახმარებას, შეგიძლია დარწმუნებული იყო, რომ გულთბილად და თანაგრძნობით მოგეპყრობა გული, რომელიც მაგრა ჩაკეტილია სხვებისთვის, თავის და უნებურად იშლება ასეთ ადამიანის წინაშე, იშლება ისევე, როგორც ყვავილი მზის ცხოველმყოფელი სხივებისაგან.

ზეცის მფარველობად მივიჩნიე, რომ ტიბერტი ასეთ დროს მომაგონდა და გადავწყვიტე მენახა იგი დღის დასასრულამდე. დავბრუნდი შინ, რომ მიმეწერა მისთვის და დამენიშნა ადგილი, სადაც შევხვდებოდი. ვსთხოვედი, ყოველივე ეს საიდუმლოდ შეენახა, რითაც ჩემს მდგომარეობაში მყოფს, უდიდეს სამსახურს გამიწევდა.

სიხარულმა, რომელიც მისი ნახვის იმედმა მომანიჭა, წაშალა მწუხარების ყვალიც კი, რომელსაც მანონი უეჭველად ამოიკითხავდა ჩემს სახეზე. შაიოში მომხდარი უბედურება მანონს ვუამბე როგორც უმნიშვნელო რამ, რაც არ ღირდა შეწუხებად, რადგან მანონს პარიზში ყოფნა

ყველაზე მეტად მოსწონდა, მას არც გამოუთქვამს სინანული იმის გამო, რომ ჩვენ პარიზში დარჩენა მოგვიხდებოდა იქამდე, ხანამ პარიზში არ შეაკეთებენ ხანძრისაგან მიყენებულს უმნიშვნელო ზარალს.

ერთი საათის შემდეგ მომივიდა ტიბერჯის პასუხი, რომ მძირდებოდა დანიშნულ ალაგას მოსვლას. მე მოუთმელად გავემურე იქითკენ. თანაც ქეშმარიტად მრცხვენოდა დავენახე მეგობარს, რომლის იქ ყოფნაც კი საყვედური იყო ჩემი თავაშვებულობისათვის, მაგრამ მისი გულკეთილობის იმედი და მანონზე ფიქრი აძლიერებდა ჩემს გამბედაობას.

მე მას ვხთოვდი შემხედროდა პალე-როიალის ბაღში. იგი ჩემზე ადრე მისულიყო. დამინახა თუ არა, მომეარდა და გადამეხვია. დიდხანს ვყავდი გულში ჩაკრული და ვგრძნობდი, რომ ჩემს სახეს მისი ცრემლები რწყავდა. ვუთხარი, რომ მრცხვენოდა მასთან შეხვედრა და რომ გულში ვატარებ ჩემი უმადურობის ცხოველ გრძნობას. უპირველესად ყოვლისა დავაფიცე ეთქვა, შემოძლია თუ არა კვლავ ვიგულო იგი ჩემს მეგობრად, რადგან მე საფსებით დავემსახურე დაეკარგა ჩემდამი პატივისცემა და სიყვარული. მან ნაზი სიტყვებით მიპასუხა, რომ, არაფერს არ შეუძლია უარყოს ეს სახელწოდება, და რომ სწორედ ჩემმა უბედურობამ, და თუ ამისი თქმის ნება ექნება, ჩემმა მოქმედებამ და ჩემმა დაცემამ გააორკეცა ჩემდამი სათუთი გრძნობა; მაგრამ ამ სათუთ გრძნობას თან ახლავს ცხოველი მწუხარება, რომელსაც განვიცდით მაშინ, როცა ვხედავთ, რომ საყვარელი ადამიანი შენ თვალწინ ილუბება და შენ კი შეველა არ შეგიძლია.

მერხზე ჩამოვსხედით. თქვენი თანაგრძნობა, გულამოკენესით ვუთხარი, უსაზღვრო ყოფილა, ჩემო ძვირფასო ტიბერჯე, თუ ის, როგორც თქვენ ამბობთ, ჩემს ტანჯვას უდრის. მრცხვენიან, გადავიშალოთ ეს ტანჯვა რადგან გამოგიტყდებით მისი მიზეზი სასახელო არ არის, მაგრამ შედეგი იმდენად სამწუხაროა, რომ რაც უნდა მცირედ გყვარებოდით. მაინც შემობრალდით.

მან მთხოვა, ნიშნად მეგობრობისა, გულწრფელად მეამბნა ყოველივე, რაც სემინარიიდან გაქცევის შემდეგ შემემთხვა: მისი სურვილი დავაკმაყოფილე. მე სულაც არ ვფიქრობდი, დამემთხინჯებინა სინამდვილე, ან თავი გამემართლებინა. ვუამბე ჩემი სიყვარულის ისტორიის შესახებ, თუ რა სიძლიერით დამეუფლა იგი. ისე გამოვხატე ეს, როგორც ბედის ერთ-ერთი ლაზვარი, რომელსაც ადამიანი დალუბვისაკენ მიჰყავს, ისე რომ თვით სათნოებაც ვერ აღუდგება წინ და ვერც ერთი სიბრძნე ვერ გაითვალისწინებს მას წინასწარ. ცოცხლად დავუხატე სურათი ჩემი მღელვარებისა და შიშისა, აგრეთვე — ის სასოწარკვეთილება, რომელიც ამ ორი საათის წინ განვიცადე და რაც კიდევ მომეღის, თუ მეგობრები ისევე უწყალოდ მომექცევიან, როგორც მომექცა ჩემი ბედი. მე იმდენად ავადვლევე კეთილი ტიბერჯი, რომ მისი ტანჯვა ჩემს საკუთარ ტანჯვას ედარებოდა.

იგი შეხვეოდა, მამხნეებდა და მამშვიდებდა. მაგრამ ერთხელად აღმისა, დაჟინებით მოითხოვდა, განეშორებოდი მანონს. მე მას ნათლად ვაგრძნობინე, რომ სწორედ ეს განშორება მიმანია უფროდ და უმეტესად და რომ მე მზადა ვარ არა თუ გადავიტანო უკიდურესი სიწყინება, არამედ უსაშინელეს სიკვდილსაც არ დავერიდო ოღონდ მანონი ჩემთან იყოს.

„მამ გამაგებინეთ, — მითხრა მან, — რა დახმარება შემიძლია აღმოგიჩინოთ“ თუ ყველა ჩემს რჩევა-დარიგებას ასე ეწინააღმდეგებით?“ ვერ გავუბედე მეტყვა, რომ დახმარებას მისი ქისისაგან ესაჭიროებოდა. ბოლოს თვით მიხვდა. ერთხანს გაჩუმებული იდგა იმ ადამიანივით, რომელიც ყოყმანობს ორი გადაწყვეტილების შორის. „არ გვგონოთ, — ისევ დაიწყო მან, რომ ჩემი ყოყმანი მით იყოს გამოწვეული, თითქოს თქვენდამი კეთილგანწყობილება და მეგობრობა შემინელდა; მაგრამ რა გამოუვალ მდგომარეობაში მაყენებთ: ან უნდა უარი გითხრათ იმ ერთადერთ დახმარებაზე, რომლის მიღებაც თქვენ ვსურთ, ან თუ ამ დახმარებას აღმოგიჩენთ, უნდა შეველახო მოვალეობის გრძნობა. განა თქვენთვის ხელის შეწყობა უზნეო ცხოვრებაში, არ ნიშნავს მასში მონაწილეობის მიღებას?“

„მაგრამ ამასთან ერთად განაგრძო მან წუთიერი ჩაფიქრების შემდეგ მე ვფიქრობ, რომ მხოლოდ ის მძიმე მდგომარეობა, რომელშიაც უსახსრობა გაყენებთ, არ გაძლევთ საშუალებას უმჯობესი გზა აირჩიოთ. მხოლოდ სულიერი სიმშვიდის დროს შეიძლება ღირსეულად შეათვასოთ სიბრძნე და სიმართლე. მე აღმოვაჩენ საშუალებას, რათა ფულადი დახმარება გაგიწიოთ, მხოლოდ მომეცით ნება, ძვირფასო შევალე, — დაუმატა მან და გადამეხვია, — ერთი პირობა მოგთხოვოთ: მითხარით სად სცხოვრობთ და ნუ უკუაგდებთ ჩემს ცდას დაგაყენოთ სათნოების გზაზე, რომელიც, როგორც მე ვიცი, თქვენ გიყვართ და რომლისაგანაც მხოლოდ თქვენმა მძაფრმა ენებამ აგაცდინათ“.

მე გულწრფელად დავეთანხმე ყველა მის მოთხოვნილებას და ვსთხოვე თანაგრძნობა ჩემს ბედუქულმართობაში, რომელიც საშუალებას არ მაძლევდა მესარგებლა ესოდენ სათნო მეგობრის რჩევა-დარიგებით. მან მიმაცოცხლა თავის ნაცნობ ბანკირთან, რომელმაც მომცა ასი პისტოლი მისი თამასტუქის ქვეშ, რადგან თითონ მას ფული არ აღმოაჩნდა. მე უკვე მოგახსენეთ, რომ ის ხელმოკლე კაცი იყო. ბენეფიცი მას ათას ეკიუს აძლევდა, მაგრამ რადგან იგი მხოლოდ ერთ წელიწადს სარგებლობდა მით, ჯერ არ გააჩნდა არავითარი შემოსავალი: მან ეს ფული მომავალ შემოსავლიდან მასესხა.

ამჟამად ვიგრძენი მისი გულუბნობა. ვაფასებდი მის სულგრძელობას. ამან იმდენად ამიღელვა, რომ ცრემლებიც კი მომერია. დავსტიროდი საბედისწერო სიყვარულით ჩემს დაბრძანებას, რომელიც მაიძულებდა უკუმეგდო ყოველგვარი მოვალეობა. რამდენიმე წუთის განმავლობაში სათნოების ძალა იმდენად იყო ჩემში, რომ იგი აღდგა ენების წი-

ნააღმდეგ, და მაშინ, ამ ნათელ წუთებში, ვგრძნობდი, რა სამარცხვინო მდგომარეობაში ვიყავი. მაგრამ სულიერი ბრძოლა ადვილად დაეძლია და დიდხანს არ ვაგრძელებულა. მანონის დანახვამ კვლავ შემთხვევით ციდან, და როდესაც ისევ მის გვერდით ვიდექი, გაფრთხილებულა შემდლო ერთი წუთითაც კი სამარცხვინოდ მიმჩნია თავიანისცემა ესოდენ მშვენიერი არსებისა.

მანონი ძალზე უცნაური ქმნილება იყო, არც ერთი ქალი არ იყო ისე ნაკლებად მიჯაჭვული ფულზე, როგორც ის. მაგრამ იგი ჰკარგავდა მთელ თავის სიმშვიდეს, როდესაც ჩნდებოდა ფულის შემოკლების ოდნავი საფრთხეც კი. მას უყვარდა გართობა, სიამოვნება და არ სურდა ერთი სუს დახარჯვაც კი, თუ შესაძლებელი იყო მხიარულება ისე, რომ არავითარი ხარჯი არ გაეწია. მას არ აინტერესებდა ჩვენი სიმდიდრის წყარო, ოღონდ დღე სიამოვნებაში გაეტარებინა; იგი მაინცაღამაინც არ ეტანებოდა თამაშს, არც დაბრმავება შეიძლებოდა მისი დიდი თანხების ფლანგვით; ადვილი იყო მისი დაკმაყოფილება, თუ მისი გემოვნების მიხედვით ყოველდღიურად ასიამოვნებდით. მაგრამ სიამოვნება იმდენად აუცილებელი იყო მისთვის, რომ უამისოდ შეუძლებელი იყო დარწმუნებული ყოფილიყავით მის კარგ განწყობილებასა და ერთგულებაში. მანონს შენახად ვუყვარდი და, მისი გულწრფელი აღიარებით, მე ვიყავი ის ერთადერთი ადამიანი, რომელიც განაცდევინებდა მას სიყვარულის სიტკბობას. მიუხედავად ამისა, მე თითქმის დარწმუნებული ვიყავ, რომ მისი სათუთი გრძნობა ვერ გაუძლებდა განუსაზღვრელ საფრთხეს, რომელიც მასში ჩაისახებოდა. საშუალო შეძლება მაინც რომ მქონოდა, იგი მთელს ქვეყნიერებას მამჯობინებდა, მაგრამ ოდნავი ეჭვი არ შემდიოდა, რომ იგი სწრაფად გამცვლიდა ახალ ბ-ზე თუ მას, გარდა ჩემი მუდმივი ერთგულებისა, სხვა არაფერს არ შევთავაზებდი.

ამიტომ გადავწყვიტე ძალზე შემეკვეცა ჩემი პირადი ხარჯები, რათა მუდამ შემძლებოდა მანონის ხარჯების დაფარვა. მზად ვიყავ, უარი მეთქვა ათას აუცილებელ მოთხოვნაზე, ოღონდ დამეკმაყოფილებინა მისი თუნდაც გადაჭარბებული მოთხოვნა. ყველაზე უფრო ეტლი მაშინებდა, რადგან არავითარი საშუალება არა მქონდა ცხენებისა და მეტლეს შენახვისა.

ჩემი გაჭირვება ბ-ს ლესკოს ვაცნობე. არ დამიმაღლავს მისთვის, რომ მეგობრისაგან ასე პისტოლი მივიღე. მან განმიმეორა, თუ მსურს ვსცადო ბედი თამაშში, იმედი აქვს, რომ მისი რეკომენდაციით მიღებული ვიქნები ლიგაში, თუ ასიოდე ფრანკს დაეხარჯავ ამხანაგების გამასპინძლებაზე. თუმცა თაღლითობა ძალზე მეზიზღებოდა, მაგრამ მკაცრმა აუცილებლობამ მიიძულა დავთანხმებოდი.

ბ-ნმა ლესკომ იმავე საღამოს წარმადგინა, როგორც თავისი ნათესავი, თან დაუმატა, რომ იმედი აქვს ჩემი წარმატებისა, ვინაიდან ესაჭიროებ ბედისაგან ხელის შეწყობას. ამასთან, რათა ეჩვენებინა მათთვის, რომ მე გლახაკი არა ვარ, განაცხადა, რომ მე განზრახული მაქვს გაუ-

მასპინძლედ მათ ვახშმით. წინადადება მიიღეს. საუცხოვოდ გვეუბნას-
პინძლი. ბევრი ილაპარაკეს ჩემს კეთილშობილ გარეგნობასა და ბედ-
ნიერ ნიჭზე. გადასწყვიტეს, რომ ჩემგან ბევრი რამ არის მოსალოდ-
ნელი, რადგან ჩემის სახის მოხაზულობა ისეთი კეთილშობილია, რომ
ექვს არავინ შეიტანს ჩემს ხერხებში. დასასრულ, მიულოცეს მს. მ. ტენ-
კოს, რომ მან ორდენს ასეთი ღირსეული წევრი შემატა და ერთ-ერთ
რაინდს დაავლეს, რომ მახლობელ დღეებში მოეცა ჩემთვის აუცილებე-
ლი მითითებანი.

ჩემი საგმირო საქმეების მთავარ ასპარეზად უნდა გამხდარიყო ტრან-
სილვანიის სასტუმრო. იქ ერთ-ერთ დარბაზში სათამაშო მაგიდა იდგა
ფარაონისათვის, ხოლო შეშაბანდში თამაშობდნენ შანქოს და კამა-
თელს. ეს სათამაშო სახლი ეკუთვნოდა პრინც რ...ს, რომელიც კლანი-
ში ცხოვრობდა, ხოლო მისი ოფიცრების უმრავლესობა წარმოადგენდა
ჩვენს საზოგადოებას. მრცხვენია გამოვტყდე, მაგრამ ძალიან ვისარგებ-
ლე ჩემი მასწავლებლის გაკვეთილებით. განსაკუთრებულად დაგზელო-
ვნი ვოლტ-ფასში და ქალაღის შეცოცებაში. გრძელი სახელწერების
შემწეობით ადვილად ვუხვევდი თვალებს მეტად გამჭვალავ გამოხედ-
ვასაც კი. სრულიად დამშვიდებით ვაკოტრებდი ბევრ პატიოსან მოთა-
მაშეს. ჩემი თითების განსაკუთრებულმა სიმარდემ მალე ისე გაადიდა
ჩემი ქონება, რომ რამდენიმე კვირის შიშოლი ჩემს განკარგულებაში იყო
საკაოდ მოზრდილი თანხა, იმის გარეშე, რასაც მე პატიოსნად ვუნაწი-
ლებდი ჩემს მოკავშირეებს.

ებლა უკვე აღარ მეშინოდა მეამბნა მანონისათვის შაიოში ფულის
დაკარგვის შესახებ და რომ შემეფერადებინა ეს არა სასიამოვნო ამბა-
ვი, დავიჭირავე ავეჯით მოწყობილი ბინა, სადაც საუცხოვოდ უზრუნვე-
ლად ვცხოვრობდი.

ამ ხნის განმავლობაში ტიბერტი ხშირად მნახულობდა. იგი განუ-
წყვეტლივ შარიგებდა, დაეინებით მითვალისწინებდა, რა ზიანს ვაყე-
ნებდი ჩემს სინიღისს, პატიოსნებას, მდგომარეობას. მე მეგობრულად
ვისმენდი მის რჩევა-დარიგებას და თუმცა არავითარი სურვილი არა
მქონდა ამ დარიგების მიღებისა. მაინც მადლიერი ვიყავ მისი ერთგუ-
ლებისა, რადგან ჩემთვის გასაგები იყო თუ საიდან მოდიოდა ის. ზოგ-
ჯერ ხუმრობით დავცინოდი თვით მანონის თანადასწრებით, ვურჩევდი
არ ყოფილიყო ბევრ ეპისკოპოზზე და წარჩინებულ სასულიერო პირზე
უფრო სინდისიერი, რომლებიც ძალიან კარგად ახერხებდნენ ბენეფიციე-
ბისა და საყვარლების შეთავსებას. „შეხედეთ მხოლოდ, — ვუბნებოდი
და თვალთ ჩემს სატრფოზე ვანიშნებდი, — და მითხარით, ვანა არსე-
ბობს ისეთი შეცოდება, რომელიც ამ წარმტაცმა მიზეზმა არ გაამართ-
ლოს?“ იგი ყოველივე ამას მოთმინებით ისმენდა. უსაზღვრო იყო მისი
მოთმინება, მაგრამ როდესაც დაინახა, რომ ჩემი სიმდიდრე მატულობდა,
როდესაც არა მარტო დავებრუნე ასი პისტოლი, არამედ ახალი სახლიც
დავიჭირავე, ხარჯები გავაორკეცე და უფრო ღრმად შევეტოვე სიამეთა
7. მნათობი № 12.

მორევში, მან მკვეთრად შესცვალა ტონი და მოპყრობა. იგი ტჩიოდა ჩემს გაუსწორებლობას, მემუქრებოდა ციურ რისხვას და მიწინასწარმეტყველებდა მომავალ უბედურებას, რომელმაც არ დასტოვებულა მალე თავს დამატყდა. „შეუძლებელია, — მეუბნებოდა იგი, რომ ის სიმდიდრე, რომელიც ხელს გიწყობთ ასეთი ფუქსავეტად ცხოვრებისათვის, პატრიოსანი გზით გქონდეთ შეძენილი. თქვენ მას უსამართლო გზით იძენთ და ასევე დაჰკარგავთ. ყველა ჩემი დარიგება, — დაუმატა მან — ფუჭი გამოდგა თქვენთვის და ვგრძნობ, რომ მალე იგი მოგბეზრდებათ კიდევ. მშვიდობით, უმადურო და სულმოკლე მეგობარო! ვისურვებ ჩრდილივით გამქრალიყოს თქვენი დანაშაულებრივი ნეტარება! უკვალოდ გაფანტულიყოს თქვენი ფუქსავეტი განცხრომა და ფული! როდესაც მათხოვრად გადაიქცევით და შეიგნებთ სიამეთა ამაოებას, რომლითაც თქვენ უგუნურებამდე ხართ დამთვრალი, მაშინ იპოვით ჩემში მეგობარს და თანაშემწეს. დღეს კი ვსწყვეტ ყოველგვარ კავშირს თქვენთან და მძავს ცხოვრება, რომელსაც თქვენ ეწევით“.

ეს მოციქულებრივი ქადაგება მან ჩემს ოთახში წარმოსთქვა მანონის თანადასწრებით. იგი წასასვლელად წამოდგა. მინდოდა შემეჩერებინა, მაგრამ მანონმა წამჩურჩულა: გიჟია, დეე, წაეიდესო.

მისმა სიტყვებმა ჩემზე ერთგვარი შთაბეჭდილება მოახდინა. მე ავლნიშნაე სხვადასხვა შემთხვევას, როცა ჩემს გულში სიკეთისადმი მიდრეკილებაც წარმოიშვებოდა ხოლმე, რადგან მათი მოგონება ცხოვრების უსაშინელეს წუთებში ძალას მმატებდა.

მანონის აღერსმა მყისვე ვაჰფანტა ის მწუხარება, რომელიც ამ სცენამ გამოიწვია. ჩვენ განვავგრძობდით სიხარულით და სიყვარულით ცხოვრებას. სიმდიდრის ზრდამ ჩვენი სიყვარული გააორკეცა. ვენერას და ფორტუნას არა ჰყოლიათ უფრო ბედნიერი და ნაზი მოსაგები. ღმერთო ჩემო, განა შეიძლება უწოდო ამ ქვეყანას მწუხარების ადგილი, როდესაც ძალგიმს იგემო ესოდენი ნეტარება და სიამე? მაგრამ — ვაგლახ! — მათი სუსტი მხარე მათი სწრაფწარმავლობაა. და განა, ისურვებს კაცი ახალ ნეტარებას, რომ ძველი მუდმივი და დაუსრულებელი იყოს? ჩვენს ნეტარებასაც საერთო ბედი ეწია; მე მინდა ვსთქვა, რომ ისიც ხანმოკლე გამოდგა და მას სამუდამო სინანული მოჰყვა.

ჩემი მონაგები იმდენად დიდი იყო, რომ ვაპირებდი ფულის ნაწილი სადმე მომეთავსებინა. ჩვენმა მსახურებმა, განსაკუთრებით კი ჩემმა ზელზე მოსამსახურემ და მანონის მოახლემ, იცოდნენ ჩემი მოგების ამბავი; მათთან ჩვენ ხშირად დაურიდებლად ვლაპარაკობდით ამაზე. მოახლე ლამაზი გოგო იყო. ჩემს მსახურს უყვარდა იგი. მათ საქმე ჰქონდათ ახალგაზრდა ღმობიერ ბატონთან და იფიქრეს, ადვილად მოვატყუებთო. შეადგინეს გეგმა და ჩვენდა საუბედუროდ ისე შეასრულეს თავიანთი განზრახვა, რომ გამოუვალ მდგომარეობაში ჩავვაგდეს.

ერთხელ, ბ-ნ ლესკოსთან ვაზშობის შემდეგ, დაახლოვებით შუალამისას დაებრუნდით შინ. მე ჩემს მსახურს დაუძახე, მანონმა თავის მოახლეს.

არც ერთი და არც მეორე არ გამოცხადდა. გეაცნობეს, რომ ისინი რვა საათზე წავიდნენ და მას შემდეგ არავის უნახავს, მანამდე კი რამდენიმე ზანდუკი გაიტანეს, თითქოს ჩემის ბრძანებით. ნაწილობრივ უკვე ვიგრძენი რაშია იყო საქმე, მაგრამ იმან, რაც ჩემს, უნახავს, აღმოვაჩინე, ყოველივე მოლოდინს გადააჭარბა. ჩემი განჯინის კლიტე გატეხილი იყო და ჩემი ფული ტანისამოსთან ერთად გატაცებული აღმოჩნდა. სანამ მე მარტო ვფიქრობდი მომხდარ ამბავზე, შემოვიდა მეტად აღელვებული მანონი და გადმომცა, რომ მისი ოთახიც ასევე გაუძარცვავთ.

უბედურება იმდენად საშინელი მეჩვენა, რომ ყვირილისა და ცრემლებისაგან მხოლოდ დიდი ვაჭირვებით და გონების მოკრეფით შევიკავე თავი. იმის შიშმა, რომ ჩემი განწყობილება მანონს გადაეცემოდა, მაძულა თავი დამშვიდებულად მომეჩვენებინა. ხუმრობით მივმართე, რომ მთელ ზარალს ტრანსილვანიის სასტუმროში ვინმე ბრიყუს ეაზღვევინებ მეთქი, მაგრამ მანონი ამ უბედურებით იმდენად შეწუხებული მეჩვენა, რომ მისმა მწუხარებამ დასძლია ის მოჩვენებითი სიმზიარულე, რომლითაც ვამშვიდებდი. „დავილუბენით“, — მითხრა მან თვალცრემლიანმა. ამოდ ვეცდილობდი ალერსით დამემშვიდებინა. თვითონ ჩემმა ცრემლებმა გამოამელავნეს, რა ზომამდე ვიყავ სასოწარკვეთილი და თავზარდაცემული. მართლაც, ისე ვიყავით გაძარცვული, რომ პერანგიც აღარ შეგვრჩენოდა.

იმ წამსვე დავიბარე ბ-ნი ლესკო. მან მირჩია, დაუყოვნებლივ წავსულიყავ ბ-ნ პოლიციის ლეიტენანტთან და პარიზის მთავარ მოსამართლესთან. მეც გავეშურე, მაგრამ, ჩემდა საუბედუროდ, სამართლის ამ ორი მოხელის მიერ მიღებული ზომები ამოა გამოდგა. ამას გარდა, მე დრო მივეცი ლესკოს მოელაპარაკა დასთან და ჩემი იქ არ ყოფნის დროს, ჩავგონებია საშინელი გადაწყვეტილება. მან უამბო მანონს ბებერ მსუნავ ბ-ნ გ...მ-ზე, რომელიც უხვ სასყიდელს იძლეოდა თავის სიამოვნებისათვის. მამ იმ სახით დაუსურათა დას ხასად ყოფნის სარგებლობა, რომ მანონი, რომელიც მომხდარი უბედურების გამო, გონება დაბნეული იყო, დაეთანხმა. ეს მორიგება ჩემს დაბრუნებამდე დასრულდა და შესრულება მეორე დღისათვის გადაიდო.

ლესკო ჩემს ბინაზე მიცდიდა, მანონი თავის ოთახში დაწოლილიყო. ხელზე მოსამსახურისათვის ებრძანებინა, გავეფრთხილებინე, რომ მას მოსვენება ეჭირება და არ შემეწუხებინა. ლესკო გამომემშვიდობა და რამდენიმე პისტოლი შემომთავაზა. მეც გამოვართვი.

თითქმის ოთხი საათი იყო, როცა დაეწეკი. ჩემი თავი დატვირთული იყო სხვადასხვა საშუალებით, რითაც ვფიქრობდი ჩვენი კეთილდღეობის აღდგენას. ჩამეძინა ისე გვიან, რომ გამომეღვიძა დღის თორმეტ საათზე. სასწრაფოდ ავდექი და გავეშურე მანონის სანახავად. მითხრეს, რომ მანონი ერთი საათის წინად წავიდა თავის ძმასთან ერთად, რომელიც ნაჭირავები ეტლით მოსულიყო მის წასაყვანად. თუმცა ლესკოსთან ერთად მისი ვასვლა საზოგადოებაში უცნაურად მომეჩვენა. შავ-

რამ თავს ძალა დავატანე და ეჭვი განზე გადავდე. წიგნების კითხვაში გავატარე. ბოლოს, მოუსვენრობა ოთახებში დავდიოდი და ბოლოსა ვცემდი. მანონის ქარხანაში, წიგნების, თვალი მოვკარ დაბეჭდილ წერილს. წერილი ჩემს მისი ბელით დაწერილი. გული გამიჩერდა — გაეხსენი, შიგ ეწერა:

„გეფიცები, ჩემო ძვირფასო შევალე, რომ შენ ჩემი გულის სათაყვანო კერპი ხარ და ქვეყანაზე ისე არავინ მიყვარს, როგორც შენ, ნავრამ განა შენთვის ცხადი არ არის, ჩემო საბრალო მეგობარო, რომ ცხლანდელ მდგომარეობაში, ერთგულება სულელური სათნოებია? ნუ თუ გგონია, რომ შეიძლება ტრფობა, როცა პური არ მოიპოვება? სიშლილი რაიმე საბედისწერო შეცდომამდე მიმიყვანს, ერთ მშვენიერ დღეს უკანასკნელად ამოუშვებ სუნთქვას და მეგონება, რომ ის სიყვარულის ამოსუნთქვაა. გაღმერთებ, დამიჯერე, მაგრამ დამაცადე ცოტახანს ვიზრუნო ჩვენს კეთილდღეობაზე. ვაი, მას ვინც ჩემს ქსელში გაეხმება! მე ვზრუნავ, რათა ჩემი შევალე მდიდარი და ბედნიერი გახადო. ჩემი ძმა ვადმოგცემს შენი მანონის ამბებს და იმას, თუ რამდენი იტირა მან, როცა შეიგნო, რომ აუცილებელია შენი მიტოვება.“

მიძნელებდა იმ მდგომარეობის აღწერა, რომელშიაც მე ამ წერილის წაკითხვის შემდეგ ვიმყოფებოდი, რადგან დღესაც არ ვიცი, რომელი გრძნობა დამეფულა მაშინ. ის ერთ-ერთ იმ განსაკუთრებულ სულიერ მდგომარეობას წარმოადგენდა, რომელიც, ექვობ, ვისმე განეცადოს. მას სხვას ვერ ავუხსნი, მას ვერც წარმოიდგენენ და თვითონვეც ძნელად ვაარკვევ მას, რადგან ეს განსაკუთრებული მდგომარეობაა, სხვა ნაცნობ გრძნობებს ვერ შეადარებ მას. მაგრამ რა ბუნებისაც არ უნდა ყოფილიყო ჩემი მდგომარეობა, ცხადია ერთი რამ, რომ მასში შევიდოდა მწუხარების, უკმაყოფილების, იქვიანობის და სირცხვილის გრძნობა! ოჰ! ნეტავ მასში არ შესულიყო სიყვარულის გრძნობაც!

— მე ვუყვარვარ, მინდა დავიჯერო, — წამოვიყვირე მე. — მაგრამ იგი საშინელება უნდა იყოს, თუ ვეზიზღები!“ არსებობს თუ არა ამ ქვეყნად ისეთი უფლება სხვის გულზე, რომელიც მე არ გამაჩნდეს მანონის მიმართ? რაღა დამრჩენია კიდევ გასაკეთებლად ყოველივე იმის შემდეგ, რაც მე მას შევსწირე? და აი, მიმატოვა უმადურომა! შას ჰგონია, რომ ჩემი საყვედურებიდან თავს დაიფარავს იმ განცხადებით, რომ მე ისევ ვუყვარვარ! მას შიმშილისა ეშინია, ხომ ვესმის, ამურ? ოო, რა უხეში გრძნობაა! ოო, როგორ ვერ შეუგნია ჩემი კეთილშობილება! მე არ შევეუშინდი სიმშლის, როდესაც, დაურიდებლად მისკენ მივდიოდი მისი გულისთვის, როდესაც უარყვავი ჩემი მდგომარეობა, მამის მყუდრო ოჯახის სიამოვნებანი, მე, რომელმაც ყოველივე მოვიკელი, თვით აუცილებლად საჭიროც ვი, რათა დამეკმაყოფილებინა მისი უმცირესი სურვილი და ეწინააღმდეგებინა! გაღმერთებო, მეუბნება, რომ გაღმერთებდე უმადურო, ვაიგებდი რჩევისათვის თუ ვისთვის უნდა მიგემართა, ყოველ შემთხვევაში, არ გამშორდებოდი ისე, რომ არ გამომშვიდობებოდი. ეს

მე უნდა მკითხონ, რა საშინელ ტანჯვას განიცდის კაცო, როდესაც შორდება იმას, ვისაც აღმერთებს. გონება უნდა დაქირავდეს, რომ ნებაყოფლობით წახვიდდე განშორებაზე! დრტინევა შემანჯვრეტიყეა ამ კაცის დანახვამ, რომლის მოსვლასაც არ მოველოდი: ეს კაცო: „ქაჯალათო! — წამოვიძახე მე და დაწნას ვტაცე ხელი, — სად არის მანონ? რა უყავი მას?“ ჩემმა მოძრაობამ შეაშინა. მან მიბასუხა: თუ ასე ვხედები მას მაშინ, როდესაც იგი მოვიდა ერთად-ერთი განზრახვით, რომ ჩამაბაროს ანგარიში იმ მნიშვნელოვანი სამსახურის შესახებ, რომელიც მან გამიწია, მაშინ იგი დაუყონებლივ უკან გაბრუნდება და არასოდეს ჩემთან ფეხს აღარ შემოსდგამს. მე მივეპარდი ოთახის კარს და ჩაკექტე. „ნუ გგონია, — მივუბრუნდი და მიემართე, — რომ შესძლებ ერთხელ კიდევ გამასულელო და რაღაც ლათაიებით მომატყუო. დაიცი შენი სიცოცხლე, ანდა მანონი დამიბრუნე“. — „ნუ ჩქარობთ, მგობარო! — მომიგო მან, — მე სწორედ მხოლოდ ამისათვის მოვედი აქ. მოვედი ვაცნობოთ ბედნიერება, რომელზედაც თქვენ არც კი ფიქრობთ და რომლისთვისაც შეიძლება დამიმაღლოთ კიდევ. მე მოვითხოვე იმ წუთშივე განემარტა ყოველივე.“

მან მიაბო, რომ მანონმა სიღარიბისა და განსაკუთრებით იმის შიშით, რომ დაუყონებლივ უნდა შეცვლილიყო ჩვენი ცხოვრების წესი. მთხოვა გამეცნო მისთვის ბ-ნ დე გ... მ...ი, რომლის გულუხვობაც ცნობილია ყველასათვის. ბ-ნმა ლესკომ დაურიდებლად გამომიცხადა, რომ ეს აზრი მისგან მომდინარეობდა და სანამ ქალს წაიყვანდა, ნიადაგიც შეამზადა. მანონს მე ამ დილით წავეყვანე მასთან, განაგრძო ლესკომ, — და ეს ღირსეული ადამიანი ისე მოიხიბლა მისით, რომ მან უპირველეს ყოვლისა მიიწვია იგი თავის სოფელში, სადაც ისინი რამდენიმე დღეს დაჰყოფენ. მე, — დაუმატა ლესკომ, — სწრაფად მივხვდი, რომ აქედან ბევრი რამის გამორჩენა შეიძლება თქვენთვის, და მოხერხებულად გავაგებინე, რომ მანონი ღიდათ დაზარალდა, ამასთან ისე აღვნიშნე მისი სიუხვე, რომ მან იქვე ორასი პისტოლი აჩუქა მანონს. მე განვუცხადე, რომ პირველ ხანებში ეს კარგია მაგრამ მომავალში ჩემ დას დიდი ზარჯი მოელის, და, გარდა ამისა, იგი ვალდებულია იზრუნოს უნცროს ძმაზედაც, რომელიც ჩვენი დედამისის სიკვდილის შემდეგ ჩვენს ანაბარად დარჩა. თუ იგი პატრის სცემს მანონს, არ დაუშვებს, რომ ქალი იტანჯებოდეს საბრალო ბავშვისათვის, რომლის ბედიც მას თავის ბედისაგან ვერ განუშორებია. ამ ამბავმა გული აუჩუყა მოხუცს და იკისრა თქვენთვის და მანონისათვის შესაფერი სახლი დაიქირავოს. ის საბრალო ობოლი პატარა ძმა ხომ თქვენა ხართ. დაგვიპირდა, რომ საკადრისად მოვაწყობთ და ყოველთვიურად მოგვცემთ ოთხას ლივრს, რაც ჩემი ანგარიშით, წელიწადში ოთხი ათას რეაას ლივრს შეადგენს. სოფელში წასვლამდე მან თავის მმართველს უბრძანა მონახოს და მოაწყოს სახლი, ისე რომ დაბრუნებისათვის ყველაფერი მზად იყოს. მაშინ თქვენ კვლავ ინახულებთ თქვენს მანონს, რომელმაც დამავალა მის მაგიერ

ათასჯერ გაკოცოთ და დაგარწმუნოთ, რომ მას თქვენ უფრო მეტად უყვარხართ, ვიდრე ოდესმე“.

მკვდარივით ჩავეშვი სავარძელში და ჩავეფიქრდი ჩემს უცნაურ ბედს. ჩემში საწინააღმდეგო გრძნობები იბრუნდნენ და ამის გამო ისეთ ტანჯვას განვიციდიდი, რომ კარგა ხანს პასუხს არ ვაძლევდი ლესკოს, რომელიც სეტყვისავით მაყრიდა კითხვებს. იმ წუთებში პატიოსნებამ და სათნოებამ კვლავ გამაცდევინეს სინდისის ქენჯნა, და ოხვრით გადავაველე გონების თვალი ამიენს, მამის ოჯახს, წმ. სულპიცის, ყველა იმ ადგილს, სადაც უბიწოდ ეცხოვრობდი. როგორი უფსკრული მაშორებდა ამ ბედნიერ ყოფას! მე მას მხოლოდ შორიდან შევესტკეროდი, როგორც მოჩვენებას, რომელიც ჯერ კიდევ იპურობდა ჩემს ყურადღებას და ჩემს სურვილებს, მაგრამ ერთობ სუსტად, რომ გაეღვიძა ჩემში ძალღონე. რომელმა საბედისწერო გარემოებამ გამხადა ასეთ ბოროტმომქმედად? სიყვარულმა — ამ უმანკო გრძნობამ? როგორ გადაიქცა შერე ის ჩემთვის მათხოვრობისა და გარყვნილების წყაროდ? ვინ მიშლიდა მეცხოვრა მანონთან მშვიდად და სათნოებით? რატომ არ დავიწერე მასზე ჯვარი, სანამ ვისარგებლებდი მისი სიყვარულით? ნუ თუ მაშაჩემი, რომელსაც ასე ძლიერ ვუყვარვარ, არ დასთანხმდებოდა ასეთ კანონიერ საქმეს? მამა თვითონ შეიყვარებდა მას, როგორც მომხიბვლელ ქალიშვილს, რომელიც სავსებით ღირსი იყო მისი ვაჟის ცოლი გამხდარიყო. ბედნიერი ვიქნებოდი მანონის სიყვარულით, მამის სიყვარულით, პატიოსან ადამიანთა პატივისცემით, კეთილი ბედობლით და სათნო ცხოვრების მყუდროებით. ოჰ, ბედის უკუღმართო ტრიალო! ვინ არის ეს სალახანა, რომელზედაც მე მეუბნებთან? როგორ... სიყვარული გავუნაწილო მას? მაგრამ შემძლია განა ყოყმანი, როცა თვითონ მანონმა მოაწყო ეს? მე ხომ დავკარგავ მას, თუ არ დავუთმე?“ ..ბ-ნო ლესკო! — შევეყვირე ბოლოს და თვალები დავხუჭე, თითქოს იმისათვის, რომ მომეშორებინა ჩემი შემადრწუნებელი ფიქრები, — თუ გასურთ ჩემთვის სამსახურის გაწევა, მადლობას მოგახსენებთ, რასაკვირველია, შეგეძლოთ უფრო პატიოსანი ვხა აგერჩიათ, მაგრამ საქმე უკვე გათავებულია, ხომ მართალს ვამბობ? ეხლა იმაზე ვიფიქროთ, თუ როგორ ვისარგებლოთ თქვენი მზრუნველობით და როგორ მოვიყვანოთ სისრულეში თქვენი გვგმა“.

ლესკო, რომელიც ჩემმა გაბრაზებამ და ხანგრძლივმა სიჩუმემ ცოტა არ იყოს შეაშფოთა, ეხლა ძალზე გაახარა ჩემმა გადაწყვეტილებამ, რასაც სრულიად არ მოელოდა; იგი არ იყო მამაცი, რაშიაც მე შემდეგში დავრწმუნდი, დიახ, დიახ! — სწრაფად მომიგო მან. — მე ძალიან დიდი სამსახური გაგიწიეთ და დაინახავთ, რომ ჩვენ აქედან უფრო მეტს სარგებლობას გამოვიტანთ, ვიდრე თქვენ მოელით“ შევეუდექით თათბირს იმის შესახებ, თუ როგორ გაგვეფანტა დ-ე გ. მ-ის ეკვები, რომელიც შეიძლება დაებადოს მას ჩვენი ნათესაური კავშირის გამო, როცა აღმოჩნდება, რომ მე უფრო მაღალი ვარ და მეტი ხნისა, სხვა ვერაფე-

რი მოვიფიქრე, გარდა იმისა, რომ მე თავი უბრალო და პრაქტიკულ ყმაწვილად მომეჩვენებინა და დამერწმუნებინა იგი, რომ მე ვეზადები სასულიერო ხარისხისათვის და ამ მიზნით ყოველდღე დავედიარ კოლეჯიუმში. გადავწყვიტეთ აგრეთვე, რომ მასთან პირველი შეხვედრის დროს ცუდად ჩამეცვა.

ის ორი თუ სამი დღის შემდეგ დაბრუნდა ქალაქში. თვითონ მიაცილა მანონი იმ სახლამდე, რომელიც მმართველმა შემოამზადა. მანონმა მაშინვე აცნობა ლესკოს თავისი დაბრუნება, ამან კი მე შემატყობინა. ორივენი მანონთან წავედით. მოხუცი მოტრფიალე უკვე წასულიყო.

მიუხედავად იმ მორჩილებისა, რომელითაც მე მანონის ნებას დავემორჩილე, დავინახე თუ არა იგი, ველარ შეეძელი გულის ჩივილის დაუტრება. დაღონებული და მოწყენილი ვიყავი. მანონის დანახვის სიხარულმა მაინც ვერ დასძლია ის მწუხარება, რომელიც მისმა დალატმა მომაყენა. ის კი აღტაცებული იყო ჩვენი შეხვედრით. მისაყვედურა გულგრილობა. თავი ველარ შევიკავე და ოხვრასთან ერთად მივახალე: „ცბიერო!“ „მოლალატე“.

ჯერ იგი დასცინოდა ჩემს უბრალოებას. მაგრამ როცა შეამჩნია, რა დაღვრემილი შევსცქეროდი, როცა დარწმუნდა, რა ტანჯვით განვიცდიდი იმ ცვლილებას, რომელიც ასე ეწინააღმდეგებოდა ჩემს ბუნებას და სურვილებს, იგი თავის ოთახში შევიდა. ერთი წუთის შემდეგ მეც შევეყვი. მწარედ მოსთქვამდა. ვკითხე მიზეზი. „ნუთუ შენთვის ნათელი არ არის—მიპასუხა მან—განა შემიძლია მე ცხოვრება, თუ ჩემი დანახვა შენში სევედისა და მწუხარების მეტს არაფერს არ იწვევს? ერთ საათზე მეტია აქა ხარ და ახლოს არ მომკარებიხარ, ჩემს ალურსს კი ხონთქარის სიდიადით ლებულობ“.

„მომისმინე, მანონ, — მივუგე მე და გადავხვიე: — არ შემიძლია დაგიმალო, რომ ჩემი გული უზომო მწუხარებას განიცდის. აღარას ვამბობ იმაზე, თუ როგორ შემაშფოთა თქვენმა ანახდეულმა გაქცევამ, არც იმაზე თუ როგორ სასტიკად მიმატოვეთ და ერთი საწუგემო სიტყვაც არ გაიმეტეთ მაშინ, როცა ღამე ჩემთან არ გაატრეთ. თქვენი მშვენება ყოველივე ამას დამავიწყებდა. მაგრამ ნუთუ გგონიათ, განვაგრძე მე ქვეთინით, რომ მე შემიძლია უღარდელად და უცრემლოდ ავიტანო ის სამწუხარო და სავალალო ცხოვრება, რომელსაც თქვენ ამ სახლში მიმზადებთ? ნურაფერს ვიტყვით ჩემს გვარიშვილობაზე და ჩემს პატიოსნებაზე, ყველაფერი ეს ძალზე სუსტია იმისათვის, რომ შეტოქეობა გაუწიოს ჩემს სიყვარულს. მაგრამ თვით ეს სიყვარული, — განა ვერ ხედავთ, როგორ იტანჯება იგი, როცა ხედავს როგორ აჯილდოვებენ მას ამისათვის? როგორ უღირსად და მკაცრად ეპყრობა მას უგრძობი და უგულო სატრფო?“

მანონმა სიტყვა შემაწყვეტინა. „მომისმინეთ შევალიე, — სთქვა მან— რა საჭიროა საყვედურებით ჩემი ავისება! მარტო ის, რომ ყოველივე ეს თქვენგან მომდინარეობს, გულს მიგშირავს. ვხედავ, რაც გაყენებთ თქვენ

შეურაცყოფას. იმედი მქონდა მოიწონებდით ჩემს გეგმას, რათა აღგვედგინა ჩვენი კეთილმდგომარეობა. ვიცოდი თქვენი მორიდებული ხასიათი და უთქვენოდ შეუდექი მის განზორციელებას. „ჩემთვის არ ეთანხმებით მას, მეც უარს ვაცხადებ“. შემდეგ დაუბრუნებია ჩვენება მხოლოდ დღის ბოლომდე დაცდა, რადგან ორასი პისტოლი მან უკვე მიიღო ბებერ შეყვარებულისაგან. საღამოთი მოუტანს კიდევ მარგალიტის ყელსაკიდს და სხვა სამკაულს, გარდა ამისა, წლიური სარჩოს ნახევარს. „მომეცით დრო, — მეტუნებოდა მანონი, — მივიღო ეს საჩუქრები. გეფიცებით, ის ვერ დაიტრიალებს თავისი სიყვარულის მიღწევებით, რადგან ყოველივე ქალაქში დაბრუნებამდე გადაედე. მან მილიონჯერ დამიკოცნა ხელები, სამართლიანობა მოითხოვეს — გაიღოს სასყიდელი ამ სიამოვნებისათვის, და ხუთი თუ ექვსი ათასი ფრანკი არც ისეთი დიდი თანხაა, თუ მხედველობაში მივიღებთ მის სიმდიდრეს და ხნოვანებას.

მანონის გადაწყვეტილება უფრო სასიამოვნო იყო ჩემთვის, ვიდრე ხუთი ათასი ფრანკის მიღების იმედი. დავრწმუნდი, რომ ჩემს გულში საბოლოოდ არ გამქრალა პატიოსნების გრძნობა, რაჟი ცოცხალ კმაყოფილებას გრძნობს სამარცხვინო მდგომარეობიდან თავის დაღწევის დროს. მაგრამ მე დაბადებული ვყოფილვარ ხანმოკლე სიხარულისათვის და ხანგრძლივი ტანჯვისათვის. ბედს ერთი უფსკრულიდან იმისათვის ამოვყავდი, რომ მეორეში გადავეჩებე. როდესაც მანონს ათასი ალერსით გამოვუხატე, თუ როგორ გამაბედნიერა ამ ცვლილებამ, ისიც ეუთხარი ყოველივე ბან ლესკოს უნდა გავაგებინოთ და შევეუთანხმოთ-მეთქი. ლესკო ცოტა ხანს ბურღლუნებდა, მაგრამ ოთხი თუ ხუთი ათასი ფრანკის ელვარების წარმოდგენამ აიძულა მსიარულად შეხვედროდა ჩვენს სურვილს. გადავწყვიტეთ, დე გ...მ...-სთან ერთად გვევახშმნა და აი რატომ: ჯერ ერთი, გაგვეთამაშა სცენა, სადაც მე გამოვალ როგორც მოწაფე. მანონის ძმა. ხოლო შემდეგ ხელი შეგვეშალა ბებერი გარყვნილისთვის — ზედმეტად არ გალაღებულყო. ჩემს სატრფოსთან, რისი უფლებაც, მისი აზრით, მას ჰქონდა, წინასწარ გაღებული უხვი სასყიდლისათვის. მე და ლესკო უნდა წავსულიყავით მას შემდეგ, როცა ბ-ნი გ...მ...გამეპრთებოდა იმ ოთახისკენ, სადაც ღამე უნდა გაეტარებინა, ხოლო მანონი იმის მაგიერად, რომ მას შეჰყვეს გამოვა და ღამეს ჩემთან გაატარებს. ლესკო დაგვიპირდა, რომ კარებთან ეტლს დაგვახვედრებდა.

ვახშმის დროც მოვიდა ბ-ნი გ...მ-მ დიდხანს არ გელოდინა. ლესკო თავის დასთან ერთად დარბაზში იყო. მისალმებისთანავე მოხუცმა მიართვა მანონს ყელსაკიდი, სამაჯურები და მარგალიტის საყურეები, რაც სულ ცოტა ათასი ეკიუ მაინც ღირდა. შემდეგ მან ბაჯალლო ოქროთი გადაუთვალა ორი ათას ოთხასი ფრანკი, რაც შეადგენდა ნახევარი წლის სარჩოს. თავისი საჩუქარი მან ათასი ქათინატრით დაშაქრა. მანონმა უარი ვერ უთხრა რამდენიმე კოცნაზე და ამით უფლება მოიპოვა მთელ იმ ფულზე, რომელიც მან გადასცა. მე კარებთან ვიდექი და ყვე-

ლაფერს ვისმენდი, თან ველოდი, როდის მომცემდა ლესკო შესვლის ნიშანს.

ლესკომ მაშინ მომაკითხა, როდესაც მანონმა ფუფუნად დასწავლული-შეინახა. ხელი წამავლო, ბ-ნ დე გ...მ...-თან მიმდევრად მიმდებარდა, სალაში მიმეცა. ორჯერ თუ სამჯერ მოწიწებით, თავი დავუკარი. „მიუტვეთ ბატონო. — მიმართა ლესკომ: — სრულიად გამოუცდელი ბავშვია: როგორც ხედავთ, ქალაქური მიხერა-მოხერანი არ ახასიათებს. მაგრამ ვიმედოვნებთ, რომ მალე გამოიწერთნება. „თქვენ ხშირად შეხვდებით აქ ამ ბატონს“, — მომმართა მან, — ისწავლეთ და მიბაძეთ მას“.

ბებერ აშკის, ეტყობოდა, ჩემი ნახვა ესიამოვნა. ორჯერ, სამჯერ ლოყაზე ხელი მომიცაქუნა და სიტყვა, კარგი ბიჭიკო ყოფილაო. მაგრამ, — დაუმატა: — პარიზში დიდი სიფრთხილე გმართებს, აქ ახალგაზრდობა ადვილად ირყენებაო. ლესკო ჩემს შესახებ არწმუნებდა, რომ ბუნებით ძალიან გონიერია, სულ იმაზე ჰფიქრობს, რომ როგორმე მღვდლად ეკურთხოსო. მთელი მისი სიამოვნება პატარა სალოცავების გაკეთებააო. „ჩემის აზრით მანონს ჩამოკავს“. — სიტყვა მოხუცმა და ნიკაპში ხელი წამავლო. მე მიამიტად ვუპასუხე: „ეგ იმიტომ, ბატონო, რომ ჩვენ ძალიან მახლობელნი ვართ და მე ჩემი დაიკო მანონი ჩემს თავს შირჩევნია“.

გესმით? — მიმართა მან ლესკოს, — უტყუო ყმაწვილი არ უნდა იყოს: სამწუხაროა, რომ ხალხს ნაკლებად ხედავს“. — ოჰ, ბატონო ჩემო, მივე-ვე მე: — ჩვენს ეკლესიაში ბევრი უტყუო მინახავს და იმედი მაქვს, პარიზში ბევრს შეხვდები ჩემზე უფრო უტყუოს „შეხედეთ“ — დაუმატა მან. — პროვინციელი ყმაწვილისაგან ეს პირდაპირ გასაოცარია“.

ვახშმის დროსაც ჩვენი საუბარი თითქმის ასეთივე შინაარსისა იყო, რამდენჯერმე მანონმა კინალამ საქმე არ ჩაგვიფუშა თავისი უდროო ხითხითით. ვახშამზე დრო ვიხელთე და მოხუცს ვუამბე მისივე თავგადასავალი და იმ ცუდი ბედის შესახებ, რომელიც მას მოელოდა. ლესკო და მანონი შიშით კანკალებდნენ, მეტადრე მაშინ, როცა მოხუცს საკუთარი პორტრეტი დავუხატე. თავმოყვარეობამ ნება არ მისცა ამ სურათში თავისი თავი ეცნო. დასასრულ, ისე მოხერხებულად დავამთავრე მოთხრობა, რომ მან თვითონვე განაცხადა, ძალზე გასართობი რამ იყო. შემდეგში დაინახავთ, რომ მე არც ისე უმიზეზოდ ჩამოვაგდე ლაპარაკი ამ მხიარულ სცენაზე.

ბოლოს, დაძინების დროც დადგა, და მოხუცმა სიტყვა სიყვარულზე და მოუთმენლობაზე ჩამოაგდო. მე და ლესკო გავედით. ბებერი საწოლ ოთახამდე მიაცილეს, ხოლო მანონმა რალაც მოიმინეზა, გამოვიდა და კარებთან ჩვენ შემოგვიერთდა. ეტლი, რომელიც სამი-ოთხი სახლის იქით იდგა, სწრაფად მოვარდა. ერთი წუთის შემდეგ უკვე შორს ვიყავით.

თუმცა ჩვენს თვალში ეს წმინდა წყლის თაღლითობა იყო, მაგრამ მე მას მაინც ყველაზე უპატიოსნო მოქმედებად არა ვთვლიდი. იმათ შორის, რისთვისაც შემძლო ჩემი თავისთვის მესაყვედურნა. ჩემს მსგავსს უფრო ჰქვავნიდა ბანქოში მოგებული ფული. ესეც უკმაყოფირობისადაც კლდათ გამოვიყენეთ როგორც ერთი, ისე მეორე გზით შეძენილი ფული, და ზეცამ იწება ამ ორი შეცდომიდან უმციურესისათვის უფრო სასტიკად დავესაჯეთ.

ბ-ნი დე გ...მ... მალე მიხვდა, თუ როგორ გაასულელეს. არ ვიცი, იმავ დამეს მიიღო თუ არა მან ზომები ჩვენს მოსაძებნად, მაგრამ იგი იმდენად გავლენიანი კაცი იყო, რომ მისი ცდა მალე წარმატებით დაგვირგვინდა, ჩვენ კი იმდენად თავჯარიანები აღმოვჩნდით, რომ გადაქარბებული იმედი დავამყარეთ პარიზის სიდიდესა და ჩვენი უბნის სიშორეს მისი უბნისაგან. მან არა თუ გამოარკვია, სად ვცხოვრობდით და რა მდგომარეობაში ვიყავით, არამედ გაიგო ჩემი ვინაობაც, ის, თუ როგორ ვცხოვრობდი პარიზში, მანონის კავშირი ბ-სთან, როგორ მოატყუე იგი მანონმა, ერთი სიტყვით, გაიგო ჩვენი ისტორიის ყოველი სამარცხვინო სტრიქონი. მან გადასწყვიტა, მიეღო ზომები ჩვენი დატუსაღებისათვის, ამასთან მოითხოვა მოგვეცეოდნენ არა მარტო როგორც უბრალო ბოროტ-მოქმედთ, არამედ როგორც გაუსწორებელ ვარყენილებს. ჩვენ ჯერ ისევ საწოლში ვიყავით, როდესაც ოთახში შემოვიდა პოლიციის ოფიცერი ეჭვისოდე მცველის თანხლებით. მათ უპირველეს ყოვლისა წაგვართვეს ჩვენი ფული, ან უფრო სწორედ, ბ-ნი დე გ...მ...-ს ფული, და ქუჩაში გავვიყვანეს, სადაც ორი ეტლი გველოდა: ერთ მათგანში, ყოველივე განმარტების გარეშე, საბრალო მანონი ჩასვეს, ხოლო მეორეთი წამიყვანეს მე, წმინდა ლაზარეს გამასწორებელ სახლში.

თუ არ განგიცდიათ ბედის ასეთი უკულმართობა, ვერ წარმოიდგენთ იმ სასოწარკვეთილებას, რომელშიაც შეიძლება კაცი ჩავარდეს, ჩვენი მცველები იმდენად სასტიკნი აღმოჩნდნენ, რომ ნება არ დამრთეს მანონს გადავხვეოდი ან მეთქვა მისთვის რაიმე. დიდხანს არ ვიციოდი, რა მოუვიდა. ჩემთვის უეჭველად ბედნიერება იყო, რომ არაფერი ვიციოდი მის შესახებ, რადგან ამ საშინელ უბედურებას შეეძლო გონება წაერთვა და სიცოცხლეს მოესპო ჩემთვის.

ჩემი უბედური სატრფო თვალწინ მომტაცეს და გაგზავნეს ისეთ თავშესაფარში, რომლის დასახელებაც კი თავზარსა მცემს. რა საშინელი ზედრია მომზიბვლელი ქმნილებებისათვის, რომელიც მთელს ქვეყნის უბრალებზე უპირველეს ტახტზე უნდა მჯდარიყო, ყველას ჩემი თვალები და გული რომ ჰქონოდა! იქ მანონს ბარბაროსულად არ ეპყრობოდნენ, მაგრამ ჩასვეს ცალკე საკანში, სრულიად განმარტოებით და აიძულებდნენ ყოველ დღე შეესრულებინა განსაზღვრული სამუშაო. მხოლოდ ამ პირობით აძლევდნენ საზიზღარ ულუფას. ამ სამწუხარო წერილმანის შესახებ მე გავიგე კარგა ხნის შემდეგ, როცა თვითონ მეც რამდე-

ნიმე თვის განმავლობაში სასტიკი და მომქანცველი სახეული მოვიხადე. ჩემმა მცველებმა არც მე მითხრეს, სად ჰქონდათ ნაბრუნები ჩემი წაყვანა. მე ჩემი ხვედრი მხოლოდ წმ. ლაზარეს კიშკოვანს ვაძრე. იმ წამს სიკვდილი მერჩია იმ მდგომარეობას, რომელსაც მოვლასა და მანონელი წარმოდგენა მქონდა ამ სახლზე, ჩემი შიში გაძლიერდა, როცა მცველებმა შიგ შესვლისას მეორედ გამიჩხრიკეს ჯიბეები, რათა დარწმუნებულიყვნენ, ხომ არ ჩამრჩა ჯიბეში იარაღი ან თავდასაცავი სხვა რაიმე საშუალება.

დაუყონებლივ გამოცხადდა წინამძღვარი, რომელსაც აცნობეს ჩემი მიყვანა. იგი ტყბილად მომესალმა. „მამო, — მიემართე მე, — მოვითხოვ ღირსეულად მომეპყრათ. მე სიცოცხლეს გამოვესალმები და უხეშობას კი ვერ ავიტან.“ „რასა ბრძანებთ, ბატონო! — მიპასუხა მან, — თქვენ გონიერათ მოიქცევით და ჩვენც ერთმანეთის კმაყოფილნი ვიქნებით.“ მთხოვა ზევით ოთახში ავეყოლოდი. მორჩილად გავეყვი. ჯარისკაცებმა კარამდე მიგვაცილეს; წინამძღვარი ჩემთან ერთად საკანში შემოვიდა და ანიშნა ჯარისკაცებს წასულიყვნენ.

„ამნიარად, მე თქვენი ტყვე ვარ, — მიემართე წინამძღვარს, „ახლა რას მიპირებთ, მამო?“ მან მიპასუხა, რომ ძალიან მოხარულია, რადგან ასე მშვიდად ვესაუბრები. მისი მოვალეობაა — ჩამაგონოს სათნოებისა და სარწმუნოების სიყვარული, ხოლო ჩემი — ვისარგებლო მისი რჩევა-დარიგებით, და თუ მივიღებ მის მზრუნველობას, განმარტოებულნი პატიმრობაც კი ნეტარებად გადამექცევა. „ნეტარება! — მიუღე მე, — განა არ იცი, მამო, რომ ნეტარებას მე მხოლოდ ერთადერთი არსება მომანიჭებს?“ „ვიცი, ვიცი, მიპასუხა მან, — მაგრამ იმედი მაქვს, რომ თქვენი მისწრაფება შეიცვლება“. მისმა პასუხმა მიმახვედრა, რომ მან ჩემი თავგადასავალი იცოდა. ვთხოვე განემარტა ყოველივე. წინამძღვარმა უბრალოდ მიპასუხა, რომ მას ყველაფერი აცნობეს. ამის გაგონება ჩემთვის ყოველ სასჯელზე უარესი იყო. ცრემლის ნაკადი წამსქდა და უნუგეშო სასოწარკვეთილებაში ჩავეარდი, ვერ ეპოულობდი ნუგეშს ჩემს დამცირებაში, იმ დამცირებაში, რომელიც გამხდიდა ყველა ჩემი ნაცნობის სალაპარაკო საგნად და ჩემი ოჯახის შემრცხველად. მთელი ერთი კვირა უსაზღვრო მწუხარებაში გავატარე; არაფრის გაგონება არ შემეძლო, არც ფიქრი რასმეზე, გარდა ჩემი შერცხვენისა. მანონის გახსენებაც კი ვერ ანელებდა ჩემს მწუხარებას, რადგან მთელი ჩემი არსება, შეეპყრო მხოლოდ ერთ გრძნობას.

ბევრი ჩვენთაგანი არ იცნობს გულის ამ განსაკუთრებულ მოძრაობის ძალას. ადამიანთა უმრავლესობა განიცდის ხუთ ან ექვს გრძნობას, რომელთა წრეშიც მოქცეულია მათი ცხოვრება და რომლებშიაც გამოიხატება მთელი მათი ღელვა და განცდა. წაართვით მათ სიყვარული და სიძულვილი, სიხარული, და მწუხარება, იმედი და შიში — არავითარი სხვა გრძნობა მათ არ დარჩებათ. მაგრამ უფრო კეთილშობილი ბუ-

ნების პირთ ათასნაირად შეუძლიანთ აღელვება, თითქოს მათ ხუთ გრძნობაზე მეტი გააჩნიათ და თითქოს ისინი ისეთი აზრებითა და შეგრძნობებით ჩვეულებრივ არიან აღჭურვილნი, რომელნიც ბუნების საზღვრებს სცილდებიან; და რადგან მათ გააჩნიათ შეგრძნება, რომელიც ამაღლებს მათ ჩვეულებრივ ბრბოზე, ეს უპირატესობა მათთვის ყველაფერზე ძვირფასია; ამიტომაც, რომ ისინი ზიზლსა და დაცინეას ვერ იტანენ, ამიტომაც, რომ სირცხვილი მათთვის ყველაზე შმაგი ვნებაა.

ეს სამწუხარო უპირატესობა მეც გამაჩნდა, როდესაც წმ. ლაზარეს სატუსალოში ეცხოვრობდი. ჩემი მწუხარება იმდენად ძლიერად ეჩვენა წინამძღვარს, რომ სამწუხარო შედეგის შიშით გადასწყვიტა მეტად თვინიერად და ღმობიერად მომქცეოდა. დღეში ორჯერ-სამჯერ შემოდინდა ჩემთან. ხშირად ბაღში გაეყავდი სასეირნოდ. იგი ბუჯითად ძარიგებდა და ათასნაირ რჩევას მაძლევდა. გულმოდგინედ ვუსმენდი. მაღლობასაც კი ვუცხადებდი. იგი უკვე განიმსკვალა ჩემი მოქცევის იმედით.

„თქვენ ბუნებით იმდენად კეთილი ხართ, რომ ვერ გამიგია, რატომ გაბრალებენ გარყვნილებას. ორი რამ მაკვირვებს: პირველი — როგორ მოხდა, რომ თქვენ, ასეთი კეთილი თვისებებით აღჭურვილი ადამიანი, უზომო გარყვნილებას მიეცით თავი, ისეთ გარყვნილებას, რომელსაც არავითარი საზღვარი არა ჰქონია; მეორე — ესოდენი წლების მანძილზე როგორ იყავით ჩაფლული გარყვნილებაში? თუ ეს მოწანიებაა, მაშინ თქვენ ზეციური კეთილმოწყალების ნიშნში ყოფილხართ. ხოლო თუ ეს თქვენი ბუნებრივი გულკეთილობისაგან მომდინარეობს, მაშინ თქვენს ხასიათში ყოფილა კეთილი ჩანასახი, რაც იმედს მაძლევს, რომ არ დაგეჰკირდება ხანგრძლივად თქვენი აქ დატოვება, რათა დაუბრუნდეთ პატიოსან და წესიერ ცხოვრებას.

მე აღტაცებაში მოვყავდი ჩემზე ასეთ შეხედულებას. გადავწყვიტე შეხედულება განმემტკიცებინა ისეთი ყოფაქცევით, რომელიც წინამძღოლს საესებით დააკმაყოფილებდა. მჯეროდა, რომ ეს იყო ყველაზე საიმედო საშუალება ჩემი პატიმრობის ვადის შესამოკლებლად. ეთხოვე წინამძღვარს წიგნები. არჩევანი თვითონ მე მომანდო და გაუკვირდა, როცა ავირჩიე ზოგიერთი სერიოზული ავტორი. თავი ისე მოვამყვანე, თითქოს უდიდესი გულმოდგინებით დავიწყე მეცადინეობა. ამნაირად, დარწმუნებული საბუთი მივეცი იმისა, რომ ჩემში სასურველი ცვლილება ხდებოდა.

მაგრამ ეს მხოლოდ მოჩვენება იყო. ჩემდა სამარცხვინოდ უნდა გამოვტყდე, რომ წმ. ლაზარეს სატუსალოში მე ვთვალთმაქცობდი. დავრჩებოდი თუ არა მარტო, მეცადინეობის ნაცვლად მხოლოდ ჩემს უბედობას მოეთქვამდი. ვწყვედი ჩემს საპყრობილეს, იმ მტარვალებს, რომლებმაც შიგ მომამწყვდიეს. და როგორც კი ცოტა ხნით მაინც თავს დაავალწევდი სევდას, რომელშიაც სირცხვილის გრძნობა მაგდებდა, კვლავ სიყვარულის აღში ვეხვეოდი.

მანონის განშორება მისი ამბების გაუგებლობა, იმის შიში, რომ მას ვერასოდეს ვერ ვნახავ, — აი რა შეადგენდა ჩემი მწარე თიქონის ერთადერთ საგანს. მე იგი ბ-ნ დე გ...მ...-ს გულმკერდში ჩაკრული მყავდა წარმოდგენილი. აზრადაც არ მომსვლია, რომ ის შენობა, ისევე მოექცეოდა, როგორც მე. დარწმუნებული ვიყავ, რომ მან თავიდან იმით მომიშორა, რომ თავისუფლად დაუფლებოდა მას.

ასე ვატარებდი დღეებს და ღამეებს, რომლებიც დაუსრულებლად გრძელი მეჩვენებოდა. იმედს ჩემს ფარისევლობაზე ვამყარებდი. გულდასმით ვაკვირდებოდი წინამძღვრის სახეს და სიტყვებს, იმ მიზნით, რომ გამეგო, რა აზრისა იყო იგი ჩემზე; ვცდილობდი მესიამოვნებინა მისთვის, როგორც ჩემი ბედის გამგებლისათვის. მე უკვე ვხედავდი, რომ წინამძღვარი კეთილად იყო ჩემდამი განწყობილი. ეჭვი არ შემდიოდა, რომ ის ყოველთვის მზად იყო ჩემთვის სამსახური გაეწია.

ერთხელ გავბედე და შევეკითხე, არის თუ არა მასზე დამოკიდებული ჩემი განთავისუფლება. წინამძღვარმა მიპასუხა, რომ ეს მარტო მისგან არ არის დამოკიდებული, მაგრამ იმედი აქვს, რომ მისი წარდგენით ბ-ნ დე გ...მ... რომლის თხოვნითაც ბ-ნმა პოლიციის, გენერალ-ლეიტენანტმა ბრძანა ჩემი აქ დატუსაღება, დასთანხმდება თავისუფლება დამიბრუნოს. „შემიძლიან თუ არა იმედი ვიქონიო, — მოკრძალებით შევეკითხე მე, — რომ ორი თვის ტუსალობას, რომელიც უკვე გავიარე ის საკმარისად მიიჩნევს შეცოდებათა მისატოვებლად, წინამძღვარი დამპირდა მასთან მოლაპარაკებას. გულმოდგინეთ შევეხვეწე ეს საქმე მოეწყო ჩემთვის.

ორი დღის შემდეგ მან მაცნობა, რომ დე გ...მ... იმდენად მოხარული დარჩა, როცა ჩემი ქება გაიგო, რომ არა თუ თანახმაა ჩემი განთავისუფლებისა, არამედ დიდი სურვილი გამოსთქვა, უფრო ახლოს გამიყნოს და მინახულოს კიდევ საპრობილეში. მართალია, მისი სტუმრობა ჩემთვის სასიამოვნო არ იყო, მაგრამ ამას ისე ვუცქეროდი, როგორც ჩემი განთავისუფლების უახლოეს გზას.

ბ-ნი დე გ...მ... მართლაც მოვიდა წმ. ლაზარეს ციხეში, იგი უფრო დარბაისელი და ნაკლებად სულელი მეჩვენა, ვიდრე მანონთან ბინაზე. რამდენიმე გონიერი სიტყვა მითხრა ჩემი ცუდი საქციელის შესახებ და დაუმატა, უთუოდ თავისი გარყვნილობის გასამართლებლად რომ აღამიანს, თავისი სისუსტის გამო, ნება აქვს ზოგიერთი სიამოვნებისა; ამას თვითბუნებაც მოითხოვს, მაგრამ თაღლითობა და სამარცხვინო საქციელი სასჯელის ღირსიაო.

მოკრძალებით ვუსმენდი, რითაც, ეტყობოდა, კმაყოფილი დარჩა. ისიც კი ავიტანე, როდესაც დაცინვით შევხო ჩემს ნათესაობას ლესკოსა და მანონთან და იმ სამლოცველოებს, რომლებიც მე, როგორც მან სთქვა, საკმაო რაოდენობით უნდა დამემზადებინა წმ. ლაზარეს საპრობილეში. მაგრამ მისდა საუბედუროდ — და ჩემ საუბედუროდაც — მას წამოსცდა,

რომ უეჭველია მანონიც ასე წარმატებით ამზადებს სამღვთველოებს თავშესაფარში. თავშესაფარის ხსენებაზე კანკალმა ამიტანა, მაგრამ ძალღონე მოვიკრიფე და ვთხოვე განემარტა ყოველივე: უფროსი დიანს — მიპასუხა მან, — ორი თვეა უკვე, რაც ის ქკუსას სწავლობს; მართლაც, თავშესაფარში, ვუსურვებ, მასაც ისეთივე სარგებლობა მიეღოს იქიდან, როგორც თქვენ წმინდა ლაზარედან“.

მუდმივი პატიმრობით რომ დამშუქრებოდნენ თვითსიკვდილიც გამოცხადებულყო ჩემს თვალწინ, მაშინაც კი ვერ შევიკავებდი თავს ასეთი საშინელი ამბის გაგონებაზე. ისე გააფთრებული ვეცი, რომ ნახევარი ძალა დამეკარგა. მაგრამ იმდენი ღონე მაინც მოვიკრიბე, რომ ძირს დაეანარცხე და ყელში წაეწედი. უთუოდ მოვაშთობდი, რომ წაქცივის ხმაზე და მის გამგმირავ ყვირილზე, რომელიც ვერაფრით ვერ დავაყრუე, წინამძღვარი და რამდენიმე ბერი არ შემოვარდნილიყო, იგი ხელიდან გამომგლიჯეს.

ღონე მიბდილი წამოვდექი, ძლივს ლა ვსუნთქავდი. „ო, ღმერთო ჩემო! — წამოვიძახე სულშეგუბებულნი, ოჰ, ზეცის სამართალო! ნუთუ შემიძლია მე სიცოცხლე ასეთი სირცხვილის შემდეგ!“ კვლავ მიწოდდა მივჯარდნოდი ბარბაროსს, მაგრამ შემაჩერეს. ჩემი სასოწარკვეთილება ჩემი ყვირილი და ჩემი ტირილი ყოველ საზღვარს გადასცდა. ჩემი საქციელი იმდენად არაჩვეულებრივი იყო, რომ იქ მყოფნი, რომელთაც ამისი მიზეზი არ იცოდნენ, შეშფოთებით და გაოცებით შეკჷყურებდნენ ერთმანეთს.

ამასობაში ბ-ნმა დე გ. . . მ. . .-მ წესრიგში მოიყვანა თავისი პარიკი და პალსტუხი, გაბრაზებულმა წინამძღვარს უბრძანა, მომპყრობოდა უფრო სასტიკად და გამოეყენებინა ჩემ წინააღმდეგ ყველა ის სასჯელი, რაც კი მიღებულია წმ. ლაზარეში — „არა ბატონო, — მიუგო წინამძღვარმა, — ისეთი შთამომავლობის პირებს, როგორიცაა ბატონი შევალიე, ჩვენ მაგრე არ ვეპყრობით; ამასთან იგი იმდენად მოკრძალებული და ზრდილობიანია, რომ არ მესმის, როგორ გაბედა ასეთი ამბის ჩადენა თუ საკმაო მიზეზი არ გააჩნდა“, ამ პასუხმა სულ დააბნია ბ-ნი დეგ. . . მ. . . ის მუქარით გავიდა, რომ იპოვოს საშუალება რითაც მოუგრებს კისერს წინამძღვარს, მეც და ყველას, ვინც გაბედავს მის წინააღმდეგ წასვლას.

წინამძღვარმა უბრძანა ბერებს, გაეცილებინათ სტუმრები, თვითონ კი ჩემთან დარჩა. მან დამაფიცა დაუყოვნებლივ მეცნობებინა, თუ რამ გამოიწვია ჩემი ასეთი უწესობა. „ოჰ, მამაო! — მიემართე მე ბავშვივით ატირებულმა, — წარმოიდგინეთ ყველაზე უსაშინელესი სისასტიკე, უსაზიზღრესი ბარბაროსობა, ასეთია ის მოქმედება, რომელიც უნაშუსო დე გ. . . მ. . . ჩაიდინა! მან განგმირა ჩემი გული! ვერასოდეს ვეღარ გამოვბრუნდები. ვიამბობთ ყველაფერს, — დავუმატე მე ქვეთინით, — თქვენ გულკეთილი ხართ, შემიბრალებთ“. მოკლედ გადავეცი ჩემი ხანგრძლივი და დაუძლეველი სიყვარულის ამბავი, ისე, თუ ზა კარგ მდგომარეობაში ვიყავით, სანამ მსახურნი გავგჷყურდავდნენ; ვუამბე, რა წინადადება მისცა

დე გ. . . მ. . . ჩემს სატრფოს, რა პირობა შეკრეს მათ და როგორ ჩავალეთ იგი. უნდა ვაღიარო, რომ ყოველივე ჩვენთვის სასარგებლო მხარით დავანახვე მას. „აი, რა წყაროდან გამომდინარეობს, — გზავნი შენ — ბნ დე გ. . . მ. . . -ს ზრუნვა ჩემი გამოსწორებისათვის. მანამდე ჩემს დაპატიმრებას შურისძიების გრძნობის გამო. მე ამას ვაპატივებ, მაგრამ, მამაო ეს ყველაფერი როდია? მან დაუნდობლად მომტაცა ჩემი უძვირფასესი ნახევარი და მიაღწია იმას, რომ სამარცხვინოდ თავშესაფარში ჩაამწყვდია, მან ეს უსირცხვილოდ გამომიცხადა თვითონვე თავშესაფარში, მამაო! პოი ზეცავ! ჩემი მშვენიერი სატრფო, ჩემი ძვირფასი დედოფალი თავშესაფარშია, როგორც უმდაბლესი ქმნილება! სად ვიპოვი მე საკმაო ძალას, რომ მწუხარებისა და სირცხვილისაგან არ მოგვედე?

კეთილმა მამამ, ჩემი ასეთი უკიდურესი მწუხარება, რომ დაინახა, დაშვიდება დაშიწყო. მაქნობა, რომ იგი ვერასოდეს ვერ წარმოიდგენდა ჩემ თავგადასავალს იმ სახით, როგორც მე მას ვუამბუე; მართალია, მან იცოდა, რომ თავაშვებულად ვცხოვრობდი, მაგრამ ეგონა, რომ ჩემს ოჯახთან დაახლოვებამ და განსაკუთრებულმა მეგობრობამ აიძულა ბნ დე გ. . . მ. . . ეზრუნა ჩემთვის. თვითონ მან სწორედ ასე ვააცნო წინამძღვარს ყოველივე. ჩემი ნაამბობი უკვე საფუძვლიანად სცვლიდა ჩემს მდგომარეობას. წინამძღვარს ექვი აღარ ეპარებოდა, რომ ის ზუსტი ანგარიში, რომელსაც იგი პოლიციის გენერალ-ლეიტენანტს წარუდგენს, ხელს შეუწყობს ჩემს განთავისუფლებას. შემდეგ შემეკითხა: რატომ აქამდე არ ვაქცნობე ჩემი ამბავი ოჯახს, რაკი მას არავითარი მონაწილეობა არ მიუღია ჩემს დატუსაღებში. მე ავუხსენი, რომ მამის შეწუხება არ მინდოდა და თანაც, ძალიან მრცხვენოდა-მეთქი. დასასრულ, წინამძღვარი დამპირდა, რომ დაუყოვნებლივ წავა პოლიციის გენერალ-ლეიტენანტთან, თუნდაც მარტო იმისათვის, რომ დაასწროს ბნ დე გ. . . მ. . . -ს, რომელიც აქედან მეტად უკმაყოფილო წავიდა და რომლისაგანაც, როგორც გავლენიანი კაცისაგან, ბევრ ცუდს უნდა მოველოდეთო.

წინამძღვრის დაბრუნებას ისე აღელვებული მოველოდი, როგორც დასასჯელი სასჯელის სისრულეში მოყვანის წინ. საშინელ ტანჯვას განვიცდიდი, როდესაც წარმოვიდგენდი მანონს, თავშესაფარში; არაფერს ვამბობ თვითონ ადგილის შესახებ, რომელიც ასე სამარცხვინო იყო. მე არ ვიცოდი, როგორ ეპყრობოდნენ მას, ზოგიერთი ცნობის მოგონება კი, რომელიც ამ საშინელი სახლის შესახებ მქონდა გავონილი, ყოველთვის მაგიებდა. მტკიცედ გადავწყვიტე, როგორც არ უნდა დამჯდომოდა, დაშეხსნა იგი. მზად ვიყავ ცეცხლი წამეკიდა წმ. ლაზარეს სატუსალოსათვის, თუ იქიდან გამოსვლის სხვა საშუალება არ მექნებოდა.

შევუდექი ფიქრს იმაზე, როგორ მოვექცეულიყავ, თუ პოლიციის გენერალ-ლეიტენანტი გადასწყვეტდა ჩემი ტყვეობის გაგრძელებას, მთელი ჩემი მოხერხება დავძაბე, ყველა შესაძლებლობა გავსინჯე. ვერაფერი ისეთი ვერ გამოვნახე, რაც უქველად მომანიჭებდა თავისუფლებას, და ვში-

შობდი, რომ უშედეგო ცდის შემდეგ უფრო სასურველად ჩამაწვედენდნენ. მომავლენა რამდენიმე მეგობარი, რომელთა დახმარების იმედი უნდა მქონოდა. მაგრამ როგორ ვაცნობო მათ ჩემი მდგომარეობა. ბოლოს, თავში ერთმა გეგმამ გამიელვა, რომელიც შექმნილი იყო მტკიცებითა და სარულებულებით. მისი საბოლოოდ დამუშავება წინამძღვრის დაბრუნებამდე გადავდე, რადგან მისი მარცხი საჭიროდ ვახდიდა ამ გეგმის შესრულებას.

იგი მალე დაბრუნდა. მის სახეზე ვერ ამოვიკითხე სიხარულის ის ნიშნები, რომლებიც კეთილ ამბავს თან ახლავან ხოლმე. „მოველაპარაკე ბ-ნ პოლიციის გენერალ-ლეიტენანტს, — მითხრა მან — მაგრამ დავიგვიანე: ბ-ნი დე გ. . . აქედან პირდაპირ მასთან წასულა და ისე აუქმედრებია თქვენს წინააღმდეგ, რომ მას შეუშხადებია ახალი ბრძანება თქვენ მიმართ მკაცრი მოპყრობის გაძლიერების შესახებ. მაგრამ, როდესაც ვუამბე თქვენი საქმის ვითარება, იგი მოლბა, ჩაეცინა კიდევ ღრმა მოხუც ბ-ნ დე გ. . . -ის თავშეუყავლობაზე. მითხრა: მოხუცის დასამშვიდებლად საჭიროა თქვენი აქ დარჩენა კიდევ ექვს თვეს, მითუმეტეს, — დაუმატა მან, — რომ ეს თქვენთვის არ შეიძლება უსარგებლო იყოს. მირჩია ღირსეულად მოგექცეთ. გარწმუნებთ, ჩემი მოპყრობით უკმაყოფილო არ დარჩებით“.

წინამძღვრის ეს საუბარი კარგა ხანს გაგრძელდა, ასე რომ საკმაოდ დრო მქონდა ყოველივე მომესაზრა. მივხედი, ჩემი გეგმები ჩაიშლებოდა, რომ თავისუფლებისადმი დიდი სურვილი გამომეთქვა. ამიტომაც სხვა გვარად მოვაჩვენე თავი: დავარწმუნე, რაკი აუცილებელია ჩემი აქ დარჩენა, ტკბილი ნუგეში ის მაინც იქნება, რომ მის პატივისცემას და უზრადლებას დავიმსახურებ. შემდეგ ვთხოვე, გაეწია ჩემთვის ერთი უმნიშვნელო სამსახური, რაც ძალიან დაეხმარებოდა ჩემს დამშვიდებას, სახელდობრ: ეცნობებინა ჩემი წმ. ლაზარეში ყოფნა ერთი ჩემი მეგობრისათვის, ღვთის მოწიშ მღვდელმსახურისათვის, რომელიც წმ. სულპიცის სემინარიაში იმყოფებოდა, და მოეცა ნება ჩემთვის მიმეღო იგი ხანდისხან. ეს თხოვნა უყოყმანოდ იქნა შესრულებული.

მე მხედველობაში მყავდა ჩემი მეგობარი ტიბერტი. მართალია, იმედი არა მქონდა, რომ ჩემს განთავისუფლებაში ის საჭირო დახმარებას გამიწვედა, მაგრამ მე მის გამოყენებას ვფიქრობდი მისდა უნებურად და მის დაუქითხავად. მოკლედ, პროექტი ასეთი იყო: გადავწვიტე წერილი მიმეწერა ლესკოსთვის და მეთხოვნა ეზრუნა როგორც მას, ისე ჩვენ საერთო მეგობრებს ჩემ განთავისუფლებაზე. ყველაზე ძნელი წერილის გადაცემა იყო; ეს ტიბერტს უნდა შეესრულებინა, მაგრამ რადგან მან იცოდა, რომ ლესკო ჩემი სატრფოს ძმა იყო, ვშიშობდი რომ იგი ამ დავალებაზე უარს მეტყოდა. გადავწვიტე ლესკოსადმი მიმართული წერილი ჩამედო მეორე წერილში, რომელზედაც აღნიშნული იქნებოდა სახელი ერთი ჩემი ღირსეული ნაცნობისა; ეს უკა-

ნასკნელი ჩემი თხოვნით დანიშნულებისამებრ გადასცემდა მარველ წერილს. ლესკოს ნახვა ჩემთვის აუცილებლად საჭირო იყო, როგორც უნდა გაგვერკვია, როგორ მოექცეულიყავით. ამიტომ მინდოდა მერჩია მისთვის მოსულიყო ჩემთან ციხეში ჩემი უფროსი ძმის სანქციაზე — ზომილიც ვითომ პარიზში ჩამოვიდა ჩემი ამბის გასაგებად. მასთან ერთად მინდოდა გამომენახა ყველაზე სწრაფი და სწორი საშუალება გაპარვის განხორციელებისათვის.

წინამძღვარმა აცნობა ტიბერეს, რომ მისი ნახვა მსურდა. ჩემს ერთგულ მეგობარს იმდენად არ ვყავდი დავიწყებული, რომ ჩემს თავზე მომხდარი ამბავი არა სკოდნოდა; მან იცოდა, რომ მე წმ. ლაზარეში ვიმყოფებოდი; იქნება მაინცა და მაინც არც კი იყო ამ ჩემი უბედურებით შეწუხებული, რადგან მისი აზრით, ამას შეეძლო დავეყენებინე ჰემმარიტ გზაზე; იგი დაუყოვნებლივ გამოცხადდა ჩემს ოთახში.

ჩვენი საუბარი მეგობრული იყო. მან მოისურვა ჩემი განზრახვების გაგება. მე ყოველივე გადავუშალე, გარდა გაპარვის გადაწყვეტილებისა. „არ მინდა თავი სხვანაირად მოგაჩვენოთ, — მივმართე მე — თუ იმედი გქონდათ, რომ აქ ინახულვდით ზომიერი სურვილებით შემოფარვლულ გონიერ მეგობარს, განგების მიერ მოქცეულ გარყვნილს, ერთი სიტყვით, სიყვარულისა და მანონის ჯადოსგან თავისუფალ გულს, — მოტყუებული დარჩებით. თქვენ ხედავთ იმასვე, ვისაც ამ ოთხი თვის წინად ხედავდით, ისეთსავე მოსიყვარულეს და ისეთივე უბედურს ამ საბედისწერო გრძნობის გამო, რაშიაც დაუღალავად ვეძებ ჩემს ბედნიერებას“.

მან მიპასუხა, რომ ეს აღიარება პატიების უღირსად მხდის. ბევრი ყოფილა მანკიერების ყალბი ნეტარებით დამთვრალი ცოდვილი, რომ ისინი სათნოების მიერ მონიჭებულ ბედნიერებას ვერა სცნობენ, წარმოდგენილ ნეტარებას შეპყურებენ და თავს მოჩვენებითი ამაოებით იმშვიდებენ; მაგრამ ჩემს მიერ აღიარება იმისა, რომ ჩემი ტრფობის საგანს შეუძლია მხოლოდ უბედური და ბოროტმომქმედი გამხადოს და რომ ნებაყოფლობით უბედურებასა და დანაშაულისაგან მისწრაფებას ვაგრძელებ, ეს არ არის სასახლო ჩემი გონებისათვის.

„ტიბერე, — ვუპასუხე მე, — გამარჯვება თქვენთვის აღვილია, როდესაც თქვენს იარაღს წინ არაფერს უხვედრებენ! ნება მომეცით მეც ვიმსჯელო. განა შეგიძლიათ დამიმტკიცოთ, რომ ის, რასაც თქვენ სათნოების მიერ მინიჭებულ ბედნიერებას უწოდებთ, თავისუფალია ტანჯვისა, უკუღმართობისა და აღელვებისაგან? მაშინ რა სახელს უწოდებთ საპრობილეს, ჯვარს, მტარვალთა დასჯას და წამებას? შეიძლება მისტიკოსებთან ერთად თქვენც გაიმეორეთ, რომ ზორციელი ტანჯვა სულისათვის ნეტარებააო, თქვენ ვერ იტყვით ამას: ეს დაუმტკიცებელი პარადოქსია. ნეტარება არეულია ათას მწუხარებაში, ან უკეთ, რომ ესთქვათ, იგი არეულია უამრავ ტანჯვაში, ან, უფრო უკეთ: იგი მწუხარების დაუსრულებელი ხლართია, საიდანაც ბედნიერებისაკენ

იშვერენ ხელებს. თუ წარმოდგენის ძალა იძლევა შესაძლებლობას თვით ამ უბედურებაში იპოვო ბედნიერება, რადგან მას შეუძლია განდისხან მოგიყვანოს სასურველ ბედნიერ დასასრულამდე, რატომ მიგაჩნიათ თქვენ ჩემს საქციელში ასეთი მისწრაფება წინააღმდეგობა და უბედურებად? მე მანონი მიყვარს; ათასი მწუხარების გზით შევისწრაფი მასთან ბედნიერ და მყუდრო ცხოვრებისაკენ. გზა, რომლითაც მე მივდივარ, უბედურებითაა მოკირწყლული, მაგრამ მიზნის მიღწევის იმედი გაქვდამებით ატკობს მას და იმ ერთ წუთს, რომელსაც მე მანონთან ერთად ვაეატარებ, უხვად დაჯილდოვებულად ჩავთვლი ჩემს თავს ყველა იმ მწუხარებისათვის, რომელიც მე განვიცადე იმის გამო. ამრიგად, მე მგონია, თქვენსა და ჩემს მოსაზრებას ერთნაირი ძალა უნდა ჰქონდეს; და თუ არის რაიმე განსხვავება მათ შორის, ის ლაპარაკობს მხოლოდ ჩემს სასარგებლოდ, რადგან ნეტარება, რომელიც ჩემს სასოებას შეადგენს, ახლოა, თქვენი კი შორს არის. ჩემი ნეტარება ისეთივე ბუნებისაა, როგორისაც ტანჯვა, და ჩვენი სხეული შეიგრძნობს მას, თქვენი კი გამოუტნობი ბუნებისაა და მისი დამტკიცება მხოლოდ რწმენით შეიძლება.

ეტყობოდა, ტიბერეი შეაშინა ამ მსჯელობამ. მან ორი ნაბიჯით უკან დაიხია და მკაცრად შენიშნა, რომ ჩემი სიტყვები არა მარტო შეურაცყოფენ ჯანსაღ აზრს, არამედ ისინი წარმოადგენენ უბადრუკ სოფიზმს, ბიწიერსა და უსჯულოს. „ვინაიდან, შედარება თქვენი ტანჯვის მიზნისა იმასთან, რასაც სარწმუნოება მიგვიითთებს, არის მხოლოდ თავისუფლად ნააზრევი და უსაშინელესი იდეა“.

— „გეთანხმებით, იგი არ არის სწორი, — მიუგე მე, — მაგრამ მივიღოთ მხედველობაში ის, რომ ჩემი მსჯელობის მთავარი არსი ამაში როდი მდგომარეობს. მე მინდოდა განმეშარტა თქვენთვის ის წინააღმდეგობა, რომელსაც თქვენ ჩემს თინაინობაში ხედავთ ხოლო მე ჩემს უბედურ სიყვარულში ვხედავ. მე ვფიქრობ საკმაოდ დავასაბუთე, რომ წინააღმდეგობა თუ მასშია, ჩემზე უკეთ ვერც თქვენ გადაურჩებით მას. მხოლოდ ამ აზრით შევადარე ერთმანეთს ისინი და განვაგრძობ ამ აზრზე დგომას.“

„თქვენ მიპასუხებთ, რომ სათნოების მიზანი უსაზღვროდ მაღალია სიყვარულის მიზანზეო. ვინ უარყოფს ამას? მაგრამ ვანა კითხვა ამას შეეხება? საუბარი მიმდინარეობს იმ ძალის შესახებ, თუ როგორ შეუძლია სათნოებას და სიყვარულს ტანჯვის გადატანა. მოდით და შედეგების მიხედვით ვიმსჯელოთ. ყოველ ნაბიჯზე სასტიკ სათნოებისაგან განდგომილთ შეხედებით, მაგრამ სიყვარულისაგან განდგომილს კი ცოტას იპოვით.“

„თქვენ შეიძლება მიპასუხოთ კიდევ, რომ სათნოების გზაზე არსებული ტანჯვა სრულიად არ არის აუცილებელი და სავალდებულო, რომ აღარ არიან მტარვალები, აღარ არსებობს ჯვარზე წამება, რომ მრავლად არიან სათნო ადამიანები, რომელნიც მყუდროდ და ტკბილად ცხოვრობენ.“

ვრობენო. ამაზე გიპასუხებთ, რომ სიყვარულიც ხომ არის მტერი და ბედნიერი; მე მიგიითითებთ კიდევ ერთ განსხვავებაზე, რომელიც ჩემს სასარგებლოდ ლაპარაკობს: თუმცა სიყვარული ხშირად გვეტყუებს, მაგრამ იგი ყოველ შემთხვევაში კმაყოფილებას და სიხარულს გვანიჭებს, მაშინ როდესაც სარწმუნოება ჩვენგან მოითხოვს სამუშაო და დამამტკიცებელ ვარჯიშობას.

„ნუ აღელდებით, — დავუმატე მე, როცა დავინახე, რომ მას თანდათან მოთმინება ეკარგებოდა, — ერთადერთი დასკვნა, რომელიც მე შინდა გამოვიყვანო, მდგომარეობს იმაში, რომ ყველაზე უფარგისი საშუალება გულის ასაცილებლად სიყვარულისაგან არის ის, როცა ცდილობ დაარწმუნო გული, რომ მისთვის სიხარული არ არსებობს, რომ სრული ბედნიერება მხოლოდ იმაშია, თუ სათნოების გზას გაჰყვები. ყველა ჩვენ იმნაირად ვართ შექმნილნი, რომ ჩვენი ბედნიერება სიამოვნებაში მდგომარეობს; ეს უეჭველია; არა მგონია ამის საწინააღმდეგო დამამტკიცოთ და გულს ხომ აღარ სჭირდება თავის თავთან დიდი თათბირი, რათა იგრძნოს, რომ ყველა სიტკობებაზე უტკბესი სიყვარულია. როცა მას ჰპირდებიან უფრო მეტ სიამოვნებას, იგი მალე ხვდება რომ ატყუებენ, და ეს სიცრუე მას აიძულებს სავსებით საფუძვლიან დაპირებასაც არ ენდოს.“

„თქვენ, შკადაგებულნი, რომელთაც ვსურთ სათნოების გზაზე დამაყენოთ, შეუბნებთ, რომ სათნოება აუცილებლად საჭიროა, მაგრამ ნუ მიმაღავთ, რომ ის სასტიკი და ძნელია. უმჯობესია დამამტკიცოთ, რომ სიყვარულის სიტკობება სწრაფ წარმავალია, რომ ის აკრძალულია, რომ მას დაუსრულებელი ტანჯვა მოსდევს, რომ რაც უფრო ის ტკბილი და მომხიბვლელია, მით უფრო მეტად დამაჯილდოებს ზეცა მის უარყოფელს ესოდენ დიდი მსხვერპლისათვის, და შეიძლება ამან უფრო მეტი შთაბეჭდილება მოახდინოს ჩემზე; მაგრამ გამოტყდით, ისეთი გულის, პატრონთათვის როგორიც ჩვენა ვართ, სრული ნეტარება აქ, მიწაზე“.

ჩემი სიტყვის დასასრულმა დაუბრუნა ტიბერეს კარგი განწყობილება, ის დამეთანხმა, რომ ჩემი ამბები არც ისე უგუნურია, ერთად ერთი საწინააღმდეგო, რაც მან დაუმატა, ეს იყო კითხვა იმაზე, თუ რატომ თვითონ მე არ მივსდევ ჩემს პრინციპებს და არ შევსწირავ ჩემს სიყვარულს იმ საზღაურს, რომლის შესახებაც ასეთი დიდი წარმოდგენა მაქვს. „ოჰ, ძვირფასო მეგობარო! — ვუპასუხე მე, — სწორედ ამაში ეცნობ ჩემს არარობას და უსუსურობას. მე ვალდებული ვარ, ჩემ მოსაზრებათა თანახმად მოვიქცე, მაგრამ განა ჩემზეა დამოკიდებული ჩემი ესა თუ ის საქციელი? სად არის ის დახმარება, რომელიც მაიძულებს დავივიწყო მანონის მომხიბვლელიობა?“

მომიტყვე, უფალო, მაგრამ მგონია, იანსენისტან უნდა მჭონდეს საქმე“, — მომიგო ტიბერემ.

„არ ვიცი, მე ვინა ვარ ან ვინ უნდა ვიყო, მაგრამ კარგად ვგრძნობ, რომ ისინი სიმართლეს ამბობენ,“ — მიუხე მე.

ამ საუბარმა ის მაინც შემძინა, რომ ჩემი მეგობრის განაგრძობა დამიბრუნა, იგი მიხვდა, რომ ჩემს თავაშვებულობაზე სისუსტე/უფრო მეტია, ვიდრე ბოროტი ნებისყოფა. შემდეგში მან გამთავსებლად დიდი მეგობრული განწყობილება, რათა გაეწია ჩემთვის დახმობა, ცხრამის-სოდაც მე აუცილებლად დავიღუპებოდი. ამავე დროს მე არაფერი არ მითქვამს ჩემი ვადაწყვეტილების — ციხიდან გაპარვის შესახებ. მხოლოდ ვთხოვე გადაეცა წერილი დანიშნულებისამებრ. ტიბერეის მოსვლამდე დავამზადე წერილი და საკმაო საბუთი მოვიყვანე იმის ასახსნელად, თუ რისთვის დამჭირდა ამის დაწერა. მან დაპირება შემისრულა. იმავე დღის დამლევს ლესკომ მიიღო წერილი.

ლესკო მეორე დღესვე მოვიდა ჩემს სანახავად და ჩემი ძმის სახელით დაუბრკოლებლად მოაღწია ჩემამდე. ძალიან გამეხარდა, როცა ის ჩემს საკანში დავეინახე. კარები მაგრა მივხურე. „ერთ წუთსაც ნუ დავკარგავთ, — მიემართე მას, — ჯერ მიამბეთ ახალი ამბები, რაც მანონის შესახებ იცით და შემდეგ შირჩიეთ, როგორ დავამსხვრიო ჩემი ბორკილები“. მან დამარწმუნა, რომ ჩემი დატუსაღების შემდეგ თავისი და არ უნახავს; როგორც მისი, ისე ჩემი ამბავი მხოლოდ დიდი გამოკითხვისა და დაეიდარაბის შემდეგ გაიგო; რამდენჯერმე იყო თავშესაფარში, მაგრამ არ მისცეს დასთან შეხვედრის ნება. „საზიზღარო დე გ. მ. . . ! — წამოვიყვირე, — ყოველივე ეს ძვირად დაგიჯდება!“.

„რაც შეეხება თქვენს განთავისუფლებას, — განაგრძო ლესკომ, — ეს უფრო ძნელი საქმეა. გუშინ სალამოს მე და ორმა ჩემმა ამხანაგმა დავათვალერეთ აქაურობა გარედან და რაკი თქვენი ფანჯრები შენობებში შემოზღუდულ ეზოში გადის, თქვენი აქედან გამოხსნა ძალიან ძნელი საქმეა. ამას გარდა თქვენი საკანი მესამე სართულშია და შეუძლებელია აქ თოკის ან კიბის ამოტანა. ამრიგად, ვერავითარ საშუალებას ვერ ვხედავ გარედან თქვენს დასახმარებლად და ისევ შიგნით უნდა გამოინახოს რაიმე ხერხი.“

— ამაოა, — ეუბასუბე მე, — ყველაფერი გამოვიკვლიე, განსაკუთრებით მას შემდეგ, რაც წინამძღერის წყალობით სასტიკი მეთვალყურეობა შესუსტდა. ჩემი საკანის კარებს არა კეტავენ; ნება მაქვს მოცემული, ბერების დერეფანში თავისუფლად ვისეირნო. საქმე იმაშია, რომ ყველა კიბე ებჯინება მაგარ კარებს, რომელიც დღეც და ღამეც დახშულია. ასე რომ საკუთარი მოხერხებით მე თავის დახსნას ვერ შევძლებ“.

„მოითმინეთ, — განვაგრძე მე და უეცრად გაელვებულ აზრს ჩაეუფიქრდი, — შეგიძლიათ ერთი დამბაჩა შემომიტანოთ?“

„ეს სიძნელეს არ წარმოადგენს, — მომიგო ლესკომ, — ეინმეს მოკელას აპირებთ?“ მე დავარწმუნე, რომ მკვლელობა ჩემს განზრახვას არ შეადგენდა და საჭიროც არ არის დამბაჩა გატენილი იყოს მეთქი. „მომიტანეთ დამბაჩა ხელვე, — დაუშმატე მე, — და სალამოს თერთმეტი საათისათვის ამ სახლის კარების პირდაპირ დამიცადეთ ორ-სამ ამხანაგთან ერთად. იმედი მაქვს შემოგიერთდებით“. ბევრი მეხვეწა გამეცნო მის-

თვის ჩემი გეგმა. მე ეუბასუხე, რომ ის, რაც მე განზრახული მქონდა სანამ წარმატებით არ დასრულდება, შეუძლებელია გონივრულად ჩვენოს ადამიანს-მეთქი. შემდეგ ვთხოვე მალე წასულიყო, რათა მეორე დღეს არ გასჭირვებოდა ჩემთან მოსვლა. მეორე დღესაც ისევე „მომოუშვეს, როგორც პირველ დღეს. მისი დარბაისლური შეხედულებას გამოკველას ღირსეული კაცი ეგონა.

როცა შევიარაღდი ჩემი გასანთავისუფლებელი იარაღით, ეჭვი აღარ შემდიოდა ჩემი გეგმის განხორციელებაში, რაც მეტად თავისებური და გაბედული იყო. რას არ ჩაიფიქრებდი იმ გრძნობის ზეგავლენით, რომელიც მე მაგულიანებდა?! მის შემდეგ, რაც მე ოთახიდან გასვლის და დერეფანში სეირნობის ნება დამართეს, ერთი რამ შეემაჩნინე: მეკარეს ყოველ საღამოს ყველა კარის გასაღები წინამძღვართან მიჰქონდა. შემდეგ ღრმა სიჩუმე ჩამოვარდებოდა, რაც იმის მომასწავებელი იყო, რომ ყველა თავის ადგილას იყო. მე დაუბრკოლებლივ შემძლო ჩემი ოთახიდან წინამძღვრის ოთახამდე გამაერთიანებელი დერეფნით მივსულიყავი. ჩემი გადაწყვეტილება მდგომარეობდა იმაში, რომ მისთვის გასაღები გამომერთმია, იმ შემთხვევაში, თუ გასაღებს არ მომცემდა, იგი დამბაჩით შემეშინებინა და ქუჩაში გავსულიყავი. მოუთმენლად უცდიდი დანიშნულ დროს. მეკარეც ჩვეულებრივ დროს მოვიდა. ე. ი. ცხრა საათის შემდეგ. კიდევ ერთი საათი დავიცადე, რათა დავრწმუნებულიყავ, რომ ყველა ბერს და მსახურს ეძინა. შემდეგ გამოვედი ჩემი იარაღით და ანთებული სანთლით ხელში; ჯერ ნელა დავერახებუნე წინამძღვარს, მინდოდა ზედმეტი ხმაურობის გარეშე გამეღვიძებინა იგი; მეორე დარახუნების შემდეგ მან გაიგონა. რომელიმე ბერი ცუდად გახდა და დახმარებას თხოულობსო, — გაიფიქრა მან და ადგა კარის გასაღებად. სიფრთხილისათვის მაინც იკითხა, ვინა ხარო და რა გინდაო. იძულებული გახვდი მეპასუხა ვინც ვიყავი, მაგრამ მუდარის კილოთი გავუხმაურე, მინდოდა მეგრძნობინებინა, ვითომ ავად ვიყავი. „ჰა, ეს თქვენა ხართ, ჩემო ძვირფასო შეილო, — მიპასუხა მან და კარი გააღო. — რამ მოგიყვანათ აგრე გვიან?“ შევედი მის ოთახში, მოვაშორე იგი კარებს და გამოვუცხადე, რომ აღარ შემიძლიან დარჩენა წმ. ლაზარეში. ღამე ყველაზე მოხერხებული დროა იმისათვის, რომ შეუმჩნევლად გავიდე აქედან-მეთქი, ამიტომ მისი მეგობრობის იმედი მაქვს: ან თვითონ გამიღებს კარებს ან მათხოვებს თავის გასაღებს, რომ მე გავაღო იგი.

ასეთ წინადადებას არ შეეძლო არ გაეკვირვებია წინამძღვარი. რამდენიმე ხანს ხმის ამოუღებლად მიცქეროდა. ჩემთვის ყოველი წუთი ძვირფასი იყო. უთხარი, რომ დიდი მადლობელი ვარ მისი სიკეთისათვის, მაგრამ თავისუფლება ყველაფერზე ძვირფასია ამ ქვეყნად, განსაკუთრებით კი ჩემთვის, რომელიც უსამართლოდ წამართვეს, და გადაუწყვიტე, რადაც არ უნდა დამიჯდეს, ამაღამვე დავიბრუნო იგი. იმის შიშით, რომ ის ხმას აიმაღლებდა და დახმარებისათვის დაიწყებდა ძა-

ხილს, სიჩუმის უპირატესობის დასაჯერებელი საბუთი დაეხსნე, იგი კამზოლის ქვეშ მქონდა დამალული.

„დამბაჩა! — წამოიძახა მან, — როგორ, შეილო ჩემო! თქვენ ვინდით სიცოცხლე მომისპოთ და გადამიხადოთ მადლობა ამ პატივისცემისათვის, რომლითაც მე თქვენ გეპყრობოდით?“ — „ღმერთი არ ინებებს ამას! — ვუბასუხე მე. — თქვენი კეთილგონიერება არ მიმიყვანს ამ აუცილებლობამდე. მე მინდა თავისუფლება. ჩემი გადაწყვეტილება ისეთი ურყევია, რომ თუ იგი თქვენი მიზეზით არ განხორციელდა, კარგი დღე არ მოგელით“. ჩემო ძვირფასო შეილო! — წამოიყვირა გაფითრებულმა და შეშინებულმა, — რა ჩავიდინე თქვენს წინაშე, რაზე გინდათ ჩემი სიკვდილი?“

„არა, არა! — უბასუხე მე, მოუთმენლად, — განზრახული არა მაქვს თქვენი მოკვლა; თუ სიცოცხლე გინდათ, კარი გამიღეთ და თქვენი საუკეთესო მეგობრად დაერჩები“. მაგიდაზე გასაღები დავინახე, ავიღე და ვთხოვე წყნარად გამომყოლოდა.

ის იძულებული იყო დამმორჩილებოდა. სანამ ჩვენ წინ მივდიოდით, ის კარებს კარებზე აღებდა და ოხვრით იმეორებდა: „აჰ, შეილო ჩემო, აჰ, ამას ვინ დაიჯერებდა?!“ — „ნუ ხმაურობთ, მამაო!“ — ეიმეორებდი მეც წამდაუწუმ. ბოლოს მივალწიეთ ცხაურს ალყაფის კარების წინ. მე უკვე თავისუფალი მეგონა თავი, წინამძღვრის უკან ვიდექი, ერთ ხელში სანთელი მეჭირა. მეორეში — დამბაჩა.

სანამ ის ბოქლომს აღებდა ერთმა მსახურმა, რომელსაც მეზობელოთახში ეძინა, გასაღების ხმაზე გაიღვიძა წამოდგა და თავი გარედ გამოჰყო. ჩემმა კეთილმა მამამ უთუოდ იფიქრა, რომ მსახური შესძლებდა ჩემს, დაკავებას, გაუფრთხილებლობა გამოიჩინა და მოშველება უბრძანა. ზორბა ახალგაზრდა იყო, იგი უყოყმანოდ შეცა, მე დიდხანს არ დავაყოვნე: ტყვია შიგ გულში ვატაკე. „აი, რა ჩავიდინეთ, მამაო! საკმაოდ ამაყად მივმართე ჩემს გამყოლს. — მაგრამ ეს თქვენ სრულიად არ გიშლით დაამთავროთ საქმე. — დავუმატე მე და ხელით წავეკარი უკანასკნელ კარისაკენ. უარი ვერ გამიბედა და კარი გაიღო. მე თავისუფლად გამოვედი და ოთხიოდე ნაბიჯზე ლესკო და ორი მისი ამხანაგი დამხვდა.

გზას გავუდექით ლესკომ მითხრა — სროლის ხმა მომესმაო. „ეს თქვენი ბრალია, — ვუბასუხე მე, — რატომ მომიტანეთ გატენილი დამბაჩა?“ მაგრამ მე მაინც მადლობა გადავუხადე ასეთი წინდახედულები-სათვის, რადგან უამისოდ მე, უქვევლია კიდევ დიდხანს მომიხდებოდა წმ. ლაზარეს ციხეში დარჩენა.

ლამის გასათევად სამიკიტნოს მივადექით, სადაც მე სატუსალოს სამი თვის ცუდი კვების შემდეგ ძალა აღვიდგინე. არ შემეძლო სიამოვნებას მივეცემოდი, მანონისათვის ძალზე ვიტანჯებოდი აუცილებლად უნდა გავანათავისუფლოთ, — მივმართე ჩემს სამ მეგობარს. — მხოლოდ ამისა-

თვის მინდოდა ჩემი თავისუფლება. მოველი თქვენგან დახმარებას, მე კი მზადა ვარ სიცოცხლეც შემოგწიროს“.

ლესკოს ჭკუა და სიფრთხილე არ აკლდა, მან შენუქნივე მოქმედებდა დაფიქრებული მოქმედება. წმ. ლაზარედან ჩემი გამომავლობის ცოდვა, რომელიც გამოსვლის დროს შემემთხვა, ცხადია, დიდს ალიაქოთს გამოიწვევდა, პოლიციის გენერალ-ლეიტენანტი განკარგულებას გასცემს ჩემს შესაპყრობად, მას გრძელი ხელები აქვს; ერთი სიტყვით, თუ არ მინდოდა წმ. ლაზარეზე უარეს ადგილას მოეხვედროდი, რამდენიმე დღით უნდა სადმე ჩაეკეტილიყავ, სანამ ჩემი მტრების პირველი ალიაქოთი არ შენელებდა. ასე მარიგებდა ლესკო. მისი რჩევა გონიერი იყო, და მეც გონიერება უნდა გამოემჩინა ამ საქმის განხორციელების დროს. მაგრამ დაყოვნება და სიფრთხილე არ ვგუებოდა ჩემს გრძნობას. მე მხოლოდ დავპირდი, რომ მთელ მეორე დღეს ძილს მოვანდომებდი. მან თავის ოთახში ჩამკეტა, და საღამომდე დაეყავი.

ამ დროის ნაწილი მანონის განთავისუფლების გეგმის შედგენას და საშუალებების გამოთხევას მოვანდომე. სავსებით დარწმუნებული ვიყავ, რომ მისი სატუსალო წმ. ლაზარეს სატუსალოზე უფრო მიუვალი იყო. ძალადობაზედ ლაპარაკიც არ შეიძლებოდა. საჭირო იყო ცბიერება. თვით გამოგონებათა ღმერთ-ქალსაც გაუჭირდებოდა იმის მოსაზრება, თუ რა მხრიდან დამეწყო საქმე. ვერაფერი ვერ მოვიგონე და გადავწყვიტე მოქმედების გეგმის განხილვა ვადამედო იქამდე, სანამ თავშესაფარის შინაგან წესებს არ გავეცნობოდი.

როგორც კი ღამემ თავისუფლება დამიბრუნა, ესთხოვე ლესკოს გამომყოლოდა. გამოველაპარაკეთ ერთ მეკარეს, რომელიც გონიერ ადამიანად მეჩვენა. თავი უცხოელად მოვაჩვენე და უთხარი, რომ ბევრი სასიამოვნო და პირდაპირ აღმადრთოვანებელი ხმა მსმენია თავშესაფარზე-მეთქი. ბევრს სხვადასხვა წვრილმანს ვეკითხებოდი. თანდათან მოვალწიე უფროსებამდე, რომელთა სახელები და ვინაობა ვთხოვე დაწერილებით ეცნობებინა ჩემთვის. მისმა პასუხმა უკანასკნელ პუნქტის შესახებ ჩემში ერთი აზრი დაბადა, რომელიც მაშინვე მომეწონა და დაუყოვნებლივ შევეუდღეე მის განხორციელებას. ეკითხე: ჰყავთ თუ არა მის უფროსებს შეილები. მან მიპასუხა, რომ მაგაზე გარკვეულ პასუხს ვერ მოგცემო, მაგრამ, რაც შეეხება ერთს, ბატონ დე ტ-ს, ყველაზე უფროს მათ შორის, დანამდვილებით ვიცი, რომ ჰყავს სრულწლოვანი ვაჟი, რომელიც რამდენჯერმე ყოფილა თავშესაფარში თავის მამასთან ერთად. ეს ჩემთვის საკმარისი იყო.

თითქმის მაშინვე შევსწყვიტე საუბარი, და ლესკოსთან ერთად გამოვბრუნდი. გავაცანი ჩემი გეგმა ლესკოს. „ვეფიქრობ, — მიემართე მას, — რომ უმცროსი ბ-ნი დე ტ-ი მდიდარი და კარგი ოჯახის შეილია, ის არ იქნება, როგორც მისივე ასაკის ყმაწვილები საერთოდ, სიამოვნების წინააღმდეგი. უეჭველია ქალთა მოძულეც არ იქნება და არც იმდენად უხიაკი, რომ სატრფიალო საქმეში დახმარებაზე უარი მითხრას. უკვე

მოვისაზრე, როგორ დავიინტერესო იგი მანონის განთავისუფლებით თუ ის პატიოსანი კაცია და გრძნობას არ არის მოკლებული, უძველესად გავიწყვეს დახმარებას უბრალო სულგრძელობით. თუ უნდა ვთხოვო ჩემთვის არ იხელმძღვანელებს, ყოველ შემთხვევაში რაიმეს სწავლებას მშვენიერი ქალიშვილისათვის თუნდაც იმ იმედით, რომ მისი ყურადღება დაიმსახუროს, უსათუოდ ხვალ უნდა ვინახულო იგი, დაეუმატე მე. ამ გეგმამ ძალზე დამამშვიდა და ამაში ვხედავ კარგ ნიშნებს.

ლესკოც დამეთანხმა, რომ ჩემს განზრახვაში ბევრი რამ არის სიმართლესთან ახლო და შეიძლება ამ გზის მეოხებით წარმატებას მივალწით. დამე არც თუ ისე უიმედოთ გამოიტარებია.

როდესაც გათენდა, რამდენადაც შესაძლებელი იყო მაშინდელი ჩემი სიღარიბის გამო, მოხდენილად ჩავიცივი, და ეტლი ბ-ნ დე-ტ...ს სახლის კარებს მივაყენე. ბ-ნ დე ტ...ს გაუყვირდა უცნობის სტუმრობა. მისმა სახემ და ქცევამ ჩემზე კარგი შთაბეჭდილება მოახდინა. გულახდილად აეუხსენი ყოველივე და რომ მისი ბუნებრივი გრძნობები ამეღელვებინა, ვუამბე ჩემი გრძნობის და ჩემი სატროფოს ღირსებების შესახებ. მან მიპასუხა, რომ თუმცა მანონი არასოდეს არ უნახავს, მაგრამ ვაგონებით კი ვაუგონია, რომ ის მოხუც დე გ...მ...ს ხასა იყო; მე ვჭკვი არა მქონდა, რომ მან ამ საჭმეში ჩემი მონაწილეობის ამბავიც იცოდა. რათა მეტი ნდობა დამემსახურებინა — დაწერილებით ვუამბე, რაც გადაგვხდა თავს მე და მანონს. „ახლა ხედავთ, — განვაგრძე მე, — რომ ჩემი ბედი და გულის ბედნიერება თქვენ ხელთ არის. პირველი მეორეზე მეტად არ მიღირს, ყოველივეს გულახდილად მოგახსენებთ, რადგან ვაგებულები მაქვს თქვენი სულგრძელობის ამბავი. გარდა ამისა, ჩვენი ერთნაირი წლოვანება მაიძულებს იმედი ვიქონიო, რომ ჩვენი მისწრაფებებიც ერთნაირია“.

ეტყობოდა ძალზე ესიამოვნა ასეთი გულულობა და გულწრფელობა. მისი პასუხი იყო პასუხი იმ ადამიანისა, რომელიც მაღალ წრეს ეკუთვნის და რომელიც არ არის მოკლებული კეთილშობილ გრძნობებს, რასაც ასე იშვიათად შეხვდება კაცი აღნიშნულ წრეში და რასაც იგი ზშირად ამბობს. მან განმიცხადა, რომ იგი ჩემს მოსვლას ბედნიერ შემთხვევად სთვლის, რომ ჩემს მეგობრობას იგი აფასებს, როგორც კარგ მონაბოვარს, და ეცდება დაიმსახუროს იგი მზურვალე დახმარებით. არ შემპირებია მანონის განთავისუფლებას, რადგან მისი სიტყვით, ამისათვის მას საკმაო და საიმედო გავლენა არა ჰქონდა, მაგრამ თავს იღვა მოეწყო მანონის ნახვა და ყოველნაირად ცდილიყო, რომ მანონი ჩემთვის დაებრუნებინა. მე ამ უიმედობით უფრო კმაყოფილი დავრჩი, ვიდრე სრული იმედი რომ გამოეთქვა ყველა ჩემი სურვილების ასასრულებლად. მის ზომიერ დაპირებაში გულახდილობა დავინახე, რაც მეტის მეტად მომეწონა. ერთის სიტყვით, მე აღსავეს ვიყავ მისი გულწრფელი დახმარების იმედით. რას არ ჩავიდენდი მისთვის, თუნდაც იმიტომ, რომ იგი მანონის ნახვას დამპირდა... იმ სიტყვებმა, რომლებითაც მე მაღლობა გამოვეუცხადე, დაარ-

წმუნა იგი, რომ მე ბუნებით მგრძობიარე ვიყავ. ჩვენ ნახად ვადაცკოც-
ნეთ ერთმანეთი და მეგობრები გავხდით, მხოლოდ იმ გულკეთილობით
და ურთიერთისადმი იმ ბუნებრივი მიდრეკილებით, ~~უკუვეღღსაიძუ-~~
ლებს ნაზ და კეთილშობილ ადამიანს უყვარდეს პიროვნებას, ~~სამამყოც~~
მას ჰგავს.

ჩემდამი ყურადღება მან უფრო შორს განაერთო: გაითვალისწინა რა
ჩემი თავგადასავალი და განსაჯა რა, რომ წმ. ლაზარედან გამოსული
ალბად გაქირვებას განვიციდინდი, მან თავისი ქისა შემომთავაზა და და-
ტინებით მთხოვა მიმელო იგი. მე უარი განვუცხადე: „თქვენ ჩემთვის
ბევრი რამ გააკეთეთ, ძვირფასო მეგობარო, — ვუბასუხე მე — თუ თქვე-
ნი გულკეთილობის და მეგობრობის მეოხებით ვინახულე ჩემს ძვირფას
მანონს, სამუდამოდ თქვენგან დავალებული დავრჩები; ხოლო თუ სა-
მუდამოდ შემაერთებთ იმ მშვენიერ არსებას, ჩემი სისხლი რომ თქვენ-
თვის დაიღვაროს, მაშინაც კი თქვენს მოვალედ ჩავთვლი ჩემს თავს“.

გამომშვიდობებისას შევეთანხმდით, საღ და როდის უნდა გვენახა
ერთმანეთი. ის იმდენად ღმობიერი აღმოჩნდა, რომ მომცა წინადადება
შევხვედროდი იმ დღესვე, ნაშუადღევს.

ყავახანაში ველოდებოდი ის ოთხი საათისათვის გამოცნადდა და ერ-
თად თავშესაფარისაკენ გავემურეთ. ეზოში რომ გადაველით, მუხლები
მიქანკალედა. „ოჰ, ღმერთო, ღმერთო! — გავიძახიდი მე, — ნუთუ
ვინახულე ჩემს გულის ქურუმს, ცრემლისა და მწუხარების საგანს?
ზეცავ, მომეცი იმდენი ძალა, რომ მივალწიო მას და იქ რაც ვინდათ
ის უყავით ჩემს ბედს და ჩემს ცხოვრებას!“

ბ-ნი დე ტ... მოელაპარაკა სახლის ორ-სამ მეკარეს, რომლებიც შე-
საძლებლობის მიხედვით ცდილობდნენ დამსახურებას მის წინაშე. ბ-ნი
დე ტ...-მ სთხოვა ერვენებინათ ის დერეფანი, სადაც მანონის საკანი
გამოდიოდა. მოსამსახურემ წაგვიყვანა იქითკენ. ხელში მანონის კარე-
ბის უშველებელი გასაღები ეჭირა. შევეკითხე ჩემს გამცილებელს, რო-
მელსაც დავალებული ჰქონდა მანონის სამსახური, როგორ ატარებს იგი
ღროს თავშესაფარში. მან დამიწყო ლაპარაკი მის ანგელოზური სიმორ-
ცხვეზე, იმაზე რომ მისგან არასოდეს მკვახე სიტყვა არ გაუგონია. პირ-
ველი ექვსი კვირა განუწყვეტლივ ღვრიდა ცრემლებს, მაგრამ რამდენ-
იმე ხნის შემდეგ, უფრო მეტი მოთმინებით იტანს თავის ჯავრს. დი-
ლიდან საღამომდე ჰკერავს. დღეში რამდენიმე საათს კითხვაში ატარებს.
მე ერთხელ კიდევ შევეკითხე, კარგად თუ ეპყრობიან მეთქი. მან და-
მარწმუნა, რომ რაც აუცილებელია, არ აკლიათ.

მიუუხლოვდით მანონის საკნის კარებს. გული საშინლად მიცემდა.
ბ-ნი დე ტ-ს მივმართე — ჯერ მარტო თქვენ შებრძანდით და გააფრთხი-
ლეთ ჩემი მოსვლა, რადგან ვშიშობ, ძლიერ აღელდება, უეცრად რომ
დამინახავს-მეთქი. კარები გაიღო. მე დერეფანში შეჩერდი. მათი ლა-
პარაკი მესმოდა. ბ-ნი დე ტ-მ აღუხსნა, რომ მივიდა იმისათვის, რომ
ცოტათი მაინც დაამშვიდოს იგი და აცნობა რომ ის ეკუთვნის ჩემს მე-

გობართა რიცხვს, დიდ მონაწილეობას იღებს ჩვენს საქმეში. მანონი მოუთმენლად შეეკითხა, მიიტანა თუ არა მან რაიმე ცნობა ჩემს შესახებ. მან აღუთქვა, რომ მიმიყვანდა მასთან ისეთივე ნაჭყნუნუნებით აღსავსეს და ერთგულს, როგორც კი მას სურდა. „რაღა? მინაწილე“ — შეეკითხა იგი. „დღესვე, — უპასუხა მან — ეს ბედნიერი წუთი არც ისე შორს არის, ის ახლავე გამოცხადდება, თუ კი თქვენ მოისურვებთ?“ მიხვდა, რომ მე კარებთან ვიდექი. როგორც კი გამოეჩნდი, მაშინვე ჩემს შესახებდრად გამოიქცა. ჩვენ გულწრფელი გრძობით გადავეხვეით ერთმანეთს, რაც ასე სანატრელია სამი თვით განშორებული შეყვარებულთათვის. ჩვენი ოხვრა, ჩვენი წამოძახილები, ათასი სასიყვარულო სახელი, რასაც ვიმეორებდით, მთელი თხუთმეტი წუთის განმავლობაში, — ყოველივე ამან ძალზე მოხიბლა ბ-ნი დე ტ... „მშურს თქვენი, — მომმართა მან და გვთხოვა ორივეს დაემსხდარიყავით, — არ ასებობს ისეთი ხედრი, რომლის გაცვლასაც არ მოვისურვებდი ასეთ მშვენიერ და ვნებიან სატრფოზე“. „— აი, რატომ უარყავი ამ ქვეყნიური სიკეთე, აი რატომ მივატოვე მე ყოველივე მხოლოდ იმისათვის, რომ მარტო ამას ვუყვარდე“ — მივუგე მე.

ეს სანატრელი ბაასი, ცხადია, უსაზღვროთ ნახი იყო. საბრალო მანონმა მიამბო თავისი თავგადასავალი, მე ჩემი, მწარედ ეტიროდით, იმ მდგომარეობაზე, რომელშიაც ჯერ კიდევ იმყოფებოდა ის და რომლისაგან მე ის იყო თავი დავალწიე. ბ-ნი დე ტ... გვაშვიდებდა ახალი დაპირებებით, რომ ის მსურვალე მონაწილეობას მიიღებდა და ჩვენს უბედურობას ბოლოს მოუღებდა. მან გვიჩიია არ გავგეჟიანურებინა პირველი ნახვა, — რათა მეორედ უფრო ადვილად მოეხერხებინა ჩვენი შეხვედრა. ამ რჩევის მიღება ძალიან გავგიჟირდა. განსაკუთრებით მანონს ვერ გაებედნა ჩემი განშორება. ისევ დამსვა. ხელებზე და ტანისამოსში მებღალუქებოდა. „სად მტოვებ“? — მეუბნებოდა იგი. „ვინ არის თავმდები, რომ ისევ გნახეთ?“ ბ-ნი დ ტ. დაპირდა, რომ ხშირად ვინახულებდით, რაც შეეხება ამ ადგილს, — თავაზიანად დაუმტა მან, — ამიერიდან მას ვერსალი უნდა დაერქვას და არა თავშესაფარი, რადგან აქ ჩაკეტილია ისეთი ქმნილება, რომელიც ღირსია ყველას გულის მბრძანებელი გახდეს“.

წასვლისას ცოტაოდენი ფული ვაჩუქე დარაჯს, რომელიც მანონს ემსახურებოდა. ეს ახალგაზრდა ნაკლებად სულით მდაბალი და უბეში აღმოჩნდა ვიდრე მისივე მსგავსნი. იგი ჩვენი შეხვედრის მოწმე იყო. ამ საამურმა სანახაობამ გული აუჩუყა. ხოლო ოქრომ რომელიც მე ვაჩუქე, იგი საბოლოოდ მოხიბლა; როდესაც კიბეზე ჩამოვედიოდი, გამიხმო და მითხრა: „ბატონო, თუ მოსამსახურედ ამიყვანთ, ან ამ ადგილის დაკარგვას ამინაზღაურებთ, ვფიქრობ, რომ ჩემთვის ადვილი იქნება მადემუაზელ მანონის აქედან განთავისუფლება“.

ყურები ვცქვიტე და თუმცა არაფერი გამაჩნდა, იმდენ რამეს დავპირდი, რომ მის სურვილებს გადაეპარბე. მაინც იმედი მქონდა, რომ

ყოველთვის შეესძლებდი ასეთი კაცის დაჯილდოვებას. „დღემუნებუ-
ლი იყავ, მეგობარო, — მივმართე მას: — რომ შენთვის ყველაფერს ჩა-
ვიდენ და შენი კეთილდღეობა ისევე იქნება უზრუნველყოფილი, რო-
გორც საკუთარი ჩემი. მოვისურვე გამეგო, რაში მდგომარეობაშია გე-
გმა. „იგი ძალიან უბრალოა, — მომიგო მან. „სალამოთი გავუღებ საკ-
ნის კარებს და ქუჩის კარამდე მივაცილებ, სადაც თქვენ მომზადებული
დახვდებით“. ვკითხე, ვანა საშიში არ არის, რომ იცნონ იგი. დერეფან-
ში ან ეზოში გავლის დროს. მან მიპასუხა, რომ საშიშროება არსებობს,
მაგრამ გაბედული ნაბიჯის გადადგმა მაინც საჭიროაო.

თუმცა ამან ალტაცებაში მომიყვანა, მაგრამ მე მაინც საჭიროდ და-
ვინახე, მომეხმო ბ-ნი დე ტ. . . და გამეცნო მისთვის ის გეგმა და ის ერ-
თად ერთი მიზეზი, რომელიც მას საეჭვოდ ხდიდა. მართალიაო, სთქვა მან.
მანონს შეუძლია გაიქცეს ამ გზით, მაგრამ თუ იგი იცნეს. და შეიპყრეს.
მას სამუდამოდ მოუხდება აქ დარჩენა. მეორეს მხრივ თქვენ დაუყოვნებ-
ლივ უნდა დასტოვოთ პარიზი, დამალვა გავიჭირდებით, რადგან გაორკე-
ცებული ძალით დაგიწყებენ ძებნას, როგორც თქვენ, ისე მას დამალვა აღ-
ვილია ერთი კაცისათვის, მაგრამ შეუძლებელია ლამაზ ქალთან ერთად“.

ძალიან საფუძვლიანი იყო ეს მოსაზრება, მაგრამ მან ჩემს გონება-
ში ვერ დასძლია მანონის სწრაფი განთავისუფლების იმედი. ეს გადა-
ვეცი ბ-ნ დე ტ-ს და ვთხოვე ეპატიებია ჩემი სიყვარულისათვის ოდნავი
უგუნურობა და წინდაუხედაობა. თან დავეუმატე, რომ მე მართლაც გან-
ზრახული მაქვს დავსტოვო პარიზი და, როგორც ერთხელ უკვე მოვიქეცი
დავსახლდე ერთერთ მახლობელ დაბაში. ჩვენ შევეუთანხმეთ მსახურს, რომ
მისი გადაწყვეტილების შესრულება მეორე დღეზე გვიან გადაგვედო, ხო-
ლო რათა საქმე, უფრო წარმატებით დაგვირგვინებულიყო, გადაეწყვი-
ტეთ მოგვეტანა მამაკაცის ტანისამოსი, რაც გააადვილებდა მანონის გა-
რედ გამოყვანას. ტანისამოსის შეტანა ადვილი არ იყო, მაგრამ ამის სა-
შუალების გამონახვა არ გამჭირვებია. ბ-ნ დე ტ-ს ვთხოვე, ორი მსუბუქი
ჯუბა გადაეცვა. დანარჩენის შესრულება მე ვიკისრე.

დღლით ისევ დაგზრუნდით თავშესაფარში. მე თან შკონდა მანონი-
სათვის საცვალი, წინდები და სხვა, ხოლო ჩვეულებრივ ტანისამოსს ზე-
მოდან გადავიცივი საკმაოდ განიერი სერთუკი, რათა ამით დამეფარა
გატენილი ჯიბეები. ჩვენ ერთ წუთზე შეტ ხანს არ დავრჩენილვართ სა-
კანში. ბ-ნმა დე ტ-მ თავისი ხიფთანი გადასცა, ხოლო მე ჩემი ტანისა-
მოსი, რადგან გარედ გასასვლელად ჩემთვის საკმაო იყო სერთუკი-
მის სრულ მოსართავად ყველაფერი აღმოჩნდა ვარდა შარვლისა, რო-
მელიც საუბედუროდ შინ დამეიწყებოდა.

ასეთი აუცილებელი საგნის დავიწყება, უეჭველია, ჩვენში სიცილს
გამოიწვევდა, რომ ის უხერხულობა, რომელშიაც მან ჩაგვაყენა, სერიო-
ზული არ ყოფილიყო. სასოწარკვეთილებაში ჩავეარდი, რადგან ასეთ
უბრალო რამეს შეეძლო ხელი შეეშალა ჩვენი საქმისათვის. მაგრამ გა-
დაწყვიტე, თვითონ გავსულიყავ უშარვლოდ, ჩემი შარვალი კი მანო-

ნისათვის ვადამეცა, რადგან სერთუკი საკმაოდ გრძელი იყო, რამდენიმე ქინძისთავის საშუალებით ისე გადავაბით, რომ ქიშკარიში წესიერი სახით შემეძლო გავსულიყავი.

დღის დასრულებას ძლივს ველირსეთ. დაღამებულს კეტლით თავშესაფარის კარებთან გაეჩნდით. ცოტა მოშორებით გაეჩერდით. დიდხანს არ დაგვეპირვებია ლოდინი, მალე გამოჩნდა მანონი თავის მხლებელთან ერთად. ეტლის კარი ღია იყო და ისინი დაუყოვნებლივ ჩასხდნენ. მე გულში ჩავეყარი ძვირფასი სატრფო. ვერხვის ფოთოლივით თრთოდა. მეეტლე შემეკითხა, საით წავიდეთო, „გასწი ქვეყნის კიდემდე, — წამოვიყვირე მე, — და წამიყვანე იქ, სადაც ჩემს მანონს არასოდეს არ გამაშორებენ!“

ჩემმა ალტყინებამ კინალამ ახალ უსიამოვნებას არ ვადამეცა. მეეტლემ ყურები აცქვიტა ჩემს სიტყვებზე და როდესაც დავუსახელე ქუჩა, სადაც უნდა წავეყვანეთ, მან მიპასუხა, რომ ეშინია ცუდ საქმეში არ გავაბა, რადგან ის კარგად ხედავს, რომ ეს ლამაზი ახალგაზრდა, რომელსაც მანონი ჰქვია, ქალიშვილია, და იგი მე ეხლა თავშესაფარიდან გავიტაცე, თანაც დაურთო, რომ მას არავეითარი სურვილი არა აქვს ჩემი სიყვარულის გამო თავი დაიღუპოს.

ამ სალახანას, უნდოდა, რაც შეიძლება, მეტი აეწაბნა ჩემთვის. ჩვენ ძალიან ახლოს ვიყავით თავშესაფართან და არა ღირდა ავხიარებოდი. „იყურე, — მივაძახე მე, — ოქროს მიიღებ!“ ამის შემდეგ იგი მზად იყო არ დარიდებოდა თავშესაფარისთვის ცეცხლის წაკიდებასაც კი, თუ კი ასეთ რამეს განვიზრახავდი.

მივედით იმ სახლთან, სადაც ლესკო ცხოვრობდა. უკვე გვიან იყო და ბ-ნი დე ტ... გზაზე ჩამოგვეშორდა, დაგვიპირდა, რომ მეორე დღეს გვინახულვდა. ჩვენთან მარტო მსახური დარჩა.

მე ისე მყავდა მანონი ჩაკრული, რომ ორ ადამიანს ეტლში ერთი ადგილი გვეჭირა. იგი სიხარულისაგან სტიროდა, ვგრძნობდი, როგორ მისეველებდა სახეს მისი ცრემლები.

როდესაც ლესკოს სახლთან ეტლიდან ჩამოვხტივით, მეეტლესთან ჩხუბი მომივიდა. ამას სამწუხარო შედეგი მოჰყვა. მე ვნანობდი, რომ მას ოქროს დავპირდი, ვნანობდი არა მარტო იმიტომ, რომ შეძვირებოდა. არამედ იმიტომაც, რომ მისი გადახდის საშუალება არა მქონდა. ლესკო გამოვიძახე, როგორც კი გამოჩნდა იგი, ყურში ჩაჩურჩულე რა გასაჭირშიაც ვიმყოფებოდი. ლესკო უხეში კაცი იყო, ამასთან მეეტლეებთან თავაზიანობას არ იყო ჩვეული. „ოქრო, — შესძახა მან, ოქრო კი არა, ოცი ჯოხი მაგ სალახანას!“ ამაღლ ვამშვიდებდი, რომ დაგვლუპავს მეთქი, მან ჯოხი გამომტაცა და მეეტლისაკენ გაეშურა. მეეტლემ რომელსაც ალბად არა ერთხელ უგემია გვარდიელის და ჯარისკაცის ხელის ძალა, სწრაფად მოკურცხლა თავისი ეტლით, თან გვიყვიროდა, რომ მოტყუებისათვის გვიჩვენებს სიერს. ამაოდ ვეძახდი გაჩერებულიყო. მისმა გაქცევამ ძალიან შემაწუხა; დარწმუნებული ვიყავი, რომ კომისარს

აცნობებდა. „დამღუბეთ, — მივმართე ლესკოს, თქვენთან უშიშრად ველარ დაერჩები, დაუყოვნებლივ უნდა წავიდე სადმე“. გავეწოდე ხელი მანონს და დავტოვეთ საშიში ქუჩა, ლესკოც თანე გამოვიყვანე.

საკვირველი და მიუწვდომელია განგების გზები! ჩვენი წუთი იქნებოდა გასული, რომ ვილაც კაცმა, რომლის სახეც ვერ გავარჩიე, იცნო ლესკო. როგორც სჩანდა, სახლთან ელოდებოდა, ალბად, ბოროტი განზრახვით, რაც სისრულეში მოიყვანა კიდევ. „ეს ლესკოა, — სთქვა მან და დამბაჩა დაახალა: — „ამ სალამოს იგი ანგელოზებთან ივახშმებს“. — დაუმატა მკვლელმა და სწრაფად მიიმალა. ლესკო უსულოდ დაეცა. მე ვაჩქარებდი მანონს, რადგან ჩვენი შველა მკვდარს აღარ ექორვებოდა, მეშინოდა არ დავეჭირეთ ღამის დარაჯებს, რომელნიც მალე გამოჩნდებოდნენ. მე მანონით და მსახურით პირველსავე მოსახვევეში შევეუბვიე-მანონი ძალიან შეშინებული იყო. რაც შემეძლო ვამშვიდებდი. როგორც იქნა, ქუჩის ბოლოში შეეტლე დავინახე. ჩავსხედით, მაგრამ როდესაც შეეტლე შემეკითხა, სად მიბრძანებთ წავიყვანათო, არ ვიცოდი, რა მეპასუხა. მე არც საიმედო თავშესაფარი გამაჩნდა, და არც ერთგული მეგობარი მყავდა, რომ მიმემართა მისთვის, არც ფულები მქონდა ჯიბეში, სულ ნახევარი პისტოლიდა შემრჩენოდა. შიშმა და დაღლილობამ მანონი ისე შეაწუხა, რომ ნახევრად გულშემოყრილი მეჭირა ხელში. ამასთან თავში ლესკოს სიკვდილი მიტრიალებდა, ხოლო ღამის დარაჯის გამოჩენის შიში მოსვენებას არ მაძლევდა. როგორ მოვიქცე? საბედნიეროდ მომაგონდა ბაკი შაიოში, სადაც რამდენიმე დღე გავატარე მანონთან ერთად, როდესაც ბინას დავეძებდი ამ სოფელში. იმედი მქონდა, რომ იქ არა თუ უშიშრად ვიქნებოდი, არამედ რამდენიმე ხანს ნისიათაც ვიცხოვრებდი; „წავიყვანე შაიოში, — ვუთხარი მეეტლეს. მაგრამ აქაც ახალი დაბრკოლება გადაგველობა: მეეტლემ განაცხადა — გვიან არისო და ერთ პისტოლზე ნაკლებ ვერ წავიყვანათო. როგორც იყო, ექვს ფრანკად მოვრიგდით: ეს იყო სულ, რაც ჩემ ჯიბეში მოიპოვებოდა“.

გზაში ვამშვიდებდი მანონს, მაგრამ გულში ჯოჯოხეთი მიტრიალებდა. მე თავს მოვიკლავდი, რომ ჩაკრული არ მყოლოდა ერთადერთი განძი, რომელიც სიცოცხლესთან მაკავშირებდა. მხოლოდ ეს აზრი მიბრუნებდა ძალღონეს. „ყოველ შემთხვევაში იგი ჩემთან არის, — ვამბობდი მე, — ვუყვარვარ, იგი მე მეკუთვნის. რაც უნდა სთქვას ტიბერკმა, ეს ბედნიერების მოჩვენება არ არის. დეე, დაილუპოს მთელი სამყარო, შე ამას არ ვინაღვლებ. რატომ? იმიტომ, რომ სხვა არაფერი მიზიდავს... ასეთ იყო მართლაც ჩემი სულისკვეთება. ამავე დროს ძალიან ნაკლებ მნიშვნელობას ვაძლევდი მატერიალურ დოვლათს და ამ დოვლათის მცირე რამ რომ მაინც მქონოდა, უფრო მეტის ზიზლით შეეხედავდი ყოველივე სხვას. სიყვარული უფრო ძლიერია ქონებაზე, განძზე და სიმდიდრეზე, მაგრამ მას მათი დახმარება სჭირია, და იმაზე საშინელი რა იქნება სათუთი მიჯნურისათვის, გრძნობდე, რომ შენი ბედი მდებარე აღამაია უხეშობაზე და მოკიდებული.

თერთმეტი საათი იყო, შაიონი რომ მივედით. ბაკში ისე მაგვიღეს, როგორც ძველი ნაცნობები. მათ არ გააკვირებიათ მანონის დანახვა. მამაკაცის ტანისამოსში, რადგან ამას შერჩეულნი იყვნენ, კარნახში და მის მიდამოებში ქალები ყოველგვარ სამოსელში დედულად იყვნენ გამოწყობილები, რომ არაფერი მოეკლოთ მანონისათვის და მივიღე ისეთი სახე, თითქოს ფულათ ყელამდე ვყოფილიყავ საესე. მანონმა არ იცოდა, რომ ამ მხრივ საქმე ცუდად შექონდა. თავი შევიკავე არაფერი არ ვუთხარი ამის შესახებ. გადავწყვიტე, მეორე დღეს მარტო დაებრუნებულყავი პარიზში და რაიმე წამალი მომენახა ამ უსიამოვნო ავადმყოფობისათვის.

ვახშამზე მანონი ფერმკრთალი და გამხდარი მეჩვენა. ეს მე თავშესაფარში არ შემინიშნავს, რადგან საკანი, სადაც იგი ენახე, საკმაოდ ნათელი არ იყო ვსთქვი, ეს ალბად შიშის შედეგი უნდა იყოს, რომელიც ძმის მოკვლას მოჰყვა-მეთქი. იგი მარწმუნებდა, რომ, თუმცა დიდი შიში გამოიარა, მაგრამ ფერკრთალობის მიზეზი არის არა შიში, არამედ ის, რომ მთელ ამ თვეს მოშორებული იყო ჩემგან. „მაშ ასე გიყვარვარ?“ — შევეკითხე მე. „ათასჯერ უფრო მეტად, ვიდრე ამისი გამოთქმა შეიძლება“, — მიპასუხა. „მაშ არასოდეს აღარ მიმართოვებ?“ — „არა, არასოდეს!“ — წამოიძახა მან და ეს დაპირება ისეთი ნაზი ალერსით და მტკიცე ფიცით დაამოწმა, რომ ვერასოდეს ვერ წარმოვიდგენდი, თუ ამას იგი როდესმე დაიფიწყებდა. მე ყოველთვის დარწმუნებული ვიყავი, რომ ის გულწრფელი იყო. ან რა აიძულებდა მას ასე ეთვალთმაქცნა? მაგრამ მანონი თავქარიანი იყო, ან, უკეთ გონებას ჰკარგავდა და თავისთავს ვერა სცნობდა, როცა ხედავდა, რომ სხვა ქალები განცხრომით სცხოვრობდნენ, ის კი სიღარიბეს და გაჭირვებას განიცდიდა. სულ მალე ამ უკანასკნელის დამამტკიცებელი საბუთიც მივიღე, მან ყველა სხვას გადააქარბა და წარმოშვა უცნაური შემთხვევა, როგორც კი როდისმე შემთხვევია ჩემი წრისა და ჩემი შეძლების ადამიანს.

რადგან მე ვიცნობდი მანონის ამ მხარეს, მეორე დღესვე გავეშურე პარიზს. ძმის სიკვდილი და საცელების უქონლობა იმდენად საკმაო საბაბი იყო, რომ მანონისათვის სხვა რამის მომიზეზება არ დამჭირებია. ბაკის პატრონს განვუცხადე, რომ ეტლი უნდა დავიჭირავო მეთქი და ბაკიდან გამოვედი. მაგრამ ეს მხოლოდ ტრამაზი იყო: იძულებული ვიყავი ქვეითად დავდგომოდი გზას. სწრაფი ნაბიჯით გავეშურე კურ-ლარენამდე, სადაც ვაპირებდი შესვენებას. მარტოობა და მცირეოდენი დამშვიდება შესაძრობოდა, რათა ვადამეწყვიტა, რა უნდა გამეკეთებინა პარიზში.

მოლზე ჩამოვედექი. მალე ფიქრებისა და აზრების ზღვაში შევეცურე, რაც თანდათან სამ მთავარ დებულებად წამოისახა ჩემთვის. საჭირო იყო სწრაფი დახმარება უამრავ და გადაუღებელ მიმდინარე ხარჯების დასაფარავად; უნდა მომეძებნა მომავლისათვის რაიმე საიმედო გზა, დასა-

სრულ, შემეკრიბა ცნობები და მიმელო ზომები მანონისა და ჩემი უშიშროებისათვის. როდესაც ამოვწურე მოსაზრებები და კომბინაციები ამ სამი საკითხის ირგვლივ გადავწყვიტე, უკუმეგდო ორჯერ უფროსი საკითხი, რადგან ოთახი შიშოში საკმაოდ უშიშარ აღგზნებად აღგზნდა; რაც შეეხება მომავალს, ამისათვის კიდევ მექნებოდა დრო.

ამრიგად, ჩემ მთავარ საქმეს შეადგენდა ის, თუ როგორ გამეცნო ქისა. ბ-ნმა დე ტ. .მ თავისი ქისა შემომთავაზა. მაგრამ ძალზე მეთაკილებოდა თავათ გამეხსენებინა ის მისთვის. რა კაცი უნდა იყო რომ წახვიდე უცხოსთან, გააცნო შენი გაკირვება და სთხოვო თავის ქონებაში წილი დაგიდოს! ეს შეიძლება ჩაიღინოს სულმდაბალმა ადამიანმა, რომელსაც ამ სიმდაბლის გამო არაფრისა არა რცხვენია, ან და იყოს თავდაბალი ქრისტიანი, რომელსაც მოქარბებული სულგრძელობა სირცხვილზე აღამალლებს ხოლმე. მე არც სულმდაბალი კაცი და არც კეთილი ქრისტიანი ვიყავი. ნახევარ სიცოცხლეს მივეცემდი, ოღონდ ეს სირცხვილი ამეშორებინა. „ტიბერეი, — გავიფიქრე მე, — ნუთუ ჩემი კეთილი ტიბერეი უარს მეტყვის იმაზე, რის შესაძლებლობაც მას აქვს? არა, მას შეაწუხებს ჩემი გაკირვება, მაგრამ გამანადგურებს თავისი მორალით. უნდა ავიტანო მისი საყვედურები, მისი რჩევა, მისი მუქარა. ისე ძვირად დამისვამს თავის დახმარებას, რომ უმალ გავიღებდი სისხლის ნაწილს, ვიდრე ასეთ აბეზარ სცენას ავიტან. იგი ამივსებს გულს სინიდისის ქენჯნით. „მაშასადამე, — განვაგრძე მე: — ხელი უნდა ავიღო ყოველ იმედზე, რადგან სხვა გზა აღარ მრჩება. ჩემთვის იმდენად შეუძლებელი ხდება ამ ორ საშუალებაზე შეჩერება, რომ ჩემი სისხლის ნახევარს დავღვრი, ვიდრე ერთერთს ავირჩევ, ე. ი. უფრო ადვილად მთელ სისხლს დავღვრი, ვიდრე ამ გზას დავადგები. დიახ, მთელს ჩემს სისხლს“. — დავუმატე მე ცოტაოდენი ფიქრის შემდეგ. მთელს სისხლს უფრო სიამოვნებით დავღვრიდი, ვიდრე მუდარით თავს დავიმკირებდი. მაგრამ საკითხი ჩემს სისხლს როდი შეეხებოდა; საქმე შეეხებოდა მანონის სიცოცხლეს და მის არსებობას. მის სიყვარულსა და ერთგულებას. რას დავაწყობდი სასწორის მეორე მხარეზე? აქამდე არაფერი არ დამიწყევია. იგი ჩემი სახელის, ბედნიერებისა და შეძლების მაგიერია. უეჭველად ბევრი რამ არის ისეთი, რის შესაძენად ან ასაცილებლად სიცოცხლეს მივეცემდი, მაგრამ მე რომ ზოგ რასმე სიცოცხლეზე მეტად ვაფასებდე, ეს სულაც არ ნიშნავს იმას, რომ ის მანონს შეედრებოდეს. ასეთი მსჯელობის შემდეგ მე დიდხანს არ დამკირვებია ყოყმანი. განვაგრძე გზა და გადავწყვიტე ჯერ ტიბერეისათვის მიმემართნა და მერე ბ-ნ დე ტ. სთვის.

პარიზში, რომ შევედი, ეტლი დავიქირავე, თუმცა მისი მისაცემი ფული არ გამაჩნდა. მე დახმარების იმედი მჭონდა. სათხოვნელადაც მივდიოდი. მეეტლეს ვუბრძანე. ლიუქსემბურგის ბაღში წავეყვანე, იქიდან ტიბერეს ვაცნობე, რომ ბაღში ველოდებოდი. ჩემი მოუთმენლობა მისმა სისწრაფემ დააცბრო. მე მიუხიბ-მოუყიბავად ვუამბე ჩემ საშინელ გა-

ქორეზბაზე. მკითხა — დამაკმაყოფილებდა თუ არა ის ასაკის კოსტოლი, რომელიც მე დავებრუნე; შემდეგ სიტყვის დაუძვრელად კმაყოფილი სახით და სიამოვნებით გაეშურა ამ ფულის მოსატანად. მან აღარ შეპარებოდა, რომ სათხოვარს შემისრულებდა, მაკმაყოფილებდა. ის, რომ ასე ადვილად გადავრჩი საყვედურებს. მაგრამ მოგტყუედი: როცა ფული ჩამითვალა და გამომშვიდობება დაეპირე, მთხოვა გაგვესეირნა ხეივანში. ტიბერეისათვის მანონის შესახებ არაფერი არ მითქვამს. მან არ იცოდა რომ მანონი თავისუფალი იყო, ასე რომ მისი დაროგება და საყვედური მხოლოდ წმ. ლაზარედან ჩემს გაქცევას შეეხებოდა. გამოსთქვამდა შიშს, რომ წმ. ლაზარეში მიღებული გაკვეთილების გონიერად გამოყენების ნაცვლად ისევ არ დავდგომოდი გარყვნილების გზას- მიამბო, როგორ გაოცდა, როცა მეორე დღეს ჩემს სანახავად წმ. ლაზარეში მოვიდა და ვაიგო, თუ რანაირად გავიპარე იქიდან. იგი ელაპარაკა წინამძღვარს. კეთილი მოძღვარი ამ საშინელი ამბის გამო ჯერ კიდევ გონს არ იყო მოსული. მიუხედავად ყოველივე ამისა, ის იმდენად სულგრძელი აღმოჩნდა, რომ დაუმალა ბ-ნ პოლიციელს გენერალ-ლეიტენანტს ჩემი გაქცევის ამბავი და ზომები მიიღო, რომ შეკარის სიკვდილი არ გახმალურებულიყო. მისი სიტყვით, ამ მხრივ განსაცდელი არ მომელოდა, მაგრამ, თუ ოდნავ მაინც შემარჩენია გონიერება, უნდა ვისარგებლო ზეცის წყალობით, რომელმაც ასე ბედნიერად წარმართა ჩემი საქმე, და უპირველეს ყოვლისა უნდა მიეწერო მამას და შეურჩადე. შემდეგ, ერთხელ მაინც მივიღო მისი რჩევა, გავშორდე პარიზს და დაუბრუნდე ჩემს ოჯახს.

ბოლომდე მოვისმინე მისი სიტყვა. ბევრი რამ მასში საესებით სანუგეშო იყო. ჯერ ერთი, აღტაცებული ვიყავ, რომ წმ. ლაზარეს მხრით შიში არ მომელოდა. პარიზის ქუჩები ჩემთვის თავისუფალ ქვეყნად გადაიქცა. მეორე მახარებდა ის, რომ ტიბერემა არაფერი იცოდა მანონის განთავისუფლებისა და ჩემთან დაბრუნების შესახებ. შევნიშნე, რომ გაურბოდა მანონის ხსენებასაც კი, უთუოდ იმიტომ, რომ ეგონა, აღარ ეფიქრობდი მასზე, რადგან მე თითონ სიტყვა — კრინტი არ დამიძრავს მანონზე. ვადავწყვიტე, თუ ჩემს ოჯახში არ დავბრუნდებოდი, მამისათვის მაინც მიმეწერა წერილი, როგორც ტიბერემ მირჩია, და დამერწმუნებინა იგი, რომ მზადა ვარ შევასრულო ჩემი მოვალეობა და მივდიო მის ნებას. იმედი მქონდა, რომ აკადემიაში სწავლის განგრძობის საბაბით ის ფულს გამომიგზავნიდა, რადგან გამიძნელებოდა მისი დარწმუნება იმაში, რომ სურვილი მაქვს სასულიერო წოდებაში დაბრუნებისა; არსებითად არაფერი საწინააღმდეგო არა მქონდა შემესრულებინა ის, რასაც ვპირდებოდი. პირიქით, მზად ვიყავ შევდგომოდი რაიმე პატიოსან და გონიერ საქმეს, რამდენადაც ეს სურვილი ჩემს სიყვარულს ეთანხმებოდა ვაპირებდი მეცხოვრა ჩემს მიჯნურთან ერთად და თან მესწავლა ამის შეთავსება კი აკადემიაში საესებით შესაძლებელი იყო. ამ აზრებით იმდენად კმაყოფილი დავრჩი, რომ ტიბერეს დაეპირდი, იმ

დღესაც მიმეწერა წერილი მამიჩემისათვის. მართლაც დაებრდი თუ არა, შევედი საფოსტო კანტორაში და დავწერე ისეთი ნაწი და მორიდებული წერილი, რომ გადავიკითხე თუ არა, იმედს მომეცა, ოდნავ მაინც მოვიგებდი ჩემი მშობლების გულს.

ტიბერეს რომ დავშორდი, შემეძლო ეტლი დამეჭირებოდა, მაგრამ ვარჩიე ამაყად გავლა და ბ-ნ დე ტ... სთან ქვეითად მისვლა. მიხაროდა, რომ ესარგებლობდი თავისუფლებით, რომელსაც ჩემი მეგობრის სიტყვით, ხიფათი არ მოელოდა. მაგრამ უეცრად გამახსენდა, რომ მისი სიტყვები შეეხებოდა მხოლოდ წმ. ლაზარეს და რომ ზურგზე მეკიდა თავშესაფარიდან გატაცების ამბავიც, თუ არ ჩავთვლიდი ლესკოს სიკვდილს, რაშია მც ვიყავი გარეული, როგორც მოწმე. ამის გახსენებამ, ისე დამაფრთხო, რომ მახლობელ ხეივანს შევაფარე თავი და იქიდან ეტლს დავეძახე. შემდეგ პირდაპირ ბ-ნ დე ტ... სთან გავეშურე. მან ბევრი იცინა ჩემს შიშზე. მეც სასაცილოდ მომეჩვენა ყოველივე როდესაც ბ-ნმა დე ტ... მითხრა, რომ არც თავშესაფარის მხრივ და არც ლესკოს მხრივ არავითარი საფრთხე აღარ მოგველის. მან მიაბოა: რათა ექვი არ მიეტანათ, რომ მანონის გატაცებაში ისიც იღებდა მონაწილეობას, იგი დილითვე მივიდა თავშესაფარში და, თითქოს არაფერი იცისო, ითხოვა მანონის ნახვის ნებართვა. არავის არ მოსვლია აზრად ბრალი დაედო ან მისთვის, ან ჩემთვის; პირიქით თვითონ უამბებს ეს უცნაური ამბავი და უკვირდით, ისეთი მზეთუნახავი როგორც მანონი იყო, როგორ გაიპარა მსახურთან ერთად. მან მხოლოდ, ცივად შენიშნა, რომ ეგ არ მიკვირს, რადგან თავისუფლებისათვის ადამიანი ყველაფერს ჩაიდენსო. იქიდან ბ-ნი დე ტ... ლესკოსთან წასულა იმ იმედით, რომ იქ მინახულეზდა ჩემ მომხიბვლელ სატრფოსთან ერთად. სახლის პატრონმა გადასცა, რომ არც მე და არც ის ქალი მას არ უნახავს. მაგრამ არც არის ვასაკვირი, რომ ლესკოსთან არ მოველით, რადგან სახლის პატრონის აზრით, უმკველია ჩვენ გავიგეთ, რომ სწორედ იმავე დროს მოკლეს ლესკო და ამიტომ აღარ მივედით მასთან. სახლის პატრონმა არ დაიხარა და გადასცა ბ-ნ დე ტ... ს ისიც, თუ რა გარემოებაში და რა მიზეზით მოკლეს ლესკო. დაახლოებით ორი საათით ადრე ლესკოსთან მოსულა გვარდიელი, მისივე ამხანავი და წინადადება მიუცია ბანქო ეთამაშათ. ლესკომ ოორში ერთ საათში მოუგო ასი ეკიუ, ე. ი. მთელი ის თანხა, რაც კი ჰქონდა.

უგროშოდ დარჩენილ გვარდიელს ეთხოვა თურმე ლესკოსათვის მიეცა სესხად იმის ნახევარი, რაც მოუგო. ამ ნიადაგზე შელაპარაკებულან და ბოლოს წაჩხუბებულან კიდევ. ლესკო თურმე ხმალში არ გაპყობია და გვარდიელი წასვლისას დამუჭრებია — თავს გაგიტიზო, რაც იმავე საღამოს შეუსრულებია. ბ-ნი დე ტ... ი იმდენად თავაზიანი აღმოჩნდა, რომ ყოველივე ზემოთქმულს დაუმატა, რომ ძალზე აწუხებდა ჩვენი ამბავი და ეხლაც მზად არის ხელი ვაგვიმართოს და დაგვეხმაროს ყვე-

ლაფერში. მე უყოყმანოდ ვაცნობე, სადაც ვცხოვრობდი. მან შთხოვა, ნება მიმეცა ჩვენთან ერთად ევახშმა.

დამრჩენოდა მხოლოდ მანონისათვის საცვლები და მისი მისი ყიდვა. ამიტომ უპასუხე, რომ ახლაც შეგვიძლია გავწიოთ შაიოსაკენ, ოღონდ კარგი იქნება თუ არ დაიზარებს და მცირე ხნით რამდენიმე ვაჭართან შემომყვება. არ ვიცი, იქნებ გაიფიქრა, რომ მე მისი გულკეთილობის გამოცდა მსურდა, ან იქნებ ეს მისი მშვენიერი გულის მოძრაობის შედეგი იყო. ყოველ შემთხვევაში იგი მყისვე დამთანხმდა გამომყოლოდა და იმ ვაჭრებთან შემეყვანა, რომლებიც წინა დღის მომწოდებელნი იყვნენ. მან ამარჩევინა იმაზე ძვირფასი საქონელი, რის ყიდვასაც მე ვაპირებდი, და, როდესაც მოვისურვე გავსწორებოდი, ვაჭრებს სასტიკად აუკრძალა ჩემგან ფულის მიღება. ეს დაეალება იმდენად თავაზიანი იყო, რომ შესაძლებლად დავინახე მიმელო იგი, ამასთან არავითარი უხერხულობა არ მიგრძენია. შემდეგ ერთად გავსწიეთ შაიოში, სადაც მივედი უფრო დამშვიდებული, ვიდრე წამოვედი იქედან.

შევალე დე გრიემ ერთ საათზე მეტი მოანდომა ამ ამბის გადმოცემას, ამიტომ ეთხოვე მცირე ხანს შეესვენა და ჩვენთან ერთად ევახშმა. ჩვენმა ყურადღებამ ცხადი გახადა დე გრიესათვის, რომ მისი ამბავი სასიამოვნო მოსასმენია ჩვენთვის. მან დაგვარწმუნა რომ შემდგომად მისი ისტორია ბევრად უფრო წარმტაცი იქნება. ევახშის შემდეგ მან კვლავ განაგრძო თავისი თავგადასავალი.

თარგმანი ფრანგულიდან

ქეთევან ირემაძისა.

(დასასრული შემდეგ ნომერში)

აკ. გავაჩილია

გალაქტიონ გაბიძის ლირიკა

მიმდინარე წელს სრულდება ოცდაათი წელი გალაქტიონ ტაბიძის გამოსვლიდან ლიტერატურის სარბიელეზე, ხოლო მომავალ წელს—ოცი წელი მისი მეორე წიგნის „Crâne aux fleurs artistiques“ გამოქვეყნებიდან. ლირიკული კრებული, რომელშიაც მოთავსებულია პოეტის მთელი რიგი შესანიშნავი ლექსები, დღემდე ინარჩუნებს თავის სიციხოველესა და მიმზიდველობას. და რადგანაც ახალი ქართული პოეზიის ისტორიაში ამ წიგნით იხსნება სრულიად ახალი ხანა პოეტური კულტურისა, დროა უფრო დაწვრილებით გავერკვეთ უნიკიერესი ქართველი ლირიკოსის შემოქმედების ზოგიერთს თავისებურებაში.

გალაქტიონ ტაბიძემ ლექსების პირველივე წიგნით გამოამჟღავნა იშვიათი ოსტატობა ლირიული თრთოლვის გადმოცემის სფეროში. მართალია, პოეტი ჯერ კიდევ მიდიოდა რომანტიული ლირიკის ნაცნობი გზით, იგი დიდის სიფაქიზით იმეორებდა ძველს მოტივებს, რომლითაც ყოველთვის გამოირჩეოდა თანამედროვეთა შორის, მაგრამ ფერების ზუსტი განაწილება, პეიზაჟის ხატვის უნარი, დიდი ემოციური ძალა მისი ლექსებისა იმთავითვე ცხადყოფდა, რომ რომანტიულ ლირიკას შემდეგში აღარ შეეძლო რაიმე ახლისა და მნიშვნელოვანის თქმა ამ მიმართულებით. გალაქტიონ ტაბიძემ თითქმის ამოსწურა ამ ლირიკის შესაძლებლობანი იგი ეზებოდა საკმაოდ ცნობილ თემებს („ყორანი“, „მთაწმინდაზე“, ციკლი ლექსებისა მარტოობისა და მიუსაფრობის შესახებ) და თითქოს უკანასკნელად იმეორებდა ნ. ბარათაშვილის პოეტურ ხმას:

რა ადრე გაქრა ჩემი ყრობა,
ჩემი სიზმარი!
დროო წვეულო, სად წარიღე
ჩემი ფიტრები,
დროო ბოროტო, სად დამარხე
ოცნება წყნარი?
მარქვი... და სხვა.

მეორე წიგნში კი პოეტმა სრულიად შესცვალა ეს ინტონაცია. „მე შილალატეს ძველმა რითმებმა!“ — აცხადებს გალაქტიონ ტაბიძე „Crâne

aux fleurs artistiques“-ში. არა მარტო რითმებმა ძველმა რიტმმა და სახეებმაც უღალატეს მას. ეს იყო ლალატი, გამართლებული ისტორიულად რომელმაც ქართული პოეზიისათვის პროგრესული პოეტური ფორმები გალაქტიონ ტაბიძე შემდეგ აღარ დაბრუნებია ტრადიციის მიმართ.

ამ წიგნის პირველ ფურცლებზევე ჩნდება ეპიგრაფები ფრანგი ლირიკოსების ლექსებიდან. ავტორი ამით თითქოს წინასწარ გვანიშნებდა თავისი პოეტური კულტურის ევროპულთან დაახლოვებას. პირველად ქართულს პოეზიაში იბადება საგნების თავისებური იერარქია, განწყობილების ახალი ტონოსი, რომელიც უნდა ვაგზიარებინა ქართული მხატვრული სიტყვის ბუნებას ან უკუეგლო იგი. გალაქტიონ ტაბიძემ შესანიშნავად გადასჭრა ეს ამოცანა.

წინასწარი პირობები ამისათვის თვით გალაქტიონ ტაბიძის ლექსებში იყო მოცემული.

იშვიათია პოეტი, დაჯილდოვებული ისეთი აბსოლუტური სმენით, როგორც გალაქტიონ ტაბიძე. ყოველი ზგერა მის ლირიკულ შედეგებში წარმოადგენს მუსიკალური გამმის ერთეულს, მელოდიური ტალღის ფაქიზად გამართულ ელემენტს. თუნდაც ამიტომ გალაქტიონ ტაბიძეს უფლება აქონდა Romances sans paroles-ის ავტორის სახელი აღენიშნა თავისი წიგნის პირველსავე გვერდზე.

თუ უმაღლესი პოეზია არასოდეს არ შეიძლება იყოს ის, რაც არის პროზა (პოლ ვალერი), გალაქტიონ ტაბიძის ლექსიც, როგორც იუველირის ნამუშევარი, ვერ ითმენს დაშლას არაპოეტური კონსტრუქციისათვის: მისი უღარესად ნუანსირებული სტროფისა თუ ტაქტის აზრის თარგმნა პროზის ენაზე შეუძლებელია. და საერთოდ—თუ პოეზიაში ორიგინალური, მაგრამ ბუნებრივი ხმა მხოლოდ მაშინ იბადება, როცა პოეტი გამოთქმისათვის შესაფერი ფორმების ძიებისას უნდობლად ეკიდება ყოველ ფრაზას, სიტყვის ყოველ მიმოხრას (მათთვის ახალი ბუნებრივობის მინიჭების მიზნით), ხოლო საბოლოოდ გაფორმებულ ლექსში ამ უნდობლობის კვალსაც არ სტოვებს,—გალაქტიონ ტაბიძემ შესანიშნავად იცის პოეტური აღქმის ეს საიდუმლოება.

• •

ის თავისებური დამოკიდებულება სიტყვისადმი, რომელიც სიმბოლისტურ სკოლას ახასიათებდა საფრანგეთსა და რუსეთში, ყველაზე ფრთხილად ქართულს პოეზიაში გალაქტიონ ტაბიძემ ვაიზიარა. ამასთანავე ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ გალაქტიონ ტაბიძე იმთავითვე იყო განთავისუფლებული ამ სკოლის დეკადენტური თემატიკისაგან.

გაუგონის საკითხი პოეზიაში საერთოდ რთული პრობლემაა. ერთს შემთხვევაში გაუგონა თამაშობს დადებით როლს, რამდენადაც ის მეორე ერის პოეტური შეტყველების კულტურაში სიტყვის ახალ შესაძლებლობებს ხსნის და ახალი კუთხით აშუქებს თემებსა და განწყობილებებს. მე-

ორე შემთხვევაში კი გავლენა ჰხადებს ეპიგონობას, რჩება ორგანიზულად უცხო ამ ერის მხატვრული კულტურისათვის.

გალაქტიონ ტაბიძეს ჰყავდა თავისი მასწავლებლები: ჯერ კიდევ ევროპულ პოეზიაში „Crâne aux fleurs artistiques“-ში გვხვდებით სხელე-ბი ბოდლერის, ვერლენის, გოტიესის და სხვების; უფრო ადრინდელი თუ გვიანი ხანის ლექსებში — ნოვალისის, შელლის, ბლოკისა და სხვების. მაგრამ არც ერთი ამათგანის პირდაპირი მიმზადებელი გალაქტიონ ტაბიძე არ ყოფილა. მან იცოდა, რა მიეღო თავისი უცხოელი წინაპრებისაგან.

სწორედ ამის გამო შესძლო გალაქტიონ ტაბიძემ მოენახა სინთეტიური ხაზი ევროპულსა და ქართულს პოეზიას შორის. პოეტი მიმართავს ქართული ლექსის იმ მარაგს, რომელიც საუკუნეებით დაგროვებულია, ხოლო მისი ორიგინალურად გამოყენების დროს, მეტყველების სიახლის ძიებისას ტექნიკურ საშუალებებს ევროპულ პოეზიიდან იღებს. ამ სინთეტიური მომენტის დაჭერა შეიძლება თვით მისი სალექსო ფრაზის პერსონაჟების სიაშიც. ვერლენის, ედგარ პოესა და ბლოკის სახელებს გარდა იქ გვხვდება რუსთაველის, აკაკისა და ილიას სახელები. მსოფლიო ისტორიულ პირებში გარეულა და ვით ნარინის სახელიც. და მის წარმოდგენას ერთნაირად იზიდავს როგორც ტეოფილ გოტიეს ეგზოტიკური ქვეყანა, ისე „ვეფხისტყაოსნის“ სტრიქონებში ამეტყველებული აღმოსავლეთი. ეს ემოციური უნივერსალიზმი ერთ-ერთი დამახასიათებელი ნიშანია გალ. ტაბიძის მრავალფეროვანი ლირიკისა.

• • •

შეიძლება ითქვას, რომ გალაქტიონ ტაბიძემდე ქართულმა პოეზიამ არ იცოდა მინორული ტონის ისეთი შეთანხმება წარმოდგენებისა და განწყობილებების უფაქიზეს ქსოვილთან, რომელსაც ჩვენ „Crâne aux fleurs artistiques“-ში ვვრძნობთ. ქართულ ლექსში ამ ახალი თვისების შეტანა პოეტის ერთ-ერთი უდიდესი დამსახურებაა.

გალაქტიონ ტაბიძის ლირიკაში მელოდორი რბევა შერწყულია სიტყვის მერყევს, თავისებურად გამჭვირვალე აზრობრივ პლანთან: პოეტი ლაპარაკობს არა მარტო სიტყვათა პირდაპირი, საგნობრივი მნიშვნელობით, არამედ ამ სიტყვებს შორის დატოვებული ხარვეზებით, ნახევარტონებით: „სიტყვის აზრის განზრახ დაბნელებას“, რომელიც ვალერი პრიუსოვს სიმბოლისტური პოეტიკის არსებით ნიშნად მიიჩნდა, გალაქტიონ ტაბიძე სრულიად შეგნებულად მიმართავს. სწორედ ამ სფეროში რჩება იგი ერთგული თავისი ევროპელი და რუსი მასწავლებლებისა.

სიტყვისადმი ასეთი დამოკიდებულება თითქოს წინასწარი პირობა უნდა ყოფილიყო იმისათვის, რომ გალაქტიონ ტაბიძეს ჭეშმარიტი სიმბოლისტის გზით ევლო. მაგრამ პოეტს ეს მეთოდი თვითმიზნური აბსტრაქციისათვის არ მოუხმარებია. სიზმარი, ზღაპარი, ლანდები, რომელნიც მის ლექსებში იჭრებიან, მოკლებულნი არიან იმ მეტაფიზიკურ განზოგადე-

ბას, რომელიც ასე დამახასიათებელი იყო რუსი და ფრანგი სიმბოლისტების ლირიკისათვის. არც ამ სკოლის ლირიკულ პერსონაჟებს (ჰამლეტი, ოფელია, კოლომბინა, არლეკინი) დასესხებია პოეტი, მათ კარგადაა შორის, აქ ჩანს განსხვავება გალაქტიონ ტაბიძესა და ალექსანდრე ბლოკს შორის, რომელთანაც ხშირად აკავშირებენ Crâne aux fleurs artistiques-ის ავტორს.

სიზმრისა და ზღაპრის, როგორც ირრეალური ყოფის, მოტივები გალაქტიონ ტაბიძის ლირიკაში შეფერილია ქართული კოლორიტით. მაგალითისათვის ავიღოთ თუნდაც მისი შესანიშნავი „პირიმზე“, რომლის სათაურიც გვანიშნებს ლექსის ქართულ ხასიათს:

დავიწყებული კიშკრის კარბაზე
ხავსი, ყვარები და წვიმის წვეთი!
გაქრა ათასი თეთრი დარბაზი,
გადარჩა მხოლოდ ცამეტი სვეტი.
კუმო კი ღამით სავსეა იით
და წაქცეული სვეტები დგება:
ამოდის მთვარე და სამაიით
ფერმკრთალ ქალების მიმოდის წვება.
ცეკვავს სამეფოდ ნაჭარგი ქოში
და ხელსახოცთა ჰჭრიან ზღაპრები,
და მებახიან მშვიდ სამეფოში
მთები სიზმრები და წინაპრები.
დილით დამკნარი არის ბალახი...
ზედიზედ ისევ ეცემა სვეტი.
გაიყუევს ძმებმა მოხუცი ბალი
და მწუხარება დამრჩა ასეთი.

გალაქტიონ ტაბიძემ პირველმა გააცოცხლა ქართული პეიზაჟი:

ქალაქში, მტვერში წაიქცა ბავშვი
ნუკრის თვალებით, თმით — მიმოზვებით
და მწუხარების მალენიავში
მოფრინდნენ ღურჯი ანგელოზები.
შეშლილი სახით ჰკიეოდა ქუჩა:
?ორს კი მზე დარჩა და მშობლის კერა!
მზეზე ყვავოდა სოფლად აღუჩა
და მოისმოდა დების სიმღერა!

ხშირად ეს პეიზაჟი წმინდა იმპრესიონისტულად აქვს დახატულო პოეტს:

ეხლაც ჩემს თვალწინ არის
თქვენი ბინა ტყის პირად,
და საღამო მდინარის
გაზელილი ცისფერად.

ან:

ოჰ, ეს ფოთლები ცვენილი ქარით,
ეს მწუხარე და ნახი ზმანება,

ეს უვავილები, ეს ცა, მოთხარით,
 არავის თქვენგანს არ ენანება?
 („შემოღამების ფრანგმენტ“)

აღსანიშნავია, რომ გალაქტიონ ტაბიძემ ლექსების კრებულში „შესცვალა პეიზაჟების ხატვის მანერაც. აზრის ცხადსაყოფად კმარა რამდენიმე პარალელი.

იგი შევნიშნავ — ნაზი, როგორც პირველი ვარდი
 და მკვირცხლი, როგორც უღარდელი მისის წვიმა.

ან:

პეროვანი, როგორც სიოს ნელი აღერსი,
 მსუბუქი, როგორც გაზაფხულის დღეთა მშვენება.

მოყვანილი ადგილები ამოღებულია პირველი წიგნიდან. *Crâne aux fleurs artistiques*-ში კი ბუნება მელანქოლიით შეფერილი აღწერისა და შედარების საგნიდან დამოუკიდებელ ემოციურ სურათად არის ქცეული:

ჩემს სამშობლოში მე მოველე მხოლოდ
 უდაბნო ლურჯად ნახვერდევით...

მეორე ტაბი ამ ნაწყვეტისა წარმოადგენს ბუნების შეგრძნობას სიტყვების საწინააღმდეგო ფერების შეთანხმების (ოქსიუმორონი) გზით (...უდაბნო ლურჯად.). გალ. ტაბიძე ხშირად მიმართავს ამ ხერხს მეორე წიგნში, ხოლო არც ერთხელ — პირველ წიგნში. ბუნება მის ლექსებში გვევლინება საკუთარი ტყვიელებით:

ათვის გამვლელებს და გულცივ ბაღებს...
 სცივით ნაწრალებს.

ან:

ჩამავალი მზის მომაცვდავ იღებს
 ისერის ღრუბლები და დაღლილობა,
 მთებს, ირმებს, შეველებს, ზეეს და ნაპრალებს
 აწუხებთ ღრუბლის მძიმე კრილობა.

მართალია, გალაქტიონ ტაბიძეს შემდეგშიაც შერჩა ბუნების პლასტიურად გადმოცემის სტილი (ლექსი „მთაწმინდის მთვარე“ და სხვ.) და ისეთი სტრიქონები, როგორცაა, მაგ.:

გინახავთ თქვენ ფერი დაბინდულ ქლიავის?
 ეს ჩემი სამშობლოს მთებია!

ან მთელი სტროფი:

გაისმა თოფის სროლის ხმა მთაში
 და მონადირემ დაჰკოდა შეველი,
 საღამო იწვა ზავერდის უდაში
 ვით წიგნი ლურჯი და ძველისძველი, —

შესანიშნავი არიან ფერების სისრულითა და საგნობრივ რელიეფობით, მაგრამ გალაქტიონ ტაბიძის მეორე პერიოდის ლირიკაში ბუნების სურათები უმთავრესად იმპრესიონისტულად არის შექმნილი. ლექსებში: „შემოდგომა უმანკო ჩასახების მამათა სტანდარტული“, „ალეები თოვლში“, „ათოვდა ზამთრის ბაღებს“, „პირიმზე“, „სალამო“, „ვერხვები“, „გობელენი“, „სახლი ტყის პირად“, „ზღაპარი“ — ბუნება გადმოცემულია ნახევარჩრდილებით, დაქერილია მხოლოდ კონტურები. საგნები ფაქიზი პირბადით არის დაფარული. ბუნება და ადამიანები ერთნაირად არიან ამ კანონს დაქვემდებარებული:

მდინარის პირად ზეიანში ყოველ საღამოს
 ორი ქალწული მემორევე ჩრდილად გახდება,
 ისინი ჩუბად გადიბდიან ლენაქთა სამოსს
 თვითონ მდინარეც და დუმილიც გალენაქდება.
 ტყის პირად სხედან ნაზნი, წარბებ-ვადახატული
 და თავს ადგანან თავადები ნაბდიანები.
 ეცემა თმები ლურჯ სარკებს, ვით ნაკადული,
 სწანს: სასიკედილოდ ამ სიყვარულს არ ეენანები!

ბუნებისა და საგნების ანარეკლთა ასეთი გამმა უნებლიედ გეაგონებს ალექსანდრე ბლოკისა და პირველი პერიოდის რაინერ მარია რილკეს ზოგიერთ ლექსს. ამ უკანასკნელთან გალაქტიონ ტაბიძეს ანათესავებს აგრეთვე მისტიური განწყობილებაც წიგნში Crâne... (მხედველობაში მაქვს ლექსები „სილაში ვარდი ანუ სილავევარდე“, „ანგელოსს ეჭირა ვრძელი პერგამენტი“ და სხ. შდრ. თემბატურად მსგავს ლექსებს რილკეს კრებულში „დას მარიენლებენ“).

• •

ცნობილია გალაქტიონ ტაბიძის ლირიკის დიდი მუსიკალობა. მან ვაამდიდრა ქართული ლექსი ახალი რითმებით, თავისებური რიტმიული წყობით, სტროფული მრავალფეროვნებით (სონეტი, Vers libre და სხვ.). ჯერ კიდევ პირველ წიგნში პოეტი მიმართავდა კლასიკური ლექსის თითქმის ყველა ძირითად საზომს — ხუთ, რვა, ათ, თოთხმეტ და თექვსმეტ მარცვლიან მეტრებს ქალური და დაქტილური რითმებით. მიმართავდა წმინდა ვაჟურ რითმებსაც (მაგ., „პატარა ხალი, კოცნის შემდეგ რომ დააინდა სახეს და წაშალა დრომ.“ ნახე აგრეთვე ლექსი „იმ ვარდისფერ ატმებს ეიგონებ კვლავ“). მეორე წიგნში კი გალაქტიონ ტაბიძე გვევლინება ნოვატორად, რომელსაც ქართულს პოეზიაში შემოაქვს საკუთარი რიტმი და ინტონაცია, განწყობილებათა და შთაბეჭდილებათა გადმოცემის ახალი საშუალებანი. ცნობილია აგრეთვე მისი ლექსის ორკესტრული სიმდიდრე („აფრთოვანება აგიყებს თარებს და ისარის ფრთით ფიქრი მიფრინავს“), ხმოვნების მელოდირი თანმიმდევრობა. ზოგჯერ ეს მელოდია პირდაპირ რაფსოდულ მეტყველებაში გადადის:

ატმის რტოო, დაღალულო რტოო,
 ატმის რტოო, სიმშვიდეა შორი,
 ქარიშხალი მოდის საიმპროო,
 ყვავილების ქარში მოდის ტბორი.

გალაქტიონ ტაბიძე განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევს ფონეტიკურად მსგავსი სიტყვების ერთმანეთის მიმართ განსხვავებულ პოზაში დასმას:

თუ ასეთი წარმართი გზით წარემართები.

ზოგჯერ ნეოლოგიზმის დახმარებით:

ირველივ დამკენარია ფერი და ფერვალი.

ან კიდევ — სიტყვათა განმეორებანი:

ილეებს, ქრება და კვლავ ილეებს...
 („თოვლი“)

იღებს და ჰქრება და ისევ იღებს...
 („ღამე ხეობაში“)

გრადაციები:

ქალაქში, მტვერში წაიქცა ბავშვი...
 (ი. ა.)

ღამის ნათელში, მტვერში, მთვარეში
 მიყვარდა სულის შენება შენი,
 ტფილისის დაღლილ ქარის თარეში
 კოშკები ძველად ნაგებ-ნაშენი.
 („სანთელი“)

შეგვეძლო კიდევ სხვა ნიშნებზედაც მიგვეთითებინა, — გალაქტიონ ტაბიძის ლექსი უმდიდრეს მასალას გვაძლევს პოეტური ოსტატობის შრავალფეროვანების გასათვალისწინებლად, — მაგრამ ეს ჩვენს მთავარ მიზანს არ შეადგენს. მით უფრო, რომ პოეტმა თვითონ მოსპო ტექნოლოგიური ნაკვალეზი თავის პოეზიაში — ყოველი მისი ლექსი უშუალო ამღვრებას წარმოადგენს და არასოდეს არ ამზღვს მარტოოდენ ექსპერიმენტატორის გონებრივ ვარჯიშობას. სწორედ ამის გამო, უწინარეს ყოვლისა, ვხედავთ თვითონ ავტორს, როგორც მთავარ გმირს თავისივე ლირიკული კრებულებისა: გალაქტიონ ტაბიძის პოეზია უაღრესად პერსონიფიციკრებულია.

აუდიტორია იცნობდა ამ ავტორის სახეს ორს პერიოდში — რევოლუციამდე და რევოლუციის შემდეგ.

* *

პირველი პერიოდის გალაქტიონ ტაბიძე ამბობდა:

და მეც მოგვედო სიმღერებში ტბის სევდიან გედად,
 ოლონდ ვსთქვა, თუ ღამემ სულში როგორ ჩაიხედა,
 თუ სიზმარმა ვით შეისბა ციდან ცამდე ფრთები.

ამ პოეტმა შექმნა საკუთარი ქვეყანა თოვლისა, ზღაპრისა და სიზმრებისაგან, რომელთანაც ის თითქოს არც აპირებდა გამოდგოვლებას:

ოჰ, ნეტავი არ შეირბეოდეს
გადაზნეპილი სიზმრების წელი
(„ალეები თოვლში“).

ყოველთვის როცა დაბერავს ქარი
და ტყეს მთებისას გაიფრენს აფრად,
ვერხვის ფოთოლთა თეთრი ლაქმარი
აშრიალდება უსორეს ზღაპრად.
ზღაპარი იგი მათრობს და მზიბლავს
ძველი ლენის სმით, უგონოთ, მძაფრად,
ქარში დაკარგულ ვარდს და გვირილებს
მოგონებებში ვიქტორ თანაბრად
(„ვერხვები“)

ასეთი ირრეალური ყოფისადმი მისწრაფებას გალაქტიონ ტაბიძე აპართლებდა მარტოობისა და მიუსაფრობის მოტივით. იგი თითქოს თავის თავს მიმართავდა:

ნურავინ ქვეყნად ნუ დარდობს შენზე
ბედნიერებას შენ აღარ ელის..

ან:

მეგობრობაში, სიყვარულში, შურში, მტრობაში
მარტო ვიქნები და რა ეპოვო მარტოობაში?
ვიმღერო? მაგრამ ჩემთვის რაა ჩემი სიმღერა?
წუთით მიტაცებს, სამუდამო წყალულს ვერ შლის, ვერა
და თუ შორს ვინმე ტკბება ჩემი სევდიან ხმებით,
ის ჩემს ხმებს მიჰყავს.. მე ვის წავეყე ჩემი წამებით?

მარტოობის ამ რაინდს ჰყავდა თავისი ლირიკული მიმართებების საგანი — „ციხფერი ქალი“ — შერი. გალაქტიონ ტაბიძე ამ სახელს ხშირად უბრუნდება (ლექსები „არ დაბრუნება“, „შენ ზღვის პირად“ და სხვ.). როგორც თემას, როგორც პოეტურ ბიოგრაფიას. მაგრამ ეს არის მატერიალიზაცია ოცნებისა მხოლოდ. „ერთად ერთს საქართველოში“ — აღბად, იმავე „ციხფერ ქალს“ — გალაქტიონ ტაბიძე უძღენიდა თავისი შთაგონების ნაყოფს, მაგრამ დიდი სიფრთხილით:

გიგზავნი ამ წიგნს, როგორც ოდესმე
მომქნდა შენთან წიგნი პირველი,
შენმა ღიმილმა უბოროტესმა
დაინდოს წიგნი და შემწირველი!

პოეტს თვითონვე აწვალებდა მარტოობისაგან გამოწვეული ნილიზმი:

ჩემთვის ერთია: ბედის წინაშე
ბავშვებს საიდან ელით საშველი,
მე აღარ ვამბობ: უშველეთ ბავშვებს,

მიცეთ ბავშვებს სასუფიელი.
 მაგრამ ხანდისხან მე გული მტკივა,
 რად არის ასე, რად არის ასე?
 რისთვის მოჰკალით ჩემი სინაზე?
 მახსოვს ფოთლები, ვენახი, თივა...
 ო, მეგობრებო, სანამდე მივა
 ოცნება ფერფლზე, მზეზე, წვიმაზე!

ამ ინდივიდუალისტური განმარტოებისა და უიმედობის ატმოსფეროში, რომელსაც საზოგადოებრივი სარჩული გააჩნდა, გალაქტიონ ტაბიძეს მაინც ჰქონდა გამოსავლის ძიების სურვილი.

ო, სად ხარ, სადა, უჩვეულო რაიმე ძალო,
 სიცალიერის შავი ნისლი რომ გამოცალო?!

ასეთ ძალად უნიკიერესი ქართველი ლირიკოსისათვის იქცა რევოლუცია.

1916 წელს დაწერილ ლექსში „წერილი მეგობრებისადმი“ გალაქტიონ ტაბიძე აცხადებდა:

ო, როგორ მინდა უფრო მძლავრად გავშალო ფრთები,
 განა არ არის საშინელი საცოდაობა,
 ისეთ ქვეყანას, როგორც ჩენი საქართველოა,
 რევოლუცია არ აძლევდეს სიმშვენიერს?
 ვულკანიური ორკესტრით უნდა ისმოდეს
 გრძნობათა ჩვენთა და ოცნებათ ძლიერი ჭარი.

მეორე წიგნში (1919 წ.) პოეტი ბუნდოვანად მაგრამ მაინც ხედავდა ამ უჩვეულო ძალის მოახლოვებას, — წიგნში, სადაც პირველად გაიღწეა რევოლუციის გენიოსი ბელადის ლენინის სახელმა.

გალაქტიონ ტაბიძემ, როგორც ბლოკმა რუსეთში (მე მიხდება ცნობილი მოსაზრების განმეორება) თავიდანვე მიიღო ოქტომბრის რევოლუცია — როგორც ძველი სამყაროს ნგრევის სტიქია და ახალი ქვეყნის შენების საფუძველი.

რევოლუციების ეპოქაში გალაქტიონ ტაბიძემ მშვენიერად განსაზღვრა თავისი მისია:

ჩვენ ეხლაც ვიცით, სად დიდებთან კლოდელო, ეამში, სიუარესი,
 დაეღვთ იქსადაც ქარიშხალია და სისხლიანი დგას ანგელოსი,
 ახალ გრიგალებს ესწირავთ სიციხლებს ჩვენ, პოეტები საქართველოსი.

ამეამად გალაქტიონ ტაბიძის ლირიკული შემოქმედების ვარეშე არ რჩება არც ერთი სფერო ჩენი სინამდვილისა. პერსონალიზმის ნაცვლად მის პოეზიაში საბოლოოდ განმტკიცდა საზოგადო და ინდივიდუალური სიხარულის შეგნება.

ეს არის მეორე პერიოდის გალაქტიონ ტაბიძე — თავისი დიადი სოციალისტური სამშობლოს მომღერალი.

გამოიცვალა ამ მომღერლის ხმაც. ვალ. ტაბიძის უახლოეს ლირიკულ შემოქმედებაში ძლიერია რევოლუციური პათეტიკა და სასაუბრო დეკ-

ლაშქარის ნაკადი, თქმის რეალიზში და ფოლკლორულ პოეზიას ვაგ-
ლენა.

გალაქტიონ ტაბიძის ცდა ჟანრული სიახლის ძიებაში უკვე შე-
ქმნის მხრით—არ დამთავრებულა სრული გამარჯვებით და გასაგებია,
თუ პოეტმა თვითონ დაშალა ეს პოემები ცალკეული ლირიკული ლექსე-
ბის ციკლებად, ნაწერების უკანასკნელ გამოცემაში (ნახე თხზულებანი,
ტომი 2, 1935). გალაქტიონ ტაბიძე უწინარეს ყოვლისა ლირიკოსია, თუმ-
ცა განსაკუთრებულ ეფექტს აღწევს ზოგიერთ თავის სააგიტაციო ლექსებ-
შიაც (მაგ.: „პრესა“ და სხვ.).

* *

გალაქტიონ ტაბიძის ლირიკის საერთო ხასიათის მიმოხილვის შემდეგ,
მე მჩრება რამდენიმე სიტყვა მისი მნიშვნელობის შესახებ ახალი ქართუ-
ლი პოეზიისათვის, ჩვენი საზოგადოებრივი ყოფისათვის.

გალაქტიონ ტაბიძემ შექმნა პოეტური გემოვნების კულტურა თანა-
მედროვე ქართულს პოეზიაში. ეს ძალდაუტანებელი პათოსი, ეს იშვიათი
მელოდიურობა მისი ლექსებისა, არაჩვეულებრივი სიფაქიზე მისი სახე-
ბისა და შედარებების ქაოვილისა დღემდე ინარჩუნებს უმაღლესი კონტ-
როლის მნიშვნელობას. 30 წლის მანძილზე მისი ლირიკა ჰყვებავდა პო-
ეტების მთელს პლეადას. ხშირად ვისმენდით მისი სტრიქონების, მისი ინ-
ტონაციის, რითმებისა თუ სახეების გამოძახილს სხვა პოეტების ლექ-
სებში. ეს ზეგავლენა თავიდანვე თვალსაჩინო შეიქნა. პირველი პერიოდის
გალაქტიონ ტაბიძე, რომელსაც „მარტოობის დემონი“ უწოდებდნენ —
ნისლის, სიზმრებისა და მიუსაფრობის ქვეყანა გამოეხატა ემოციურად
მთრთოლვარე სტრიქონებში, ყოველთვის პოელობდა რეზონანსს ჯერ
კიდევ მოუწესრიგებელ, მშფოთვარე ყოფაში. ეს იყო ტრიუმფი, უკა-
ნასკნელი ზეიმი იმ თავისი თავის გამოტირილის პოეზიისა, რომელსაც
წარსულში უდიდესი წარმომადგენლები ჰყავდა გურამიშვილისა და ბა-
რათაშვილის სახით. ამ პოეტების შემდეგ და ამ მიმართულებით არავის
არ უმოქმედნია ისე ძლიერად ჩვენს ემოციებზე, როგორც გალაქტიონ
ტაბიძეს. მისმა ლირიკამ შეიძინა რაღაც შთამავლებელი ძალა, ის გვდევ-
და ყველგან, — ხან როგორც ცალკე ტაბი, ხან როგორც სტროფი, ხან
როგორც მთელი ლექსი. ეს ლექსი გვეკრძებოდა ჩვენ მარტოობაში,
ლხინში, ქალთან, მეგობართან. ამ ლექსისადმი სიყვარულში შეთანხმე-
ბულნი იყვნენ უბრალო მკითხველნიც და ლიტერატურული გემოვნების
მქონენიც, — პირველი ნიშანი ნამდვილი პოეზიისა!

გალაქტიონ ტაბიძემ შემოიტანა ახალს ქართულ პოეზიაში ფორმის
კულტი, ლექსის უმაღლეს იდეალად მიჩნევის დევიზი, თავისებური პოე-
ტური დანატიზმი:

იყო მრავალი განადგურება,
ლექსის სიკვდილი კი — არასოდეს!

ეს ლექსი მუდამ აფრთხილებდა პოეტებს, რომ ჰეშმარიტი პოეზია ყოველთვის გეოაცებს მოულოდნელობით, ენაში ახალი შესაძლებლობების აღმოჩენით, — როცა პოეტური მეტყველებისათვის უჩვეულო არჩება უინტიმესი განცდების გამოხატვა. კი. გალაქტიონ ტაბიძე ყოველთვის იმარჯვებდა ამ გზაზე, და თუ მისი, როგორც ადამიანის, ცხოვრება მდიდარი არ არის გარეგნული ეფექტებით, სამაგიეროდ მას აქვს ბიოგრაფია ნამდვილი შემოქმედის — ჩვენი ემოციების დამპყრობელი პოეტის ბიოგრაფია!

მაგრამ, ვიმეორებ, ქართველი საზოგადოებრიობის ეს უსაყვარლესი ლირიკოსი არ ჩაკეტილა თავის ხმაში, ის არ მოუტყუებია „ურუ წლების“ ეზოს. მთელი თავისი ტემპერამენტით გ. ტაბიძე ეძებდა ახალ გზას, რომისი ფსალმუნური სიმღერა შეცვლილიყო სიხარულის ჰიმნად. ჯერ კიდევ პეტერბურგში, 1917 წელს, მან ნახა ძველი ჭვეყნის გამოღვიძება და, ამ სანახობით გატაცებულმა, საქართველოში დაბრუნების შემდეგ სთქვა:

რა საოცარი დასრულდა წლები!
მეფეთა წყება გაქრა, ვით ლანდი,
მოშორდენ ტახტებს ვილქელში, კარლოს,
ნიკოლოზი და ფერდინანდი.
მაგრამ მწუხარედ მითზე კი არა,
სხვაზე იფიქრებს მარტიროლოგი,
იმ საშინელ წელს — პოეტი მეფე —
გარდაიკვალა ალექსანდრ ბლოკი.
ჰანგების მეფე — დიდი სენ-სანსი
და დირიჟორი ნიკიში, მძლავრი...
ეკლიან გზაზე დაეცა ბევრი,
შოლოდ მე ერთი გადაერჩი მგზავრი,
რომ გამომველო ჯერ არ სმენილი
ქართველები ცეცხლთა ფენისა
და მომეტანა საქართველოში
სიმღერა ჭვეყნის გადაჩენისა.

თავის ხალხთან ერთად გამოღვიძებული პოეტი მადლიერია იმათი, ვის სახელებთანაც არის დაკავშირებული ისტორიის ახალი ეპოქის დასაწყისი:

გგონია იქნებ გზას გავიგნებდით,
გზას გაიგნებდა წვედიაღში თვალი —
უკვდავი ლანდის კლდე რომ არ სჩანდეს,
რომელს მარადის ჰქვია სტალინი!

გალაქტიონ ტაბიძე — ჰეშმარიტი პოეტი — ამერიკიდან მთელი თავისი ხმით უმღერის დიდი სტალინის მზით განათებულ სამშობლოს.

მირზა-ფაგალი ახუნდოვი

აზერბაიჯანის უდიდესმა მწერალმა და ღრმა მოაზროვნე-ათეისტმა მირზა-ფატალი ახუნდოვმა (1812—1878) თავისი ექვსი პიესითა და ერთი მოთხრობით შექმნა ის საძირკველი, რომელზეც შემდგომში აიგო აზერბაიჯანის ახალი რეალისტური ლიტერატურა. აზერბაიჯანის ლიტერატურაში მან პირველმა შემოიტანა დრამატურული ფორმა და მხატვრული პროზა, ვინაიდან მანამდის აზერბაიჯანულ ენაზე ლიტერატურის ერთადერთი ფორმა იყო პოეზია, რომლის ყველაზე უფრო ბრწყინვალე წარმომადგენლები არიან პოეტები ნასიმი (მე-14 საუკ.), ფაზული (16 საუკ.), ვალიფი (18 საუკ.) და სხვ., რომლებმაც თავიანთი მხატვრული მნიშვნელობით გადალახეს აზერბაიჯანის ჩარჩოები.

მირზა-ფატალი ახუნდოვა, მთელი თავისი შემოქმედებითი ცხოვრება გაატარა საქართველოს დედაქალაქ თბილისში. იგი ტრიალებდა თავისი დროის უაღრესად განათლებულ ადამიანთა წრეში და თავისი განსაკუთრებული ნიჭის მეოხებით, შესძლო მთელი თავით ამალელებულიყო თავის ეპოქაზე, შეესწავლა რუსეთის და ევროპის ხალხთა ლიტერატურა. და აგრეთვე მთელი კლასიკური ლიტერატურა ფარსულსა და არაბულ ენებზე, გამსჭვალულიყო დასავლეთ ევროპის ბურჟუაზიული დემოკრატიის მოწინავე იდეებით და მშობლიურ ნიადაგზე გადაეტანა მისი საუკეთესო მიღწევები.

მ.-ფ. ახუნდოვი ხედავდა თავისი ხალხის დაბეჩაევბას ჩამორჩენილობასა და ფანატიზმს; მან მთელი სიცოცხლე შესწირა ამ ბიწიერებათა წინააღმდეგ ბრძოლას, რისთვისაც იყენებდა საზოგადოებრივი და მხატვრული შემოქმედების ყველა საშუალებას. მისი გაბედული პროექტები აღფავეიტის რეფორმისათვის, შეუპოვარი გამოსვლები ისლამის რელიგიის წინააღმდეგ, მგზნებარე მოწოდებანი დასავლეთ ევროპის მეცნიერებისა და ტექნიკის მიღწევათა შეგნებულად ათვისებისათვის, ფეოდალური წყობის უშიშარი კრიტიკა პუბლიცისტურს თხზულებებში, შეადგენს ერთერთს, უაღრესად ბრწყინვალე ფურცელს აზერბაიჯანის ახალი კულტურის განვითარების ისტორიაში; მისი მხატვრული ნაწარმოებები — დაწყებული ქაბუკობის დროინდელი პოემით, რომელიც მიძღვნილია გენიალური რუსი პოეტის ა. ს. პუშკინის ტრაგიკული დაღუპვისადმი, და გათავებული აბსოლუტური მონარქიისა და გვირგვინოსან ჯალათთა წინააღმდეგ მიმართული პოლიტიკური სატირით —

„მოტყუილებული ვარსკვლავებით“, შეადგენენ აზერბაიჯანის რევოლუციური ლიტერატურის ოქროს ფონდს, რომლითაც სამართლებრივად ამაყობს აზერბაიჯანელი ხალხი.

მ. ფ. ახუნდოვის მთავარი მხატვრული ნაწარმოებებია: „წარმოადგენენ დრამატურული შემოქმედების მისაბამ ნიმუშებს აზერბაიჯანის ლიტერატურაში. ეს ნაწარმოებნი მრავალრიცხოვან თარგმანებად გავრცელდნენ მთელს ევროპაში და მათ ავტორს მოუპოვეს აზერბაიჯანის მომღერლის საპატიო სახელწოდება.

მარტო 1850 წლის მანძილზე მ. ფ. ახუნდოვმა დასწერა პირველი სამი პიესა.

ეს იყო იტალიელი ზუროთმოდღერის სკუდერის პროექტით თბილისში აგებული სათეატრო შენობის გახსნამდის ერთი წლით ადრე; კავკასიის მაშინდელი მეფის მოადგილის მ. ს. ვორონცოვის თაოსნობით თეატრს, როგორც კავკასიის ხალხთა კოლონიური დამონების ერთერთს იარაღსა და როგორც აზიურს ქალაქში მოწყენით მყოფ მეფის ოფიცერთა და ჩინოვნიკთა გასართობ საშუალებას, განსაკუთრებული მნიშვნელობა ეძლეოდა. ამ დროს ეკუთვნის არამარტო აზერბაიჯანის, არამედ ქართული დრამატურგიის წარმოშობაც, რომლის ფუძემდებლები იყვნენ გიორგი ერისთავი, ზურაბ ანტონოვი და გიორგი ჯაფარიძე.

მ. ფ. ახუნდოვის პირველი ორი პიესა მიძღვნილია მწერლის თანამედროვე აზერბაიჯანის ყოფაცხოვრებისადმი. ერთერთს ამ პიესაში, რომელსაც ეწოდება „მოლა-იბრაჰიმ-ხალილი, ფილოსოფური ქვის პატრონი“, — ავტორმა გამოიყვანა გაიძვერა მოლა-იბრაჰიმ-ხალილი, რომელმაც ისარგებლა ნუხელ მოქალაქეთა უფიცობით და სიხარბით, დასცილდა მათ ფულის საკმაოდ დიდი თანხა, სანაცვლად დაჰპირდა წმინდა ვერცხლის შიკვმას, და გაიბარა ირანში.

მეორე პიესაში, რომელსაც ეწოდება „ბატონი ჟორდანი, ფრანგი ბოტანიკოსი, და დარევიში მასტალიშაჰი, გამოჩენილი ჯადოქარი“, აზერბაიჯანის ლიტერატურაში პირველადია მოცემული ქალთა რევალისტური სახეები, პიესის შინაარსი წარმოადგენს ყარაბაღელი მემამულის ყოფაცხოვრების აღწერასა და ააშკარაებს აზერბაიჯანის საზოგადოების უფიცობასა და ჩამორჩენილობას.

მ.-ფ. ახუნდოვის ორივე ეს პიესა გამსჭვალულია თანამედროვე აზერბაიჯანის ყოფაცხოვრების კრიტიკით. მათში უარყოფით სახეებს უპირისპირდებიან დადებითი სახეები. ავტორის მთელი სიმპატია აშკარად ამ უკანასკნელთა მხარეზეა.

პირველ პიესაში აღსანიშნავია ადგილობრივი, ნუხელი, პოეტის ჰაჯინურის სახე, რომელიც უშიშრად აკრიტიკებს ნუხის საზოგადოების წარმომადგენლებს: ოქრომქედებს ჰაჯი-ქერიმს, აზიელ ექიმს, ალა-ზამანს, მოლა-სალმანს, ვაჰარს მამადი-ჯაბარს და დაბოლოს მემამულე საფარ-ბეგს. ჰაჯინურის კრიტიკას ჯერ კიდევ ვერა აქვს ის ფართო სოციალური ხასიათი, რომელიც მოდგამს ავტორის შემდგომ პიესებს. ჰაჯინური,

თავის თანამოქალაქეთა, გაკრიტიკებისას, ააშკარავეს არა მათ მიერ წარმოდგენილ კლასის სოციალურ ნაკლოვანებებს, არამედ მათს ინდივიდუალურ უარყოფით მხარეებს.

პაჯი-ნურის აზრით მოლა-სალმანი უარყოფითი პიროვნებაა კი არა, რომ ის მოლაა, არამედ მხოლოდ იმიტომ, რომ იგი ცუდი მოლაა.

„— შენგან დიდებული შეშისმკრელი გამოვიდოდა. მაგრამ გადაწყვიტე აუცილებლად მოლა გამხდარიყავი, სწორედ იმიტომ, რომ მამაშენი მოლა იყო. განსვენებული შრომობდა, სწავლობდა მეცნიერებას და დაიმსახურა მოლას სახელწოდება, შენ კი შენს სახელსა და გვარსაც ვერ მოაწერ სწორად, მაშ, რა უფლებით გინდა აუცილებლად მოლა გახდე?“

სწორედ ასეთსავე ხასიათს ატარებს კრიტიკა მემამულისა, რომელმაც „ხელი უნდა მოჰკიდოს სოფლის შეურნეობას, მიწათ-მოქმედებას“, მაგრამ ის „ყოველგვარი არსებითი სარგებლობის გარეშე შევიდა ნუხის მაღალ საზოგადოებაში, დაუწყო განუწყვეტელი დავა ერთს, მეორეს. ცილი დასწამა იმას, არ მოასვენა უფროსები თავისი საჩივრებით ბრუნდსა და მართალზე, დაბოლოს მოუსვენარი ხასიათის ადამიანის სახელი გაითქვა, მისცეს პასუხისგებაში, სამი წელი ასამართლებდნენ, სამი წელი გადასახლებაში დაჰყო ციმიბირში, სარატოვში, დაჰკარგა ცხოვრების ოქროს ხანა“.

ასეთი გამოთქმებით პოეტ პაჯი-ნურის პირით აკრიტიკებს მ.-ფ. ახუნდოვი პიესაში გამოყვანილ იოლი მოგების გმირებს, რომელთაც არ შესწევთ უნარი სათანადოდ გამოიყენონ ბუნებისაგან მინიჭებული შესაძლებლობანი და სიმდიდრეს ეძებენ გაიძვერა ალქიმეოსის მოლა-იბრაჰიმ-ხალილის დახმარებით.

ამ პირველს პიესაში, რომელიც პირველ ცდას წარმოადგენს დამწყები მწერლის მ.-ფ. ახუნდოვისათვის, არ არიან გამოყვანილი მხატვრულად ძლიერი, განზოგადებული სახეები, არც ღრმა სოციალური პრობლემებია იქ დასმული.

მ.ფ. ახუნდოვის ამ პირველი კომედიის შინაარსი რთული არაა. იგი პრიმიტიულია ფორმითაც, შორსა სდგას იმ დრამატურგული სრულყოფისაგან, რომელსაც მიაღწია ავტორმა შემდგომს პიესებში. პიესის აქტები მეტისმეტად მოკლეა სცენაზე წარმოსადგენად, ბოლო მთელი ოთხმოქმედებიანი პიესა მხოლოდ და მხოლოდ ოციოდე მომცრო გვერდს შეიცავს. დიალოგები ყოველთვის ვერაა დამაჯერებელი, სახეები მკრთალია და ოდნავ მოხაზული, ხანდახან სქემატიურიც. სუფეტური ძაფი უზრალაა, არასაკმაოდ დამუშავებული.

ყველა ამ ნაკლთან ერთად პირველ პიესას აზერბაიჯანულ ენაზე ავტორის დიდი ნიჭის კვალი ატყვია. ამ პიესაში ავტორის მიღწევას წარმოადგენს პოეტისა და ალქიმეოსის ტიპების დაპირისპირება. პოეტი თავისი ჩანგით უანგაროდ ემსახურება ხალხის ინტერესებს და უშიშრად მიუთითებს ყველას მის ნაკლოვანებებზე. ალქიმეოსი გაიძვერუ-

ლად სცინცლავს ფულებს გულუმბრყვილო ადამიანებს, თვალთმაქცობს და ცრუობს.

და მერე რითილა უხდის უმეცარი, უეცი ბრბო ერობნაც და მეორესაც?

აღფრთოვანებული პოეტი განდევნეს ამ წრიდან, შეგინებული და შეურაცყოფილი, მაგრამ ამაყი თავის მარტოობასა და არ აღიარებულ სიღიადესში, ხოლო გაიძვერა აღქიმიკოსი ისმენს უგუნურ და დამაჯებულ ადამიანთა პირმოთნობით აღსავსე სიტყვებს და მდიდრდება მათს ხარჯზე.

მ.-ფ. ახუნდოვის პირველი კომედიის ძირითადი ღირებულება მდგომარეობს სწორედ ამ ორი მხატვრული სახის ჩვენებაში, რომელნიც იმყოფებიან 19 საუკუნის შუა წლების ფეოდალურ-პატრიარქალური აზერბაიჯანის საზოგადოებრივი ცხოვრების მოპირდაპირე პოლუსებზე. ამ კომედიაში პირველად ავლენარდა მ.-ფ. ახუნდოვის სოციალური იუმორი.

კუმორის ოსტატის — მ. ფ. ახუნდოვის ეს მხარე კიდევ უფრო მტკიცდება და ძლიერდება შემდგომში, რაც მის ცალკეულ კომედიებს აახლოებს კლასიკურ ფრანგულ კომედიებთან, კერძოდ მოლიერთან, რომელსაც დიდი გავლენა ჰქონდა ჩვენი მწერლის შემოქმედებაზე. მ.-ფ. ახუნდოვის მეორე კომედია „ბატონი ყორდანი“ უკვე საგრძნობლად თავისუფალია მისი პირველი დრამატიული ნაწარმოების ნაკლოვანებათაგან. ამ მეორე კომედიაში, რომელიც მიძღვნილია ყარაბაღელ მემამულის პარამხან-ალის ყოფაცხოვრებისადმი, პირველს პიესასთან შედარებით, სუფეტიც უფრო გართულებულია, სახეებიც სრულფასიანი და ენაც უფრო დამაჯერებელი.

ამ მეორე პიესის უდაოდ დიდი უპირატესობაა მასში ქალთა მონაწილეობა; ესაა აზერბაიჯანის ლიტერატურაში ქალთა პირველი, სავსებით რეალისტური მხატვრული სახეები. რა თვისებებით აღჭურვა აეტორმა თავისი გმირი ქალები? რა მდგომარეობაში ჩააყენა მან ისინი მამაკაცთა მიმართ? რა ადგილი მიაკეთენა ქალს ოჯახში, ყოფაცხოვრებაში?

აზერბაიჯანელი ქალის ეს პირველი მხატვრული სახეები ძლიერ შორსა დგანან მ.-ფ. ახუნდოვამდის და, ძლიერ ხშირად, მის შემდეგდროინდელ აზერბაიჯანელ პოეტთა მიერ შექმნილ მოშაქრულ სახეებიდან. ეს აზერბაიჯანელი ქალები ყველაზე ნაკლებად ჰგვანდნენ პარამხანის ტურფებს, სხეულის სრულყოფილი ფორმით, პირსახის მომზიბლავი ნაკვეთებით, თვალთა გულისგამგმირავ ისრებით, — ტურფებს, რომელნიც მსახურობენ ერთადერთს შიზანს — სტანჯონ და დაატკონ მამაკაცი, უარჰყონ და მიიზიდონ იგი, სთესონ გარშემო სიყვარულის კეშანი და ენებიანი უილაჯობა.

ყარაბაღელი მემამულის ცოლი, ასულნი და მხევალი, უწინარეს ყოვლისა ზორცხმული ადამიანები არიან, ოჯახისა და საზოგადოების წევრნი, რომლებიც საკმაოდ აქტიურ მონაწილეობას იღებენ ოჯახურ

ცხოვრებაში. მათ მოდგამთ უაღრესად ჩვეულებრივი ადამიანური გრძნობები და განცდები—სიყვარული და ეჭვიანობა, მწუხარება და სიხარული; მათ იციან თავდაცვა, ბრძოლის დაწყება და მამაკაცზე გამარჯვების მოპოვებაც კი. როგორც თავიანთი გარემოს და ეპოქის ნამდვილად შეფასებულ გენლებს მათ ახასიათებთ ყველა ის ნაკლი, რაც მათი დროისა და წრის ადამიანებს — უფიცობა, უმეცრება, გულუბრყვილობა, კრიტიკული აზროვნების უქონლობა. მასთან ერთად ისინი არიან მამაცნი, შეუპოვარნი, მტკიცენი თავიანთ მისწრაფებებში, უშიშარნი ბრძოლაში.

როგორც პირველს პიესაში, აქაც ურთიერთისადმი დაპირისპირებულია ორი ფიგურა, რომელნიც გამოხატავენ ორს სამყაროს — მეცნიერების სამყაროს — ფრანგი ბოტანიკოსის ბატონი ჟორდანის სახით და ბნელეთის მოციქულთა სამყაროს—გამოჩენილი ჯადოქრის მესტალიშაპის სახით. ეს სახეები ამ პიესაში მოცემულია უფრო სრულად, ვიდრე პოეტისა და ალქიმიკოსის სახეები პირველს პიესაში. ბატონი ჟორდანი, — ევროპის მეცნიერული აზრის ჭეშმარიტი შვილი, — გართულია მცენარეთა იშვიათი ეჭვმპლარების, ყარაბაღის მდიდარი ფლორის შესწავლით; მას განზრახული აქვს მთელი ვადატრიალება მოახდინოს ბოტანიკის მეცნიერებაში და ჟარყოს მცენარეთა არსებული კლასიფიკაცია. ბურჟუაზიული მეცნიერების ეს თავდადებული მსახური ცდილობს აუხსნას უმეცარ მემამულეს თავის აღმოჩენათა მთელი სარფიანობა, მოუწოდებს მას დაუახლოვდეს კულტურულ დასავლეთ-ევროპის სამყაროს, კისრულობს მზრუნველობას მემამულის ახალგაზრდა სიძესა და ძმისწულზე, რომელთაც პატივობს პარიზში.

ამ სწავლულის სრულ წინააღმდეგობას წარმოადგენს დერვიში მესტალიშაპი, რომელიც ფარფაშობს თავისი მითიური მსახურების-დევეებისა და ჯინების სახით. ეს არის აღმოსავლური სქოლასტიკის წარმომადგენელი, რომელიც სარგებლობს გარშემორტყმული ფეოდალურ-პატრიარქალური სამყაროს უფიცობით პირადი გამდიდრებისათვის. ცრუმორწმუნოებისა და უფიცობის სამყაროში მან ფართო სახელი მოიხვეჭა მისნობით, გრძნეული „გმირობით“ ჯადოსნობის დარგში. სოფლებსა და ყიშლაყებში ჩამოვლისას, იგი ყოველმხრივ „ემსახურება“, რასაკვირველია, სასყიდლით, მისი „ნიქის“ ბრმად მორწმუნე დედაკაცებს. თვითონ მას ოდნავადაც არ სჯერა იმ ძალებისა, რომლითაც ასულელებს გულუბრყვილო ხალხს, სრულიად შეგნებულად ატყვილებს, უხეშად აბიაზრებებს მას. მსგავსად ალქიმიკოსისა ესეც გაიძვერა ოინბაზია, ორივენი სარგებლობენ მოსახლეობის უფიცობითა და უმეცრებით.

მ.-ფ. ახუნდოვი ამ ცბიერ არამშადათა გამოაშკარავებასთან ერთად მაგრად სცემს მათ წარმომშობ სოციალურ გარემოს, უფიცობას, აზიურ ველურობას, კულტურულ ჩამორჩენილობას, საშინელს ბარბაროსობას. უკვე თავის პირველ პიესებში მ.-ფ. ახუნდოვი, თუმცა გაკვრით, ეხება დიდი საზოგადოებრივი მნიშვნელობის საკითხებს, მიუთითებს გარემოს ძირითად ნაკლოვანებებზე. ცდილობს გამოამჟღავნოს ყოველგვარი ჯუ-

რის ალქიმიკოსები და მკითხავეები, რომლებიც მდიდრდებიან გულუბრ-
ვეილო ადამიანთა სიბრძავეისა და ცრუმორწმუნეობის წყალობით.

ბნელეთის მოციქულობისა და უეცობის შავბნელ ძალთა წინააღმდეგ
ავტორის ამ გამოლაშქრებაში გამოსტევივის მისი რეალისტური მეთოდის
განმანათლებელი მხარე. ფეოდალურ-პატრიარქალურ საზოგადოების
ნაკლთა გაკრიტიკებისას ავტორი ამავე დროს მიგვიითიუბებს დადებით
გარემოზე, რომელთაც შეუძლიათ უეცობის წყვედადიდან ამოიყვანონ
ეს საზოგადოება, დააყენონ კულტურულ პროგრესის გზაზე.

თავის მეორე კომედიაში მ.-ფ. ახუნდოვმა უზარმაზარი ნახტომი გა-
აკეთა წინ დრამატურგული ფორმის დაუფლებებისა და მხატვრული ზეგვე-
ლენის თვალსაზრისით. ახერბაიჯანის პირველი დრამატურგის შემდგომ-
მა შემოქმედებითმა ზრდამ გამოხატულება პპოვა მომდევნო პიესაში, —
„სერაბეთის სახანოს ვეზირი“, — რომელიც ყველაზე უფრო მეტად ამარ-
თლებს კომედიის სახელწოდებას.

პირველ პიესებიდან განსხვავებით, რომელთა მთავარი თემა იყო
ნუხელ მოჭალაქეთა და ყარაბაღელი მემამულის ყოფა-ცხოვრება, მესამე
პიესის შინაარსი ეხება სერაბეთის ვეზირის კარის ცხოვრებას. აქ ავტო-
რი მიზნად არ ისახავს თანამედროვეობის მღელვარე საკითხთა გადა-
წყვეტას, და თუ ასახავს მრავალკოლიანის ცხოვრებას, — არა იმიტომ
რომ გააკიცხოს თვით მრავალკოლიანობის ინსტიტუტი. მართალია, ამ
ნაწარმოებში უფრო მეტად მწვავე ფორმით, ვიდრე წინააღმდეგში, გა-
მოყენებულია სატირა სერაბეთის ჩლუნგი და უნიჭო ხანის სახის შესაქ-
მნელად, მაგრამ არჩეული თემის (ვეზირის ყოფა-ცხოვრება) შეზღუდუ-
ლობამ განაპირობა ამ პიესაში იმ სოციალურ-საყოფაცხოვრებო და სა-
ზოგადოებრივ ამოცანათა სიციფროვე, რომლებიც უფრო ფართო ფორ-
მით დასმული და გადაწყვეტილი იქნა ავტორის მიერ წინა პიესებში.

ყველაფერ ამასთან, „სერაბეთის სახანოს ვეზირი“ მხატვრულობის
მხრით მ.-ფ. ახუნდოვის ერთერთი უძლიერესი კომედიაა, რადგან იგი
მთლიანად აგებულია ხალისიან, სიცოცხლით სავსე, წრფელს სიცილზე.

ვეზირის ცოლთა ინტრიგები ურთიერთშორის, თეიმურ-ალისა და
ნისი-ხანუმის მიჯნურობის სცენები, ვეზირის ბაქიობა, ხანის, „სამართა-
ლი“ და სხვ. მოცემულია საუცხოო, ბრწყინვალე ჰუმორით, და მათ შე-
უძლიათ თვით უალრესად კაეშნიანი მკითხველის გაცილება; კომედიის
ყველა ეს მხატვრული თვისებები აძლევენ მას რაღაც განსაკუთრებულს
შომხიბვლელობას.

პიესა „სერაბეთის სახანოს ვეზირი“ ყველაზე ნაკლებად შეიძლება
მიეკუთვნოს მხოლოდ „მხიარულ“ კომედიათა რიგს, რომლებიც უფრო
ხშირად ნაკლებ შინაარსიანი არიან, არა აქვთ არავითარი იდეა და ისა-
ხავენ ერთადერთს მიზანს — გააციონონ, გაართონ მკითხველი. ჩვენი ავ-
ტორი არ გრძობს მცირეოდენს დამაბვასაც კი კომიკურ მდგომარეობა-
თა ან სახეთა შექმნისას. პიესაში ამბები სავსებით ბუნებრივად, ნორმა-
ლურად, ავტორის მხრიდან ყოველგვარი ძალდატენების გარეშე ვითარ-

დებიან; სახეები იხსნებიან თანმიმდევრულად, ძალდაუტანებლად, მართლად, იწვევენ რა მკითხველში ან ირონიულ ჩაცინებას, ანდა გესლიან სიცილს, ანდა კიდევ მოწონების ღიმილს. თვით რეგვერის წყვეტილი და უკვეც კი ვერ აჭრებს სიცოცხლით სავეს სიხარულს, რომლითაც სხვადასხვა იგი მკითხველსაც.

ნ.-ფ. ახუნდოვის, როგორც კომედიოგრაფისა და იუმორისტის შემოქმედებითი ნიჭის შემდგომი ზრდა აჩქარებული ტემპებით მიმდინარეობს. „სერაბეთის სახანოს ვეზირის“ დაწერიდან ერთი წლის შემდეგ ის სწორს ახალს კომედიას „ყაჩაღის დამმარცხებელი დათვი“, თავის პირველსა და ერთად ერთს კომედიას, მთლიანად მიძღვნის. გლუხაკობის ცხოვრებისადმი.

როგორც პირველსა და შემდგომს პიესებში, მ.-ფ. ახუნდოვი ამ კომედიაშიც არ ეხება კლასობრივ წინააღმდეგობათა საკითხებს; თუ პიესაში, რომელიც მიძღვნილია ყარაბაღელი მემამულის ცხოვრებისადმი, არაა ნაჩვენები მემამულის დამოკიდებულება გლეხობისადმი, ასე პიესაშიც, რომლის მთავარი შინაარსი გლუხაკობის ცხოვრებაა, არაა მოცემული სურათები მათი ექსპლოატაციისა მემამულეთა, კულაკთა ან მეფის მპყრობელობის მხრით.

კომედიის თემად აღებულია ქალის მდგომარეობის საკითხი; დაცინვისათვის მიზანშია ამოღებული მაშინ არსებული ჩვეულება, — სასიძო შეეფასებიათ მისი მამაცობის, სიყოჩაღის, ქურდობისა და ძარცვისუნარიანობის მიხედვით; ყმაწვილი კაცი, რომელსაც არ შესწევს უნარი გაეიდეს შარავზაზე, დაუხედეს ვაჭართა ქარავანს, ვარკეოს ჯოგი ან და ფარაღებულობს მზდაღის სამარცხვინო დაღს და ქალების აზრით არაერთარი სიმპატიის ღირსი არაა. ავტორის კრიტიკის საგანია ეს ჩვეულება, რომელიც ხრწნის ახალგაზრდობას, რომლის ხვედრია ხელისუფლების მიერ დევნა, საპყრობილე და გაძევება.

პიესის ამ ძირითადი იდეის გარშემო გაშლილია მდიდარი სუფეტი. ნაჩვენებია განზოგადოებულ სახეთა მთელი გაღერა. აქ ავტორი უკვე რთულ სიტუაციებს მიმართავს. ძირითად სუფეტში აქსოვს დამხმარე მოვლენებს, ორგანიულად აკავშირებს რა მათ ნაწარმოების მთავარ გმირებთან და ამბებთან. ზემოაღნიშნულ ჩვეულებასთან ერთად, რომელიც სასაცილოდაა აღებული პიესაში ავტორი სხვა მაგალითებით გვიჩვენებს მისი დროის გლუხაკობის უფიცილობას, ცრუმორწმუნეობასა და უმეცრებას; იქვე ხაზგასმითაა აღნიშნული გლუხთა ისეთი მხარეები, როგორცაა გამბედაობა, მახვილგონიერება, ჯიუტობა.

ამ პიესაში ასახული მხატვრული სახეები სრულფასიანი, რეალისტური, დამთავრებული სახეები არიან; ისინი არიან გლუხობის ნაირფეროვანი ჯგუფები — აქაა მოჯამავირებიც, მწყემსებიც, ჯიბესჭელი კულაკებიც, და საშუალო გლუხობის წარმომადგენლებიც. პიესის თვითუღო პერსონაჟში მოცემულია, მხოლოდ მისთვის ჩვეული ხასიათი, რაც ძირითადად განასხვავებს მას სხვებისაგან.

კულაკის შვილს, თავისი სიმდიდრის გამო გაამპარტყავნებოდა/ ძუნწსა და მხდალს ტარვერდის ავტორი უპირისპირებს კეთილშობილს, უშიშარსა და და პურად ბაირამს, ერთერთ საუცხოო სახეს ნაჯი-ყარას მ.-ფ. ახუნდოვის შემოქმედებაში, არამედ მთელი რევოლუციამდელი აზერბაიჯანის ლიტერატურაში. მიუხედავად იმისა, რომ თავდადებულია თავისი გარემოს ჩვეულებებისადმი, ეს გლეხისშვილი გვიჩვენებს კეთილშობილების, გულწრფელობის, ხასიათისა და ნებისყოფის სიმტკიცის ნიმუშებს. ამ მამაკი აღამიანის პატიოსნება, სიმტკიცე სიყვარულსა და მეგობრობაში, ზიზლი ვერაგობისა და შოვალეობის ღალატისადმი, განასხვავებს ამ ქეშმარიტ გმირს თვალთმაქცების, არამზადებისა და მხდალთა წრიდან.

ამ პიესის ფრიად ლირებული თავისებურებაა აგრეთვე ქალთა საკითხის ახლებურად დაყენება. შექმნა ქალის სახისა, რომელიც გვხიბლავს თავისი ერთგულებით მიჯნურისადმი, სულის სინაზით, ბრძოლის სურვილით ბედნიერებისათვის და ჩვეულებათა და ტრადიციათა წინააღმდეგ თავისი უმწეობის შეგნებით.

ამ კომედიაში ყველაზე უფრო ძლიერადაა მოცემული ხასიათთა შეჯახება. რაც კომედიას განსაკუთრებულ მხატვრულ მნიშვნელობას ანიჭებს.

მ.-ფ. ახუნდოვის პიესებიდან დადგმული იქნა სწორედ ეს კომედია, რუსულად თარგმნილი, თბილისის სცენაზე 1852 წელს. მაშინდელ მაყურებლებში ის დიდის წარმატებით სარგებლობდა.

1852 წ. მ.-ფ. ახუნდოვი სწერს ახალ პიესას — „ძუნწის თავგადასავალი“. ეს კომედია უფრო ცნობილია თავისი მთავარი გმირის ჰაჯი-ყარას სახელით და საბჭოთა მაყურებლის განსაკუთრებული ყურადღებით სარგებლობს.

ეს პიესა შეიძლება ჩაითვალოს მ.-ფ. ახუნდოვის დრამატურგული შემოქმედების გვირგვინად.

თავისი მხატვრული მონაცემებით „ძუნწის თავგადასავალი“ საუკეთესო, ყველაზე უფრო ღრმა ნაწარმოებია აზერბაიჯანის დრამატურგიაში. მთავარი გმირის — ჰაჯი-ყარას საზე ძლიერ უახლოვდება ყველა დროისა და ხალხის უდიდეს მხატვარ კორიფეებისაგან შექმნილ ძუნწთა სახეებს.

დიდმა მხატვარმა შესძლო ძუნწის უაღრესად რეალისტური სახის შექმნა. მ.-ფ. ახუნდოვმა იპოვნა სწორი მხატვრული საშუალებები ძუნწის ამ სახის, ლიტერატურაში ერთერთი საინტერესო და უძლიერესი სახის გამოსავლენად, სახის, რომელიც ერთი და იმავე ზომით აინტერესებდათ ისეთ კლასიკოსებს, როგორცაა შექსპირი და მოლიერი, პუშკინი და გოგოლი.

კომედიაში „ძუნწის თავგადასავალი“, აღმოსავლური ძუნწის ჩიხნების ძირითად მხატვრულ ამოცანასთან ერთად, ავტორის მიერ გადაწყვეტილია მთელი რიგი საყოფაცხოვრებო და საზოგადოებრივი საკითხები. მასში სასაცილოდაა აღებული ისტორიულ მოვლენათა განვითარების

გამო ჩვეულებრივი კალაპოტიდან ამოვარდნილი აზნაურობა; გაკოტიკებულია მდიდრული გამოკრებელი ქორწინების ჩვეულებები; ჩვეულებებისაგან გამოწვეული საცოლეთა ვატაცება; ნაჩვევებზე ჩვეულებულ აზერბაიჯანელ ქალთა სახეები, რომლებიც გმირულად იბრძვიან დაბრკოლებების წინააღმდეგ; აქ გამოაშკარავებულია ბიწიერებანი მეფის ადმინისტრაციისა და სასამართლოსი, სადაც ღარიბი ადამიანისათვის ძნელია სიმართლისა და სამართალის პოვნა; ამ პიესაშივე ასახულია მშრომელი გლეხების, კეთილი პატიოსანი, გულუბრყვილო ტიპები, რომელთათვის უცხოა ისეთი თვისებები, როგორც უსაქმურობა, სიძუნწე, ეროვნული შეზღუდულობა.

სუეტის სირთულით, სახეთა სიუხვით, მხატვრული შესრულების ძლიერებით, იდეურ-საზოგადოებრივი მნიშვნელობით მ.-ფ. ახუნდოვის ეს პიესა სამართლიანად უნდა ჩაითვალოს ყველაზე უფრო შესანიშნავად ჩვენი მწერლის შემოქმედებაში.

პიესა „აღმოსავლეთის ადვოკატებთან“, რომელიც დაწერილია 1855 წელს, წარმოადგენს ახუნდოვის უკანასკნელ დრამატურგიულ ნაწარმოებს.

ვერც მხატვრული ღირებულებით, ვერც საზოგადოებრივ-ისტორიული მნიშვნელობით იგი ვერ შეედრება „ძუნწის თავგადასავალს“, ვერც „ყაჩაღის დამმარცხებელ დათვის“, მაგრამ იგი მაინც საუცხოო ნაწარმოებია, რომელიც ღირსია დიდი მწერლის კალამისა. მშვენიერია იგი, უწინარეს ყოვლისა, ფრიად საინტერესო, რთული შინაარსით, მახვილგონიერი, მწვავე მდგომარეობებით, ცალკე პერსონაჟთა კომიზმით, მხატვრული სახეების დახვეწილობით.

მ.ფ. ახუნდოვის ოსტატობა რამდენიმე შტრიხით დამთავრებული და თავისი სიმართლით დამაჯერებელი სახეების შექმნისა განსაკუთრებით გამომვლანდა ამ უკანასკნელს პიესაში, სადაც თითქმის ყველა ეპიზოდური პიროვნება მოცემული აქვს მკაფიო განსხვავებული ხასიათით, ინდივიდუალური თვისებებით.

ასეთია მოკლედ რაოდენობით მცირე, მაგრამ ხარისხობრივად დიდი მემკვიდრეობა, რომელიც დავიჯიროვა აზერბაიჯანის ხალხის უკვდავმა შეილმა მირზა-ფატალი ახუნდოვმა, მემკვიდრეობა, რომელზეც აღიზარდა და დავაჯიკადა აზერბაიჯანის დრამატურგთა მთელი პლეადა.

მ. მენაბდე.

დ ე ნ ი ღ ი ღ რ ო

1.

ორას ოცდახუთი წელი შესრულდა მას შემდეგ, რაც დაიბადა გამოჩენილი ფრანგი ფილოსოფოსი და მწერალი დენი დიდრო. დიდროს ცხოვრება და მოღვაწეობა მოუხდა საფრანგეთის რევოლუციის წინ, დიდი განმანათლებლური მოძრაობის ეპოქაში. ეს მოძრაობა საფრანგეთის ისტორიაში ბურჟუაზიული კულტურის აღმავლობის გამომხატველი იყო.

მას სათავეში დიდი ადამიანები ჩაუდგნენ. „მათ შორის მდებარეობს ფრანგების თავები მოახლოებული რევოლუციისათვის“ (მარქსი). ამ ადამიანებმა ბრძოლა გამოუცხადეს ძველ რეჟიმსა და მისი იდეოლოგიის ყოველგვარ გამომხატულებას. დაცემული ვინება მათ ქვეყნარტების ძიების სწორ გზაზე დააყენეს, მას მტკიცე პოზიცია მიუჩინეს და ცოდნის არსენალად გადააქციეს.

ფრანგული განმანათლებლური მოძრაობის განვითარებას დიდად შეუწყობდა ხელი ფრანგულმა მატერიალიზმმა. მარქსი „წმინდა ოჯახში“ ასე ახასიათებდა ამ მომენტს: „ფრანგული განმანათლებლობა მე-18 საუკუნეში და განსაკუთრებით ფრანგული მატერიალიზმი წარმოადგენს არა მარტო ბრძოლას არსებულ პოლიტიკურ დაწესებულებათა, რელიგიისა და თეოლოგიის წინააღმდეგ, არამედ აგრეთვე აშკარად გამომხატულ ბრძოლას მე-17 საუკუნის მეტაფიზიკისა და ყოველგვარი მეტაფიზიკის წინააღმდეგ“

ფრანგ მატერიალისტ-განმანათლებელთა შორის დიდროს საპატიო ადგილი უჭირავს. მის აზროვნებას სიწმინდე და გარკვეულობა ახასიათებს. ფილოსოფიაში იგი ანვითარებდა ფრანგული მატერიალიზმის ძირითად დებულებებს, ლიტერატურაში იგი იყო რეფორმატორი, პოეზიის ყოველგვარი შეზღუდულობისა და კლასიციზმის წინააღმდეგ მებრძოლი. რეალისტმა და ზოგჯერ რომანტიკოსმა, მან ხელი შეუწყო მეწინაური დრამის განვითარებას საფრანგეთში.

დიდრო ქეშმარიტი რაციონალისტი. მისი ვაგებით, ყოველს საფუძველი ცოდნაა. ცოდნა სახელმწიფო წყობილების, სწავლებისა და საერთოდ პროგრესის ქვაკუთხედი. მაგრამ ცოდნა არის არა აბსტრაქტული, არამედ კონკრეტული მოვლენა. იგი არაა უსწავლადი, არამედ „წარმავალი“. მოვლენის შესწავლისათვის დიდრო იძლევა სამ ნერხს. ეს ხერხებია: „ბუნების დაკვირვება, გააზრება და ცდა“. დაკვირვება ჰკრებს ფაქტებს, გააზრება აერთიანებს მათ. ცდა ამოწმებს კომბინაციის შედეგებს.

ემპირისტი დიდრო ამ დებულებებით ჰოლბახის „ბუნების სისტემაში“ მოცემულ იდეებს ანეითარებს მექანიკური მატერიალისტური ფილოსოფიის ნიშნის ქვეშ. დიდროს ვაგებით, აზროვნება ცოდნის მთავარი ატრიბუტია, მაგრამ მისი საფუძველი მგრძნობელობაა. ეს უკანასკნელი თვითონ აზროვნებაა. მგრძნობელობა არის როგორც ცხოველებში, ისე მცენარეებში. მოძრაობა არის მგრძნობელობის რესორი. მგრძნობელობა წყდება იქ, სადაც წყდება მოძრაობა. მგრძნობელობის აღიარებას მოძრავსა და უძრავ სხეულში მიჰყავს დიდრო პანთეიზმამდე. მოძრაობისა და მგრძნობელობის დაპირისპირებას და მატერიის მთელი არსის ინტერპრეტაციას აქვს წმინდა მექანიკური და არა დიალექტიკურ-მატერიალისტური ხასიათი.

დიდრო გამოდის ფრანგ მატერიალისტების (ჰელვეციუსი, ჰოლბახი) დებულებებიდან, მაგრამ შორს მიდის, როდესაც მოლეკულის უკედევობას აღიარებს. „მატერია, — ამბობს დიდრო, — არის იქ, სადაც განფენილობაა, განუქვრეტელობა, ფორმა, მოძრაობა, სადაც საფუძველი ჩენი სუბიექტური თვისებებია. წაართვით მას ყველა ეს პრედიკატი და თქვენ არაფერი დაგრჩებათ“.

ლენინი დიდროს მატერიალიზმის შესახებ ამბობს: „რაც შეეხება მატერიალიზმს... ჩვენ დიდროს მაგალითზე დავინახეთ კიდევ მატერიალისტების ნამდვილი შეხედულებანი. იმათ შეგრძნება მატერიის მოძრაობიდან კი არ გამოჰყავდათ და მატერიის მოძრაობათ კი არ მიიჩნდათ. არამედ შეგრძნებას მოძრავი მატერიის ერთ-ერთ თვისებათ სთვლიდნენ“ (ე. ლენინი, ტ. 13, გვ. 45. ქართ. გამოცემა).

საიდან გამოვიდა დიდროს მატერიალიზმი? ლენინი პირდაპირ გვიპასუხებს, რომ ბერკლიცა და დიდროც ლოკიდან გამოვიდნენო. სენსუალისტების განმარტებით, სული არის sensations-ს ნაერთი. ეს სული არის âme; esprit კი არის გრძნობათა კომპლექსი. პირველი სული შეიძლება ცხოველებსაც ჰქონდეთ, მეორე esprit კი მხოლოდ ადამიანს გააჩნია..

საფრანგეთის მთავრობამ დასწვა დიდროს „ფილოსოფიური აზრები“ და „წერილები ბრემბის შესახებ“, რადგან მან ვერ გადასჭრა პოზიტიურად ლეთის არსებობის საკითხი და დეისტური დებულებები ათეიზმის ნიშნის ქვეშ განავითარა. დიდრო ჩააგდეს ვენსენის ციხეში, სადაც იგი 28 დღეს იმყოფებოდა იზოლირებულ პატარა ბნელ საკანში.

ღმერთის გაგების პრობლემა ვოლტერმა დააყენა. მან ღმერთი წარმოიდგინა, როგორც დიდი ხუროთმოძღვარი, რომლის განკურნება ვხად გონება აღიარა. მაგრამ ეს უკანასკნელი უძლური აღმოჩნდა მისი მისაწვდომად. რითაც ვოლტერმა კარი გაუღო ათეიზმს. მისი უკანასკნელი პროგრესიონობასა და დოგმებს ბრძოლა გამოუცხადა. ღვთის რწმენა მიიღო ადამიანთა ზნეობის სიმტკიცის საფუძველად. რომელსაც შეეძლო განათლებული მონარქისტული სახელმწიფოს განმტკიცება.

ღვთის არსებობის აღიარებაში დაბნეულობა ახასიათებდა არა მარტო დიდროს. არამედ ვოლტერსაც. ეს დაბნეულობა სრულიად არ ამსგავსებს დიდროს აზროვნებას ვოლტერის მიკიბულ-მოკიბულსა და წინააღმდეგობებით აღსავსე მსჯელობას. ეს იყო იმ რაციონალისტური სკეპტიციზმის პროდუქტი, რომლითაც გაელენთილი იყო ეს ორი განმანათლებელი. ამ სკეპტიციზმმა გაუღო კარი ათეიზმს. ვოლტერისა და დიდროს კონცეპცია, კარძოდ, და მთელი ენციკლოპედისტების (ბეილი, დელამბერი და სხვები) კონცეპცია საერთოდ, ათეიზმის ამ ახალი რევოლუციური მოძღვრების პროპაგანდად გადაიქცა. ამ პროპაგანდას ხელი შეუწყო ფრანგი მატერიალისტების (ველვეციუსის) მოძღვრებამ. ამ მიმართულების პრაქტიკულ გამოხატულებას წარმოადგენდა ბრძოლა კათოლიკური ეკლესიის წინააღმდეგ.

„ენციკლოპედია“ გადაიქცა ამ ბრძოლის ასპარეზად, მთელი განმანათლებლური იდეების ფოკუსად. დიდრომ აშკარა ბრძოლა გამოუცხადა დოგმატიზმს: „დაანგრეთ ეს ზღუდეები, რომლებიც ახშობენ თქვენს აზრებს“ — გაიძახოდა იგი „ენციკლოპედიაში“. შრომაში „ბუგენვილის მოგზაურობის დამატება“ იგი კანონმდებლობის სამ ფორმას აღიარებს: ბუნებრივს, სამოქალაქოს და რელიგიურს. „რელიგიური, როგორც ამას ტაიტელების ცხოვრება ამტკიცებს, ზედმეტია. სამოქალაქო კანონი უნდა იყოს ბუნებრივის გამოხატულება“. მისი „სიტყვა მეფისადმი“ გამოხატავს სამღვდელთაგანადმი სიძულვილს.

ბრძოლა ეკლესიური დოგმატიზმის, ცრუმორწმონეობისა და უეცრობის წინააღმდეგ იმავე დროს ნიშნავდა ბრძოლას ძველი რეჟიმის, ბატონყმობის წინააღმდეგ. ამ ბრძოლას უფრო მკვეთრად აწარმოებდა არისტოკრატის მიერ შევიწროვებული საშუალო და წვრილი ბურჟუაზია. ყოველი მეცნიერთული თუ ფილოსოფიური პრობლემის გარკვევას ენციკლოპედისტები საფუძველად უდებდნენ ბუნებისა და საზოგადოების ღრმა ცოდნას. მათი გამოსავალი წერტილი იყო ადამიანი, „რომლისაგანაც ყველაფერი უნდა გამომდინარეობდეს და ყველაფერი მის გარშემო უნდა ტრიალებდეს“. მაგრამ არა ადამიანი „გამოცანა“ (პასკალი), მისტიური არსება, ან ღვთის პროდუქტი, არამედ ადამიანი — მატერიის პროდუქტი, სოციალურ და ბუნებრივ წრესთან დაკავშირებული, მის გავლენის ქვეშ მყოფი, რომელიც „იბადება, იზრდება და ბოლოს კვდებ“

ბა“, რომელიც „მშვენიერი გონებით“ ზნეობრივად აკეთილშობილებს საზოგადოებას.

რაც უფრო ვრცელდებოდა ეს რევოლუციური იდეებმა, მით უფრო ძლიერდებოდა შეტევა ძველი რეჟიმისა და ეკლესიის მხრედან, რომელიც დააფრთხო დალაშქერი და ვოლტერი: მათ თავი მიანებეს „ენციკლოპედიის“ შემდგომი ტომების გამოშვებას. დიდრო უშიშრად განაგრძობდა ამ უზარმაზარი გამოცემის საერთო ხელმძღვანელობას. იგი 12 წლის განმავლობაში მართა სცემდა ენციკლოპედიის ტომებს. 1749 წლიდან 1756 წლამდე მისი თაოსნობით ენციკლოპედიის 7 ტომი გამოვიდა.

დიდრო არ მოუწოდებდა კულტურის მესვეურებს პოლიტიკური წყობილების გარდაქმნისაკენ. მისთვის მონარქია მისაღები იყო იმ შემთხვევაში, თუ თითონ მონარქი განათლებული იქნებოდა და თუ იგი თავისი „მშვენიერი გონებით“ ხალხს (მესამე წოდებას) თავისუფლებას მიანიჭებდა. თავისუფლების მოსაპოვებლად, დიდროს აზრით, მეცნიერება და ხელოვნება უნდა იღვეწოდეს. თავისუფლების მოპოვებით ხალხის სული გაჯანსაღდება, სიამე და მანკიერება აღიგვება და სიკეთე და სათნოება დამყარდება.

საშუალო და წვრილ ბურჟუაზიას, რომელიც ჯერ კიდევ არ იყო მზად რევოლუციისათვის, არ შეეძლო ძველი რეჟიმის წინააღმდეგ პრაქტიკული ბრძოლის პროგრამის შედგენა. მისი იდეოლოგიები განათლებული აბსოლუტიზმის პრინციპებიდან გამომდინარე ჰუმანიზმის მქადაგებებლად გამოდიოდნენ. თუ რუსო ბოროტების წყაროდ კერძო საკუთრებას სთვლიდა, დიდროს, პირიქით, იგი სახელმწიფოს განმტკიცების საფუძვლად მიაჩნდა. მისი აზრით მხოლოდ საკუთრების მფლობელნი არიან დაინტერესებულნი სახელმწიფოს განმტკიცებაში, მხოლოდ მისი წყალობით აქვს ხმისა და წარმომადგენლობის უფლება ხალხს. მაშასადამე, დიდროს, ვაგებით, ბოროტების წყაროს წარმოადგენს არა კერძო საკუთრება, არამედ ხალხის უვიცობა და ცუდი კონსტიტუცია, რომელიც წარმოშობს სიღარიბეს. ამ უკანასკნელს კი მოსდევს ბოროტება.

დიდროს პოლიტიკური და ესთეტიკური შეხედულება ეწინააღმდეგებოდა ძველი რეჟიმის წყობასა და ტრადიციებს, ამიტომ მისი განხორციელება ნიშნავდა ფეოდალიზმისა და მისი იდეოლოგიის დანგრევას. რაც შეუძლებელი იყო პოლიტიკური რევოლუციის გარეშე. ენციკლოპედიამ ამ ახალი, რევოლუციური იდეებით მხოლოდ საზოგადოებრივი აზრის ვალეიძება შესძლო. დიდრო გრძნობდა, რომ მეცნიერებისა და ხელოვნების განვითარებით ძნელი იყო საზოგადოების გარდაქმნა, ამიტომ მიიღო მან სახელმწიფოს მთლიანობის საფუძვლად ბუნებრივი კანონმდებლობა, რაზედაც სამოქალაქო კანონმდებლობა დაფუძნებულია და გამორიცხა რელიგიური.

ყოველის საფუძვლად და წყაროდ ბუნების მიღების პრინციპმა დიდრო დაუახლოვა რუსოს. დიდრომ სცადა ველურ ტაიტელების პრინციპ-

ული ცხოვრების იდეალიზაცია: „ყველაზე ველური ხალხი დღემდეაზე. რაიტელები, — ამბობს იგი, — რომლებიც სასტიკად იცავენ ბუნების კანონმდებლობას, უფრო ახლოს არიან კარგ კანონმდებლებთან ვიდრე რომელიმე ცივილიზებული ხალხი“. დიდრო პირველად ამტკიცებდა საზოგადოებას: „დავბრუნდეთ უკან, ბუნებისაკენ, ვითამაშოთ ბუნების პანტომიმა“. ცივილიზაციისადმი უნდობლობა და აქედან გამოწვეული პესიმიზმი რუსოს კონცეპციაში უფრო დასრულებული და პრინციპიალურია, ვიდრე დიდროს კონცეპციაში. ენციკლოპედიის ხელმძღვანელობამ დააყენა იგი ძველი რეჟიმისა და კულტურის მოპირდაპირე პოზიციაზე. ამ მოღვაწეობამ გახადა იგი სამღვდლოების მტრად. ამ პერიოდში დიდროს რაციონალიზმი აშკარად დაუპირისპირდა რუსოს ირაციონალიზმს.

2.

გერმანიაში ლესინგია ფრანგული კლასიციზმის გავლენის წინააღმდეგ მებრძოლი და რეალიზმის საფუძველმდებელი („ჰამბურგის დრამატურგია“, „ლაოკონი“ და დრამები). ასეთივეა დიდრო საფრანგეთში. ლესინგი დიდროს თავის მასწავლებელს უწოდებს. ლესინგის შემოქმედების მთავარი სტიმული ჭეშმარიტებისაკენ ლტოლვაა; მისთვის მშვენიერია ყოველივე ის, რაც ნამდვილია, მაგრამ ნამდვილი არის მხოლოდ ის, რაც ბუნებრივია. ასეთივეა დიდროს განმარტებაც: „ჭეშმარიტება ბუნებაში არის საფუძველი ხელოვნებაში სიმართლის მსგავსის“.

ბურჟუაზიას აღარ აკმაყოფილებს სცენაზე მეფეებისა და პრინცების ორეოლები, სამი ერთიანობის ვიწრო ჩარჩოები, ტრაგიკული სუფეტები ანტიური ქვეყნიდან, გაღვქილი მონოლოგები. იგი მოითხოვს სცენის გამარტივებას, პროზით ლაპარაკს, მოქმედებისა დროისა და ადგილის ცვლას და, რაც მთავარია, სიმართლეს სცენაზე. მას სჭირდება თავისი საკუთარი გმირები, რომლებიც არ აცინებენ ან ატირებენ მხოლოდ მაყურებელს, არამედ აყენებენ მას სერიოზულ მდგომარეობაში. ეს დებულება საფუძვლად დაედო საფრანგეთში „ცრემლიან“ კომედიას, რომლის შემქმნელი დიდრო და მერსიე არიან. მას ანვითარებს მარიეო. ბომარზე ჰქმნის ნამდვილ ბურჟუაზიულ კომედიას, მერსიე დიდროს დრამატიულ რეფორმებთან მივიდა. მან დრამა სინამდვილის სარკვედ გამოაცხადა. მისი ლოზუნგი „განავარცელოთ ხელოვნება“ საფუძვლად დაედო ბურჟუაზიულ დრამას. მერსიე მოითხოვდა დრამატურგიისაგან არა მარტო მსხვილი და საშუალო, არამედ წვრილი ბურჟუაზიის წარმომადგენლების ხელოსანების, გლეხებისა და სხვათა ტიპების გამოხატვას. დრამა უნდა იწერებოდეს არა მარტო საზოგადოების ერთი ნაწილისათვის, არამედ მთელი საზოგადოებისათვის. იგი უნდა გვიხატავდეს „უმდაბლესი ფენების“ ფსიქოლოგიას.

მერსიე და დიდრო აცხადებდნენ, რომ დროა პოეტურმა სიტყვამ დაანუბონ ანტიკურ სიტყვებსო. მერსიე თავს დაესხა კორინელ რასინს და შოლიერსაც კი. რადგან მისი გაგებით ქვეშაობიტი მწერე უნდა იყოს. ვინც ცხოვრებასთან მივა და მისით განიმსკვალება. მერსიეს მისი მსგავსების იდეოლოგია იყო, რომელმაც რევოლუცია მოახდინა. მისთვის სხვა კლასის იდეოლოგია უცხო იყო. მის დრამატიულ შემოქმედებაში ეს იდეოლოგია წითელი ზოლივითაა გავლებული. დიდროსათვის „ბელი“ მისაღებია მხოლოდ ტრაგედიაში და არა კომედიაში. მერსიესათვის კი არც ერთსა და არც მეორეში. მერსიეს შემოქმედებაში უფრო ფართოდ და ნათლადაა დახატული მესამე წოდების პორტრეტი. ვიდრე დიდროს შემოქმედებაში.

დიდრო ვერ ეღივრა რევოლუციას. იგი ხუთი წლით ადრე გარდაიცვალა. მაგრამ მან სავსებით მიიღო მერსიეს მოთხოვნა. მის განსახორციელებლად საჭირო იყო პიესის ისეთი ენარი, რომელშიც მოცემული იქნებოდა ეს ახალი მოვლენა, და დიდრომ დასწერა ორი პიესა: „უკანონო შეილი“ და „ოჯახის მამა“. ამ დრამებში დიდრო თვითონ ასრულებს იმ მოთხოვნას, რასაც იგი მწერლებს უყენებდა: „გამოხატეთ გმირი როგორც ოჯახის წევრი. ოჯახურ ურთიერთობაში“.

ორივე ეს პიესა, დრამატიული კომპოზიციის მხრივ სუსტი აღმოჩნდა და ამიტომ არ შერჩა სცენას. მაგრამ ეს პიესები ცნობილია როგორც ლიტერატურული დოკუმენტები. ისინი შესანიშნავი არიან უფრო მეტად წინასიტყვაობით. ვიდრე მხატვრული აღნაგობით. „უკანონო შეილის“ წინასიტყვაობა შეიცავს „საუბრებს“, რომლებშიც დიდრო აცხადებს დრამის ახალ ენარს — სერიოზულ ენარს. „ჩვენ გვაქვს ცხადია, — ამბობს დიდრო, — ტრაგედია და კომედია, მაგრამ ადამიანი ყოველთვის მწუხარედ ან მზიარულად არ იმყოფება. ცხადია, არის საზღვარი, რომელიც პყოფს ტრაგიკულ გვარს კომიკურისაგან. ასეთ დრამატიულ გვარს, რომელიც ყველაზე სასარგებლო და ყოველის შემცველია. მე ვუწოდებ დრამის სერიოზულ ენარს“. დიდროს გაგებით, სერიოზულ ენარში ხასიათები უფრო ნაკლებად ინდივიდუალურნი არიან. სერიოზულ ენარში, — ამბობს დიდრო, — ხასიათები ისევე საერთო იქნებიან, როგორც კომიკურში“. ტრაგიკული გვარი კი ეკუთვნის ცალკეულ პიროვნებებს: „ტრაგედიის გმირი ესა თუ ის ყრძო ადამიანია; ეს ან რეგულია, ან ბრუტი, ან კატონი, ან სხვა ვინმე. გამოდის, რომ მთავარმა პირობა პიროვნებათა მთელი მასა უნდა გამოხატოს.“ სერიოზული ენარის ანუ დრამის უპირატესობა ტრაგედიასთან შედარებით სრულებით არა ნიშნავს ამ უკანასკნელის იგნორირებას. დიდროს თვალსაზრისი იქიდან გამომდინარეობს, რომ კლასიკური ტრაგედიები ვერ იძლევიან სოციალური გარემოს ფართო მოხაზულობას და ამ გარემოში მოცემულ ტიპთა კრისტალიზაციას. სერიოზული კომედია ამ მისიის ქვეშაობიტი შემსრულებელია. მისი საგანი, დიდროს გაგებით, სიკეთის ქმნა და სიმართლეა.

ამ ორი ელემენტის ალიანსი მე-18 საუკუნის მატერიალიზმის და მის ზნეობრივ ფილოსოფიაშია მოთავსებული (პელეცოუსი). იგი დიდროს მსოფლმხედველობის ქვაკუთხედს შეადგენს. სიკეთე და სიმატლე, — ამბობს დიდრო. — ხელოვნების მეგობრები არიან. ვინდათ იყოთ კრიტიკოსი? დაიწყეთ: იქიდან, რომ იყოთ კეთილი. რას უნდა მოელოდეთ იმისგან, ვისაც არ შეუძლია თავი ღირსად იგრძნოს? რას შეუძლია ჩემი „მე“ ასე განცდით და ღრმად მაგრძნობინოს, თუ არა სიმატლეს და სიკეთეს, ბუნების ამ უფრო მეტად ძლიერ ელემენტს?“ (დიდრო).

ამრიგად „კრემლიანი“ კომედიის განვითარებით ბურჟუაზიულმა დრამამ სრული სახე მიიღო. რაკი აუცილებელი შეიქნა სერიოზული ენარი ანუ დრამა, საჭირო გახდა მსახიობთა თამაშში რეფორმის მოხდენა, და დიდრომ დასწერა „პარადოქსი აქტიორზე“. ამ ნაწარმოებში დიდრო იცავს იმ შეხედულებას, რომ არ შეიძლება ბუნებრივისა და ხელოვნების გაიგივება: „აქტიორი ცხოვრებაში სულ სხვაა, სცენაზე სულ სხვა“. საჭიროა, რომ იგი განცდების გამოხატვის დროს თვითონ არ განიცდიდეს, რადგან იგი სცენაზე მართლა კი არ განიცდის რაიმე მოვლენას, როგორც ცხოვრებაში. ამიტომ იგი უნდა იყოს ნაკლებად მაგრძნობიერი. ზედმეტი მაგრძნობელობა, ეესტეტი ღლის აქტიორს და იგი ისე კარგად ვეღარ ითამაშებს. „მხოლოდ მაგრძნობელობის გარეშე მუშავდებიან ნამდვილი აქტიორები, — დაასკენის ავტორი.

დიდრო ანალიზს უკეთებს გარრიკის აქტიორულ შემოქმედებას. მას მოსწონს გარრიკში უფრო ინტელექტი. ვიდრე მაგრძნობელობა, დიდროს აზრით, გარრიკი უფრო გენიალური იქნებოდა, რომ ნაკლები მაგრძნობიერი ყოფილიყო.

მე-18 საუკუნის რაციონალიზმი ბურჟუაზიის იდეოლოგიის ატრიბუტია, რომლის საფუძველი ფრანგული მატერიალიზმია. ლიტერატურაში იგი რეალიზმისა და ნატურალიზმის ნიშნის ქვეშაა მოცემული, მაგრამ ფრანგული დრამა საესტეტი ვერ განთავისუფლდა ფრანგული კლასიციზმის გავლენისაგან, რომლის ნაშთი რომანტიზმის პერიოდშიაც კი ცოცხლობს (ვ. ჰიუგო). ამ გავლენის შედეგია ის განსხვავება, რომელიც არსებობს გამოჩენილ ფრანგ და ინგლისელ აქტიორთა შორის. ფრანგი აქტიორები — ტალმა, ლეკენ, რაშელ, სარა ბერნარი და სხვები ნაკლებ მაგრძნობელობას, მაგრამ მეტს არტისტულ ტექნიკასა და თეორიას ფლობენ. ინგლისელი აქტიორები — გარრიკი, კინი, კემბლი, ირვინგი და სხვები კი-მეტს მაგრძნობელობას.

დიდრო მსახიობს გლადიატორს ადარებს. „მსახიობი სცენაზე, გლადიატორი არენაზე ისე არ კედებიან, როგორც ჩვეულებრივი მამაკედავი ადამიანები თავიანთ საწოლში. მათ უნდა გვიჩვენონ ღამაში და ესთეტიური სკედილი“. ეს შეხედულება, რომელიც ვ. ჰიუგომ განავითარა,

რეალიზმის მარცვალაია, ამ პუნქტში დიდრო, ისევე როგორც კიუგო, ნატურალიზმიდან რეალიზმისაკენ იხრება.

მაგრამ რეალისტი დიდრო ნატურალიზმამდე მიდის. „სალონებში“ იგი მოუწოდებს მხატვრებს: „თუ გინდათ სალონის გამარჯვებულ მხატვრად გააქეთეთ იგი ისე, როგორც არის, — არც მეტი არც ნაკლები“. აქ უფრო მახვილდება დიდროს ემპირიზმი.

დიდროს ნატურალიზმი სრული არ არის: იგი აფრთხილებს მწერლებს: „ბუნებისადმი ბრმა მიბაძვით ხელოვნება ხდება ღარიბი, უმწეო, უბადრუკი“ ასეთი ხელოვნება მხოლოდ მანერების მოყვარულთათვისაა სალი და ნამდვილი, „მანერა კი ყველა ხელოვნების მანკიერებაა“.

ხელოვნების გამარტივების საჭიროება ბურჟუაზიის სამოქმედო ასპარეზზე გამოსვლის შედეგი იყო. იგი მოითხოვდა სოციალური ცხოვრების გაუმბარალოებას. ლიტერატურაში ეს იყო რეაქცია კლასიციზმის წინააღმდეგ. მის მებაირახტრედ გახდომა შეეძლო საშუალო და წერილი ბურჟუაზიის იდეოლოგებს — დიდროს და მერსიეს. ვოლტერი კვლავ ებლაუქებოდა ბუალოს დოქტრინებს და ცდილობდა მის გაღრმავებას კლასიკურ ტრაგედიებში. ეს ის პერიოდი იყო, როდესაც საფრანგეთში კლასიციზმისათვის ნიადაგი არ იყო ისე მტკიცე, როგორც რასინისა და კორნელის დროს. ძველი რეჟიმის იდეოლოგები წინ ეღობებოდნენ ყოველ ახალ მოვლენას, რომელიც მესამე წოდების ხელით იქმნებოდა. თვითონ ვოლტერი მსხვილი ბურჟუაზიის წარმომადგენელი იყო და არისტოკრატისთან კომპრომისით იკაფაედა გზას. მისთვის პოეზიის ახალი ეანრის შექმნა ძნელი იყო და ვოლტერს არც უფიქრია ამაზე. მან სცადა უსულო კლასიციზმის გაცოცხლება იმ დროს, როცა არისტოკრატის დეკადანსი და ბურჟუაზიის გამარჯვება ახლოვდებოდა. კლასიკურ ტრაგედიებში მას ხელოვნურად შეჰქონდა თავისი განმანათლებლური ტენდენციები. ამ მიზნით იღებდა იგი ანტიური ქრონიკებიდან და ავტორებიდან სუეეტებს, „გასწმენდა, გადააკეთებდა მათ და ზოგჯერ დაამახინჯებდა კიდევ ამიტომ დაიმსახურა მან ლესინგის სამართლიანი თაედანსხმა („მეროპა“ და „სემირამდა“). დიდრო არ სწყვეტდა საკითხებს ისე ოპორტუნისტულად, როგორც ვოლტერი. ვოლტერი ლიბერალი იყო და, ცხადია, ვერ გახდებოდა დიდროს ერთგული თანამებრძოლი ძველი რეჟიმისა და იდეოლოგიის წინააღმდეგ. აქედან ბუნებრივია, რომ დიდრო უფრო რევოლუციური, პროგრესიული მოაზროვნეა, ვიდრე ვოლტერი.

3.

დიდროს შემოქმედება ერთ წერტილზე არ გაყინულა. იგი განვითარების ახალ ფაზაში გადავიდა. მასზე არსებითი გავლენა მოახდინა ინგლისის სანტიმენტალიზმმა. ამ პერიოდში გარდაიცვალა რიჩარდსონი და მისმა თაყვანისმცემელმა დიდრომ დასწერა შესანიშნავი ქება, სადაც ინგლისელი მწერალი რეალისტად გამოჰყავს. „შენი რომანი, — მიმართავს

იგი რიჩარდსონს, —საესეა სინამდვილით. ისტორია ხატავს ჩამდენიმე ინდივიდს, შენ ხატავ ადამიანის სახეს. ისტორია მიაწერს ზოგ ინდივიდს იმას, რაც მას არ უთქვამს და არც გაუყეთებია. ყველაფერს, რასაც შენ მიაწერ ადამიანს, იგი მას ამბობს და აკეთებს“.

რიჩარდსონის გმირებში დიდრო ნამდვილ ტიპებს ხედავდა: „მე მათ ვხვდებოდი ქუჩებში, სახალხო მოედნებთან, სახლებში... —საკვირველი ისაა,—განაგრძობს დიდრო,—რომ თვითოეულ მათგანს თავისი იდეა, გამოთქმა, ტონი აქვს. ყოველივე ესენი გარემოების, ინტერესების, განცდების მიხედვით იცვლებიან“. დიდროს ხიბლავდა რიჩარდსონის ნაწერებში ნიუანსების სხვადასხვაობა. დიდრომ ღრმად შეითვისა ინგლისური სანტიმენტალიზმის ბუნება. მან ამ მიმართულებაში დომინანტად, როგორც მეთოდი, რეალიზმი გამოაცხადა. ამ გარემოებამ დიდრო იმ დასკვნამდე მიიყვანა, რომ მან რიჩარდსონი ქეშმარიტ რეალისტად აღიარა.

საზოგადოების ზნეობრივი გაჯანსაღების წყაროდ დიდრო ფილოსოფიის, მეცნიერებისა და ხელოვნების განვითარებას სთვლიდა. მას არა სწამდა ხელოვნება ხელოვნებისათვის. მას სწამდა ხელოვნება ცხოვრებისათვის. ხელოვნების ქვაკუთხედი, მისი გაგებით, ქეშმარიტებაა. მხოლოდ მაშინ არის შესაძლებელი, რომ მან სიკეთე დაამყაროს და ბოროტება აღმოფხვრას. ამ მიზნით წარუძღვარა მან თავის პიესას „ოჯახის მამას“ წინასიტყვაობა „პოეზიის შესახებ“. ასე დიდია და მნიშვნელოვანი დიდროს თვალში ფილოსოფოსისა და მწერლის დანიშნულება. და იგი, როგორც ფილოსოფოსი და მწერალი, არ უყურებს სინამდვილეს ვარდისფერი სათვალეებით: იგი ღვას, როგორც ფაქტების მეთვალყურე, დაკვირვებული და ცხოვრების ყოველი მოვლენის ღრმად მკოდნე. მისი ყურადღების ცენტრში მოქცეულია საზოგადოების ეთიკა, მისი კონსერვატიული და პროგრესიული მხარეები.

დიდრო სწერს სოკრატული მეთოდით ორიგინალურ ნაწარმოებს „ბატონ რამოს ძმისწული“. შილლერმა იპოვა მისი მანუსკრიპტი და გოეთეს გადასცა. გოეთემ თარგმნა იგი გერმანულად, ხოლო მის მიერ თარგმნილი ითარგმნა ფრანგულად და გამოიცა საფრანგეთში. 1869 წლის აპრილს მარქსი ერთ-ერთ წერილში სწერდა ენგელსს: „დღეს შემთხვევით ვიპოვე სახლში „რამოს ძმისწულის“ ორი ეგზემპლიარი. გოგზავნი ერთ მათგანს. ეს შესანიშნავი ნაწერები კიდევ მოგცემს შენ შესაძლებლობას, რომ გასიამოვნოს“. ჰეგელის თვალში „რამოს“ ავტორი „პატიოსანი და მშვიდი შეგნების წარმომადგენელია“.

ამ შესანიშნავმა დიალოგმა ღირსეულად დაიმსახურა მარქსისა და ჰეგელის ყურადღება. მარქსს ძალიან აინტერესებდა რამოს ცხოვრებისა და მოქმედების თავისებურება: მისი შეხედულება ზნეობაზე, ესთეტიკაზე, საზოგადოებაზე, ცოცხალი და შინაარსიანი საუბარი, სწრაფი და მოკვეთილი პასუხი.

რამოში წაშლილია კლასობრივი პრინციპი და შეგნება. მასში წაშლილია აგრეთვე ინდივიდუალური პრინციპი და თავმოყვროება. ამიტომ რამო დეკლასიური და ამორალურია. რამო მარქსისტულ-საბატელი როგორც რეალურ გარემოში მოცემული ტიპი. შესაბამისი ბურჟუაზი იყოს მასში მეტია ინდივიდუალური, ვიდრე ზოგადი თვისებები. მაგრამ რამო სატირიკოსია და მის შეხედულებებში მოსახანს ავტორის ტენდენცია. რამდენადაც ამ სატირას ფესვები სოციალურ ცხოვრებაში აქვს, იმდენად რამოს ხასიათისა და მოქმედების ინდივიდუალობა იმ დროის სოციალური ცხოვრების ამსახველია.

დიდროს აზროვნებას არ ახასიათებს ბუნდოვანება. ყოველ საკითხს იგი ცოცხლად, იშვიათის გონებამახვილობით არკვევს. ამიტომ მთელი მისი ფილოსოფიური ნაწარმოებები მშრალი და უსიცოცხლო ტრაქტატები როდია, ისინი აზრთა და ზოგჯერ გრძნობათა ფლუიდია. ასეთივეა დიდრო მხატვრულ შემოქმედებაში—მუდამ ცოცხალი, ენაწყლიანი, გულის ამატოკებელი მოსაუბრე.

არ არის არც ერთი ადგილი მის ნაწერებში, სადაც იგი კონსერვატიულ შეხედულებათა გავლენის ქვეშ იყოს და მისგან თავი ვერ დაეღწიოს. იგი ყოველ ნაწარმოებში პროგრესული მოაზროვნე და მხატვარია, რადგან პროგრესული და ცხოველმყოფელია თვითონ ის კლასი, რომლის შვილიც იგია. ეს კლასი საშუალო და წვერილი ბურჟუაზიაა. დიდრო ვერ მოესწრო ამ კლასის გამარჯვებას, მაგრამ მან მაინც დასვა მისი პროვოზი.

მატერიალიზმი ფილოსოფიაში, რეალიზმი ლიტერატურაში, სოკრატისა და სტერნის მეთოდი, — აი მისი შემოქმედების დამახასიათებელი მომენტი. იგი როგორც შინაარსით, ისე ფორმით ნოვატორია.

დიდრო რევოლუციონერია არა მარტო ფილოსოფიასა, ლიტერატურასა და ეთიკაში, არამედ სოციალურ საკითხებშიაც — ბატონყმობისა და სამღვდელთა წინააღმდეგ ბრძოლაშიაც. მან არ იცის ამ მომენტში უკან დახევა. მასში ვერ თავსდება ლიბერალიზმი და ოპორტუნიზმი და საკითხის იმ გზით გადაჭრა, როგორც ეს ვოლტერს ახასიათებდა. „ენციკლოპედიის“ გამოცემისა და მისი ხელმძღვანელობის ისტორია ნათელჰყოფს დიდროს უდიდეს როლს მოახლოვებული რევოლუციის მომზადების საქმეში.

დიდროს ცხოვრება და მოღვაწეობა კაცობრიობის კულტურის ისტორიაში მნიშვნელოვან მომენტს წარმოადგენს. ამიტომ ჩვენთვის ამ მომენტის შესწავლა და შეფასება აუცილებლად საჭირო და ამავე დროს სასარგებლო საქმეა.

ი. ბ.

ნიკოლოზ ბარათაშვილის ბიოგრაფიის ახალი გასაღები

განჯაში 1845 წლის 9 ოქტომბერს გარდაცვლილ ნიკოლოზ ბარათაშვილის არქივი, როგორც ეხლახან გამოირკვა, პოეტის სხვა ქონებასთან ერთად, მიუღია განჯაში საეკლესიო რაიონის მკურნალის დედას — ეფემია დიმიტრის ასულს.

ფიციკალური დოკუმენტი გვუწყობს:

„...Она (ეფემია—ი. ბ.), быв в Елисаветполе, получила по смерти сына оставшееся имущество“¹⁾.

ძნელი სათქმელია, თუ როგორ მოექცა გულმწუხარე დედა გარდაცვლილ შვილის ნაწილებს. ეს კია, რომ როგორც ბარათაშვილს საგვარეულო, ისე პოეტის ლიტერატურული არქივი დაკარგულია, ანდა ჯერჯერობით აღმოჩენილი არ არის.

ამ არქივისა და სხვა დოკუმენტალურ მასალის აღმოჩენას უდიდესი მნიშვნელობა აქვს ნიკოლოზ ბარათაშვილის ბიოგრაფიის აღსადგენად.

თუ მივიღებთ მზდველობაში იმ ვარაუდებს, რომ პოეტის დღემდე ცნობილი ბიოგრაფიული ნარკვევების უმრავლესობა აგებულია ზეპირად გადმონაცემ ცნობებზე, მაშინ გასაგები გახდება სულ „უბრალო“ ეპისტოლეს როლიც, რომელიც პოეტს, მის ოჯახსა და წრეს ეხება.

ქვემოთ მოთავსებული დოკუმენტები საშუალებას გვაძლევენ გავცნოთ პოეტის ოჯახის ყოფაცხოვრებას და იმ მეტად მძიმე ეკონომიურ პირობებს, რომელშიაც ცხოვრება უხდებოდა ნიკოლოზ ბარათაშვილს. საბუთების ერთი ნაწილი კი წარმოადგენს გამოძახილს პოეტის სიყვდილზე.

1. ილია ორბელიანის წერილი გრიგოლ ორბელიანისადმი

ნ. ბარათაშვილის სასწავლებელში ყოფნის პერიოდის შესახებ ერთობ მწირი ცნობები მოგვეპოება. „ლიტერატურულ მემკვიდრეობის“ პირველ წიგნში აშ. აკ. გაწერულია გამოაქვეყნა ნ. ბარათაშვილის რუსული ბარათი გრ. ორბელიანისადმი. ეს ბარათი დაწერილია პოეტის მოწაფეობაში. ამ ბარათის ერთგვარ დამატებას, თუ შეიძლება ითქვას, წარმოადგენს ნ. ბარათაშვილის ბიძის და სკოლის ამხანაგის ილია ორბელიანის წერილი, რომელშიაც ლაპარაკია მომავალ პოეტის შესახებაც. ბარათი მოგვყავს ქართულ ენაზე:

¹⁾ ეურნ. „მნათობი“, 1937 წ. № 4, გვ. 142.

1831 წ., ნოემბრის 5.

საყვარელო ძმაო გრიგოლ

თქვენი წასვლის შემდეგ მე ძლიერ მოვიწყინე იმიტომ, რომ არც ერთი თქვენი წერილი არ მიმიღია. ამ ქალაქს, რომ ენა ჰქონდეს, ის მოგიყვებოდათ, თუ როგორ მომწყინდა მე თქვენი წასვლის შემდეგ.

მე გამოშცადეს და, მადლობა ღმერთს, კარგად ვბასუბობდი. მე და ტატიკო გადაგვიყვანეს მეოთხე კლასში, მაგრამ დაუსაჩუქრებლად. თქვენ აქ რომ იყავით, მუდამ ზარმაცს მეძახდით; ზარმაცი რომ ვყოფილიყავ, ხომ არ გადამიყვანდნენ მეოთხე კლასში. ეხლა მე იმედი მაქვს შეხუთე კლასში გადასვლისა.

გთხოვთ ნუ დამივიწყებთ და მომწერეთ ხოლმე უფრო ხშირად. მე ძლიერ შესაქიროება მათემატიკური ხელსაწყოები და საღებავები, თუ გამომიგზავნით, მეტად მადლიერი ვიქნები.

ჩვენ ყველანი, მადლობა ღმერთს, კარგათ ვართ. თქვენი ნათესავი თამარი მისთხოვდა თავად ჰავჭავაძეს. დიდი ხანი იყო, რაც თქვენი წერილი არ გვექონდა მიღებული და ბოლოს დავით ყორღანოვმა მოგვიტანა ბარათი, რამაც ყველანი გაგვახარა. შენი ჰირომე, გამომიგზავნე, ან შენ თვითონ მომიტანე მუზიკის ყუთი ერთი სასალოფე ხოშიამ გთხოვა.

მე ამდენხანს იმიტომ არ გწერდით წერილს, რომ დანამდვილებით არ ვიცოდი, სად იმყოფებოდით თქვენ. დიდი ხანია ჩემს ძმას ზაქარიას არ მოუწერია ჩვენთვის წერილი. თქვენი კარგი მეგობარი დავით ყორღანოვი ჩემი კარგი მეგობარიცაა და ხშირად მივეყვარ კომედიასზე.

თქვენ იწერებით ტულიდან, რომ იქ კარგი ქარხნებია, მაშ ხომ მომიტანთ თოფს? მოიწერე ყვალაფერი, როგორ სცხოვრობთ პეტერბურგში, გთხოვთ ნუ დაგვივიწყებთ.

თქვენი ძმა იღია ორბელიანი.

თქვენი ბიძაშვილი მიხეილი გამწესდა სახემწიფო ექსპედიციაში. მიკიტა მომიკითხე. დიდდამ სულთანამ გეუამ შეჭრი სახარამ ჯანვერდომ ბერმა ჩვენმა და იოვანე და სოლომონ ლედელმა მოკითხვა მოგახსენათ და ბუენამაც. გეუა დავნიშნეთ და ქორწილი მალე იქნება.

(საქ. ცენტრ. საარქ. სამმ. საგანგ. მნიშ. საქმეთა ფონდი № 171).

II. მელიტონ ბარათაშვილის წერილები

ნ. ბარათაშვილის მამის მელიტონ ბარათაშვილის წერილებს უდიდესი მნიშვნელობა აქვს პოეტის მამის და იმ ვარჯიშის დასახასიათებლად, რომელშიაც ტრიოდება ნიკოლოზ ბარათაშვილი.

მელიტონ ბარათაშვილის ჯერჯერობით აღმოჩენილი ქვემოთ მოთავსებული წერილები მიწერილია რუსეთში გადასახლებულ გრიგოლ ორბელიანისადმი.

1

საყვარელო ძმაო გრიგოლ ზურაბის-ძე

შენი წიგნი მ-აგვისტოს დაწერილი სტავროპოლიდან 24 მივიღე, რომელმაც შენი მშვიდობიანის ამბით მასიამოვნა, მაგრამ მანდ აგრე გრძლად ყინვამ კი შემაწუნა. მაგრამ რა ექნათ ძმავ ცოტა დაგვიანდი და იყავ მშვიდობით. ახლა გრიგოლ ღმერთს მიმადლე შენს თავს გაუფრთხილდი. ამ საკმელით ან გაცივებით ავად არ ვახდე მაგ უცხო ადვილას. შენ ოღონდ შენს თავს გაუფრთხილდი ძმაო! თორემ აქაური ჯაერი ნურა ვაქვს. რალა შენგან მოწერა მინდა თუ კი შემძლიან რამ შენის საქმისა და შენის სახლისათვის მარად მზად ვიქნები. ზალოგისას ვწერ მოვრიხი დავაფასებინე ორიათას თუმნად და აგვისტოს 28 კიდევ გავაგზავნიხე უპრავიდან სულა რასპრავაში, საიდამაც ამ დღეებში მოწმობასაც ავიღებთ: შემდგომაც ყველა კარგად იქნება, ოღონდ შენ იყავ მშვიდობით. სხვა აქაური არ არის რა, მხოლოდ მწუხარედ ვართ ნინოკა მუხრანის ბატონიშვილი დიდად ავად არის, ასე, რომ უკანასკნელს ეამშია თავის ყმაწვილ კაცობაც მამის სიმართლე თუ შეეწევა, თორემ ავად არის სხვებრ მშვიდობით იყავ მშვიდობით და ბედნიერად.

შენი მარად ერთგული საყვარელი მელიტონ ბარათოვი

სტკტემბრ. 3-სა დღესა 1831 წელი

ვისთანაც მოკითხვა მოგეწერა ყველამ მადლობა და მოკითხვა მოვახსენეს. ჩემმა ტატომ კი წიგნი მოგწერა მერწმუნე თითონ დაწერა არავის უსწავლებია.

საქ. ცენტ. არქ. „საგან. მნიშვ. საქმ. ფონდი“ № 171, გვერდი 86.

2

საყვარელო ძმაო გრიგოლ ზურაბის-ძე

შენი წიგნი მომივიდა, რომელმაც დიდად მასიამოვნა შენის მშვიდობით ყოფნისთვის მწერ, მანდაურობის მოწონებას და თიატრის ქებას აბა რა საკვირველია კოდასთან მოგეწონება ევ ქალაქიც მანდაური საკრავი ალავერდას თართან.. ახლა ფული გეთხოვნა ეს არის იმ საქმეში ვარ, შენმა ვაზრდამ, ხომ იცი მანამ ვიწოვი და გამოგიგზავნი მე ვერ მოვისვენებ და ეს ასე იცოდე, რომ დღეისწორს ეკსტრა ფოშტით მოგივა უთუოდ. უთუოდ გამოგიგზავნი დღეს ვერ მოვასწარი და დღეისწორს კი გამოგიგზავნი ოთხმოცის თუმნისათვის ას თუმანს უთუოდ. აი ძმაო! მე შენს კომისიას ვასრულებ და ახლა ეს ერთი ჩემი კომისიაც უთუოდ უნდა აღასრულო... ალექსი პეტროვიჩი მიდი ნახე და როცა ნახო ასე უთხარი ჩემი, რომ თქვენს შემდგომ ისე არისთქო გაშვებული და უკანასკნელი ცხოვრებაშიაცათქო ამ ახლანდელს ჩვენს მთავარმართებლისთქო დიდათ პატივისცემა აქვსთქო. ბარათოვი მწერსთქო, რომ თქვენთვის წიგნი მოურთმევიათქო და უთხოვინა, რომ ბარონ როზინს წიგნი მოსწეროსთქო, который скажи надеется что по письму ва-

шему обратит свое внимание არ ჰქნა რომ არ ნახო და ეს ასე არა მოახსენო ჩემი დიდად შეწუხება უთხარ და კიდევ უკიდურად რომ ვეგებ მართლა ერთი წიგნი მოსწეროს ჩემთვის ახლანდელს ჰევენს მთავარმართებელს. იაგორ გაბრიელიჩი ჩილაევი ნახე და ჩემ მთავარმართებელს და მოულოცე კიკოს ლუბერნატორობა აქაური. სხვა რაღა მოგწერო აქაური ამბავი, ჩვენმა ბერტამ ჯგარი დაიწერა ლამაზ ქალზე და ჰავკვაძე რომ არის დრაგუნის პოლკში ის პაქუა ნაბერალი იმანაც თავის უარვის მსგავსინი შეირთო მშვიდობით და შენი ფული მოგივა მალე. რაც მოგწერე არ ვაუშვა ნახე და წერილად მომწერე ან როგორ მიგიღებს და ან ჩემსას რას იტყვის სულ შემატყობინე.

შენი ძმა მელიტონ ბარათოვი

იანვარ 15 დღესა 1832 წ.

ეფემიამ თავისი შვილებით სიყვარულით მოგიკითხეს და კიდევ აქედან დაგოცნეს ეფემია გულიან მოგწერს ცალკე წიგნსა ახლა ასე იქნება.

საწყალი ზაველეისკი მეტად შეწუხებულია მეტი არ იქნება

შენის ბიძების საქმე გარდაწყდა და მიერთო მთავარ მართებელს ენახოთ რა იქნება.

(საქარ. ცენტ. არქივი. „საგან. მნიშვ. საქ. ფონდი № 171, ფურ. 84).

3

საყვარელო ძმაო გრიგოლ ზურაბის-ძე

აი ეს არის ას თუმანს გიგზავნი. დაგვიანების მიზეზი ეს იყო, რომ ვერ ვიშოვეთ. ფული ახლა ძვირია აქ, ეხლაც დედი შენის პენცია ვაყილეთ ნახევარი და სხვა ფულად ავიღეთ ასე, რომ ეს ასი თუმანი შენ გამოგიგზავნეთ და ათი თუმანი თეთრიც შენის წასვლის დროს ზარა ფასაგან, რომ ავიღეთ იმასაც მოვრჩით მივეციეთ და ორი თუმანიც სარგებელი გვაპატია.—ახლა ძმავ შენ იცი, როგორც რივიანად მოიქცევი და არც დაიგვიანებ მოსვლას შენი სახლისათვის არა ჰსჯობს შენი დიდხანს მანდ დგომა, კაციცი ის არის, რომ ისე მოიქცევა, როგორც შენს სახელს იცნობ. სხვა რაღა მოგწერო მშვიდობით. ახალი არა იყო რა, რომ მომეწერა — ესეც შენი ფული. ამას წინად რომ მოგწერე ალექსი პეტროვიჩის ნახვა რატომ არასა მწერ? შენი და უძღვებად არის ამიტომ წიგნი ვერ მოგწერა.

შენი ძმა მელიტონ ბარათოვი.

თებერვალი 4. 1832 წელი.

გუშინ რომ სამი იყო ამ თვისა შენი სიდედრის ანნა ოთაროვნას მენინიცა იყო და ვერტერი ჰქონდა იქ ვიყავე ქართველნი ქალნი იყვნენ.

ცენტრ. არქ. საქ. № 171, „საგან. მნიშვ. საქმეთა ფონდი“.

ვრ. ორბ. წერ. გვერდი 88.

4

საყვარელო ძმაო გრიგოლ ზურაბის-ძე,

მიკვირს, რომ არას იწერები ოთხს თებერვალს ფულსა და მზღვრავსა ვენე-
ასი თუმანი ორიენგურგს, საცა შენ მოგეწერა და არ ვიცი შენი ღმერთი არა.
ერთი მომწერე, სხვა ჩემს ამბავს იკითხამ ეს არის ეხლა მაიორობა და
ოთხმოც და ათი თუმანი თეთრი ფული პენცია მომივიდა ფელდშარშ-
ლის წარდგენით და მივეშურები დასაფიცებლად. ახლა შენ იცი როგორს
კარგს ნასტაიაჩის კავალერიის ყვითელს აპელატებს გამომიგზავნი და
რასაც მისცემ ჩემგან ერთი ორად მოგივა მიბურონი არ იყოს ნასტაიაჩი
ზოლოტო შტაბ აფიცრისა და პირველს ფოშტაში გამომიგზავნე ჩემო
გრიგოლ შენმა ვაზდამ სარგებლით გამოგიგზავნი. სხვა რაღა მოგწერო
იყავ მშვიდობით აქაური ჯაგერი ნურა გაქვს რა — წიგნი მოიწერე ფუ-
ლი მიიღე თუ არა.

შენი ძმა და სიძე მელიტონ ბარათოვი.

ავისტ. 30-სა დღესა — 1832 წ.

ეფემიამ პირს გაკოცა.

საქ. ცენტ. არქივ. № 171, „ხაგანგებო
მნიშვ. საქ. ფონდი“, ფურ. 88.

III. ეფემია ბარათაშვილის წერილები

ნ. ბარათაშვილის ხასიათის გამომჟღავნებაში და პოეტის აღზდაში, როგორც ცნო-
ბილია, უდიდესი როლი ითამაშა ეფემიამ — დედამ პოეტისა. მელანქოლია და უნა-
ზესი ლირიზმი, რომელიც ასე ძალუმიად ახასიათებდა პოეტს, უცხო არ იყო ეფემიას-
თვისაც; მისი ბარათები ამის საუკეთესო ილუსტრაციაა, განსაკუთრებით აღსანიშნა-
ვია პოეტის დედის წერილები, საყვარელ შვილის და ძმის ზაქარიას დაკარგვის გამო
დაწერილი. ქვემოთ მოთავსებული წერილები მიწერილია გრიგოლ ორბელიანისადმი.

1

საყვარელო ძმაო! გრიგოლ, ღმერთსა ვთხოვ შენს მშვიდობით ნახვას.
ჩემს ამბავს იკითხამ ღვთის მოწყალებით კარვად გახლავართ მხოლოდ
შენი ჯაგერისა და მწუხარების მეტი არა გვიჭირსრა. გენაცვალე გრი-
გოლ შენს თავს გაუფრთხილდი. აქაური ამბავი ღირსი ხსოვნისა
არა არის რა, რომ მომეწერა მხოლოდ ამის მეტი რომ ამ ქალაქში ამჟა-
მად სკუჩნობა გახლამთ. სხვებრ ვთხოვ გენაცვალე გრიგოლ შენს ამ-
ბავს მალმალ მომწერდე ხოლმე. ვოგოს სყიდვას გწერ ხუმრობა გა-
უშვი და მართლად მოიკითხე კარგი ვოგო. როგორ ფასობს მომწერე
და პირველსავე ფოშტაში ფულსაც გამოგიგზავნი. სხვა რაღა მოგწერო
იყავ მშვიდობით ჩემ ქალებმა ერთობლივ მოკითხვა მოგახსენეს — ჩემა
მულმა მიაიმ სიყვარულით მოგიკითხა.

შენი სიყვარულის მარად მსურველი შენი და ეფემია.

1831 წ. სექტემბრის 3.

საქარ. ცენტ. არქივის „ხაგანგ. მნიშვ.
საქმეთა ფონდი“ № 171, გვ. 87.

2

ჩემო სიცოცხლე ძმა გრიგოლ!

შენი წიგნი მოგვივიდა, რომელმაც დიდად მხატვრობისათვისა ვთხოვე შენს მალე ნახვას. რაც ვთხოვნა ყველა გამოვიგზავნეთ ხანჯალიც და წინდებიც. გრიგოლჯან რა დაგემართა ერთი მიხედვით შენს სახლს შენმა სიცოცხლემ შენი სახლი რომ ნახო თითქმის ვერანა არის. შენი ძმა ზაქარიაც ვარშავაში წავიდა ლექები წაასხა გრაფთან. იფიქრე ძმაო სახლი თავისი დაუტდო რა ექნა ძმაო ჩემო სიცოცხლე. ნეტავი მე შეღირსოს შენი ნახვა რომ ყოველი შენის სახლის ამბავი ყველა დაწვრილებით შეიტყო გრიგოლჯან წამოდი ნულარ დაზღვები. სხვა ღმერთისა ვთხოვე შენს ჩქარა ნახვას. ჩვენი ამბავი ეს არის შენი სიძე ხუთი თვე არის დიდათ ავით მყავს. იფიქრე ჩვენი ცხოვრება. ჩემა შეილებმა სიყვარულით მოგიკითხეს და ლამაზ თვალებს გაკოცეს.

შენი და ეფემია.

1837 წ-სა მარტის 1-სა.

(ხაქ. ცენ. საარქ. ხაშმარ. გაურჩეველ მახალბედიან).

3

ჩემო სიცოცხლე და თვალის სინათლე ძმა გრიგოლ. შენს სიცოცხლეს დიდხანს ჩემს სასოებას პირიმხეთისას ვთხოვე. ახლა ძმაო მრავალჯერ შენი წიგნები მომივიდა და ამასთან რომელსაც, ყოველთვინ გოგზავნი ფულსა. ეხლაც სააღდგომოთ შენი წიგნი და ხუთი თუმანი მომივიდა. გრიგოლჯან მე ხომ არ შემეძლიან ამის მაგიერის მადლობის გარდახდა, ამის მეტი რომ ღმერთს ვთხოვე შენს დიდხანს სიცოცხლესა.

ეხლა ძმაო ჩემო მამის მაგიერო და მამობრივის ნუგეშისა მცემელო ყოველთვინ მწერ ჩემს წიგნის მოწერას ისე ღმერთმან შეაწუბოს შენი მტერი და ილიას მტერი და ამ დღის მოხარული, როგორც შენი საცოდავი და არის შეწუხებული და თვალ დაბნელებული ამ სოფლისაგან გულდაჩაგრული.

მე უბედური უბედურად ქმნილი მოვაკლდი ჩემს სიხარულს შეილს და რა შეილს რომლისაგანაც მოველოდი ყოველ სიხარულს. ვუი და ვიი ჩემს მოსწრებას ჩემს თვალების დაბნელებას.

ღმერთმან ასე უბედურად შემქნა ამ წყევულმა სოფელმა ამასაც არ დამაჯერა ახლა ზაქარიას მოტირალი ვარ მე საცოდავი უბედური საუკუნოთ მტირალი ვარ..

ვაი ჩემი ბრალი გრიგოლჯან შენ თითონ იცი რანიც იყვნენ ყოვლის მშვენიერებით სრულნი და ჩემ შეილს როგორღა მოვიგონებ თლონდ ზაქარია მყვანდეს ცოცხალი. სახელოვანი განთქმული ხელმწიფემდინ იყო მიწედენილი ყოველი იმისი ვაშკაცობა და გონიერება, ჩემი თვალის სინათლე.

ღმერთმა ჩემისთანა ცეცხლი ნურვის მოაქვინოს ორის საშინელის უბედურებისაგან ამ შერყენებულის წყევულის სოფლისა სიყრმითგან სულ-

უბედურათ განმატარებინა ჩემი სიცოცხლე. ამ მწუხარებაში მყოფს აღარც მერჩის თვალი და აღარც ყურით მესმის ხელისკაცების მაქვს.

ახლა ჩემი სიცოცხლე ჩემი სიხარული ილია არცხადიკო მინდ წამოვიდა და იფიქრე, რა მწუხარება იქნება ჩემთვის. ახლა ამას ვთხოვ ჩემო სიცოცხლევ თვალის სინათლევ ძმაო და მამავ ყოვლად სიცოცხლევ ამ შემოდგომაზე წამოხვიდე ერთის შენის ნახვით მაცოცხლო და შევება მისცე ჩემს დაბნელებულს გულს.

რა არის გრიგოლჯან შენგან ასე ხელის აღება შენს სახლზე, შენს მამულზე, შენს ნათესაებზე შენ გენაცვალოს ჩემი თავი ის დღე იქნება რომ მელირსებოდეს შენი ნახვა. შენმა სიცოცხლემ აქაც ბევრი არის შენი საკადრისი ალაგი და სამსახური გრიგოლჯან სიცოცხლე სხვა რამ არის შენ თითონ უკეთ იცი.

ახლა პაზოდობა არის მანამდინ თქვენს ამბავს ვიგონებ სიცოცხლე უნდა მაკლდებოდეს. ღმერთს აღთქმას დაუდებ ოლონდ თქვენ მშვიდობით დამიბრუნდეთ ჩემი მწუხარება აღარ მოვიგონო.

გრიგოლჯან სანდრო ესეთი ყმაწვილი არის ყოლიფრით კარგი არის და კიდევაც კარგი იქნება. პარტრეთი არის სწორეთ თავის მამისა არა ვაგონილა რა ისე ნამსგავსი, რომ იმას ვაგეს.

ამ საკოდავს შენს რძალს ქეთევანს, საკურველი საქმე მოუვიდა. მიკვირს აქამდის როგორ არ უნდა მოსვლოდა და მერთმანი არ ემართლებიან სიყმაწვილიდგან სამივ ძმები მაგათი მოსამსახურენი.

მანდაც შეიძლება მთავარმართებელს გააგონოთ. გრიგოლჯან ღმერთსა ვთხოვ შენს მშვიდობით ცხოვრებას და სიცოცხლეს შენ გენაცვალოს ჩემი თავი შენს ამბავს ნუ დამიგვიანებ, რომელიც იქნება ჩემთვის სასიხარულო.

შენი და ეფემია უბედურად ქმნილი

შენმა სიძემ თავის საყვარელს პირს ვაკოცა ღმერთსა სთხოვა შენი ნახვა. ჩემმა ქალებმა ლამაზი თვალები დაგიკოცნეს ყოველთვინ ღმერთსა სთხოვენ შენს სიცოცხლეს.

(საქ. ცენ. საარქ. სამართ. გაურჩეველ მასალებიდან).

IV. ილია ორბელიანის წერილი გრიგოლ ორბელიანისადმი

ილია ორბელიანის წერილი გრიგოლ ორბელიანისადმი აგვისტოს ნ. ბარათაშვილის მშობლების უდიდეს მწუხარებას, საყვარელ შვილის დაკარგვით გამოწვეულს. ამ ბარათით გრიგოლ ორბელიანმა პირველად გაიგო ცნობა დისშულის გარდაცვალებისა.

1845 წელსა ნოემბრის 29-სა დღესა ტფილისში.

ჩემო სიცოცხლევ ძმავ გრიგოლ!

შენს მზესა ვფიცავ, რომ ყოველთვის წიგნსა გწერ ხოლმე და არ ვიცი რატომ არ მოგდის მიხაკოს წიგნი შენს წიგნში იღო და მე ვაშტე-

რებული ვარ როგორ მოხდა, რომ იმას კი მოუვიდა და შენ კი არა, როდესაც შენ უნდა მოგსვლოდა და შენ იმისათვის უნდა მერგეცა წიგნი. უთუოდ მიხაკოს გაუხსნია შენი წიგნი და შენთვის ატარი მარჯვენა

შენმა ავადმყოფობამა დიდად შემაშინა და თუ ღმერთი სწამს შენ თავს გაუფრთხილდი, აღარ არის გული ამდენის უბედურებისა და მწუხარებისაგან. შენი ჭირიმე შენს ანბავს ნუ დამაკლებ ზოლმე. თუ გინდა ლანძღვის წიგნი მომწერე და შენი წიგნი კი იყოს. მეც დიდად ავით ვიყავი; მაგრამ ღვთით ახლა კარგათა ვარ.

ამ საწყლების მელიტონის და იმის ცოლშვილის ყურებისათვის ველარ გამიძლია გულს ცეცხლი მეკიდება, ვგედები და აღარა მესმის რა, ჩენი სიციცხლე ტატო გარდაიცვალა განჯას და იფიქრე ჩენი ცხოვრება. ნეტავი შენა, რომ მელიტონს და ეფემიას არა ხედავ! შენი ჭირიმე გრიგოლჯან. ესე ამბავი ქრისტიანებრივი მოთმინებით მიიღე და ნუ შეიწუხებ მაგ ავადმყოფობაში თავსა.

ღმერთი იყოს შენი მფარველი, რომელსაცა ვთხოვ შენს მშვიდობით ბედნიერებით და მოთმინებით მალე ნახვას.

შენი ძმა თა ილია ორბელიანი

(საქ. ცენტრ. საარქ. სამმ. გაურჩეველ მახალებიდან).

V. ლევან მელიქიშვილის წერილი გრიგოლ ორბელიანი-სადმი

ნიკოლოზ ბარათაშვილის უახლოესი მეგობრის ლევან მელიქიშვილის წერილი გრიგოლ ორბელიანისადმი თითქმის მთლიანად პოეტის სიკვდილს და მის ნაწერებს გამოცემას ეხება. დღემდე ამ წერილის მხოლოდ ნაწილი იყო ცნობილი. ბარათაშვილია უმოთხრესად რუსულ ენაზე და ინახება საქ. მუზ. პაღ. განუ. ყ. წ. კ. ფონდ. № 2484-ში, მაგრამ ჩვენ ვაქვეყნებთ პეტრე უმიკაშვილის მიერ ქართულად თარგმნილ ტექსტს, რომელიც ხელთნაწერადვე დატულია იმავე ფონდის ხელნაწერ № 9411-ში.

19 იანვარს 1846 წ. ტფილისი.

საყვარელო გრიგოლ, არ ვიცი როგორ ავიწერო ის საშინელი გრძნობა, რომლითაც გული სავესე მაქვს საწყალ ბარათაშვილის სიკვდილის გამო: მასში დავკარგე მხოლოდ სკოლის ამხანაგი კი არა, არამედ მეგობარი, რომელსაც სიყრმითვე ყოველ ჩემ გულის კუთხეს უხსნიდი და რომლის მეგობრულ ურთიერთობით ვსარგებლობდი.

სამძიმოა, ძმავო გრიგოლ სამძიმო, დაკარგვა კაცისა, რომელიც თავისის თბილის გულით და თბილის სულით გვარიგებდა ადამიანებთან, ამ არა რა, სუსტ, შავ და ბოროტ არსებათ თანა.

სამძიმოა სულით დაობლება. და მარტო მე კი არ მომივიდა ეს საშინელი დანაკარგი! საქართველომ მასში დაკარგა კაცი, რომელსაც იგი უყვარდა სრული პოეტურის სულითა და ამ საყვარულს ყოველ თავის მოვალეობაზე მაღლა აყენებდა, ყმაწვილი კაცი მშვენიერის და ბრწყინ-

ვალე ნიქისა, რომლის იმედი მეტი ჰქონდა, ვიდრე სხვა ებრანელების თავის ქაბუკ შვილებისაგან.

მშობლებმა დაჰკარგეს მასში ერთად ერთი ბურჯი, რომელიც მოხუცებულობისა და მთელის ოჯახისა; ნათესაებმა — კეთილი ნათესაევი; ქართველებმა ერთი თავის უკეთეს შემამულეთაგანი.

იქნება ეცოდავდე მაგრამ თავი ვერ დამიჯერია რომ არა ვთქვა, სად არის სამართალი ზენაარი, რომელსაც მუდამ დღე გვეტყვიან, — რისთვის გამოეცალა უდროოდ ადამიანს მეგობარი, სამშობლოს ერთგული მოყვარული მისი შვილი, ბრწყინვალე ნიქის პატრონი, დედამამას შვილი ყვავილთვანის ასაკისა და უკანასკნელი ბურჯი, მითხარი, სადა ჩანს აქ სამართალი?

ახლა ვაგაბარებ იმ ამბით რა პატივის გრძობა აქვთ განსვენებულისა და მისის ნიქისა მის ყველა მცნობებსა. 14 იანვარს (ქენინა ნინოს დღეობას) ¹⁾ ჩვენ რამდენიმე ყმაწვილი ქართველები რვევას ანდრონიკაშვილთან ვიყავით სადილად; ჩვენთან ყაფლანიც იყო, რომელსაც ეთხოვეთ „სულა ბოროტა“ ემღერა. მაგრამ წარმოიდგინე, არც იმან და არც ერთმა ჩვენთაგანმა არამც თუ ზეპირად არ იცოდა ეს მშვენიერი ლექსი, — არც კი ვისმე ჰქონდა გადანაწერი და ყველანი გულით შეევწუხდით, რომ განსვენებულის მშვენიერი ნაწერები იკარგებოდა.

მაშინათვე განვიზრახეთ განსვენებულის ყველა ლექსები დავბეჭდოთ ჩვენი ხარჯითა. მეორე დღეს ვავმართეთ ზელის მოწერა, რომლითაც ეთხოვეთ განსვენებულის ნათესაეებს და მცნობებს შემოწირულება შემოეტანათ დასაბეჭდათ როგორც მის საკუთარ ნაწერებისა, აგრეთვე ნათარგმნებისა, რომ საშვილიშვილოდ დარჩეს განსვენებულის ნაწარმოებნი, გაყიდულ წიგნების შემოსულ ფულის ნაწილით ძეგლი დაედგას, დანარჩენი მის სახლობის სასარგებლოდ მიეცეს. ხუთ დღეში ჩვიდმეტმა კაცმა შემოსწირა ათასი მანეთი. აქადან მიხვდები, რა ძლიერი სიყვარული ჰქონიათ მის ნაცნობებს. ახლა ვაგროვებთ განსვენებულის ყველა ნაწერებს ერთ წიგნად დავბეჭდავთ, ზედ დაურთობთ მის სახეს.

შენთან აი სახთოვარი ვაქვს; 1) დასწერო, რასაკვირველია ქართულ ენაზედ და თუ შესაძლებელია ლექსად, წინასიტყვაობა წიგნისათვის, ბიოგრაფია განსვენებულისა და ეპიტაფია მის ძეგლისათვის და 2) გამოგზავნო, თუ ვაქვს მისი ლექსები ან დაბეჭდის ღირსი წერილები, და აგრეთვე ოთხმოცი მანეთი, რომელიც შენმა ძმამ ზაქარიამ შენ მაგიერ ზელის მოწერით შემოტანა განიზრახა.

არ ვიცი „ბედი ქართლისა“ როგორ უნდა დაიბეჭდოს, რადგანაც ზოგიერთი ალაგი ძალიან თავისუფალი არი; თუ გასწორდება, კარგათ იცი, ბევრს დაჰკარგავს მთელი პოემა, მაგრამ ამის ამბავსაც შევატყობინებ, რასაც ვარჩევთ.

¹⁾ არ ვიცი, იცი თუ არა, პირველი სიყვარული საწყლისა იყო ნინო; არც ის ვიცი, იცი თუ არა, რომელი ნინო იყო?

ახლა ტფილისის ამბები. აქ მალმალ ტანცაობა აქვთ, დაიკრებიან ხან თეატრში, ხან ვოლტიჟორებთან და აკრობატების სანახავედ ქუჩაში. შექანიკურ თეატრში, და ძაღლების კამედიც არის. წარმოდგენას აქვს ამ გართობას კვირაში სამ-სამჯერ წარმოდგენა აქვს და მუდამ ხალხით სავსეა. დავილუპენით გამდიდრების მაგიერათ, და ლუბერსკი პრავლენიამაც მოუხშირა ვადის დანიშვნა აქაურ მებატონეთ მამულების გაყიდვისა.

ილიკო ელიზავეტოპოლის მაზრაში ავაზაკებს იჭერს. ყაფლანიც თანა ჰყავს. იმ დღეს ოთხი ავაზაკი გამოეტანებინა ყაფლანისათვის. უნდა გენახა ყაფლან იარაღში ჩამჯდარი და ოცის ყაზახით რომ შემოვიდა ქალაქში და მთავარმართებელთან მიასხა რაზბონიკები.

მშვიდობით გრიგოლ, შენნი ყოველნი მშვიდობით არიან

შენი ლევან მელიქოვი

მომიკითხე მიხაკო, იმის წმინდა გიორგის ჯერის ამბავს ბებუთოვი გეტყვისთ. რა ღმერთი ვაგიწყრათ რომ რიგზე პასპორტი ვერ დააწერინეთ რომ ლაპარაკი აღარ ყოფილიყო. ეხლა მაინც ეცადენით, თორემ დაჰკარგავს. გუშინ შევიტყე მითომ ნამესნიკს ეთქვას ვასილისათვის რომ მეორე დღეა შურა იქნებაო, არ ვიცი მართალია თუ არა? აქ ბევრი ძაღლ...მამად.... ლები არიან, მანდვე სჯობია.

სისოცხლო ჟარნალი

„საბჭოთა ხელოვნება“, 1938 წ. №№ 1, 2, 3, 4, 5.

დაახლოებით ხუთი წელიწადია გამოდის ჟურნალი „საბჭოთა ხელოვნება“. მაგრამ მისი არსებობა ნაკლებად იცის მასობრივმა მკითხველმა. ჟურნალი მოწყვეტილია ცოცხალ სამხატვრო-სახელოვნო მოძრაობას, იგი ამოვარდნილია ჩვენი ხელოვნების განვითარების საერთო კალაპოტიდან. ჟურნალი არა თუ რაიმე ზეგავლენას ახდენს ჩვენი სამხატვრო კულტურის ზრდაზე, არამედ უეროვნადაც ვერ ასახავს იმას, რაც ჩვენს სინამდვილეში ხდება. წინანდელმა რედაქტორებმა, საბჭოთა კულტურის ამ უცვლელ გამომდევნებელმა მანებლებმა ჟურნალი გადააქციეს საკუთარი თავის სარეკლამო შერაღ, გამოფიტულ ორგანოდ, სადაც მეტწილად იბეჭდებოდა ახმეტელები-სადმი მიძღვნილი პანეგირიკები, სხვადასხვა პოზით და რაკურსით გადაღებული მათივე სურათები, დუდუნაეების დაუსრულებლად გრძელი სქოლასტიურ-დოქტრინული ვარჯიშობანი აბსტრაქტულ საკითხებზე, ვარჯიშობანი, რომელთა ერთადერთი დანიშნულებას წარმოადგენდა უცხო სიტყვების, უცნაური, გაუგებარი ფორმების კორიანტელით გაებრუებია მკითხველი, ეჭვენებია მისთვის ამ წერილების „განსწავლულ“ ავტორთა „ერუდიტობა“ და „მეცნიერული უნივერსალიზმი“ ხელოვნების ყველა სფეროში. ჟურნალის მდიდრულად გაფორმებაც თავლის ასახვევად იყო გამოიზნული, მაგრამ მიაღწიეს საწინააღმდეგო შედეგს: დუდუნაეების მეცნიერება ქვეყნის ყბად ასაღები ვახდა, ხოლო ჟურნალი იმდენად მოსაწყენი და მომამბერებელი, რომ ხელოვნების მუშაკთა წრეში ხშირად გაიგონებდით მის ასეთ შეფასებას: ეს ის ჟურნალია, რომელიც გარეგნობით მტერს უბრმავებს თვალებს, ხოლო შინაარსით — მოყვარულს.

ასეთი შერყეული, სახელგატეხილი რეპუტაციით ჩაიბარეს ჟურნალი „საბჭოთა ხელოვნება“ ახალმა მემკვიდრეებმა. მით უფრო მართებდათ ახალს რედაქტორს, რედაქციის განახლებულ შტატს, მივლით ენერგიული სასწრაფო ზომები მვენებლობის შედეგების სალიკვიდაციოდ.

პირველ რიგში ახალი რედაქცია ვალდებული იყო აღედგინა ჟურნალის პერიოდულობა, მისი გამოსვლის რეგულიარობა, რომლის გარეშე ჟურნალი ვერ გახდებოდა ორგანიზატორი, ოპერატიულად მოქმედი. ახალმა რედაქციამ დღემდე პერიოდულობას ვერ მიაღწია. ჟურნალი გამოდის ძალიან დიდი დაგვიანებით. მაგ. პირველი ნომერი, რომელიც თებერვლის დამლევს მაინც უნდა გამოსულიყო, გამოვიდა ივნისის პირველ რიცხვებში, მეორე ნომერი, ნაცვლად აგვისტოს, გამოვიდა ივლისში, მესამე უნდა გამოსულიყო ივნისში, გამოვიდა აგვისტოს დამლევს. მეოთხე ნომერი ბაზარზე უნდა ყოფილიყო აგვისტოში, გამოვიდა ოქტომბრის შუა რიცხვებში. დეკემბრის 24-ს მიიღეს კონსკემა მუხუთე ნომერი, როცა იგი ოქტომბერში მაინც უნდა გამოსულიყო. დაგვიანება ვადაკიქა ჟურნალის სისტემად, რაც ყოველგვარ ინტერესს, აქტუალობასა და სიმწვევეს უკარგავს იმ მკორე მასალასაც კი, რომელსაც აქვეყნებს ჟურნალი ჩვენი ცხოვრების ყოველდღიურობისაგან ხელოვნების სხვადასხვა სფეროში წამოჭრილ საკითხებზე.

ეს რად უნდა, მაგალითად, რეცენზია სპექტაკლზე, რომელიც 5—6 თვის წინათ დაიდგა, ან წერილი გამოფენაზე, რომელიც 6 თვის წინათ გაიხსნა და დაიხურა

კედვც დიდი ხნით ადრე მანამდე, ვიდრე ეურნალის მორიგი ნომერი გამოცემას მოასწრებდა. რეცენზიები „ოტელო“-ზე, „ფიგაროს ქორწინებაზე“, „სულელებზე“, „შურზე“, „ლადო კეცხოველებზე“ და სხვა სპექტაკლებზე, რომლებიც მკვლევარებმა გასული სეზონის დასაწყისში (და ზოგჯერ უფრო ადრეც) ნახეს, მკვლევარებმა მიახლოსა და იენისის დამლევს გამოსულ ნომერებში. რა ინტერესს წარმოადგენს ესოდენ დაგვიანებული გამოძახილი მკითხველისათვის, ან რა დახმარება შეუძლია გაუწიოს მან თეატრს თუ მსახიობს, რომელიც თავისი მუშაობის შეფასებას ასე მოგვიანებით, თითქმის სეზონის დასასრულს, კითხულობს. უკეთეს შემთხვევაში ამ დაძველებულ გამოძახილებს აქვთ მარტოოდენ საარქივო მნიშვნელობა. შეიძლება ვინმე მკვლევარს გამოადგინოს ისინი იმის გამოსარკვევად, თუ როგორ იდგმებოდა, ან როგორ ასრულებდნენ ამ პიესებს მსახიობები. ეურნალი უნდა არსებობდეს, პირველ ყოვლისა, ამჟამად მომქმედ ცოცხალ ადამიანებისათვის და შემდეგ ისტორიისა და მონაწილე მკვლევარებისათვის, თუმცა ისიც დიდად და დიდად საეჭვოა, რომ ეურნალში გარჩეულ სპექტაკლების დიდ ნაწილზე, მასში მოთავსებული რეცენზიების მიხედვით თქვარი და ნამდვილი წარმოდგენა გამოიმუშაონ იმ პიესებმა, რომელთაც ეს სპექტაკლი არ უნახავთ.

ეურნალის ხელი ნომრიდან მარტო ერთს ნომერში შეხედებით ერთადერთს ნიშნულს იმისას, თუ როგორ უნდა ფასდებოდეს სპექტაკლი, თუ როგორ უნდა იწერებოდეს კრიტიკული წერილი თეატრის ამა თუ იმ დადგმაზე, — ეს გახლავთ ნელის ვრცელი, საფუძვლიანი რეცენზია რუსთაველის სახელობის თეატრში დადგმულ „ოტელო“-ზე. ასე თუ ისე კომპეტენტური კვალიფიციური შეფასების შთაბეჭდილებას სტოვებენ კ. თოფურაძის წერილები „ფიგაროს ქორწინებაზე“ და „წყნარ დონზე“, შ. აფხაიძის რეცენზია „სულელებზე“, მ. ბახტაძისა — ბალეტ „მალთაყვაზე“. დანარჩენი რეცენზიები (გ. ალის რეცენზია „შურზე“, ან. ლენიაშვილისა — „ლადო კეცხოველებზე“, ალ. კოგანისა — გრიბოედოვის სახ. რუსული თეატრის დადგმაზე, ალ. სიგუას „სამშობლოზე“ და სხვ.) წარმოადგენენ ძალზე პრიმიტიულ, ბნალურ წერილებს, სადაც არა თუ პიესის ანუ სპექტაკლის რაიმე კონკრეტული ანალიზი არ არის მოცემული, არამედ არ სჩანს აქტიურული ხელოვნების სპეციფიურობის ელემენტარული ცოდნის ნატამალი. სწორედ ასეთ რეცენზიებზე შენიშნავდა ერთი რუსი ავტორი, რომ ისინი წარმოადგენენ საბუხალტერო ანგარიშებს, სადაც დებეტი კრედიტს უდრის და არავითარ რევიზიას არ შეუძლია შარი მოსდოს ამ საბუხალტერო ანგარიშების შემდგენელთ. მხოლოდ ერთადერთი ალ. სიგუა უხვევს ანგარიშის შედგენის ამ საბუხალტერო მეთოდს, არჩევს რა პიესა „სამშობლოს“, ამ პიესაზე ცენტრალურ რუსულ პრესაში უარყოფითი რეცენზიების შემდეგ იგი ცდილობს უქნას რიკხვით მკაცრად გააკრიტიკოს ზემოხსენებული პიესა. მაგრამ ვაი ასეთ კრიტიკას! პირდაპირ განცვიფრებას იწვევს არგუმენტაციის უსუსურობით და ბავშვური ულოლიკობით აშხ. ალ. სიგუას მსჯელობა. — „პიესის ავტორს. — სწერს ეს რეცენზენტი, — მიზნად დაუსახავს განასახიეროს სცენაზე საბჭოთა პარტიოტის სახე“ (განსახიეროს სახე?! — ვ. წ.) მაგრამ „ავტორმა ეს ვერ შესწლო, რადგან სრულყოფილად არ არის მოხაზული ცალკეული მომქმედე პირები. ამიტომ ისინი მყოფრებელში არ იწვევენ დიდ სიმპატიებს“. ასეთია აშხ. სიგუას „ანალიზი“. რეცენზიის ავტორი ვერ ერკვევა, თუ რას ნიშნავს ცნება „კონკრეტული“ და ცნება „ზოგადი“. როგორც ცენტრალურმა გაზეთებმა აღნიშნეს, გ. მდივნის პიესის „სამშობლოს“ არამხატვრობის მიზეზი ის არის, რომ დრამატურგმა ჩვენი ცხოვრების ზოგადი, საერთო დამახასიათებელი მოვლენა — საბჭოთა მოქალაქის პარტიოტიზმი ვერ დააკონკრეტა ცოცხალ ადამიანების სახეებში და რეალურ სიტუაციებში. პიესის გმირები და ის მდგომარეობანი, რომლებშიც ავტორს თავისი პერსონაჟები ჰყავს ჩაყენებული, ბელოვებრი, სტეპატიური, ზოგადი ფორმულების მიხედვით არიან შექმნილნი. რეცენზენტი კი ამტკიცებს — საჭირო იყო „უფრო ზოგადის გამოტანა სცენაზე“. იქნება რეცენზენტის სურვილი იყო ეთქვა: დრამატურგს სცენაზე უნდა გამოეტანა საბ-

კოთა პატრიოტობის დამახასიათებელი უცვლელი ჩვეულებები და არა ისეთი არაჩვეულებრივი, არა დამახასიათებელი ფაქტი, როგორც არის ამისაგან შეი-
ლის მოკლეა. თუ მას ასეთი აზრი ჰქონდა, მისთვის გამოთქმული ფორმა
უნდა გამოენახა. ენის უკოდინარობას უსაყვედურებს ამავე ფრანგულ ენა-
ტრი, რომელიც თავად ასე სწერს: „სამშობლოს ავტორი უპირისპირებს ერთმანეთს
ორ პიროვნებას, იწყებს კონფლიქტს მთ შორის და პირველ მოქმედებაშივე იძუ-
ლებულია ათქვეინოს სარდიონს: ბებერო ძაღლო. სხვანიარ სიტუაციაში მან ვერ
შესძლო ჩაეყენებია სარდიონი, რომ „დაეფარა“ თავისი მოღალატური საქმიანობა“.
ამხ. სიგუა გამოდის, რომ დრამატურგმა, ე. ი. გ. მდივანმა ვერ შესძლო დაეფარა
თავისი მოღალატური საქმიანობა. აი რა საშინელ ბრალს სდებთ დრამატურგს! და
ეს მოხდა იმიტომ, რომ თქვენ არ იცით სად იხმართ ნაცვალსახელი „თავისი“ და
სად ნაცვალსახელი „მისი“. იგივე ავტორი თავის მეორე (მეტად მალაფარდოვანი
„შტალით“ დაწერილ) სტატიაში გვაუწყებს: „თეატრი ნებადათუღლ ტრიბუნად გა-
დაიქცა, საიდანაც ბუნდარაი ტუბდენენ... თეატრი მწვერვალზე აიყვანეს ჩვენმა
ძველმა კორიფეებმა, მაგრამ მათი შემწეველი ახალი ძალები ძველ ოლიმ-
პიელთა ორეულებს წარმოადგენდნენ. და როდესაც ძველები დაბრუნდნენ, შეიღო
ძირს დასდეს, ახალი ძალების იმიტატორობა საკმარისი არ გამოდგა, რომ დაეკმა-
ყოფილებინა გემოვნება განვითარებული საზოგადოება“ (იხ. № 5, გვ. 29. აღ. სი-
გუა — „ნიკო შიუკაშვილი“). ავტორი ძალიან მოწადინებულია განაცვიფროს მკით-
ხველი „მაგიური“ სიტყვებით: ძველი კორიფეები, ძველი ოლიმპიელები, ორეულები,
იმიტატორობა და სხვა მისთანათო. ამავე წერილში აღ. სიგუა გვაუწყებს: ნიკომ მას
(გუნიას) „პატარა, მაგრამ მეტად პიკანტური ბაზათი მისწერა: „ელიკო,
შენი ჰირომე, სხვა ენარის პიესები არ წამოიღო, ისევე შენი „და-ძმა“ იყოს, ან ერთ-
თავის „სამშობლო“ (იქვე). ცხადია, ავტორმა არ იცის, რას ნიშნავს სიტყვა „პიკან-
ტური“, თორემ რომ იცოდეს, რა მოსატანია იგი ამ ბარათის დასახასიათებლად?
ა. სიგუას სხვა წერილებშიც აჭრელებულია ასეთი უაზრო, უცემური პრეტენციო-
ზული ფრაზებით: „ცოხლად ფრესკებად ამოკვეთილი „გამხმარი ფოთოლი“ მალე
გახმა... „სიმპინჯე“, სადაც კუზინის საბა შექაპირის რიჩარდის ორეულივით იქცევა,
რომ ქვეყნიერება სიმპინჯის პანორამათ გადააქციოს“... „უარყოფა წარსულის კო-
რიფეებისა და მათი მონაპოვარისა მან ნილილისტურ დემარშით ჩასთვალა“... „დუ-
რთუელთა დადგმები (?) მოხდენილი შთაბეჭდილება მალე გაჭრება, იგი დარჩება
ფეიერვერკად, ხელოვნურად მოშადებულ ეფექტად, რომელიც გრავინეა-ქუხილით
იფეთქებს და მალე წუთში გაჭრება“... „პიესა „სულელი“ მეფის ცნობის მიერ
ათასწიარად იყო დახანჯლული“.

აღ. სიგუასებური მანერით ლაღადებს მისი „ახლო მეგობარი“ ა. კოხცი: „ახლ-
გაზრდა გუნიას აღ. სუბათაშვილზე ნაკლები შესაძლებლობანი არ ჰქონდა არც
არტიტული, არც ლიტერატურული განხრით, მაგრამ ცხოვრების
მიზანდასახულობამ ეს ორი პიროვნება გააყარა“... „ვიღრე ამ ბედნიერ
დღეს იხილავდა ვალ. გუნია ორმოცი წლის განმავლობაში მწერს საშალით სავსე
ფილას ზედიზედ სკლიდა“. ამ „აქტიკიებული“ და „აქრმლებული“ ფრაზების წამ-
კითხველს ვერ წაეართვეთ უფლებას ილია ჭავჭავაძის ის ეპიგრაფი, რომელიც წინ
უძღვის რეცენზიას პიესა „სამშობლოზე“, ოდნავ შეცვლილი სახით შეტბრუნოს რე-
ცენზიის ავტორს: თქვენ წერილებს, ამხ. სიგუა, ორი ნაკლი აქვს, თორემ სხვაფრივ
არა უჭირს რა. ერთი ისა, რომ დამწერმა რათ დასწერა? მეორე ისა, რომ თუ დამ-
წერმა დასწერა, რედაქტორმა რათ დაბეჭდა?

მაგრამ, როგორც სჩანს, რედაქტორი დიდად არ იწყუბებს თავს, თუ რა დაბეჭ-
დოს იმ ეურნალში, რომელსაც იგი ხელმძღვანელობს. ეს მზრუნველობა რომ ყო-
ფილიყო, ეურნალს ასე მივიწყებელი არ ექნებოდა პერიფერიების თეატრალური
ცხოვრება და ხუთ ნომერში ერთი წერილი მაინც გამოჩნდებოდა ოცი სტაციონა-
ლური რაიონული თეატრის მუშაობაზე. აქი გვაქვს ინფორმაცია შეიღ თეატრზეო. —

იტყვის რედაქცია. ამოდ ფიქრობს იგი, რომ მას მოხდელი აქვს ამ თეატრების წინაშე თავისი ვალი იმით, რომ ეურნალის პირველ, მესამე, მეოთხე და მესამე ნომრების უკანასკნელ გვერდებზე მოთავსებულაა გაზეთებიდან ამოკრეფილი და უკვე შთაველებული მკლე ცნობები ექვსი თუ შვიდი პერიფერიული თეატრის შესახებ. გენლობასა და მათ რეპერტუარზე. ეურნალის რედაქციას ჩვენზე უფრო აქტიური მოეხსენებოდეს, რომ თუ ვინმე ყურადღებას, დახმარებას, გამხნევენას და წახალისებას საჭიროებს, ყველაზე პირველად და ყველაზე მეტად ამას საჭიროებენ ჩვენი დაბა-ქალაქებისა და სოფლების თეატრები.

ჩვენ რა ვქნათ, თუ არ გვყავს კვალიფიციური თეატრალური რეცენზენტებიო. — შემოგვეყვამთება რედაქცია. თუ ეს პასუხი მართალია, მაშინ ჩვენ ვეკითხებით მას, წამოლყენებია თუ არა ეურნალის ეს მტკივნეული საკითხი განსახილველად და გადასაწყვეტად, ან მიუქცევია თუ არა მას ამ საკითხისათვის ხელოვნების მთავარ სამმართველოს ყურადღება, იმ სამმართველოსი, რომლის ორგანოდ „საბჭოთა ხელოვნება“ ითვლება და რომლის ხელმძღვანელი ამბ. ბ. გოგუა არც ისე უცხო და უცნობი კაცი უნდა იყოს ეურნალისათვის, რომლის რედაქტორი გახლავთ თავით ამბ. გოგუა? ამ საკითხის მოგვიარებაში მაინც უნდა გამოვჩინა ეურნალის რედაქციის თაოსნობის უნარი. დღეს უკვე პონერმაკ იცის, რომ ყოველი საბჭოთა ეურნალი უნდა იყოს ამავე დროს ახალი საქმის წამომწყები და ორგანიზატორი.

— ვალიარებთ, — გვიპასუხებს რედაქცია, რომ პერიფერიის თეატრალური ცხოვრების გაუმჯობესება და საერთოდ კომპეტენტური რეცენზიების საკითხის მოუგვა-რებლობა ჩვენი მუშაობის დიდი ხარვეზია, მაგრამ ამ ხარვეზს ჩვენ იმით ვავსებთ, რომ ევხმარებით თეატრის მუშაკებს, მათ შორის პერიფერიის მსახიობებს, ვამალ-ლებთ მათ კვალიფიკაციას, როცა ჩვენი ეურნალის ფურცლებზე ხშირად ვაქვეყნებთ თეორიულ წერილებს აქტიორული შემოქმედების საკითხებზე. მაგალითად, ჩვენ მო-ვეათყვეთ თომაზო სალვინის რამდენიმე აზრი ავტორის ოსტატობაზე (№ 1), სპას-კიას „სიტყვის მუსიკა“ (№ 1), ა. ლენჩარსკის „სტანისლავსკი, თეატრი და რევო-ლუცია“ (№ 4), კ. სტანისლავსკის „აქტიორის შესახებ“ (№ 4), დენი დიდროს „პა-რადოჭი აქტიორზე“, აკაკი ფალავას „სასცენო ხელოვნება“ (№ 5).

ვერავინ უარყოფს, რომ მოსაწონი და მოსასალმებელია ასეთი წერილების ბეჭდვა. მაგრამ დიდად საეჭვოა, რომ ზოგიერთმა მათგანმა რაიმე სარგებლობა მოუტანოს მათ წამკითხველს. — იმდენად დაუდევრად და გაუგებრად არის ნათარგმნი და და-წერილი ამ სტატიების უმრავლესობა.

შოლოდ ველთმისანი თუ გაიგებს, მაგ., ამბ. აკაკი ფალავას წერილიდან ამ ფრა-ზას: „იგი (ფიგაროს როლის შემსრულებელ მსახიობზეა ლაპარაკი — ვ. წ.) არც ამ-ბობს უარს თავის თავზე, იგი შოლოდ დროებით, თავისივე თავის საშუალებით წარ-მოგიდგენს ფიგაროს სახეს, იგი შოლოდ წარმოდგენის განმავლობაშია რეორგანი-ზებული იმგვარად, რომ ფიგაროს შესრულების განმავლობაში გრძნობს, აზროვნებს და მოქმედებს ფიგაროს ნაცვლად იმ კომპოზიციის მიხედვით, რომელიც შეთხზული და ათვისებულია ავტორის თხზულების საფუძველზე, გარკვეული თვალსაზრისითი ეპოქის შესწავლისა და რეალური შესაძლებლობის ფარგლებში ამა თუ იმ მიზან-დასახულობით წინასწარვე განსაზღვრული სტილით“ (№ 5, გვ. 7). შემდეგი ფრაზის გამოცნობას კიდევ მეტი გულთმისნობა სჭირდება: „უსიტყუო (ინსტრუმენტალური) მუსიკაც გააზრებული შემოქმედებითი მუშაობის ნაყოფია და მისი შეთხზვისათვის კომპოზიტორი ისევე აზროვნობს, როგორც თავისი შემოქმედების ანბანთა საშუა-ლებით ამსახველი დრამატურგი“. საინტერესოა, რას ნიშნავს ეს შემოქმედების ასახვა? ქართული ენის უცოდინარობამ, გამოთქმის უხეშმა ფორმამ დააბნელეს ადვილად გა-საგები მარტივი აზრი, რომელიც შეიძლებადა ისე გამოთქმულიყო: უსიტყუო (ინს-ტრუმენტალური) მუსიკის შეთხზვის დროს კომპოზიტორი იმგვარადვე აზროვნობს, რო-გორც დრამატურგი, რომელსაც თავისი ნაზრევი ანბანის საშუალებით ქალღალზე ვადააქვს. გონების დიდი დაძაბვაა საჭირო, რომ აკ. ფალავას მის წერილებში მიუხედე

ამას, რისი თქმაც სწავდა. სტანისლავსკის მეფიო და ნათელი აზრები აქ დაღაცის ასე აქვს გადმოცემული: „ვეელაზე მახინჯები არის ლამაზიც, როგორც ვერც ლა-
პაზში ულაშაზო“... (№ 4, გვ. 23). „მას შემდეგ, რაც შეიქმნა აქვლთ გარემო-
ცხოვრებაზე და აქვირებდას, მასში შემოქმედებითი მასალის შექმნა შეწყვეტა უნდა
მიმართოთ თქვენთვის ვველაზე მეტად საჭირო მასალის შესწავლას“ (№ 1, გვ. 24).
„ადამიანები იშვიათად ამჟღავნებენ და უჩვენებენ ვისმეს თავის სულს
იმ სახით, როგორც იგი ნამდვილად არის. უმეტეს შემთხვევაში ისინი შენიღბავენ
ხოლმე საკუთარ განცდებს, და მაშინ მათ ატყვილებს გარეგნობა და არ ეხმარება
დამკვირებელს და უკანასკნელისათვის უფრო ძნელი ხდება დაფარული გრძობის
გაგება (იქვე). კვშიარიტად, ძნელი ხდება ამ ამონაწერის გაგება. ციტატის პირველი
წინადადების უხეში შეცდომები არ ეპატიება მეორე კლასის მოწაფესაც კი. რას
პგავს „ადამიანები ამჟღავნებენ და უჩვენებენ“?

იმის ნათელსაყოფად, თუ რა უპასუხისმგებლობით ეყიდება რედაქცია ფრანზ
გამართვას, და საერთოდ ენის სიწმინდეს, მოვიყვანოთ კიდევ ერთ ამონაწერს სალინის
წერილის („აზრი აქტიორის ოსტატობაზე“) თარგმანიდან:

... ვფიქრობ, რომ იმ ხელოვნებისთვის, რომელიც ჩვენ ორთავეს გვიყვარს, ასეთი
მოვლენა უფრო საბიფათოა, ვიდრე კოკლენის შეხედულებების საერთოდ ცნობის
შესაძლებლობა, იმ შეხედულებების, რომლებიც დაიყვანდა ხელოვნებას უბრალო მი-
ბაძვის დონეზე და შექმნიდა შაბიობისაგან მექანიზმის ხელოვნურ ნაწილს, შთაუ-
გონებელს პრომეთეს ცეცხლის სუნთქვისა, რასაც ჩვენ გენიას უწოდებთ და რომელი
შეხედულებებიც ართმევს ხელოვნებას გაეთილშობილების უფლებას“ (№ 1, გვ. 45).

უფრო შერყვნილი და დამახინჯებულაია ან. ლუნაჩარსკის სტატია „სტანისლავსკი,
თეატრი და რეკორლეცია“, რომლის ქართულ თარგმანში ხშირად, ეხვედებით ასეთ
პარაგალიტებს: „როდესაც სტანისლავსკი ამას ამბობდა იგი, ალბათ, და ნამდვილადაც,
არ ფიქრობდა, თუ როგორ ახლოს მივიდა მარქსის მსჯელობასთან თეატრის შესახებ.
ეს ხომ მარქსმა (აგრეთვე ენგელსმა) თავის ცნობილ წერილებში ლასალის მიმართ
უკანასკნელის დრამის გამო შილერიც კი დაჰკმო (არასოდეს არ დაევიწყებთ გი-
განტ დრამატურგს) იმისათვის, რომ მან, სტანისლავსკის თერმინით რომ ესთქვათ,
ჩააპოპანაქსა“ (№ 4, გვ. 14). ასე ბუნდოვანიად და ულაზათოდ არის თარგმნილი
შემდეგი წინადადება: „... ენგელსი, ლაპარაკობდა რა მომავლის ამ თეატრზე და
ნაყოფად იმედოვნებდა რა, რომ მისი სიყვებით დამამაყოფილებელი დრამატურგია
აღმოცენდება გერმანიაში, ამბობდა, რომ იგი ფორმით გამოირჩევა საღებავების შექ-
პირული სიმდიდრით იმ საზოგადოებრივი მოვლენების ღრმა ანალიზის დროს, რომ-
ლებიც ასახული უნდა იქნენ“ (№ 4, გვ. 15). მე-16 გვერდსაც, და არა მარტო მე-16
ვერდს, ამჟობს მსგავსი წუობილ-სიტყვაობა: „რაც უფრო თაღბით არის შემოსილი
გარემოთ ცხოვრება და რაც უფრო მეკეთილად მოსჩანს კაპიტალიზმის ზრდის ეს
თაღბი საზოგადოებრივი მოძრაობის დასაწყისში, ასე ესთქვათ, ამ საზოგადოების
გულქვეშ დამწიფებული ნაყოფის რხევით მით უფრო მეტრად ებლატუტებოდნენ ვე-
ლაზე გულისხმიერი ადამიანები იმათგან, რომელთაც მოკრილი ჰქონდათ გზა რე-
ვოლუციისაკენ, სწორედ სინამდვილის წინააღმდეგ ესთეტკური და ეთიკური პრო-
ტესტებისთვის... რა არის ის ფორმალური სიმაღლე ან ის ნამდვილი ცხოველმყოფე-
ლობა, რომელსაც სტანისლავსკი მოითხოვს პიესისაგან იმისათვის, რომ იგი ხორც-
შემსხველი (?) გახდეს საშაბტერო თეატრის წინაპრების მიერ? დაუვივრდით ამ სა-
კითხს რამდენიმე (თუ რამდენადმე? — ე. წ.) უფრო ახლო“ (იხ. № 4, გვ. 16).

რა ახლოც არ უნდა დაუვივრდეთ, ამგვარად თარგმნილ წინადადებიდან ვერავი-
თარ აზრს ვერ გამოვიტანთ. მეტეს არ გადავრძელებთ. ესეც ეპარა იმის გასათვალის-
წინებლად, თუ როგორია ორიგინალური და ნათარგმნი თეორეტიული წერილების
ზარისბა.

ამგვარად, უსაფუძვლო არ იქნება თუ ვიტყვი, რომ ეურნალი ვერ ამუტებს
თეატრალური ხელოვნების ვერც პრაქტიკას და ვერც თეორიას.

შეიძლება, ეურნალი უფრო მეტი გულსისყრით ეკიდებოდეს სხვა დარგებს, მაგალითად, სახვით ხელოვნებას ვნახოთ.

ქართულ საბჭოთა მხატვრობაზე ეურნალის 1-ლ და მე-5 ნომრებში მოთავსებულია ერთი და იმავე ავტორის ამა. ვლ. ქიჭოძის წერილები, შავსკინის ჩამოთვლილი არიან გრაფიკათა, სკულპტურათა და ფერწერის მხატვრობის გვარები. წერილები არა თუ გვაძლევენ ცალკე მხატვართა ინდივიდუალურ შემოქმედების დახასიათებას, არამედ ისინი ჩვენი მხატვრობის განვითარების მთავარი ტენდენციის საერთო ანალიზსაც არ შეიცავენ. საბჭოთა სინამდვილემ აღზარდა ფერწერის, სკულპტურის, გრაფიკის არა ერთი და ორი დახელოვნებული, ნიჭიერი ოსტატი, რომლებმაც გამოიმუშავეს თავიანთი სტილი, მკაფიოდ გამოკვეთილი თავიანთი მანერა წერისა. საბჭოთა მკითხველს დიდად აინტერესებს, თუ რაით განსხვავდება ერთი მხატვარი მეორისაგან სურათების კომპოზიციური გამართვის, ფერების შერჩევის, პერსპექტივის, სივრცის გადმოცემის და სხვა ინდივიდუალური თვისების მხრით. რედაქციას აზრადაც არ მოსვლია მოეთავსებინა ორ-სამ მხატვარზე მაინც ერთი საფუძვლიანი წერილი, რომელიც მკითხველს მისცემდა წარმოდგენას მათ შემოქმედებით თვისებებზე. ეურნალის ყურადღების გარეშეა დარჩენილი სახვით ხელოვნების მრავალთა კადრების ისეთი სამკვედლო, როგორიც არის საქართველოს სა-მხატვრო აკადემია. როგორც არის დაყენებული მეცადინეობა სახვით ხელოვნების ამ ერთადერთ ჩვენს უმაღლეს სასწავლებელში, როგორია ახალგაზრდობის აკადემიური წარმატება, რა ენობა მიდის წინ, რა დარგს უფრო ეტანებიან ახალგაზრდები, სერთოდ, რა ძალები იზრდებიან, — არც ერთ ამ საინტერესო კითხვაზე ეურნალი მკითხველს პასუხს არ აძლევს. იგი მთელი წლის განმავლობაში მკერძმეტყველურად სდუმს.

წელს ჩვენი დედაქალაქის ცხოვრებაში მოხდა ისეთი ფაქტი, როგორიც იყო ტრეტიაკოვის სახატვრო გალერეის გამოფენა, ფაქტი, რომელსაც ეურნალი, არ შეიძლება არ გამოხმაურებოდა. მაგრამ ის წერილი, რომლის მოთავსებითაც ეურნალმა ფორმალურად მოიხადა ვალი, სჯობდა სრულიად არ დაბეჭდილიყო. ამ გამოფენაზე წარმოდგენილ რუს მხატვრებზე არსებობს მეტად მდიდარი ლიტერატურა, რომელიც ზუსტად არკვევს ყოველი მათგანის ღირებულებას, ხეედრითი წონასა და როლს რუსული სახვითი ხელოვნების განვითარებაში. ორიგინალურ წერილებს რომ თავი დავანებოთ, ამ ლიტერატურის საფუძველზე შეიძლება, ტრეტიაკოვის გალერეის გამოფენასთან დაკავშირებით, ისეთი წერილის დამუშავება და მოთავსება, რომელიც ქართველ მკითხველს საფუძვლიანად გააცნობდა რუსული მხატვრობის მრავალმხრივსა და მრავალფეროვან შემყვადერებობას. ე. ქიჭოძის წერილი კი ამ ამოცანას მკერძოდანდაც ვერ უპასუხებს იმ უბრალო მიზეზის გამო, რომ სტატიის ავტორმა ქართული წერა არ იცის. როცა მკითხველი ქვემოთმოყვანილ წინადადებას წაიკითხავს, მას უფლება აქვს აღარ განაგრძოს წერილის კითხვა და აუგით მოიხსენიოს რედაქცია, რომელიც მსგავს წერილებს ბეჭდავს. აი ეს წინადადება: „რომანტიზმის ასეთმა ტენდენციებმა, რომლებმაც თავი იჩინეს 80-იან წლებში პერედვიჟნიკებში, სულ მთლად შეიჭრნენ ე. წ. „მარისკუსტენნიკების“ გაერთიანებაში მყოფ მხატვრების შემოქმედებით პრაქტიკაში“... „...ეს ტაქტიკა წარიმართა ტერორისტული აქტების საშუალებით კერძო პირების, სახელმწიფო მოღვაწეთა მკვლელობაში, რომელიც დაგვირგინდა 1881 წელს მეფე ალექსანდრე მე-2 მოკვლით“ და სხვ. რა წარმოდგენა უნდა მისცეს ასეთი ერთი დაწერილი სტატიების ავტორებმა მკითხველს ქართულ და არაქართულ მხატვრობაზე?

როგორც ხედავთ, ეურნალი ვერ აშუქებს სახვით ხელოვნების დღევანდელ ვითარებას და მის უახლოეს პერსპექტივებს. შესაძლოა, ეს ხდება იმიტომ, რომ ეურნალი დიდ ადგილს უთმობდეს ხელოვნების სხვა რომელიმე დარგს, მაგალითად მუსიკას, რომელმაც ისევე, როგორც მხატვრობამ, განსაკუთრებული წარმატება განიცადა სწორედ საბჭოთა ხელისუფლების დროს. ათობით წარმოიშვენ ქართველი ნიჭიერი მუსიკოსები — კომპოზიტორები, ვოკალისტები, ინსტრუმენტალისტები; დაიწერა, შე-

სრულდა და გამოქვეყნდა მცირე და მონუმენტალური ეანრის შრავალი მუსიკალური ნაწარმოები, რომლებმაც არა მარტო საქართველოს, არამედ მთელი ჩვენი საბჭოთა კავშირის მუსიკალური წრეების ყურადღება მიიქცეს. ასეთია მნიშვნელოვანი ქართული საბჭოთა მუსიკის ფრონტზე. მიუხედავად ამისა, მკითხველმა უნდა ვერც ერთს ნომერში ვერ ნახავს ჩვენი შვედურ მუსიკალური ცხოვრების კონკრეტული ფაქტების საფუძვლიან შეფასებას.

ხელოვნების ეურნალი მოვალეა მოგვეცეს ცალკე კომპოზიტორთა შემოქმედების დახასიათება, ცალკეულ ნაწარმოებთა საფუძვლიანი გარჩევა და არა მუსიკოსები ისეთი რეგისტრაცია და უწყებრივი ჩამოთვლა — „პარად აღე“, როგორც ჩვენ ვხედავთ ქართულ ორიგინალურ მუსიკაზე მოთავსებულ ორს ინფორმაციულ წერილში (იხ. მ. ბახტაძის „ქართული მუსიკის კონცერტები მოსკოვსა და ლენინგრადში“, № 2, გვ. 82 და ვ. ხმალაძის წერილი „ჩვენი მიღწევები მუსიკალურ ფრონტზე“, № 3, გვ. 16).

სრულიად მივიწყებული აქვს ეურნალს მუსიკალური განათლების საკითხები. თბილისის სახელმწიფო კონსერვატორიის, ჩვენი მუსიკალური ტექნიკუმების, კომპოზიტორთა კავშირის ყოველდღიურ საქმიანობას ეურნალი ერთხელაც არ შეხებია. მართალია, კონსერვატორიის ოცე წლისთავის გამო ეურნალმა თავი მოვალედ ჩასთვალა ერთი პატარა სტატიით ვაგბისენებია მუსიკალური კულტურის ამ მთავარი სანერგვის არსებობა ჩვენში, მაგრამ ამ თარიღისათვის დაწერილი სტატია ეტარებს ფორმალურ-საზეიმო ხასიათს, არაფერს არსებითსა და ახალს არ აღწევს საბჭოთა მკითხველს.

ფართო ხალხური მუსიკალური შორიობა მოედა მთელს საქართველოს, აღსდგა ხალხური ინსტრუმენტალური მუსიკა, გაიკოცხდა შრავალი შესანიშნავი ხალხური სიმღერა, შრავალი მველი ქართული მანგი, შეიქმნა მომღერალთა და მოცეკვავეთა გუნდები; საწარმოებთან, სკოლებთან, დაწესებულებებთან ჩამოყალიბდა ქართული, აღმოსავლური, ევროპული მუსიკის შემსწავლელი თვითმომქმედი წრეები; სოფლებში, სარაიონო ცენტრებში და ჩვენს დედაქალაქში პერიოდულად იმართება ხალხური მუსიკალური შემოქმედების ოლიმპიადები. შეიძლება ამ დიადმა შორიობამ, რომელიც ასეთი სიძლიერით გამოხატავს ზედნიერი ხალხის სიბარულს, შესძრა და გამოიკოცხლა ეურნალი? — არ იფიქროთ! ერთი წლის განმავლობაში ეურნალს ერთი სიტყვაც არ წამოცდენია ჩვენი ცხოვრების ამ დიად მოვლენაზე.

აღბათ კინო-ხელოვნებით არის ზომიზე მეტად ეურნალი გატაცებული და ამიტომ არ ეგონდება მუსიკალური ცხოვრება. — იფიქრებს მკითხველი. სამწუხაროდ, აქაც ძალიან სცდებით მკითხველი! ერთი კინიტაც არ არის დამტული არც ერთ ნომერში ჩვენს კინო-ფილმებზე, ჩვენი კინო-მრეწველობის საკიბორიტო აქტუალურ საკითხებზე.

თუ თეატრალურ დადგმებს სითანადოდ ვერ აშუქებს, თუ სახეითს ხელოვნებას ივიწევს, თუ მუსიკალური ცხოვრებისათვის ვერ იცლის, თუ კინო-ხელოვნების საკითხებს განზე უდგას, მაშ რალა აინტერესებს საბჭოთა ხელოვნების რედაქციას, რას ათავსებს იგი ეურნალში? იცით რას, მკითხველო? მოგონებებს ძველ თეატრალურ მოღვაწეებზე, დრამატურგებზე, მსახიობებზე, კომპოზიტორებზე, წერილებს ლიტერატურის ისტორიის საკითხებზე, მთელი ეურნალი ისტორიის არქივად არის გადაქცეული. ეს პლიუსად ჩათვლებოდა რედაქციას, რომ არ ივიწებდეს თავის შირითად დანიშნულებას.

რატომ ეტანება იგი ძველ მასალას? მხოლოდ და მხოლოდ იმიტომ, რომ იგი რედაქციაში თვითდინებით მოდის; მის მოპოებას თაოსნობა და შრომა არ სჭირ-

დება. ჩვენი ხელოვნების კოცხალ აქტუალურ საკითხებზე წერილების ორგანიზაცია კი მოითხოვს ენტუზიაზმს, საქმის სიყვარულს, დაუზარებელ მუშაობას. ეს თვისება „სამპოთა ხელოვნების“ რედაქციამ ვერ გამოიჩინა. ჩვენს ხელოვნების კოცხალ მოძრაობას, ჩვენი მღელვარე ცხოვრების საღ ჰაერს ეფრნაღს ხაესი მოედო, ობი მოვიდა. „განახლებისა ქარისა ქროლვამ“ უნდა გააჯანსაღოს, სი-კოცხლეს და სინამდვილეს დაუბრუნოს ეფრნაღი. ამის გარეშე მის არსებობას აზრბ არა აქვს.

შეიძლება ჩვენი დასკვნები მკაცრი იყოს, მაგრამ ეს თვით ეფრნაღის რედაქციის ბრალია და არა ჩვენი. ზომ გავგიგონიათ ძველი ქართული შაირი:

„გაურჯელობის მდომელმან
თავი ვეროდეს იჭოსა“.

ვანო წულუკიძე.

ქართველი
წიგლიერთა კავშირი

„სტალინური თაობას“. საგლიტგამი, ტფილისი. 1938 წ.

(მხატვრული კრიტიკული, მიმდინელი ლენინური-სტალინური კომპაგვირის
ოცი წლისთავისადმი)

ლენინური-სტალინური კომპაგვირის თვისი სახელოვანი არსებობის ოცი წლის მანძილზე ბრწყინვალე ფურცლები ჩასწერა სოციალისტური რევოლუციისა და სოციალიზმის გამარჯვების ისტორიაში. მისი გმირობა და მამაცობა სამოქალაქო ომის ფრონტებზე, თავდადება ლენინ-სტალინის საქმისათვის და დამკვერელი მუშაობა მრეწველობისა და სოფლის მეურნეობის აღორძინებისა და განვითარებისათვის, ახალგაზრდობის კომუნისტური აღზრდისა და სოციალისტური კულტურის შექმნისათვის წრავალი თაობის ახალგაზრდობას აბუძრავს წრფელს სიყვარულს დედა-სამშობლოსადმი, თავდადებისა და გმირობისადმი მზადყოფნას სამშობლოს დაცვა-განმტკიცებისათვის.

მხატვრული ლიტერატურის კრებული „სტალინური თაობას“, რომელიც უძღვნა ორდენოსან საქართველოს საბჭოთა მწერლობამ კომპაგვირის სახელოვან ოცი წლის თავს, კომპაგვირის წარსულსა და აწმყოს რევოლუციური რომანტიზმით არის შთაგონებული. კრებულში მოთავსებული ყოველი მხატვრული მასალა დამუშავებულია თემისადმი უდიდესი სიყვარულით, მხატვრული განცდით. ეს გარემოება ლექსებს, პოემებსა და მოთხრობებს მხატვრულ ლირსებასთან ერთად აძლევს უფრო მეტი იდეური ზემოქმედების ძალას, ზრდის კრებულის აღმზრდელით მნიშვნელობას.

კრებული იხსნება ორდენოსანი პოეტის ალიო მაშაშვილის ლექსით „ლენინური კომპაგვირი“. ეს ლექსი დაწერილია დიდი პოეტური განცდითა და ლირიკული სიბოთით. პოეტი უმღერის კომპაგვირის გმირულ წარსულსა და ბედნიერ აწმყოს.

ალი მაშაშვილის ამ ლექსში ეგრძნობთ ბოლშევიკურ გულისცემას და სიყვარულს დედა-სამშობლოსა და დიდი სტალინისადმი, რომელიც „თავზე გვევლება მამასავით“. მაშაშვილის მეორე ლექსი „დამკვერელ ბრიგადებს“ დაწერილია ადრე. ეს ლექსი პოეტმა წაიკითხა საქ. აღკვ მე-10 ყრილობაზე, რასაც დელეგატები აღფრთოვანებით შეხედნენ. ეს გვიჩვენებს გვიხსენოთ იმისათვის, რომ ლექსმა თავის დროზე თვალსაჩინო როლი შეასრულა ახალგაზრდობაში დამკვერელი ენტუზიაზმის დანთებისა და მათი საბრძოლო მოზილიზაციის საქმეში სახალხო მეურნეობის ყველა ფრონტზე. ეს ლექსი გადაიქცა დამკვერელი ბრიგადების კომპაგვირულ მარშად და მას დღესაც არ დაუკარგავს თავისი აქტუალობა და მხატვრული ზემოქმედების ძალა.

გალაქტიონ ტაბიძის ლექსი „ახალგაზრდობა“ ავტორისათვის დამახასიათებელი პოეტური ძალით არის დაწერილი. ლექსში პოეტი კონტრასტულად იძლევა ორი სამყაროს ახალგაზრდას — ფაშისტურ „ახალ“ ადამიანს „ავადმყოფ ეონის გამომხატველ“ ბერლინის ფონზე:

„ფრიდრიქსტრასეზე ვიდოდა ვნახე,
მისი „ახალი“ ადამიანი,
ბარბაროსული ჰქონდა მას სახე,
ნააც ველური და შხამიანი“.

და კომკავშირელს, რომელსაც „აქვს მისწრაფება მძლე, ხალხური“ რომლის მზგავსი „ახალგაზრდობა არვის უნაბავს“.

პოეტი იოსებ გრიშაშვილი კრებულში წარმოდგენილი კრებულები ლექსით, ლექსში „გრიგოლ ორბელიანი კომკავშირის ხეივანში“ ახალგაზრდობის რევოლუციურ-ტფილისის პანორამულ სურათს შლის. გააქრა ძველი „ვიწრო ქუჩა, დაგრებილი, როგორც ვახი“... გააქრა აგრეთვე ძველი ტფილისის ყოველი იტრიბუტი, რომელსაც ადრე პოეტი დიდს სულიერის კმაყოფილებით უმღერდა, ახლა მას განახლებული ტფილისი აძლევს პოეტური შთაგონების წყაროს, ამღერების სტიმულს. პოეტისათვის არცერთი დეტალი არ რჩება შეუმჩნეველი, იგი ამ პატარა ლექსში გვეგრძნობინებს იმას, რომ ტფილისის ცენტრთან ერთად შეიცვალა მისი განაპირა მხარეებიც.

„ბაღჩა-ბაღებს, ნერგებს, ლერწმებს
აუესიათ ორთაქალა,
ახალ თბილისის უაღერსებს
საქართველოს ნორჩი ძალა...“
„ეჩრდებით და ცეცხლად ეღვივით,
აღარ გვეოფნის სიგრძე, განი;
რუსთაველის ბეჭეტივით
სდგას თბილისის გაღაფანი“.

ი. გრიშაშვილი ახალი ტფილისის პოეტურ გააზრებას ახდენს მისთვის დამახასიათებელი კოლორიტულ თავისებურებით და ამით განსაკუთრებულ ეფექტს აღწევს ლექსში. სოციალისტური სამშობლოს ძლიერი სიყვარულის გრძნობით არის დაწერილი მეორე ლექსიც „დედის წერილი ახალწვეულ კომკავშირელს“.

ს ი მ ო ნ ჩ ი ქ ო ვ ა ნ ი ს „სიან კომკავშირულ ქალს“ ერთი საუკეთესო ლექსთაგანია სარეცენზიო კრებულში. ს. ჩიქოვანს სწევია პლასტიკური სურათების ხატვა. ეს ლექსი ამ მხრივაც დამახასიათებელია. მაგრამ განსაკუთრებით იმით არის მნიშვნელოვანი, რომ პოეტს აქ მოცემული აქვს თემის შინაგანი ინტიმი და ჰქმნის თავიდანვე თანაზომიერ განწყობილებას, რის გამოც ლექსი იკითხება ბოლომდე ინტერესით და თანდათან იძლიერებს ლირიკულ სითბოს.

ა ლ. ა ბ ა შ ე ლ ი ს ლექსი „მუდმივი გაზაფხული“ დაწერილია საბჭოთა პატრიოტიზმის გრძნობით და საბოლოო გამარჯვების რწმენით. ჩვენს ქვეყანას უხდება მუდმივი გაზაფხული, რომელსაც შეიშობს „ახალგაზრდობა კომკავშირული, რომ მთელს ქვეყანას ძმურად გასძახის ბრძოლის სიმღერა მხნე და გამირული... მზე ამოვიდა. მზე აღარ ჩავა ჩვენი სამშობლოს ვრცელ მიდამოში“.

ასევე მძალალო პატრიოტული შეგნებით არის დაწერილი ი ლ ო მ ო ს ა შ ვ ი ლ ი ს ლექსი „ჩემი ქვეყნის ახალგაზრდობა“. ახალგაზრდობას, რომელსაც სოციალისტურ რევოლუციამდე არ გააჩნდა მზრუნველი სამშობლო და ყოველთვის „თვალზე ცრემლი ერია“, ახლა ბედნიერი და სასიხარულო აწმყო აქვს შექმნილი:

„ის ღამეში დაიბადა
წუხილით და გლოვითა,
დედამიწას მოივლიდა —
მიწას ვერ იპოვიდა;
მოდიოდა ფეხშიშველი,
თვალზე ცრემლი ერია.
უსამშობლო —
განახლებულ სამშობლოში მოვიდა,
დღაც და ღამაც ცხლა მისთვის
მზის და ვარდის ფერია“.

შინაარსი

ქართული
ენციკლოპედია

ფასდაუღებელი საუნჯე — (მეთაური)	3
გრიგოლ აბაშიძე — სერგეი კიროვი 5 დეკემბრის დემონსტრაცი- აზე (ლექსი)	7
კონსტანტინე ჭიჭინაძე — მარინა რასკოვა (პოემა)	8
კონსტანტინე გამსახურდია — დიდოსტატ-ს კონსტანტინე ნარჯვე- ნა (რაინდული რომანი)	20
სიმონ ჩიქოვანი — ზღვა (ლექსი)	50
მისივე გაზაფხული (ლექსი)	51
„ ტბასთან (ლექსი)	52
„ ძველი საათი (ლექსი)	53
ანა ხახუტაშვილი — იოსებ ლალიაშვილი (რომანი, ნაწილი მეორე)	54
ვლ. უბილავა — მეგრული ნანა (ლექსი)	82
ლადო ასათიანი — შეეჩენკოს სამშობლოში (ლექსი)	83
მირზა-ფატალი ახუნდოვი (საბუხი) — პუშკინის გარდაცვალებაზე (პოემა, თარგმანი ი. გრიშაშვილისა)	84
აბატი პრევო — მანონ ლესკო (თარგმანი ქ. ირემაძისა)	87

კრიტიკა და ლიტერატურის ისტორია

აკაკი გაწერელია — გალაქტიონ ტაბიძე	131
აზიზ შარიფი — მირზა-ფატალი ახუნდოვი	142
მ. მენაბდე — დენი დიდრო	151

სალიტერატურო არქივი

ი. ბ. — ნიკ. ბარათაშვილის ბიოგრაფიის ახალი მასალები	161
---	-----

ბიბლიოგრაფია

ვანო წულუყიძე — უსიკოცხლო ჟურნალი	171
ა. ე. — „სტალინურ თაობას“	179